

PhD ÉRTEKEZÉS

Dr. Madai Sándor

MISKOLC
2009

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

Dr. Madai Sándor

A CSALÁS BÜNTETŐJOGI ÉRTÉKELÉSÉNEK
VÁLTOZÁSAI
(PhD értekezés)

**Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola**

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Bragyova András

A doktori program címe:

*A magyar állam- és jogrendszer, jogtudomány
továbbfejlesztése, különös tekintettel az európai fejlődési
tendenciákra*

Tudományos vezető: Prof. Dr. Görgényi Ilona

MISKOLC
2009

TARTALOMJEGYZÉK

A TUDOMÁNYOS VEZETŐ AJÁNLÁSA	5
I. BEVEZETÉS HELYETT – A CSALÁS FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE	7
II. A CSALÁS MAGYAR SZABÁLYOZÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI	11
1. SZENT ISTVÁNTÓL A TRIPARTITUMIG	11
2. AZ 1795-ÖS BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV-JAVASLAT	21
3. AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JOGI JAVASLAT	29
4. A CSEMEGI-KÓDEX	36
4.1. A CSALÁS ALAPTÉNYÁLLÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA	38
4.1.1. A csalás jogi tárgya	39
4.1.2. A csalás elkövetési magatartása	40
4.1.3. A csalás elkövetési módja	43
4.1.4. A csalás eredménye	47
4.2. A CSALÁS MINŐSÍTETT ESETEI	49
5. AZ I. BÜNTETŐ NOVELLA	50
6. AZ 1961. ÉVI V. TÖRVÉNY	56
III. A CSALÁS HATÁLYOS MAGYAR SZABÁLYOZÁSA	61
1. AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNY KODIFIKÁCIÓJA SORÁN FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK	61
2. A CSALÁS TÉNYÁLLÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA	64
2.1. A CSALÁS ALAPTÉNYÁLLÁSA	65
2.1.1. A csalás jogi tárgya	65
2.1.2. Az elkövetési tárgy	70
2.1.2.1. Elkövetési tárgy: személy – vagy mégsem?	71
2.1.3. A csalás elkövetési magatartása	74
2.1.3.1. Értelmezési problémák	74
2.1.3.2. A tévedésbe ejtés	78
2.1.3.3. A tévedésben tartás	93
2.1.3.4. Megtévesztéssel történő elkövetés: csalás vagy lopás?	101
2.1.3.5. A tévedés ismérvei	107
2.1.4. Az okozati összefüggés jelentősége	115
2.1.4.1. Az okozati összefüggés és a passzív alany szubjektuma	118
2.1.5. A vagyoni rendelkezés	125
2.1.5.1. A vagyoni rendelkezés, mint döntési szabadság	130
2.1.5.2. A vagyoni rendelkezés közvetlensége	135
2.1.5.3. A rendelkezés jellege a passzív alany tudattartalma szerint	138
2.1.5.2. A vagyoni rendelkezés megnyilvánulási formái	142
2.1.6. A bűncselekmény eredménye: a kár	145
2.1.6.1. A kár megközelítésének lehetőségei	146
2.1.6.2. A kárfogalom hazai tartalma	151
2.1.6.2.1. A kár mértékének jelentősége	154
2.1.6.2.1.1. A kármérték meghatározásának problematikája	155
2.1.6.2.1.2. A kár mértékének és a büntethetőség elévülésének kapcsolata	162
2.1.6.2.2. A kár realizálódása	164
2.2. A CSALÁS MINŐSÍTETT ESETEI	169
2.2.1. Az okozott kár nagysága, mint minősítő körülmény	170
2.2.2. A káron kívüli minősítő körülmények	172
IV. A CSALÁS NÉMET SZABÁLYOZÁSA	181

1. A CSALÁS RENDSZERTANI ELHELYEZÉSE	181
2. A CSALÁS ALAPTÉNYÁLLÁSA	183
2.1. A MEGTÉVESZTÉS ÉS ANNAK TÁRGYA	184
2.2. A KÖZVETÍTŐ CSELEKMÉNY	187
2.3. A CSALÁS ÉS A LOPÁS ELHATÁROLÁSA A NÉMET ÁLLÁSPONT SZERINT	190
2.4. A KÁR KÉRDÉSE.....	192
2.5. A BŰNÖSSÉG PROBLEMATIKÁJA.....	197
2.6. A GAZDAGODÁS	200
3. A CSALÁS MINŐSÍTETT ESETEI.....	203
3.1. AZ ÜZLETSZERŰ ÉS A BŰNSZÖVETSÉGBEN TÖRTÉNŐ ELKÖVETÉS	204
3.2. A NAGY MÉRTÉKŰ KÁR OKOZÁSA, ILLETVE SOK EMBER VAGYONÁNAK VESZÉLYEZTETÉSE.....	206
3.3. GAZDASÁGI SZÜKSÉGHELYZET ELŐIDÉZÉSÉVEL TÖRTÉNŐ ELKÖVETÉS	208
3.4. A HIVATALOS SZEMÉLY ÁLTAL TÖRTÉNŐ ELKÖVETÉS	209
3.5. A BIZTOSÍTÁSI ESEMÉNY SZÍNLELÉSÉVEL ELKÖVETETT CSALÁS.....	210
V. A CSALÁS OSZTRÁK SZABÁLYOZÁSA	211
1. A CSALÁS RENDSZERTANI ELHELYEZÉSE	211
2. A CSALÁS TÉNYÁLLÁSA	213
2.1. A MEGTÉVESZTÉS TARTALMA.....	214
2.2. A TÉVEDÉS KÖVETKEZMÉNYE.....	218
2.3. A VAGYONI KÁR ÉRTELMEZÉSE	220
2.4. A BŰNÖSSÉGI STRUKTÚRA.....	223
3. A SÚLYOS CSALÁS.....	225
4. AZ ÜZLETSZERŰ CSALÁS	231
5. A SZÜKSÉGCSALÁS	232
VI. A CSALÁS NÉHÁNY KRIMINOLÓGIAI ASPEKTUSA	234
1. A CSALÁS RENDSZERTANI ELHELYEZÉSE A KRIMINOLÓGIA TUDOMÁNYÁBAN....	234
2. KRIMINÁLPSZICHOLÓGIAI PILLANATFELVÉTEL.....	238
3. AZ OKSÁG KÉRDÉSEI.....	244
3.1. AZ OKSÁG JELLEMZŐI AZ ELKÖVETŐI OLDALON	244
3.2. AZ OKSÁG JELLEMZŐI A SÉRTETTI OLDALON	251
4. CSALÁS BÁRMI ÁRON – AZ INGATLANOKKAL KAPCSOLATOS CSALÁSOK	254
5. KRIMINÁLSTATISZTIKAI JELLEMZŐK	258
VII. A CSALÁS KÖZÖSSÉGI DIMENZIÓJA	261
1. A BŰNTETŐJOG EURÓPAI SÍKJA, MINT A BŰNTETŐJOG ÚJ MEGKÖZELÍTÉSE.....	261
2. A KÖZÖSSÉG PÉNZÜGYI ÉRDEKEINEK VÉDELME.....	265
2.1. A MEGOLDÁS JOGI LEHETŐSÉGEI.....	265
2.2. A BŰNTETŐJOGI SZEMLÉLETŰ ELŐZMÉNYEK.....	267
2.3. A KÖZÖSSÉG PÉNZÜGYI ÉRDEKEI ELLEN ELKÖVETETT CSALÁS.....	270
2.4. EGY TAGÁLLAMI VARIÁCIÓ – A MAGYAR MEGOLDÁS.....	276
VIII. A CSALÁS PERSPEKTÍVÁI – DE LEGE FERENDA	281
MAGYAR NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ	285
IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ.....	287
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	290

A TUDOMÁNYOS VEZETŐ AJÁNLÁSA

dr. Madai Sándor: A csalás büntetőjogi értékelésének változásai című Ph.D értekezéséhez

Hiánypótló tudományos munkát tart a kezében az olvasó. Angyal Pálnak „A csalás” című, 1939-ben megjelent könyve óta e bűncselekményről átfogó, elemző monográfia nem jelent meg hazánkban.

A csalás előképei régmúltra tekintenek vissza. A szerző körültekintő alapossgal vizsgálja a – csalást mint önálló bűncselekményt megelőző – csalás jellegű cselekményeket I. (Szent) István törvényeitől kezdődően. Évszázadokig a különböző hamisítások, haszonszerzésre irányuló csalárd cselekmények megjelölésére a „falsum”, illetve a „stellionatus” elnevezések szolgáltak. A szerző amellett, hogy a korábbi ambivalens megítélések miatt az ellentmondások egész sorát tárja fel, múltba visszatekintő szemlélettel megoldásokat is megfogalmaz a korabeli terminológiai bizonytalanság kiküszöbölésére. A „csalás” és a „hamisítás” fogalmak közötti viszony egyértelműsítése hazánkban első alkalommal a Csemegi-kódexben valósult meg. A csalás tényállása az elméleti álláspontok és a Curia ingadozást mutató döntései tükrében került elemzésre, különös tekintettel a „ravasz fondorlattal” elkövetési mód értelmezési nehézségeire, amely a legnagyobb bizonytalanságot eredményező tényállási elem volt.

A disszertációnak mind a történeti része, mind a csalás hazai szabályozását bemutató fejezete nem csak leíró-elemző, hanem összehasonlító jellegű, egyrészt arra figyelemmel, ahogy a különböző időbeli megoldásokat összeveti a szerző, másrészt megismerkedhetünk a hasonló, illetve eltérő német és osztrák álláspontokkal, jogi megoldásokkal is. A történeti és jogösszehasonlító módszer alkalmazása mellett elméleti és gyakorlat-orientált elemzésre egyaránt törekszik a szerző.

A kritikai szemlélet, az egyéni véleményalkotás és a szerzői konstruktív javaslatok sora a doktori dolgozat egészét jellemzi, de különösen megmutatkozik a hatályos tényállás kapcsán olyan témakörök elemzésénél,

mint a csalás jogi tárgyának kérdése; a károkozó magatartás tényállástani megítélése; a ráutaló magatartással való elkövetés értékelése; az erkölcstelen, jogilag helytelenített cél tekintetében történő megtévesztés problémája; a tájékoztatási kötelezettség értékelése; a passzív alany vagyoni rendelkezési képessége, illetve a kiskorú semmis vagyoni rendelkezése; a vagyoni rendelkezés polgári jogi és büntetőjogi megítélése; az álképviselő büntetőjogi konzekvenciái; a kár fogalma, realizálódása és mértéke.

A csalás tekintetében a hazai büntetőjogi megoldások kialakítására jelentős hatást gyakorló német és osztrák szabályozás a szerző által a magyar szakirodalomban elsőként került feldolgozásra. A büntetőjogi tárgyú disszertáció kitekintést nyújt továbbá a csalás néhány kriminológiai aspektusára, ideértve az ingatlanokkal kapcsolatos csalásokat is.

A Közösség érdekeinek büntetőjogi védelme a csalásokkal szemben kiemelkedő jelentőséggel bír. A közösségi, európai uniós elvárások kritikai bemutatása és a többsíkú összehasonlító módszer eredményeként megfogalmazott *de lege ferenda* javaslatok képezik a záró gondolatokat.

A szerző jelentős számú szakirodalmat, jogesetet dolgozott fel és széles körben támaszkodott idegen nyelvű forrásokra is. A Ph.D dolgozat a formai és tartalmi követelmények betartásával megírt színvonalas tudományos munka.

Miskolc, 2009. április 27.

Dr. Görgényi Ilona
intézeti tanszékvezető egyetemi tanár,
témavezető

I. BEVEZETÉS HELYETT – A CSALÁS FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE

A nyelv: teremtett entitás. Minden valamelyest, akár a legminimálisabban szocializálódott állati vagy emberi társulás ahhoz, hogy az adott közösségekben kontaktust, s majd ideális esetben együttműködést tudjon kialakítani, valamilyen jelrendszert kénytelen megalkotni. Igaz ez tehát az emberek csoportjaira – modern fogalmunkkal: társadalom – is. A nyelv mint jelrendszer az adott társadalom által, annak igény szintje, képességei, lehetőségei és számos más, akár belső, akár külső befolyásoló körülmény által determináltan kialakított csatorna, s ilyen értelemben teremtett rendszer.

A jog: szintén teremtett entitás. A társadalom egy meghatározott fejlettségi fokán kénytelen bizonyos életviszonyokat szabályozni, vagyis a társadalom tagjai, illetve a résztvevői közötti viszonyrendszert absztrahálni, s a jogalkotó által elvárt minta követésére készíteni, kényszeríteni a jogalanyokat. Az adott társadalom szóbeli korszakában ez a minta, vagyis az elvárt magatartások rendszere, a jogalkotásban résztvevők vagy hozzájuk közelállók számára elérhető. Az így alkotott – teremtett – jog feltételezi tehát a nyelvet, mint olyan közeget, amely közvetíti a jogalkotó és a jogalanyok között. Ebből következik az, hogy a jog létének előfeltétele a nyelv, hiszen anélkül nem válna megismerhetővé a jogként létrehozott magatartási szabály.¹

Az így létező normarendszer, a jog – mint szűk körben ismert követelményrendszer – komoly ellenérzést is kiválthat a társadalom bizonyos tagjaiból, hiszen nem tudják magatartásukat tervezni, viszonyítani a jogalkotó által elvárt mintához. A társadalmi fejlődés következő állomása tehát a jog írásba foglalása, amely újabb kihívást jelent a jogalkotó és a jogalanyok

---

¹ E megállapítás alól létezik szabályt erősítő kivétel. A szokásjog például nem szükségképpen feltételezi a nyelvet mint közvetítő közeg meglétét. A modern értelemben vett, államilag kikényszeríthető norma azonban nem képzelhető el nyelv nélkül, hiszen nem lenne olyan közvetítő rendszer, amely segítségével megismerhető lenne a jog.

számára egyaránt, és ennek alapvető oka szintén a nyelv.² Miért is tekinthető a nyelv e tekintetben akadályozó tényezőnek? A joggal mint egyre inkább önállósuló területtel szakemberek, erre a területre specializálódott személyek – jogászok – kezdtek foglalkozni. Mint minden önállósuló társadalmi csoport, megpróbálták – a jelek szerint sikerrel – a saját nyelvi közegüket kialakítani, erősítve az összetartozás érzését, s megnehezítve a kívülállók bepillantását e közegbe. A jog terminológiája tehát egyre inkább elvált a hétköznapi terminológiájától, s a korábban az összekapcsolásra hivatott nyelv egyre inkább annak gátja, akadályozó tényezője lett. E körülmény a jogtudomány további differenciálódásával, vagyis a jogágak kialakulásával egyre inkább erősödött, s újabb és újabb nyelvi jelenségek váltak az adott tudományterület művelők mindennapjainak részévé.

Miért is említjük a csalással összefüggésben a fentieket? A büntetőjog terrénumán belül számos terminus technicus található, amely sehol máshol, az élet egyetlen más területén sem fordul elő. Vannak azonban olyan kifejezések, amelyeket a büntetőjog – teljesen logikus módon – a hétköznapiakból, a köznyelvből emelt át a büntetőjogi terminológiába, s új, az eredetitől részben – vagy egészben – eltérő tartalmat kölcsönzött neki.

A csalás fogalma ilyen kifejezésnek tekinthető. Egy általunk – a tudományos igényt és a reprezentativitást nélkülöző, pusztán kíváncsiságból – végzett „felmérés” során, amelynek résztvevői kizárólag jogi végzettséggel nem rendelkező, bár jogászok körében megforduló személyek voltak, arra a megállapításra jutottunk, hogy a csalás viszonylatában eltérő motívumok dominálnak a jog terminológiáját nem vagy kevésbé ismerők és a jogi végzettséggel rendelkezők között. Az előbbi csoportba tartozókat megkértük a csalás fogalmának definiálására. A válaszok között a megkérdezettek általában

---

² A jog megismerése iránti vágy (is) sarkallta például az ókori Rómában a plebejusokat arra, hogy különböző lépésekkel kikényszerítsék a jog hozzáférhetővé tételét. Gondoljunk csak a *secessio in montem sacrum* korára, de e küzdelem egyik – és a jogtörténetből már tudjuk – rendkívül meghatározó momentuma, eredménye például a XII táblás törvények.

– szinte kivétel nélkül – a megtévesztő, csalárd jellegű magatartást említették („átverés”, „becsapás”), s nem is tartották szükségesnek a kár bekövetkeztét, vagy ha mégis, akkor értették alatta a nem vagyoni kárt is („megalázó”).

A fentiekből talán látható, hogy önálló vizsgálódás tárgyát képezheti mind a család köznyelvi, mind büntetőjogi fogalmának változása. Jelen disszertáció a család büntetőjogi fogalmának, jelentéstartalmának vizsgálatára koncentrál, s nem kívánja a köznyelvi tartalom változásait bemutatni, mivel annak tárgyalása – mint említettük – külön kutatás tárgyát képezheti, s jelentősen meghaladná jelen dolgozat kereteit.

Vizsgálódásunk a múlt, a jelen és a jövő triászát kívánja megcélozni, különös hangsúlyt helyezve arra, hogy létezik-e, s ha igen, milyen pontokon kontinuitás a család korábbi hazai szabályozása és napjaink megítélése között. E kérdésben természetesen nem nélkülözhető a magyar jogászai gondolkodásra széles körben jelentős hatást gyakorló osztrák, illetve német megoldások áttekintése sem. Szintén nem mellőzhető a közös múltból táplálkozó és közös jövőre készülő, európai szinten szankcionálni szándékozott csalárd magatartások elleni fellépés vázolója. A dolgozat – terjedelmi okokból – nem vállalhatja fel a csalárd, megtévesztő típusú magatartások átfogó elemzését, csupán az azok kiindulópontjának tekinthető család értelmezésére koncentrál. Központi és egyben kiemelt témája az egyes problémakörök teoretikus, ugyanakkor gyakorlatorientált vizsgálata.

E célkitűzések elérése érdekében a dolgozat teret enged a történeti módszer segítségével megvalósuló értékelésnek, különös hangsúlyt helyezve a Csemegi-kódex korszakának áttekintésére, értve ezalatt az elméleti megfontolások taglalása mellett, azt kiegészítendő, a gyakorlati – curiai szintű – fejtegetésekre történő utalást. A disszertáció a család hatályos szabályozását illetően összehasonlító szemléletre törekszik. A magyar szabályozás gyakorlatorientált szemléltetése mellett gyakran találkozhatunk a külföldi s

magyar álláspontok ütköztetésével is. Tekintettel azonban arra, hogy a család tényállását illetően adódnak eltérések a magyar szabályozáshoz képest, indokoltnak véltük a német és az osztrák – mint a magyar szabályozásra legnagyobb befolyást gyakorló – megoldásokat önálló fejezetben tárgyalni, természetesen nem mellőzve a kapcsolódási pontokra történő utalást. Mindemellett érvényesül a dolgozatban a leíró és az elemző módszer is.

Mindhárom (magyar, német, osztrák) vizsgált jogrendszerben megkerülhetetlen a jogalkalmazás áttekintése. Ennek érdekében minden esetben törekedtünk a kapcsolódó bírói gyakorlat bemutatására, hiszen a család különböző eseteinek tipizálhatatlansága miatt a tényállás értelmezése kapcsán jelentős szerep hárul a praxisra.

Szintén nélkülözhetetlennek gondoltuk a család közösségi dimenziójának és tagállami konzekvenciájának elemzését. Ez azonban már a kezdetek kezdetén komoly értelmezési problémákat generálhat, amelyek elsősorban a szuverenitás-konfliktusnak köszönhetőek, vagyis annak, hogy milyen mértékben jogosult – illetőleg jogosult-e egyáltalán – az Európai Unió büntetőjog-alkotásra. Mindezen nehézségek ellenére azonban úgy véljük, hogy a közösségi érdekeket sértő család tárgyalása nélkülözhetetlen.

A többsíkú összehasonlító módszer alkalmazása, a magyar szabályozás korábbi, illetve hatályos megoldásai, valamint a magyar és a külföldi szemlélet összevetése lehetőséget nyújt olyan *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazására, amelyek még hatékonyabbá s – talán ami még ennél is fontosabb – reményeink szerint igazságosabbá tehetik az igazságszolgáltatást. A kézirat lezárásának időpontja: 2009. április 09.

II. A CSALÁS MAGYAR SZABÁLYOZÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

1. SZENT ISTVÁNTÓL A TRIPARTITUMIG

Az államalapítás időszakában az új társadalmi berendezkedés megkövetelte egy új, a korábitól alapjaiban eltérő büntetőjog kialakítását, melynek Szent István eleget tett. Közismert tény, hogy a korszak büntetőjogi jellegű szabályai rendkívül kemény, megtorló jellegűek voltak. Ezt magyarázhatjuk azzal is, hogy az államalapítással együttjáró változások – gondoljunk itt például a korábbi vándorláshoz szokott társadalom „helyhez kötésére”, letelepítésére, vagy akár a kereszténység felvételére – csak egy rendkívül határozott és szigorú büntetőpolitika mentén voltak kivitelezhetőek.³ E – mai fogalommal – büntetőpolitikai szemléletváltást egyébként jól jelzi az is, hogy a korábban a sértett, illetve nemzetség számára nyitva álló büntető jellegű eszközök alkalmazása háttérbe szorul, s a büntetőhatalom, a büntető igény érvényesítésének új letéteményese az állam lett.⁴

Természetesen e korszakban már a szabályok írásban történt rögzítése is jelentős előrelépésnek számított a jogfejlődés s a jogalkotás állami kézben történő koncentrálódása szempontjából, így nem hiányolhatjuk – pontosabban talán korai lenne ezt tennünk – a korszakban egy egységes törvény, egy egységes büntetőtörvény létét. Az államalapítás korában – jogtechnikai szempontból – nem volt jellemző – érthető módon – a különböző jogágak szerinti, jogszabályban is megnyilvánuló elkülönítés. Ez azt jelentette, hogy a közjogi jellegű szabályok mellett egy jogforrásban jelentek meg a magánjogi

---

³ Megjegyzendő, hogy az új büntetőjogi szemléletre erőteljes hatást gyakoroltak a frank, illetve a kánonjog intézményei. ANGYAL Pál: *Szent István és a büntetőjog*, Attila Ny., Budapest, 1938, 7. old.; FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill, Budapest, 1914⁴, 59. old. Finkey a büntetőjog közjogiassá válásáról is e vonatkozásban szól. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Politzer, Budapest, 1905², 65. old. Angyal Pál e közjogivá válást elismerve utal a még jelenlévő magánjogi jellegre is. ANGYAL Pál: *Szent István és a büntetőjog*, i.m.. 14. old. A frank és a kánonjogi hatást erősíti meg Pauler Tivadar is: „Az első királyok törvényeiben a kánoni jog és frank törvényhozás világos jeleire akadunk.” PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*, I. kötet, Kiadta Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1872, 10. old.

⁴ ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*, szerk: MEZEY Barna, Osiris, Budapest, 2000, 315. old.

jellegű normák is. E megoldást választotta István is: Dekrétumainak Második Könyve tekinthető a magyar jogalkotás alapkövének, túlnyomórészt a büntetőjoghoz köthető szabályokkal.⁵

István a büntetőjogi védelmet az élet több területén is érvényesíteni kívánta: az élet, testi épség elleni cselekmények, az egyház érdekeit sértő cselekmények mellett erőteljes törekvést figyelhetünk meg a tulajdonviszonyok változatlanul tartását illetően. Ez utóbbi – napjainkban vagyon elleninek nevezett – büntetendő cselekményeknek nevezettek közül egyértelműen kiemelkedik a lopás, s a lopás jellegű deliktumok köre.⁶

A lopás jellegű cselekmények mellett – bár kétségtelenül csekélyebb számban – megtalálhatóak a csalás jellegű cselekmények is.⁷ Ezek közül feltétlenül említendő az adócsalás-szerű cselekmény, amelyet az 52., tizedről szóló fejezet 1. §-a rendel büntetni: „*És ha valaki elrejtí a tizedet, kilencz részt adjon érte.*”⁸ E pontban – a magyar jogtörténetben ha nem is elsőként, de talán az

---

⁵ Pauler – napjainkra is érvényes jelleggel – frappánsan foglalja össze, hogy – a frank és a kánonjogi hatáson túl – milyen erők hatottak, hatnak a mindenkori jogalkotóra: „*Országos törvények bűnügyekben hazánk megalapítása óta, mindenkor az idők és körülmények szükségleteihez képest hoztattak, és azok koruk szellemét, miveltségi fokozatát, ép úgy mint a szomszéd népek intézményeinek befolyását tükrözik vissza.*” PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan, I. kötet, i.m., 9-10. old.*

⁶ Lásd például a 39., 40. és a 41. fejezetet.

⁷ Annak ellenére állíthatjuk ezt, hogy Finkey szerint „...a régi magyar jog nem is ismernek csalást vagy ahhoz hasonló cselekményt.” FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 734. old.* és FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m., 737. old.* Álláspontunk szerint – mint arra később rámutatunk – létezett csalás-szerű cselekmény a régi magyar jogban. Megjegyzendő, hogy Angyal Pál a csalásra vonatkozó monográfiájában e tényállásra vonatkozóan a „Hazai jogfejlődés” cím alatt a magyar szabályozás történetének bemutatását a Hármaskönyv időszakától kezdi. ANGYAL Pál: *A csalás, A magyar büntetőjog kézikönyve 16., Athenaeum, Budapest, 1939, 7-10. old.* Egy másik művében azonban maga Angyal utal István törvényei között adócsalás-szerű tényállásra. ANGYAL Pál: *Szent István és a büntetőjog, i.m., 12. old.*

⁸ ANGYAL Pál: *Szent István és a büntetőjog, i.m., 12. old.* Abban a tekintetben viszont Angyal álláspontja is pontosítandó, hogy „*hazai jogunkban is csak igen későn alakult ki a csalás önálló deliktummá...*” ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 7. old.* A tizedre vonatkozó rendelkezés ugyanis tartalmilag – ha elnevezését tekintve nem is – egyértelműen csalási magatartásnak tekintendő, gondoljunk csak például a hatályos Büntető Törvénykönyv 310. § (1) bekezdésében meghatározott fordulatra, amely szerint az is adócsalásnak minősül, ha valaki megtévesztő magatartással az adóbevételt csökkenti. István dekrétumában pedig tulajdonképpen erről van szó. Ha viszont arra gondolt Angyal, hogy önálló büntető kódex önálló tényállásaként csalás elnevezéssel később találkoztunk a magatartással a hazai büntetőjog-történetben, akkor természetesen helytálló a kijelentése, tekintettel arra, hogy az első magyar kódex csupán 1878-ra datálható. A Csemegi-kódex indokolása ez utóbbi értelemben hiányolja a csalást mint önálló deliktumot a magyar jogból. LÖW Tóbiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, Budapest, 1880, 733. old.* Nem utal Angyal az adócsalásról szóló művének hazai jogfejlődésre

elsők között – tetten érhető a későbbi hazai, csalásra, illetve adócsalásra vonatkozó szabályozás egyik lényeges tényállási eleme: a tévedésbe ejtés, hiszen azzal, hogy a tizedet valaki elrejt, azt a hamis látszatot kelti, hogy nincs lehetősége a tized megfizetésére. A szakasz tartalmazza a cselekmény szankcióját is, ami a korszakban jellemző testfenyítő típusú cselekményektől eltérő, vagyoni jellegű szankció. A 2. § büntetni rendelte azt is, ha valaki a püspöknek járó tized ellopását követte el; az ilyen elkövető tolvajként felelt, s a váltsága a püspöké lett.⁹

Közvetett módon, de a csalás-szerű deliktumok körébe sorolható még a 6. fejezet, amely „*A király és kincstár javai sértetlenek legyenek*” címet viseli. Ebben a következőket olvashatjuk:

„Akarjuk azt is, hogy valamint másoknak adtunk hatalmat az ő javaikat birniok, úgy a mi javaink is, vitézeink, szolgálaink, és valamelyek a mi királyi méltóságunkhoz tartozandók, épségben maradjanak.

1. § És senki valamit azokból el ne ragadjon vagy sikkasztson, se valaki az elől mondottakban a maga számára kedvezést keresni ne merészeljen.”

Ezek közül – a sikkasztás irányultságából és tartalmából kiindulva – az 1. § második fordulatában meghatározott cselekményt („*se valaki az elől mondottakban a maga számára kedvezést keresni ne merészeljen*”) tekinthetjük csalás-jellegűnek (is), hiszen az idegen javakban való kedvezés keresése, annak valamilyen csalárd típusú megszerzését (is) jelent(het)i. Azt megállapíthatjuk, hogy a lopást külön fejezetben tárgyalja a Dekrétum, és az „*elragadás*” alatt a lopás-szerű magatartások is érthetőek e fejezetben; emiatt valószínűleg nem lopás jellegű cselekményekre gondolt a jogalkotó a második

---

vonatkozó részében sem István adócsalás-jellegű normájára. ANGYAL Pál: *Az adócsalás*, A magyar büntetőjog kézikönyve 8., Athenaeum, Budapest, 1927, 20-25. old.

⁹ Érdekes, hogy Angyal a 2. § esetében így fordítja a latin nyelvű eredetit: „*Ha pedig a püspöknek járó tizedet vonja el...*” ANGYAL Pál: *Szent István és a büntetőjog*, i.m.. 12. old. Ezzel szemben a Corpus Juris Hungarici CD ROM változatában a „*Valaki pedig a püspöknek osztott tizedet meglopja...*” fordítás szerepel. Az első fordításban a 2. §-ban rögzített magatartás – kiindulva az 1. § adócsalás jellegű értelmezéséből – inkább az 1. § értelmezéshez áll közelebb, míg a második fordítás esetében egy lopás jellegű cselekmény megállapítására enged következtetni. Valószínűleg ez az értelmezési probléma egyébiránt nem okozott gondot a korabeli jogalkalmazás során, tekintettel arra, hogy a lopás és a csalás tényállási szintű elhatárolása még nem bírt komoly gyakorlati jelentőséggel.

fordulatban. Ebből kiindulva tulajdoníthatunk olyan jelentést is a normaszövegnek, hogy az a csalárd, megtévesztő típusú, haszonszerzésre irányuló magatartásokra utal.

A későbbiekben Szent Lászlónál is megjelenik a korábban már említett adócsalás-szerű magatartás, mégpedig László Dekrétumainak Első Könyvében, a 40. fejezetben: *„A püspök mindenből tizedet vegyen, de ily módon: a püspök poroszlója kérdezze meg a termés vagy a barmok gazdájától, mennyije vagyon? és ha hiszen az ő szavának, szedje a tizedet a szerint; ha pedig nem hiszen, esküdtesse meg és azután tizedeljen. Gabonában pedig el ne fogadjon elegyest, hanem külön-külön szedje.*

1. § És ha valaki, a püspök poroszlóján kívül más, a termés gazdáját letett hite után hamis esküvőnek mondja, számlálják meg a termést a király meg az ispán poroszlója előtt: és ha a gazdát vétkesnek tapasztalják, legyen övé csak a tized, és kilencz rész adjanak a püspöknek.

2. § De ha ki felszólalt vala, maga marad a hazugságban, ugyanazon törvény szerint fizessen vétkeért. Ha nincs a miből megváltsa magát, adják el szolgaságra őt egyedül, gyermekei nélkül.”

A normaszövegben kissé részletesebben találunk utalást a csalárd típusú magatartásra, mint István törvényeiben, hiszen ott csupán az „elrejtí” fordulat utalt erre a momentumra, míg Lászlónál már tudjuk, hogy nem feltétlenül volt szükséges az elrejtés mint elkövetési magatartás megvalósítása, hanem el lehetett követni valótlan tartalmú nyilatkozat megtételével, amiből az is következik, hogy az elkövetési magatartás szóban, tevással volt kizárólag megvalósítható.¹⁰

Angyal utal arra is, hogy e fejezet a hamis eskü és a hamis vád nyomait is hordozza; e megjegyzésből kiindulva egyébiránt elgondolkodtató kérdés az, hogy ez a norma valóban az adócsalás-szerű magatartást pönalizálja vagy

---

¹⁰ ANGYAL Pál: *I. Endre és Szent László büntetőtörvényei*, Attila, Budapest, 1941, 13. old.

pedig a hamis esküt, illetve hamis vádat, esetleg valamennyit? A poroszlónak – az adott válasz alapján – mérlegelési joga volt a tekintetben, hogy elfogadja-e vagy sem a nyilatkozatot. Amennyiben nem fogadta el, akkor az eskü letételét követően tizedelhetett. A „*tized-elvonási szándékot*” önmagában tehát nem szankcionálta e fejezet, hiszen csak akkor kellett vagyoni szankcióval szembenéznie a gazdának, ha valaki („... *a püspök poroszlóján kívül más...*”) azt állította, hogy a gazda hamis esküt tett és ez beigazolódott.

Kérdéses lehet tehát, hogy a jogalkotó a gazdára ez utóbbi esetben mire tekintettel mért szankciót? Az adócsalás miatt vagy pedig a hamis eskü miatt? Abban az esetben, ha a szöveg jogtechnikai, kodifikációs megoldásának elemzéséből indulunk ki, akkor azt mondhatjuk, hogy a hamis eskü miatt érdemelt büntetést az elkövető, mivel a hamis esküről történő rendelkezés után határozta meg a büntetést (lásd 1. §), s ez alapján úgy tűnik, hogy a hamis eskü szankciójaként értékelhető a büntetés, s nem az „adócsalásé”-ként. A történeti értelmezés alapján viszont kijelenthető, hogy már Istvánnál is büntetve volt a tized elrejtése, mint az adó elvonására irányuló magatartás, s nem látunk olyan okot, ami miatt ezen a jogalkotói szándékon László korában változtatni kellett volna. Ezen okfejtés szerint a tized eltitkolása, „*eltagadása*” volt a büntetés elsődleges oka, melyhez képest mintegy büntetlen eszközcselekménynek volt tekinthető a hamis eskü. Természetesen az sem kizárt, hogy mindkettőt – az „adócsalás”-t és a hamis esküt is – szankcionálni kívánta a jogalkotó.

Az e korszakot követően hosszú évszázadokra utalva Finkey Ferenc csupán annyit említ meg, hogy Lászlótól, illetve Kálmántól kezdődően egészen Mátyásig a büntető anyagi jog tekintetében szinte alig történt jogalkotói erőfeszítés az előrelépésre, s egyáltalán alig alkottak az anyagi jogot érintő jogszabályt. Ennek indokaként említi, hogy a magyarázat „*részint a XIII. századbeli királyaink gyengeségében, részint (az Anjouk alatt) a hűbéri eszmék s a compositionális rendszer, s büntetőjog magánjogias felfogásának*

terjedésében keresendő.”¹¹ Angyal Pál szintén a XV-XVI. század fordulóját tarthatta témánk szempontjából mérvadónak, hiszen – mint korábban utaltunk rá – a Tripartitumtól kezdődően tárgyalja a család hazai jogtörténetét, bár nem szolgál magyarázattal arra, hogy miért mellőzi a korábbi család-szerű magatartások legalább áttekintő vizsgálatát.

Talán a Finkey által említett okok, talán más ok következtében, a büntetőjogalkotásra irányuló igény – elsősorban jogalkotói oldalról – háttérbe szorult, s hosszú időn keresztül nem keletkezett számottevő anyagi jogi norma. E csendet – mint oly sokszor a történelemben – a jogalkalmazói igények törték meg, s egyre erőteljesebben követelték a megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyoknak megfelelő büntetőjogi szabályok alkotását, de legalábbis – a gyakorlati élet munkáját megkönnyítendő – a meglévő szabályok, elsősorban a szokásjog, tematikus összeállítását. Eckhart Ferenc ez utóbbi törekvést látja Werbőczy Tripartitumában célt érni, amikor azt állítja, hogy a „*Hármaskönyv keletkezését az iratlan feljegyzésének szüksége idézte elő.*”¹²

A Tripartitum nem önálló, a szó klasszikus értelmében vett jogforrás, hanem egy szokásjogi gyűjtemény, ugyanis a kihirdetése elmaradt, s ennél fogva nem emelkedett törvényerőre. Hosszú időn keresztül azonban mégis alkalmazták a bíróságok, s így de facto jogszabálynak minősült, nagy népszerűségnek örvendő, amit Eckhart azzal magyaráz, hogy „*az egyetlen könyv volt, amelyből valaki a magyar jogról felvilágosítást szerezhetett.*”¹³

A Tripartitum szintén vegyes jellegű norma volt, mivel a vegyes rendszerű kodifikáció elvét követte, vagyis egymás mellett tartalmazott büntetőjogi és magánjogi elemeket. A büntetőjogi elemeket tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy itt is találhatunk család-szerű bűncselekményeket, azonban önálló, család

---

¹¹ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m., 60. old.* Eckhart Ferenc egyébiránt István, László és Kálmán időszaka után – következő állomásként – szintén a Hármaskönyv szabályozásával foglalkozik. ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, i.m., 315-321. old.*

¹² ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, i.m., 158. old.*

¹³ Uo. 159. old.

névvel illetett deliktumot nem. Pauler¹⁴ és Angyal¹⁵ e körben a következő deliktumokat említi:

- a) álarc vagy névbitorlás
- b) vértagadás

Ad a)

Az álarc (álarcz) vagy névbitorlás – mint csalás jellegű bűncselekmény – tényállását mindketten a Tripartitum II. részének 16. címéhez kötik, továbbá Pauler hivatkozik az 1723. évi 46. törvénycikkre, míg Angyal előbb – valószínűleg elírásként – az 1732. évi 46. törvénycikkre, majd a Pauler által is említettre utal. A Tripartitumra történő hivatkozások azonban kissé ellentmondásosak. Mindketten utalnak ugyanis arra, hogy az követte el ezt a cselekményt, aki *„álnév alatt idegen nemzetségbe tolakodni, annak javait és jogait csalárdul bitorolni törekszik.”*¹⁶ Ezzel szemben a Tripartitum hivatkozott cikke nem ilyen módon említi a cselekményt. A cikk ugyanis az *„Azokról a kiváltságokról, a melyek "de cujus vel quorum notitia" záradékkal készültek és az álarczokról vagy színlelt személyekről”* címet viseli, és tartalmilag rendelkezik egyfelől a káptalanok és konventek *„személyazonosításra”* vonatkozó jogainak megszüntetéséről. Másfelől arról rendelkezik, hogy *„ámbár találunk némelyeket, a kik üdvösségükről és becsületükről megfeledkezvén, gyakran a káptalan vagy convent, néha pedig még az ország rendes birái elibe is álarczos és színlelt személyeket állítanak és visznek és velük a maguk részére nem igaz bevallásokat tétetnek”,* s a káptalan, a konvent, illetve a bíró felelősségét attól függően határozza meg, hogy tudotte a színleltégről vagy sem. Ez a cikk tehát *expressis verbis* nem rendelkezik az idegen nemzetségbe betolakodókról – bár kétségtelen, hogy csalás-szerű magatartásnak (is) tekinthető, ha az valamilyen előny megszerzését célozza –, s arról sem rendelkezik, hogy mit tekint *„álarcz”*-nak és *„szinlelés”*-nek.

---

¹⁴ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*, II. kötet, Kiadta Pfeifer Ferdinánd, Buda-Pest, 1873, 263. old.

¹⁵ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 7. old.

¹⁶ Lásd az előző két lábjegyzetet.

A két említett szerző valószínűleg az álarczos – illetve ahogy az 1723-as törvénycikk említi: álorczás – személyek szóalakjának hasonlóságából indult ki, s nem vette figyelembe, hogy az idegen nemzetségbe való haszonszerzési célzattal történő betolakodást csak az 1723-as törvénycikk említi, a Tripartitum nem. Ha a későbbi norma szövegét elemezzük, akkor a nyelvtani értelmezés is alátámaszthatja érvelésünket: *„Jóllehet az álorczás személyekről ... említést tesz, ... de az ilyen álorczás s idegen családokba befurakodó személyek büntetéséről az említett czimekben semmit sem rendeltek.”* A fentiek alapján tehát az álarcz bűncselekményének csupán egyik elkövetési magatartása volt az idegen nemzetségbe betolakodással történő elkövetés, ezen túl – valószínűleg – el lehetett követni más cselekménnyel is. Talán ennek igazolásaként értékelhetjük az *„...álorczás s idegen...”* fordulatból az „s” kötőszót is, amely az említett elkövetési magatartás jogszabályi szintű meghatározását, nevesítését hiányolja a Tripartitumból.

Utalnunk kell még az 1723. évi 12. törvénycikkre is, amely két szempontból is jelentőséggel bír: egyfelől büntetőpolitikai szemléletváltást jelent a jogalkotás terén, melyet már a címe is jelez *„különféle, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőknak jelentenek ki”*. Másfelől a csalás tényállásának nyomai is felfedezhetők a törvénycikkben, mivel a *„hamis oklevelek készítőit, vagy azokat, a kik ilyenekkel a törvényszékeken tudva és nyilvánosan élnek s valakit nem életében, hanem csak javaiban megkárosítani törekednek, a károk és költségek megtérítésén felül becstelenség”* volt a büntetése. Ez a Tripartitum álarcz-ához hasonló magatartást rendel büntetni, s a kár-, illetve költségtérítési kötelezettségen túl becstelenség szankciót tartalmaz.

Ad b)

A vértagadást Pauler a Tripartitum I. részének 38. és 39 cikkéhez, míg Angyal csupán a 38. cikkhez köti, valamint mindketten említik az 1723. évi 46.

törvénycikket mint a cselekményre vonatkozó, később keletkezett normát.¹⁷ A vértagadás bűncselekményét a 39. cikk határozza meg: „*A vértagadás pedig az, a mikor az egyik fivér vagy nővér a másik fivért vagy nővért az ő törvényes jogaitól ravaszul, alattomosan és ármányosan megfosztja és az örökségből kitudja.*”¹⁸

Láthatjuk, hogy a vértagadás alatt – amely az esetleges hétköznapi jelentéstartalomhoz képest büntetőjogi értelemben többlet-tartalommal rendelkezik – a „*ravaszul, alattomosan és ármányosan*” történő jogfosztás és örökségből való kitudás értendő. Láthatjuk tehát, hogy a jogfosztás önmagában nem volt elegendő a vértagadás bűncselekményének megállapításához, hanem szükséges volt az is, hogy az – mintegy eszközcselekményként – elősegítse az örökségből való kitudást mint vagyoni célt.

A Tripartitum I. részének 39. cikke – a 2. § – tartalmazza a büntetést: „*A vértagadás büntetése pedig az ebből eredő gyalázaton és becstelenségen kívül az, hogy az elítélt vártagadó minden fekvő jószágától és örökségétől örök időre elesik, és azok a jószágok és örökségek mind, arra a fivérre vagy nővérre szállanak át, a kit tudniillik megrövidíteni s törvényes jogaiból kirabolni s amaz örökségből tudniillik törekedett, és hogy ő maga is, saját személyében ennek ellátása alá és szolgálatába kerül; kit a megtagadott fivér és nővér mintegy cselédjeként, halála napjáig élelemmel és ruházattal ellátni tartozik.*” A 3. § és a 4. § a vértagadás további formáit rendeli büntetni.¹⁹

A hivatkozott 1723. évi 46. törvénycikk a vértagadás újabb – pontosabban nem is feltétlenül újabb, elképzelhető, hogy csupán eddig nem nevesített²⁰ –

---

¹⁷ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan, II. kötet, i.m.*, 263. old., illetve ANGYAL Pál: *A család, i.m.*, 7. old.

¹⁸ A cikk 1. §-a „értelmező rendelkezést” tartalmaz: „*A fivér és nővér alatt pedig értsd e helyen bármely nemzetségi atyafiát, a ki a birtokjogban vele egyenlően örökösödik.*”

¹⁹ Angyal csupán az 1723-as tc. által megállapított büntetést említi. ANGYAL Pál: *A család, i.m.*, 7. old.

²⁰ Következtethetünk abból is erre, hogy maga a jogszabály is így fogalmaz: „*Ezért, mivel a törvényes családoknak nagy jogséreelmet szoktak okozni azzal...*” Valószínűleg itt arról lehet szó, hogy a

esetét szabályozza az 1. §-ban: „Ezért, mivel a törvényes családoknak nagy jogsérelmet szoktak okozni azzal, hogy némely, többnyire bizonytalan eredetű, álorczás személyek, nemes és nagyobb családoknak neveit is felveszik, sőt nem rettegnek attól, hogy innen-onnan összeszerzett levelekkel őket illető örökösödést mutassanak ki s hogy olykor a törvényes birtokosokat perekkel támadják meg és néha vagy meg nem jelenés alapján, vagy elegendő gondoskodás hiánya miatt, a javak tetteges birtokába jussanak.” S a vértagadók büntetése: „Hogy az ilyenek, saját személyükre nézve azoknak, kiket megsértettek, jobbágyi alárendeltséggel örökös szolgaságába kerüljenek: fiaikat pedig, kik nem önmaguktól, hanem szüleik álorczájának nyomdokait követvén, tudva és vakmerően, a felvett névben és személyiségben megmaradnak, tehát már nem mások tettében forognak, ha birtokosok, a hamis levelek készítőire s használóira kiszabott büntetésben, ha pedig semmijük sincs, a szolgaság említett büntetésében marasztalják el.”²¹

A későbbi jogfejlődés szempontjából feltétlenül említendő a törvénycikk 4. §-a is, amely azokat is büntetni rendeli, akik a meglévő vérségi kapcsolatot haszonszerzés érdekében kívánják felhasználni: „Ellenben azok, a kik a törvényes vérséget, bárminő szín alatt, akár a javak öröklésétől megfosztani akarják s rajta vesztenek, akár a családból kitagadják, vagy az örökség elnyerése céljából a szülőket, fivéreket vagy nővéreket eszteleneknek, örülteknek, holdkórosoknak, őrvjögőknek, s a birtokok kormányzására képteleneknek hazudják, s e miatt azokat saját javaik uralmából s haszonvételéből kizárni törekednek, az említett czimek büntetésével lakoljanak.” Rövid elmélkedés után megállapíthatjuk, hogy az utolsó fordulat („...az említett czimek büntetésével lakoljanak...”) úgynevezett tükröző büntetést takar, vagyis az a személy, aki másról a feltüntetett tulajdonságokat állította, maga volt kénytelen viselni az általa kiötlött címet.

---

jogalkotó eleget téve az élet igényeinek, egy már előforduló s általa károsnak tartott magatartást pónalizált.

²¹ 1723. év 46. törvénycikk 3. §.

Láthatjuk mindkét esetben, hogy mind a névbitorlás, mind a vértagadás lényege a személyre vonatkozó megtévesztő magatartásban áll. Előbbinél a hitelesnek tekintett szerv, személy haszonszerzési célú megtévesztését, utóbbinál pedig a vérségi kapcsolat létezésének állítását, másfelől – gátlástalan módon – bizonyos tulajdonságok hamis fennforgásának állítását megkövetelve a büntetendőséghez. A jogalkotó e korszakban tehát még nem kísérelte meg egy olyan generális tényállásnak a meghatározását, amely lefedné a modern csalás-fogalmat.²² Annak vizsgálata, hogy a generális szabályozás mellőzése tudatos volt-e vagy sem, egy önálló kutatás témája lehetne.

2. AZ 1795-ÖS BÜNTETŐTÖRVÉNYKÖNYV-JAVASLAT²³

A Tripartitum hosszú évszázadokon keresztül irányt mutatott a jogkereső közönségnek, akár bíróság, akár magánszemély volt az. Eckhart éppen a Tripartitumhoz való merev ragaszkodással indokolja a büntetőjog korszakbeli fejlődésének hiányát.²⁴ A társadalmi fejlődéssel egyidejűleg a társadalmi viszonyok is egyre komplexebbé váltak, érintve a büntetőjog térréumát is. Korábban „virágzó” tényállások tűntek el, új deviáns magatartásformák jelentek meg, s e körülmények cselekvésre sarkallták a jogalkotót is. Annál is

---

²² Az egyes szerzők a korabeli szakirodalomban is különböző cselekményeket soroltak a csalás fogalmához. Ahogy a Csemegi-kódex miniszteri indokolása – amely Bodo, Huszty és Vuchetitch álláspontját is részletesen ismerteti – megállapítja: „*régebbi jogtudósaink nézetei is végtelenül különböznek e büntettré nézve.*” LÖW Tóbiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m., 733-734. old.* Az említettekén túl, Szlemenics álláspontjára lásd ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 8. old.*

²³ Nem minden szerző említi 1795-ös javaslatként a tervezetet, Fayer például 1792-es javaslatnak nevezi. FAYER László: *Az 1792-iki magyarbüntető-törvényjavaslat*, Jogtudományi Közlöny, 1896. évi 46. szám, illetve FAYER László: *Miképp készült az 1792-iki büntetőtörvénykönyvi javaslat?*, Jogtudományi Közlöny, 1901. évi 39. szám. Említhetnénk akár Finkeyt is. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 86-88. old.* és FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m., 79-80. old.* Hajdu Lajos hosszasan fejtegeti, hogy mért élt hosszú éveken át a (büntető)jogászok tudatában a javaslat – állítása szerint helytelenül – 1792. évi tervezetként. A fejtegetés nem mindig hízelgő Fayerre és Finkeyre nézve. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 25-29. old. Természetesen az is vita tárgyát képezheti, hogy melyik tervezet tekintendő elsőnek? Hajdu e tekintetben több álláspontot ismertet. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet, i.m., 22. old.* Bónis György például az 1712-es javaslatot említi első javaslatként. BÓNIS György: *A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben*, Budapest, 1934. Megjegyzendő, hogy Angyal is az 1712-es javaslatot említi elsőként a javaslatok között, s megjegyzi, hogy abban csalás-szerű magatartás, amely a sokak által használt stellionatus, illetve falsum fogalma körébe lenne vonható, nem szerepel. ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 9. old.*

inkább szükséges volt az elhatározás, mert a szabályok nagy száma miatt egyre nehezebb volt a büntetőjogra vonatkozó joganyag áttekintése. Azonban – a magyar büntetőjogban tájékozódni kívánó dolgát tovább nehezítendő – nem csupán a magyar büntető jogszabályok kaotikus állapota jelentett gyakorlati problémát. Rendkívül erős befolyásként volt jelen például az osztrák hatás. A gyakorlatot befolyásolták olyan, magyar jogszabályként nem értékelhető instrumentumok, mint például a *Praxis Criminalis*, amely III. Ferdinándhoz köthető, s eredetileg Alsó-Ausztria büntetőkódexe volt. 1696-ban azonban felvették a *Corpus Juris*ba, s így a magyar jogászság számára is már könnyebben hozzáférhető volt; ezek után pedig lehetőség volt arra, hogy egyre inkább befolyásolja a hazai gyakorlatot,²⁵ még hozzá bizonyos esetekben *contra legem*.²⁶ Érthető volt tehát az igény egy olyan alkotás létrehozására, amely rendezett és kiszámíthatóbb viszonyokat teremt.

E folyamat eredményeként alkották meg az 1795-ös büntetőkódex-tervezetet, amely a maga nemében monumentális alkotásnak tekinthető, hiszen az első olyan átfogó jellegre törekvő munka, amely az anyagi jogi szabályok mellett tartalmaz eljárásjogi szabályokat is.²⁷ Bár e tervezet is csupán tervezet maradt, jelentősége determináló volt későbbi jogalkotásunk számára – s ez a magyar büntetőjog történetét legalább valamelyest ismerők számára nem vitás –, gondoljunk csak a rendkívül modern szellemiséget tükröző 1843-as anyagi jogi javaslatra, amelynek egyik kiindulópontja volt a tervezet, s azon keresztül az első magyar kódexre is hatást gyakorolt. Emiatt talán nem felesleges

---

²⁴ ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, i.m.*, 321. old

²⁵ Nagy Sándor a hajdúkerületi törvényszék gyakorlatát vizsgálva állapítja meg, hogy „a közgyűlés 1846-ban a *Praxis Criminalis* 32. §-ában foglaltak betartását írta elő.” NAGY Sándor: *A hajdúkerületi törvényszék büntető eljárásjogi gyakorlata 1861-1871*. In: KOVÁCS Kálmán (szerk.): *A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon, 19-20. század*, ELTE ÁJK, Budapest, 1986, 95. old.

²⁶ BÉLI Gábor – KAJTÁR István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (A Praxis Criminalis)*, Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIX., Pécs, 1988, 39. old. és ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet, i.m.*, 266. old

²⁷ A szerzőket általában az anyagi jogi rész általános részé foglalkoztatta. Lásd például FAYER László: *Az 1792-iki magyarbüntető-törvényjavaslat*, Jogtudományi Közlöny, 1896. évi 46. szám, FAYER László: *Miképp készült az 1792-iki büntetőtörvénykönyvi javaslat?*, Jogtudományi Közlöny, 1901. évi 39. szám. A javaslatához lásd még FINKEY Ferenc: *Az 1792. évi büntetőtörvényjavaslat 150. évfordulója*, Debrecen Város Könyvnyomda-vállalata, Debrecen, 1942.

áttekinteni a csalásra vonatkozó rendelkezéseket, ugyanis már ebben a tervezetben is találhatunk ilyen jellegű önálló tényállást.

Az 1795-ös javaslat két részre tagolódott: az első rész eljárásjogi, míg a második rész anyagi jogi szabályokat tartalmazott. Az anyagi jogi részen belül szélesebb körben jelentek meg a vagyon elleni deliktumok. E cselekményi kör részletesebb szabályozásának igénye a korszak egyik nagy determináns irányzatához, a felvilágosodás eszmerendszeréhez tartozott, mivel annak képviselői egyre jobban hangsúlyozták a tulajdon védelmének szükségességét.²⁸ A csalás a második rész XL. szakaszában került megfogalmazásra, a „*polgárok javait, vagyonát és szabadságát veszélyeztető bűntettek*” között.²⁹ A szakasz latin címe „*De Stellionatu, seu Falso*”, ezt Hajdu Lajos „*A csalárdságról, illetve a csalásról*” fordulattal említi a magyar fordításban.³⁰ Ez alapján kijelenthetjük, hogy Hajdu a stellionatus-t csalárdságnak fordítja, egy másik helyütt azonban a stellionatus alatt a csalást érti.³¹ Más szerzők szintén a stellionatus-t értik csalás alatt, ide sorolható például Pauler³² vagy Schnierer³³ is.

Azt feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a *stellionatus* és a *falsum* fogalmak hosszú évszázadokig ha nem is szinonimaként, de hasonló cselekményeket lefedő elnevezésként éltek a jogi köztudatban, így valószínű, hogy a címben

---

²⁸ BALOGH Elemér: *Die Dogmatik des materiellen Strafrecht (Entwicklungsgeschichtlicher Überblick mit besonderer Hinsicht auf den Gesetzesvorschlag von 1843/44)*. In: *Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX-XX. Jahrhundert*, Gábor MÁTHÉ-Werner OGRIS (Herausgeber), Unió, Budapest, 1996, 195. old.

²⁹ *A csalárdságról, illetve a csalásról* szóló fejezet már az eredeti koncepció szerint is e fejezeten belül került elhelyezésre. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet, i.m.*, 285. old.

³⁰ FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*, III. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1900, 587. old. A fenti hivatkozás nem elírás. Fayer valóban az 1843-as javaslatok anyaggyűjteményében publikálta az 1795-ös tervezet latin nyelvű szövegét. Hajdu Lajos munkájában a magyar fordítás olvasható. Tekintettel arra, hogy a fordítás hitelességét nincs okunk megkérdőjelezni, az 1792-es tervezet szövegére e fordítást felhasználva utalunk. A mű egyébként a javaslaton kívül részletes korrajzot is elének tár. HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet, i.m.*

³¹ HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet, i.m.*, 332. old.

³² PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan, II. kötet, i.m.*, 260. old.

³³ SCHNIERER Aladár: *A csalásról és hamisításról*, Jogtudományi Közlöny, 1868. évi 17. szám, 129. old.

szereplő elnevezések a hamisítás-szerű cselekményeket és a csalárdsággal hasznot szerezni kívánó cselekményeket jelölik.³⁴

Hosszú időn át elsődlegesen a falsum (illetve quasi falsum) fogalmán értették a csalás-szerű cselekmények egy részét is, s ebből következően a falsum és a csalás fogalmak közé egyenlőségjel került.³⁵ Álláspontunk szerint e hosszú időn át elfogadott elképzelések részben téves koncepcióból indultak ki, amennyiben elfogadjuk azt, hogy a kontinentális jogrend alapja a római jog. Rómában ugyanis *előbb* létezett a falsum fogalma, mint a stellionatusé. Ezt egyértelműen alátámaszthatjuk azzal, ha a preklasszikus korra gondolunk, amikor is a *lex Cornelia de falsis* a hamisításokat rendelte büntetni, s a stellionatus a klasszikus korban jelent meg csupán, mégpedig úgy, hogy minden olyan csalárd cselekményt értettek alatta, amely nem tartozott más bűncselekményi kategóriába.³⁶ S való igaz, hogy a falsum alatt csalás-szerű cselekményeket is értettek, de azt nem a csalás modern értelemben felfogott lényege miatt tették, hanem mert a falsum a valóság meghamisítása révén a társadalomra nézve veszélyesnek minősült, tehát a hamisítási momentum miatt rendelték büntetni, hiszen a már említett *lex Cornelia* is a hamisítási eseteket büntette elsődlegesen.³⁷ Tehát a falsum nem a csalás fogalmát jelentette,

---

³⁴ KINDHÄUSER, Urs – NEUMANN, Ulfrid – PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch, 2. kötet*, Nomos, Baden-Baden, 2005², 4567-4568. old.

³⁵ A német nyelvterület szemléletének változására vonatkozóan lásd STOCHANZL, Rudolf: *Die Auflösung des bisherigen Betrugsbildes*. In.: *Zum neuen Strafrecht – Referate zum besonderen Teil des Strafgesetzbuches gehalten bei der Richterwoche 1974*, Bundesministerium für Justiz, Wien, é.n., 19-27. old.

³⁶ FÖLDI András-HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996, 564-566. old. és EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata*, III. kötet, Révai testvérek kiadása, Budapest, 1894², 245. old.

³⁷ Angyal például Paulusra hivatkozva nevezi a falsum-ot csalásnak, álláspontom szerint az említett utalás tartalmilag inkább a *lex Cornelia* hamisításának felel meg. ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 6. old. Ez egyébiránt alátámasztja korábbi fejtegetéseinket, miszerint a nyelv determináns tényező egy-egy jogintézmény tekintetében. Jelen esetben pontosan az – illetve az is – nehézkessé teszi a csalás tényállásának történeti vizsgálatát, hogy korábbi szerzők már a fogalmak tekintetében sem voltak egy dimenzióban, vagyis a XVII-XVIII. században vannak, akik bizonyos cselekményeket falsum-nak neveztek, mások ugyanazt a cselekményt stellionatus-nak nevezték, van, aki mindkét fogalmat ismerte, van, aki csupán az egyiket. A hazai irodalmi álláspontokra utalva a Csemegi-kódex miniszteri indokolása megjegyzi, hogy „régibb tudósaink nézetei is végtelenül különböznek e büntettről nézve”. LÖW Tóbiás: *A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m.*, 733-735. old. Valószínűleg az említett tudósok több tényező hatása miatt sem jutottak konszenzusra, ennek oka lehetett az egységes, törvényben meghatározott tényállás

hanem a falsum fogalma *alatt* szabályoztak csalási cselekményeket.³⁸ Ebből következően a falsum inkább a hamisítás fogalmát fedte le – legalábbis eredetileg – s a stellionatus az összes egyéb csalárd, csalási cselekményt, így a csalást is.³⁹ Ez talán következik az 1795-ös tervezetből is: az XLI. szakasz (*De Literalium Documentorum, Sigillorumque Falsificatione*) Hajdu fordításában „Az okiratok és a pecsétek hamisításáról” címet viseli. Ebből is látszik, hogy a falsificatione hamisítást jelent, tehát a falsum csalás értelemben használt fogalmára – mivel, mint utaltunk rá, értettek alatta csalási cselekményeket is – célszerűbb lett volna más magyar fogalmat alkalmaznia a korabeli szerzőknek, elkerülendő a fogalmi félreértéseket, s átvágva a terminológia e gordiuszi csomóját. Ilyen szó lehetett volna – megőrzendő a latin „fals” szótöredék tipikus magyar formáját, a „hamis” kifejezést – például a „hamiskodás”. Ezzel talán visszaadható lett volna az igazság elferdítésére irányuló magatartás és a csalárdság is.⁴⁰ Elképzelhető egyébiránt, hogy csupán azért tűnik ilyen jelentős fogalmi dilemmának a kérdés, mert modern jogászai szemmel próbáljuk szemlélni a korszak fogalomrendszerét, s lehet, hogy a mi modern fogalmaink jelentését próbáljuk fellelni a korabeli terminológiában. Talán megnyugtató lehet, hogy már a XIX. században is felmerült a probléma.⁴¹

---

hiánya, továbbá a latin nyelv fogalmi készletének tartalmi változása, valamint a külföldi hatások felerősödése egyaránt.

³⁸ Találón jegyzi meg e vonatkozásban Edvi Illés az 1894-ben megjelent művében, hogy a „*múlt század végéig e felfogás nyomán általában a hamisításba olvasztották be a csalás fogalmát,*” EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m., 245. old.* Célszerű kiegészíteni az állítást azzal, hogy nem csak a „*múlt század végéig*” tartotta magát ez az álláspont, hanem még előfordult a XIX. században is.

³⁹ Egyetérthetünk e tekintetben Finkeyvel, aki szerint a *stellionatus* volt az a cselekmény, amelyet „*a csalás ősanjának szoktak tekinteni*”. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m., 737. old.*

⁴⁰ A magyar köznyelvben is szerepel a „hamis” kifejezés, mint sajátos tartalmú, többértelmű szó. A valótlanúságon túl érthetjük alatta például a „nem őszinte”, „csalárd”, „másokat megtévesztő” kifejezést is. GRÉTSY László – KEMÉNY Gábor (szerk.): *Nyelvművelő kézikönyvtár*, Auktor, Budapest, 1996, 24. old. E jelentések teret nyertek a jogi köztudatban is, s ezért is logikus használatuk, de célszerű lett volna a hamisítást megkülönböztetni a hamiskodástól, előbbi alatt a modern hamisítási cselekményeket, míg utóbbi alatt a hamisítással megvalósuló, csalárd, vagyon elleni cselekményeket érte. Jelen esetben tehát kettős problémával állunk szemben: egyfelől a hamisítás-csalás tényállásainak tartalmi elhatárolásával mint büntetőjogi problémával, másfelől pedig egy nyelvi problémával is, mivel álláspontunk szerint a jelentésbeli ingadozás miatt sem találtak a jogászok hosszú időn át egy olyan magyar kifejezést, amely communis opinio lett volna.

⁴¹ Illés Károly például – miután kijelenti, hogy „*a csalás fogalma kezdetben csak mellékes jelentőséggel bírt s szorosan összefüggött a falsummal, mely szintén több csalási esetet foglalt magában*” – megállapítja, hogy a „*csalásnak és hamisításnak ily módon keletkezett esetleges összefüggését a doctrina elfogadván, a legújabb időkig inkább zavarta, mint tisztázta a két fogalom*

A szakasz felépítését tekintve három egységre osztható: az elsőben (1. §) a csalás általános szabályozását – ideértve a modern terminológia által alaptényállásnak nevezett esetét – találjuk meg, s ebben említi a kodifikátor azt is, hogy *„...ahányféle a más kárára irányuló csalás lehet, csaknem ugyanannyi a csalás büntettének faja is. Mivel pedig valamennyit felsorolni lehetetlenség, e helyütt a csalásnak legalább néhány példáját soroljuk fel, amelyekből már a többit is értékelni lehet.”* A szakasz második egységének tekinthető a csalás eseteinek exemplifikatív jellegű felsorolása (2-4. §), míg a harmadik egység a csalás büntetését tárgyalja (5-6. §).

A csalás tényállását az 1. § így határozza meg: *„az igazságnak bármilyen álnok ravaszsággal történő, mások becsapására, vagy megkárosítására irányuló megváltoztatása vagy elkendőzése.”* Láthatjuk tehát, hogy bár még a korábban is érvényesülő felfogás – az igazság megsértése – áll előtérben a javaslat szövegében, azonban már megjelenik a modern csalás-fogalom immanens tényállási eleme, a kár, illetve a célzat is, némiképp összefonódva (*„megkárosítására irányuló”*).⁴²

Csalásnak tekintette például a tervezet a korábbi álarcz (névbitrolás) és a vértagadás esetét – különösen az 1723. évi 46. törvénycikk 4. §-ában szabályozotthoz hasonló esetet, amikor is *„valaki anyagi haszonszerzés céljából szüleit, fivéreit vagy nővéreit örülteknek vagy dühögőknek és javaik igazgatására képteleneknek nyilvánítottja, vagy bármilyen szín alatt akár saját javaik tulajdonából, akár ősi vagyonuk örökléséből ki akarja őket csalárd módon zárni”* (3. § c) pont) –, de azt is, amikor valaki *„idegen szerző könyvét saját neve alatt nyomatja ki”* (4. § k) pont), illetve aki *„más magzatot csempész az igazi helyére”* (4. § o) pont).

---

közi határvonalat.” ILLÉS Károly: *A vagyon elleni büntettekről*, Magyar Igazságügy, 1875, IV. kötet, 299. old.

⁴² A hatályos Btk. a célzat tekintetében a jogtalan haszonszerzést nevesíti, míg a kár a cselekmény eredményeként határozható meg.

A fogalom 1. §-beli definiálása kétségtelenül előrelépés a csalásnak a hamisítással szemben – az önállóságáért – vívott harcában, a csalás modern fogalmának kialakítása felé, azonban a 2-4. §-okban említett esetek még részben mutatnak a hamisítási cselekményekre inkább utaló jegyeket is; csalónak tekintette a javaslat azt is, aki „*hamis váltót állít ki*”, aki a „*bíróságot a vizsgálat tartama alatt saját státuszát illetően félrevezeti*, azt az alkuszt, aki „*könyvébe bármit hamisan vezet be*” (4. § f) pont). Azért is fontos megemlíteni ezeket a cselekményeket, mert – s ez szintén érdeme a javaslatnak – az XLI. szakasz „*Az okiratok és a pecsétek hamisításáról*” címet viseli, tehát a kodifikátor akár az említett cselekmények egy részét az XLI. szakaszban is elhelyezhette volna, mint ahogy azt később tette is, mondhatjuk immár visszatekintve e cselekményi kör fejlődésére. Itt is megfigyelhető egyébiránt a jogalkotó elbizonytalanodása a csalás és a hamisítás elhatárolását illetően; talán a jogalkotó erősebbnek érezte e cselekmények megvalósítása során a csalás 1. §-ban említett ismérveit, mint a pusztán hamisítási jelleget, azonban talán még nem fogalmazódott meg elemi erővel a két tényállás elhatárolásának igénye.

A szakasz harmadik egységében a csalás büntetésére, illetve a súlyosbító körülményekre vonatkozóan találunk rendelkezést. Az 5. § szerint a „*büntett enyhébb vagy szigorúbb megtorlása főképpen a kísérő körülményektől függ*”, eszerint szigorúbb büntetést érdemelt az, aki „*tevékenységével akár a köz, akár a magánkapcsolatok jogait is megsérti; ha többször is elköveti a csalást; s ha e büntettért már korábban is büntetve volt*”, illetve akkor is, ha „*a köz egészének is kárára van*”.

A büntetés tekintetében (6. §) a károk és költségek megtérítésén túl a tolvajokra irányadó büntetés alkalmazandó,⁴³ míg „*a szándékosság második*

---

⁴³ A lopásról szóló XXXVIII. szakasz 11. §-a szerint a gondatlanság első fokán egy naptól egy hónapig, második fokán egy hónaptól három hónapig, harmadik fokán pedig három hónaptól hat hónapig terjedő börtön volt a büntetés. A szándékosság első fokán hat hónaptól egy évig, második fokán egy évtől három évig, harmadik fokán három évtől hat évig terjedő börtön volt a szankció. Rendelkezett még arról is a tervezet, hogy a fentiekhez csatlakozott az elítélt állapotával arányos

fokán szigorításképpen közhírrétételt, harmadik fokán pedig ezen kívül pellengérré állítást is ki kell mondani.”⁴⁴ Külön szabályokat állapított meg – szankció gyanánt – a javaslat a bányavállalkozókra, a bányatisztekre és a bányamunkásokra.

A károk megtérítésére kötelezés nem jelenti azt, hogy a tervezet a büntetőjog esetleges (vissza)magánjogiasítását kívánta volna elérni, hiszen gondoljunk arra, hogy a modern – tágabb értelemben felfogott – büntetőjogban szintén megtalálható a büntetőbíróságok számára biztosított lehetőség: az ún. adhéziós perekben a büntetőbíróság a polgári jogi igény tekintetében is állást foglalhat. Bár azt is meg kell jegyeznünk, hogy ez a jogintézmény tipikusan a büntetőeljárás kódexekben kerül szabályozásra. Ezzel szemben az 1795-ös tervezet az anyagi jogi szabályok között tette kötelezővé – s nem pedig lehetővé – a bíróságnak a kártérítésre kötelezést.

A XVIII. század – tehát a tervezet időszakának – utolsó harmadára vonatkozóan Hajdu Lajos a csalás gyakorlati előfordulását illetően kiemeli, hogy a bűncselekmények száma viszonylag alacsony ugyan, ám egy fokozatosan emelkedő tendenciát vél felfedezni. Tekintettel arra, hogy az általa vizsgált kimutatások – elsődlegesen a szabadságvesztésekre vonatkozó statisztikák – szűkszavúan fogalmaznak, általában – s a csalás sem kivétel ez alól – nem lehet részletesen feltárni az elkövetés körülményeit, gyakran még azt sem, hogy milyen magatartással valósította meg az elkövető a

---

munka, és ha az elkövető gyakran kapott súlyos büntetést, és nem látszott esély a megjavulására, s a társadalomra továbbra is veszélyt jelentett, akkor halálbüntetés is alkalmazható volt. Érdekes ellentmondás figyelhető meg a szakaszban. Egyfelől tetten érhető a feudalizmusból még meglévő súlyos büntetések eszmeisége (lopásért halálbüntetés), másfelől megjelennek a felvilágosodással együtt járó büntetőjogi humanizálódás első jelei is: a munkabüntetés az elítélt állapotához igazodik, a szankció kiszabásánál az elkövető társadalomra veszélyessége alapozza meg, s a társadalom védelme teszi szükségessé a legsúlyosabb büntetés alkalmazhatóságát.

⁴⁴ A szándék fokozataira vonatkozóan feltétlenül megjegyzendő, hogy komoly büntetőjog-történeti jelentőséggel bír a tervezet alapelvei között a szándékosság-gondatlanság közötti differenciálás. A szándékossághoz kapcsolódóan – szintén az alapelvek között – találjuk meg a fokozatbeli elhatárolást. A szándékosság *„első fokozata: ha valaki szenvedélyességből és lelke szerfölötti felindultságából; a második: ha nem erős felindultástól indítva, hanem megfontoltan sérti meg a törvényt, vagy elmulaszt megtenni valamit, amit a törvény előír; a harmadik: ha sok momentum van arra, hogy nem vállalkozzék büntetetre, de mégis elszakítja mind az emberiség, mind pedig a társadalom kötelekeit.”*

bűncselekményt. Két kivételt azonban olvashatunk: az egyik egy hamis pénzváltó, akit 20 bottal, örökös kitiltással és pellengérré állítással büntettek Pesten, a másik esetben a 22 éves elkövetőt csalásért ítélték Besztercebányán börtönbüntetésre, azonban az elkövetés körülményei és a büntetés mértéke sem derül ki, mert az elkövető anyja vállalta, hogy a kárt egy éven és egy napon belül jóvá fogja tenni, s mindaddig, amíg erre sor nem kerül, az elkövetőn végrehajtják a büntetést.⁴⁵

3. AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JOGI JAVASLAT

Az 1795-ös javaslat – bár sok tekintetben rendkívül progresszív alkotás volt – nem emelkedett törvényerőre. Szellemissége, újtó gondolatai azonban inspiráló erővel hatottak a későbbi büntető-jogalkotásra, így következő nagy és előremutató javaslatunkra, az 1843-as anyagi jogi javaslatra is.⁴⁶ Úgy véljük, hogy a Deák-féle javaslat egészének bemutatását s méltatását mellőzhetjük; jelentősége a magyar büntetőjog-történetben napjainkra már vitán felül áll, ha állt egyáltalán szerepe bármikor is viták keresztjében.

A javaslat – a csalás szempontjából – ellentmondásosnak tekinthető. Egyfelől az 1795-ös javaslat által megkezdett úton történő előrelépés jellemzi például a hamisítástól való elkülönítés tekintetében – bár még nem teljesen letisztult formában –, másfelől viszont nem érzékelhető a cselekmény vagyon elleni jellegét előtérbe helyező markáns jogalkotói álláspont.

A korábban említett nyelvi problémát, amelyet a latin terminológia sajátos jelentéstartalmi változása (is) indukált, a tervezet már kiküszöbölte, mégpedig

---

⁴⁵ HAJDU Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*, Magvető, Budapest, 1985, 238. old. Időben méginkább leszűkített elemzést találhatunk Hajdu egy másik munkájában: HAJDU Lajos: *Bűnözés és büntetésbírászkodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996, 53. old.

⁴⁶ A történelmi kontinuitást hangsúlyozza Finkey is, amikor megjegyzi, hogy a „*legnagyobb jelentőségű a régibb munkálatok közül az 1792-i javaslat, mely méltó elődje és úttörője volt az 1843-i javaslatoknak.*” FINKEY Ferenc: *Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942, 4. old.

azért, mert magyar nyelven készült el, s így a falsum-quasi falsum-stellionatus fogalmi körből sikerült kiszakadni, ha a büntetőjogászok által később általánosan elfogadott irányvonalat még teljes mértékben nem is sikerült meghatározni.

A tényállást a tervezet a XXXVIII. fejezetében, „A csalásról”⁴⁷ cím alatt találjuk.⁴⁸ Az „alaptényállás” a 373. §-ban került rögzítésre: „A ki olly czélzattal, hogy mást valaminek cselekvésére vagy elhagyására álnokul reá vegyen, s az által valakinek kárával magának vagy másnak jogtalan hasznot hajtson, valamelly dolognak tettegi valóságát tudva és szándékosan vagy elferdíti, vagy akkor midőn azt felfedezni jogszerűleg köteles lett volna, eltitkolja, ha az által valakinek csakugyan kárt okozott, csalónak tekintetik, s ha tette más súlyosabb büntettbe át nem ment, a 295-ik §. rendelete szerint büntettethetik.”

A Csemegi-kódex indokolása egyértelműen haladó szellemiségűnek tartja a csalás ilyenén megfogalmazását, amikor – a vagyon elleni jelleg hangsúlyozásával és a csalás hamisítástól való elkülönítésével egyetértve – megállapítja, hogy az „1843-ik évi törvényjavaslatunk tervezőit illeti a dicsőség, hogy e kérdést is alaposan tanulmányozva, elvileg és végleg szakítottak a multnak a helyes rendszert lehetlenné tevő zavaros fogalmaival és téves kísérleteivel.”⁴⁹

A tervezetben a célzat még összefonódik a valaminek cselekvésére vagy elhagyására való rávétellel, s ehhez képest csupán mögöttes kauzalitásként jelenik meg az ebből következő haszonszerzési irányultság. Az elkövetés

---

⁴⁷ Külön vizsgálódás tárgyát képezhetné, hogy miért pont a „csalás” kifejezéssel illette a tervezet készítője az itt meghatározott cselekményeket. Egyáltalán azt is külön lehetne vizsgálni, hogy a büntetőjog magyar terminológiájában s a magyar büntetőjogi köztudatban mikor alakult ki s mikor rögzült (többé-kevésbé) azzal a tartalommal, amelyet a mai „csalás” alatt értett cselekmények jelentenek.

⁴⁸ A tervezet Fayer László 1896-ban közölte: FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*, I. kötet, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896.

⁴⁹ LÖW Tóbiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*, II. kötet, i.m., 736. old. A javaslat anomáliáira nem tér ki az indokolás.

módjaként az álnokul történő elkövetést lehetne meghatározni, amivel a jogalkotó jelezni kívánta, hogy nem egyszerű rábíró jellegű cselekményről van szó, hanem egy kvalifikált rábíró cselekményről. Ez a későbbiekben tárgyalandó – a Csemegi-kódexben előforduló – „ravasz fondorlat” előfutárának, történeti előzményének tekinthető. Elkövetési magatartásként a valóság elferdítését, illetve eltitkolását határozhatjuk meg. Ez utóbbi tartalmazza tulajdonképpen a *hallgatással történő tévedésbe ejtést* is, ugyanis akkor valósította meg az elkövető, ha valaminek a valóságát úgy titkolta el, ha annak felfedésére „jogszerűleg” köteles lett volna. Erre kerülhetett sor például akkor, ha a cselekmény passzív alanyának semmilyen elképzelése nem volt arról a bizonyos körülményről, amelyet az elkövető eltitkolt; tehát nem tudott valamely tényről, s az elkövető kötelezettség-ellenesen nem is bocsátotta rendelkezésére az információt. Ebben az esetben tehát inkább tévedésbe ejtészerű a cselekmény. Megjegyzendő, hogy nem feltétlenül csupán tévedésbe ejtéssel valósíthatta meg ez utóbbi fordulatot a csaló. Gondoljunk csak arra, hogy a sértettnek már eleve is lehetett téves elképzelése arról a bizonyos dologról. Ebben az esetben nem az elkövető kergette tévedésbe a sértettet, mivel ő már eleve abban volt, hanem az elkövető csupán tévedésben tartotta, mégpedig azzal, hogy nem fedte fel a valóságot.

Roppant fontos a tényállás fejlődése szempontjából az, hogy már a tervezet megkövetelte a cselekmény megállapíthatóságához a kár – mint eredmény – bekövetkezését („*ha az által valakinek csakugyan kárt okozott*”).

Talán – legalábbis kodifikációs szinten – az mutatta a legjobban – még ekkoriban is – a csalás kiegészítő jellegét a hamisításhoz képest, hogy a tervezet szubszidiárius cselekménnyé nyilvánítja a csalást, amikor úgy rendelkezik, hogy az elkövető akkor tekintendő csalónak, „*ha tette más súlyosabb büntettbe át nem ment*”. Utalnunk kell azonban arra, hogy nem csupán a „hamisításba történő átmenet”-et jelentette az idézett fordulat, hanem bármely más cselekmény is szóba jöhetett, bár elsődlegesen a hamisítás merült

fel mint ebben a korban – a csalás tekintetében – kiindulópontnak számító tényállás.

A 374. § arról az esetről rendelkezett, amikor a már tévedésben lévő személyt „*akár szóval, akár cselekvése által*” – méghozzá a 373. §-ban meghatározott célzattal – *megerősítette* tévedésében az elkövető. Első olvasásra hasonlóságot vélhetünk felfedezni a 373. § eltitkolással elkövetett fordulata és jelen szakasz között, azonban átgondolva megállapítható, hogy differenciált a tervezet e tekintetben. Fogalmi síkon vizsgálva a kérdést azt mondhatjuk, hogy az eltitkolás az nem nyilatkozás; jelen esetben a már meglévő tévedést szóbeli nyilatkozatával megerősíti az elkövető, s így tartja tévedésben a passzív alanyt, míg a cselekvése által (például megtévesztőleg bólogat vagy éppen rázza a fejét) szintén nyilatkozatot tesz (ráutaló magatartásként). Talán úgy lehetne a két szakasz vonatkozásában az elhatárolás alapját képező cezúrát meghúzni, hogy a 373. §-ban fel sem merül a felek között az a bizonyos információ, nem is utal rá az elkövető, míg a 374. §-ban felmerül ugyan, de kifejezetten – a javaslatban meghatározott magatartással – tévedésben tartja az elkövető a passzív alanyt.

Utalásként megjegyezzük, hogy a 374. § privilegizált eset, ugyanis a büntetés csupán kétharmada a 373. §-ban meghatározottnak. Ebből kirajzolódik az a kodifikációs meggyőződés, miszerint a tévedésbe ejtés – modern fogalmakkal – nagyobb mértékben veszélyes a társadalomra, mint a tévedésben tartás.

Elvi ellentmondást találunk a 373. §-ban meghatározott definíció („*magának vagy másnak jogtalan hasznot hajtson*”) fordulata és a 375. § között, amelyben az található, hogy aki a csalást nem azért követte el, hogy magának hasznot hajtson, hanem „csupán” hogy mást megkárosítson, az is csalás miatt büntetendő.⁵⁰

---

⁵⁰ Az ellentmondást Illés külön is megemlíti. ILLÉS Károly: *A vagyon elleni büntettekről*, i.m., 304. old. Angyal külön nem is tárgyalja, csak a tervezet szövegeként utalt rá. ANGYAL Pál: *A csalás*, i.m., 9. old. Paulernél pedig feltételezhetjük, hogy a „*másnak ártson*” fordulat erre az esetkörüre vonatkozik.

A 376. § több szempontból is sajátos a tervezetben. Egyfelől *„csalásért büntető közkereset csak magánpanaszra mozdítható”* – tartalmazta a tervezet. Másfelől külön rendelkezések vonatkoztak a *„terhes szerződésekre”*. Ez utóbbiaknál a *„magánpanasz”* előterjesztése mellett feltétel volt az is – ismét előtérbe helyezve magánjogias elemeket –, hogy a szerződés a kárt szenvedett félnek kezdeményezésére *„polgári úton, s egyenesen a csalás miatt bíróiképpen megsemmisített, vagy a károsító valamely a csalás által okozott kárnak megtérítésében elmarasztaltott.”*

Látható, hogy vagylagos feltételként jelenik meg a tervezetben a polgári út igénybevételenek szükségessége. Vagy a szerződés semmisségének megállapítása – amely kizárólag a csalás miatti semmisség esetén nyújtott büntetőeljárás kezdeményezésére lehetőséget –, vagy pedig a kártérítés megítélése – szintén kizárólag a csalás miatt – nyitott utat a büntetőeljárásnak. Érdekes szemlélet ez – különösen az utóbbi –, napjaink gyakorlatából kiindulva...

A 377. § elkövetési magatartásként külön is kiemeli a terhes szerződésekkel kapcsolatos cselekményeket, amelyeket akkor rendelte büntetni, amikor a szerződés tárgyait *„jobbakkal s nagyobb értékűeknek állította, mint valósággal voltak”* és

„a) ha a szerződési tárgyak olyanok voltak, mellyeket a nélkül hogy értékben vagy minőségben alább szállottak volna, a szerződés előtt megvizsgálni nem lehetett

b) ha az elsődleges megvizsgálás csak azért nem teljesített, mert aránylag tetemes költségbe került volna

c) ha olly kereskedő, ki drága kövekkel, gyöngyökkel, arannyal, ezüsttel kereskedést űz másnak hamis gyöngyöket vagy köveket igazak és jófélék helyett, más érczet arany vagy ezüst helyett, vagy nem bélyegzett rosszabb aranyat vagy ezüstöt jobb helyett, tudva és csalási célzattal elád.”

Amennyiben e feltételezés helytálló, akkor ő is csupán megemlíti a szakasz lényegét, de az

Kérdésként merülhet fel, hogy miért került sor a szerződésekkel kapcsolatos magatartások fenti körének önálló szabályozására? Indokolható ez egy sajátos elméleti állásponttal is. Schnierer a hamisítás-csalás elhatárolásának fejtegetése kapcsán – bemutatva azt a hosszú időn keresztül uralkodott felfogást, miszerint a csalás az nem más, mint a valóság megváltoztatása, s így a hamisítás egyik típusának tekintendő – jegyzi meg, hogy *„az ember az igazmondóságra általános joggal oly értelemben nem bír, hogy embertársaitól azt követelhetné, miként irányában minden tekintetben csak való nyilatkozatokat és állításokat tegyenek”*⁵¹, majd később megjegyzi, hogy *„azonban kétkedni sem lehet, hogy az emberek között, bizonyos jogos oknál fogva, szorosabb viszonyok is támadhatnak, melyekben az egyik a másik javára, valamely igenleges tevésségre köteleztetik”*⁵² és *„különösen a szerződések folytán jöhet létre ily kötelmi viszony, mely különös hűség és igazmondóságai kötelezettséget alapít meg a szerződő felek között.”*⁵³ Láthatjuk tehát, hogy a korabeli magyar jogi irodalomban fellelhető az az álláspont, amely indukálhatta a javaslat ilyen módon történő megalkotását. Alátámasztható a szerződésekre vonatkozó normaszöveg megjelenése más indokkal is. Magyarország hosszú évszázadokon át – köszönhetően a földrajzi közelségnek, s egyéb okoknak – nagyon szoros kapcsolatban állt a német nyelvterület országaival, elsődlegesen a mai Németországgal és Ausztriával. Ez a kapcsolat a jogtudomány terén is jelentkezett, s a XVIII-XIX. században Európa nyugati felén a nemzetállami törekvések mellett jogászai körökben elemi igényként felszínre törő kodifikációs óhaj tovább erősítette ezt a befolyást. E kodifikációs óhaj hazánkban is jelentkezett, egyik meghatározó példája éppen az 1843-as javaslat. A javaslat szellemi erőt merített nem csupán a német nyelvterületek tudományos munkáiból, hanem jogszabályaiból is. A szerződésekkel kapcsolatos csalás vonatkozásában egyértelműen mintát

---

ellentmondásra nem hívja fel a figyelmet. PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan, II. kötet, i.m.*, 268. old.

⁵¹ SCHNIERER Aladár: *A csalásról és hamisításról*, Jogtudományi Közlöny, 1868. évi 17. szám, 129. old.

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

jelenthetett a szász, a bajor és az oldenburgi törvény.⁵⁴ E hatások szintén magyarázatot nyújthattak a javaslat által alkalmazott megoldásra.

További, szerződéssel kapcsolatos eseteket is rögzít a tervezet. Az is csalást követett el, aki a szerződéskötést követően azt, amit a szerződésben „*lekötött*”, csalási céllal megváltoztatta vagy kicserélte, illetve az, aki olyan vagyont kötött le, amely felett nem volt joga rendelkezni. Szintén csalásnak minősült, ha valaki a zálogba, illetve letétként átadott ingó dolgot titokban visszavette, és ezzel megkárosította a másik felet.⁵⁵ Végül említendő, hogy a hamis és vétkes bukás eseteit is a csalás körében szabályozta a tervezet. Ez utóbbi vonatkozásában hangsúlyozandó, hogy e korszakban a jogalkotó is bizonytalanul próbálta megtalálni a bukás helyes rendszerbeli helyét, s ez a kodifikációs útkeresés nem azért, vagy nem csupán azért tekinthető kissé koncepciótlannak, mert a csalás fejezetében kapott helyet a tényállás, ez jogalkotói szemlélet kérdése. Az viszont már álláspontunk szerint következtetés, hogy a *csalás* tényállásban került szabályozásra a bukás, de *tolvajként* rendelte büntetni a hamis bukottat, s ha mindezt könyveinek meghamisításával követte el, akkor pedig *hamisítónak* tekintette e javaslat az elkövetőt. Úgy véljük, hogy ez – bár hangsúlyozzuk, hogy a csalás tényállásának önállósítására irányuló törekvése a tervezetnek determináns jelentőségű a későbbi jogfejlődés szempontjából – ismét jelzi a csalás hazai megítélésének dogmatikai bizonytalanságát.

Ezen túlmenően utalnunk kell még a szakasz vizsgálatánál egy másik komoly elvi ellentmondásra is. Mivel a csalás fejezetében kerül sor a bukás szabályozására, ezért feltételezhetjük, hogy a jogalkotó irányadónak tekintette

---

⁵⁴ Schnierer az említetteken kívül más normákra is utal. SCHNIERER Aladár: *A csalásról és hamisításról*, Jogtudományi Közlöny, 1868. évi 17. szám, 131. old. Schnierer egyébiránt más művében is megállapítja a külföldi jogszabályok tükröződését a javaslatban, amikor kijelenti, hogy az „*az újabb európai törvények körül tett behatóbb tanulmány alapján*” készült. SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata*, Franklin-társulat, Budapest, 1893³, 11. old.

⁵⁵ Erre vonatkozóan jegyzi meg Illés, hogy a csalás általános fogalmának elemei közül hiányzik e tényállásnál „*valamely dolog tetteges valóságának tudatos és szándékos elferdítése.*” ILLÉS Károly: *A vagyon elleni büntettekről*, i.m., 304. old

minden, e fejezetben szabályozott magatartásnál a 373. § rendelkezését, amelyben a csalás általános fogalmát (alaptényállását) határozta meg. Ebben az esetben a 373. §-ban meghatározott célzatos és szándékos magatartás hogyan valósulhat meg a vétkes bukás esetében, amely a 381.§ szerint vétkes gondatlanságból történik?⁵⁶

4. A CSEMEGI-KÓDEX

A 1843. évi anyagi jogi javaslat újabb előrelépés volt egy modern, az európai szellemi áramlatokból merítő, s azokat bizonyos szempontból túlszárnyaló magyar anyagi jogi szabályozás felé. Az ismert történelmi események azonban lehetetlenné tették, hogy akár eredeti formájában, akár átdolgozott formában a hazai jogállamiság kiépítését szolgálja. A forradalom és szabadságharc után az osztrák büntetőjog lett a kötelező iránytű a magyar tudomány és gyakorlat számára, mivel 1849-ben az 1803-as, majd 1852 szeptemberétől pedig az 1852-es osztrák büntetőtörvénykönyvet – melyet Finkey „ócskának” titulált⁵⁷ – léptették hazánkban is hatályba.⁵⁸

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotásával a gyakorlat számára ismét nehéz esztendők következtek, tekintettel arra, hogy az 1861-es Országbírói Értekezlet – az osztrák joggal szembeni oppozícióból következően – az 1848 előtti magyar jogot rendelte ismét alkalmazni. Ezzel nem csupán az 1843-as javaslat szellemisége látszott veszni, de sok tekintetben még az 1795-ös javaslat elvei is háttérbe szorulni látszottak, és a magyar büntetőjog visszatért a szétagolt, sok tekintetben követhetetlen szabályanyaghoz.

E sötétségben kívánt világosságot gyűjtani Horvát Boldizsár igazságügy miniszter, amikor intenzív kodifikációs munkálatok megkezdését határozta el.

---

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, Osiris, Budapest, 2007, 326. old.

⁵⁸ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m.*, 83. old.

E folyamat hangsúly-, s nem egy esetben szemléletváltásokkal ugyan⁵⁹, de elvezetett odáig, hogy hatályba lépett hazánk első büntetőtörvénykönyve, az 1878. évi 5. törvénycikk, a Csemegi-kódex. Úgy véljük, hogy a kódex – s Csemegi – büntetőjog-történeti jelentőségét szükségtelen bemutatnunk, s ezért csupán utalunk arra, hogy álláspontunk szerint nem pusztán az az érdeme Csemeginek, hogy megalkotott egy koherens normarendszert, hanem az is – s ez legalább ugyanolyan jelentőségű, ha nem nagyobb –, hogy sikerült átjutnia művével a magyar törvényhozás útvesztőin; ez már akkor sem lehetett egyszerű feladat.

Csemegi szemlélete – s ezt majd a csalás szabályozása kapcsán is látni fogjuk – több területen is pallérozódott, mielőtt a kódex megalkotásába fogott volna. Bár nem volt kifejezetten elméleti szakember, de a tudomány is elismerte munkásságát, kodifikátorként szintén szerzett tapasztalatot, hiszen nevéhez fűződik a 1869. évi 4. törvénycikk megalkotása is, s végül a gyakorlatot is jól ismerte, hiszen hosszú ideig ügyvédként praktizált, így lehetősége volt a magyar büntetőjogszabályok hiányosságait, hibáit a praxis szempontjából is megismerni. Ez utóbbi tényhez köthető körülmény, hogy – s így a külföldi hatás hazai megjelenése a csalás szabályozása kapcsán már egyértelmű – ügyvédi praxisában már az osztrák büntetőjogszabályokat (is) kellett alkalmaznia, tekintettel arra, hogy hazánkban 1849-től az osztrák büntetőtörvénykönyv volt hatályban – egészen az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok hatálybalépéséig.⁶⁰ Érthető tehát, hogy Csemeginek már egy létező kódex alkalmazása nyújtott alapot ahhoz, hogy a magyar törvényt elkészítse. Csemegi szemléletmódja a gyakorlat oldaláról közelítette meg a kodifikációs problémákat, a jogalkotási légkör pedig – szemben a 1840-es évekbeli

---

⁵⁹ SZABÓ András: *A Csemegi-kódex és a magyar polgári állam kiépítése*, Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám, 201-203. old.

⁶⁰ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m.*, 83. old.

össztársadalmi változtatni akarással, amely egész Európára jellemző volt⁶¹ – egy higgadt, szakmai jogalkotásnak kedvezett.⁶²

A csalás viszonylatában a kódexnek több kérdésre is választ kellett találnia. Ilyen volt az, hogy a csalás kizárólag vagyoni érdekeket sértő cselekményként kerüljön szabályozásra, vagy esetleg nem-vagyoni jogosultságokat is védjen a tényállás. Szintén kérdés volt, hogy mennyire legyen az elkövetési magatartások köre absztrahálva, illetve konkretizálva. S talán az egyik – történeti aspektusból vizsgálva a kérdést mindenképpen – legfontosabb állásfoglalást a csalás és a hamisítás viszonyának rendezése követelte. Többször utaltunk rá, hogy a csalási és a hamisítási cselekményeket hosszú időn át szorosán összetartozónak tekintették; paralel s gyakran elhatárolhatatlan módon szabályozták a tényállásokat. Csemeginek tehát ezt az alapvető problémát – az általa oly jól ismert gyakorlat számára is kezelhető módon – kellett uralnia.⁶³

4.1. A CSALÁS ALAPTÉNYÁLLÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA

A csalás tényállása a kódex második, Különös Részében, a XXXI. fejezetben található. Érvényesítve a jogalkotói markáns szemléletváltást: az okirathamisítás *előtt*. Tekintettel arra, hogy a kódex nem tartalmaz a mai törvény által alkalmazott fejezetelést, ezért – csupán a törvény szerkezetét szem előtt tartva – nehéz egyértelműen állást foglalni a tekintetben, hogy Csemegi milyen cselekményi kört kívánt vagyoni elleni cselekményként

---

⁶¹ E változtatni akarás tükröződött az Európán végigsöprő forradalmi eseményekben.

⁶² Horváth Tibor szerint „az 1843-as javaslat inkább a büntetőjog fejlődését átható „örök” eszményeket, míg az 1878-as törvény a konkrét társadalmi realitást ragadta meg.” HORVÁTH Tibor: *Az első magyar büntető kódex száz év távlatából*, Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám, 200. old.

⁶³ Ezen kívül más elhatárolási problémák is adódtak. Lásd MADAI Sándor: *A váltóval kapcsolatos bűncselekmények XIX. századi történetéhez*. In.: STIPTA István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma - 2003. november 6.*, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2004, 194-200. old., MADAI Sándor: *A csalárd bukás néhány történeti és dogmatikai kérdése*, Jogtörténeti Szemle, 2004. évi 3. szám, 31-34. old. és MADAI Sándor: *Einige historisch-dogmatische Fragen des betrügerischen und leichtsinnigen Bankrotts in Ungarn*, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* V, 2005, 117-126. old.

meghatározni. A csalás fejezetét áttekintve látható, hogy az alaptényállás mellett több, minősített esetet is szabályoz a törvény.

A csalás alaptényállását a Csemegi-kódex a 379. §-ban szabályozta:⁶⁴

„A ki azon czélból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz: csalást követ el.”

4.1.1. A csalás jogi tárgya

Hosszú évszázadokon keresztül – mint erre már korábban utaltunk – vita tárgyát képezte az, hogy a csalás (stellionatus stb.) név alatt szabályozott bűncselekmény miért is szükséges, milyen értéket véd, modern kifejezéssel élve mi a jogi tárgya?

A Csemegi-kódex szakított azzal a még az 1843-as anyagi jogi javaslatban is meglévő jogalkotói hezitálással, ami álláspontunk szerint – egyebek mellett – gátja volt annak, hogy egy modern s a gyakorlat számára is jól alkalmazható tényállást alakítson ki a törvényhozó. A kódex egyértelműen a vagyon elleni jellegét hangsúlyozza a cselekménynek, amit az indokolás is megerősít: *„az általánosan megállapított tételek közt, első helyen említettük, hogy a csalás vagyon elleni bűntettet képez. Erre nézve ma már a hivatottak részén egyetértés létezik.”*⁶⁵ Angyal ehhez hozzáteszi azt, hogy a vagyoni jognak *„bármilyen alakja, tehát úgy a vagyonvédelmet biztosító dologi jogok, mint a vagyonforgalmat szabályozó kötelmi jogok”* a csalás jogi tárgyát képezik.⁶⁶ Finkey ezt tovább konkretizálva így fogalmaz: *„jogi tárgya a tulajdonképpeni elvételi cselekményeknél szélesebb, t.i. a vagyoni jogok általában, tehát úgy a*

---

⁶⁴ Volt olyan korabeli álláspont, amely szerint a Csemegi-kódex a *„csalásra nézve az uralkodott magyar felfogással teljesen szakítva, a külföldre és a tudományhoz fordult.”* ABSZOLON Ferencz: *A ravasz fondorlat fogalom meghatározásához*, Jogtudományi Közöny, 1882. évi 51. szám, 411. old.

⁶⁵ LŐW Tóbiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a bűntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m., 737. old.*

⁶⁶ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 36. old.*

tulajdon, mint a követelési jogok”, később pedig kijelenti, hogy *„a vagyoni jog egész kiterjedésében, a dologi, idegen dologbeli és kötelmi jogok általában.”*⁶⁷

Láthatjuk tehát, hogy kialakult egy olyan konszenzus a büntetőjogászok között a csalás jogi tárgyára nézve, amely nem csupán a Csemegi-kódex hatályának idejére, hanem gyakorlatilag napjainkig kihatóan körülhatárolta a csalás tényállásával védett társadalmi értékek terrénumát.⁶⁸

4.1.2. A csalás elkövetési magatartása

Szemben a jogi tárgyra vonatkozó nézetekkel, nem volt teljes az összhang a korabeli szerzők között a tekintetben, hogy a tényállásban mi tekinthető elkövetési magatartásnak. A problémát az okozta, hogy a tévedésbe ejtésen, illetve tartáson túl, volt olyan álláspont, amely a károkozást is elkövetési magatartásnak tekintette. Angyal szerint a Csemegi-kódex tényállásában a csalás elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás, míg a kár bekövetkezése – a modern dogmatikai szemlélethez hasonlóan – eredményként ragadható meg.⁶⁹ Finkey véleménye szerint viszont a károkozás is a csalás *„elkövetési tevékenysége”*.⁷⁰ Schnierer viszont mindkét állásponttal szemben áll, amikor azt írja, hogy *„a tévedésbeejtés mellett törvényünk a tévedésbentartást jelöli meg, mint a csalás elkövetésének módozatát.”*⁷¹ A kódex indokolása sem fogalmaz egyértelműen: *„a csalás véghezviteli módja, eszköze, a felhozottak után: ravasz fondorlatokkal véghezvitt tévedésbe-ejtés, illetőleg ravasz fondorlatokkal véghezvitt tévedésben tartás lévén”*.⁷²

---

⁶⁷ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 734. old.*

⁶⁸ Fayer szerint a vagyon elleni cselekmények köre a *„büntetőjog leggyakorlatibb”, „egszersmind legnehezebb és a controversiákkal legjobban megszagatott rész”*-e. FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, II. kötet, Franklin-társulat, Budapest, 1905³, 281. old.*

⁶⁹ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 43. és 72. old.*

⁷⁰ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 735. old.* Egyébiránt ezt az álláspontját Finkey az 1914-ben megjelent tankönyvében is fenntartja. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, i.m., 738. old.*

⁷¹ SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m., 568. old.*

⁷² LÖW Tóbiás: *A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m., 757-758. old.*

Angyal meghatározása szerint tévedésbe ejtés alatt azt értjük, amikor valaki „*másban tévedést felidéz*”, míg tévedésben tatásról akkor van szó, amikor valaki „*a másban létező tévedést megerősíti, illetőleg annak eloszlását megakadályozza.*”⁷³ A törvényszöveg alapulvétele nem segítette a jogkereső közönséget annak eldöntésében, hogy a tévedésbe ejtés, illetve tartás milyen lényegű körülményekre vonatkozhat. Csak a tényekre vonatkozó elkövetés alapozhatta meg a bűnösséget, vagy másra is irányulhatott az elkövetési magatartás?

Angyal álláspontja szerint a tévesztés nem csupán tényekre vonatkozhatott, az irányulhatott „*pszihikai jelenségek*”-re is, így a cselekmény célzatára, indítékára, különböző képességekre történő utalás is megalapozhatta a büntetendőséget.⁷⁴ Edvi Illés⁷⁵ mellett Fayer⁷⁶ is egyetért Angyal álláspontjával, míg Schnierer szerint „*az állításnak tényekre kell vonatkoznia*”.⁷⁷

A gyakorlat sem volt egységes a különböző elkövetési magatartások megítélésével kapcsolatban.⁷⁸ Ilyen terület volt például a különböző súlyokkal való visszaélés, amikor is az eladó hamis méréssel állapította meg a dolog súlyát. Az egyik esetben a vádlott meszet adott el a sértettnek, azonban annak súlya tekintetében megtévesztette a sértettet, mert a mérlegre egy vasdarabot is rátett, s így több pénzt kért az áruért, mint valójában járt volna. A sértett azonban kézi mérlegén elvégzett egy ellenőrző mérést, s így kiderült a visszaélés. A Curia – szemben az ügyben korábban eljáró bíróságok állásfoglalásával – felmentette a vádlottat, arra hivatkozással, hogy a sértett

---

⁷³ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 43. old.

⁷⁴ Uo. 42. old.

⁷⁵ Edvi Illés véleménye szerint a tényekre vonatkozó tévesztés az intenzitását tekintve tér el az egyéb körülményekre irányuló magatartásoktól, mivel a tény-állítás általában egyszerűbb ellenőrizni. EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 261-262. old.

⁷⁶ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 410. old.

⁷⁷ SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m.*, 567. old.

⁷⁸ Gyakori volt – különösen a kódex megjelenését közvetlenül követő években –, hogy a különböző szintű bírói fórumok ugyanazt a cselekményt eltérően ítélték meg. Természetesen ez a személetbeli különbözőség a bírói gyakorlat rögzülésével folyamatosan csökkent.

kifogásolása alapján rögtön visszaadta a vételárat, visszavette a meszet, így a jogügylet nem teljesült, s a sértettnek nem merült fel kára. Emiatt – a Curia álláspontja szerint – téves a bűnösséget megállapító döntés (befejezett csalás), s csupán csalás kísérlete állapítható meg, amely – ekkor még – nem volt büntetendő;⁷⁹ egy gabonakereskedő által megvalósított hasonló cselekmény esetében – mivel még a vételár átadása előtt felfedezte a megtévesztést – szintén csalás kísérletét állapított meg a Curia.⁸⁰ Lényegében hasonló történeti tényállású ügyben – amikor búzamérésre használt súlyok közül az egyik manipulálva volt, s emiatt a kereskedő az általa megvásárolandó árut kisebb súlyúnak tüntette fel – a Curia elutasította a védő semmisségi panaszát, s a bűnösséget megállapító döntések indokaival egyetértett.⁸¹ Úgy tűnik, hogy e vonatkozásban (is) meglehetősen ingadozó volt a bírói gyakorlat.

Szintén gyakori volt, hogy az elkövetési magatartás nem tényekre, hanem képességekre irányult. Ilyen cselekményi kör volt a természetfeletti képességekkel való hitegetés. Csalásnak minősítette az ügyben eljáró mindhárom bíróság azoknak a vádlottaknak a magatartását, akik azt állították magukról, hogy „*a földből kincseket tudnak elővarázsolni*”.⁸² Tekintettel arra, hogy az elkövetők magatartása miatt a sértettek elvesztették teljes vagyonukat, továbbá az eljárás során megállapított többi súlyosbító körülményre, a Curia az egyik vádlott esetében három, a másik vádlott esetében kétévi szabadságvesztést szabott ki. Más esetben ellentétesen döntött a Curia, amikor – az elsőfokú bíróság által használt terminológia szerint – a „*vádlottnő*” azt állította, hogy „*kártyavetés és babonázás által*” – csekély ellenszolgáltatás fejében – a sértett férjévé teheti annak szeretőjét. Feltétlenül említendő, hogy a három fórum sem ítélte meg egyformán a magatartást; az elsőfokú bíróság megállapította a vádlott bűnösségét, míg a másodfokú bíróság és a Curia

---

⁷⁹ Büntető Jog Tára, L. kötet, 58-59. old.

⁸⁰ Büntető Jog Tára, XVIII. kötet, 201-204. old. Megjegyzendő, hogy a Curia két döntése a cselekmény megvalósulási szakaszait illetően – modern szemérettel helytelenül – egyenlőségjelet tett a visszafizetett vételár és azon eset közé, amikor a vételár még ki sem volt fizetve.

⁸¹ Büntető Jog Tára, L. kötet, 59-61. old.

⁸² Büntető Jog Tára, XX. kötet, 251-252. old.

felmentette az ellene emelt vád alól, mivel – indokolásuk szerint – a csalás tényállási elemei közül – egyebek mellett – hiányzik a megtévesztés.⁸³

Láthatjuk tehát, hogy az elkövetési magatartások megítélését illetően a bírói gyakorlat közel sem volt konzekvens. Nem ez volt azonban a csalás tényállásának igazán gyenge pontja, hanem egy olyan tényállási elem, amelynek a jelentését még a jogalkotó sem tudta pontosan definiálni, ez pedig nem volt más, mint a ravasz fondorlat.

4.1.3. A csalás elkövetési módja

A tényállásban a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás képviselte – mint ahogy képviseli ma is – a bizalom elleni momentumot azzal, hogy a *ravasz fondorlattal* történő elkövetés ezt tovább erősíti. *„A fondorlat nem tételez fel kéz-műveletet, mechanikai előkészítést, tetteges intézkedést. Fondorlatnak nevezhető az ürügy, a cselszövény, az ármánykodás, a kápráztatás, alattomos mesterkélés is”*⁸⁴ – található a miniszteri indokolásban, amely maga is rendkívül sokat említ a ravasz fondorlattal⁸⁵ történő tévedésbe ejtést, illetve abban tartást. Azonban a dilemmát – nyíltan megvallva – nem tudta megoldani, ugyanis az elkövetési módra vonatkozó fejtegetéseket követően ezt olvashatjuk: *„azt hisszük, ha nem is jelöltük meg biztosan és tüzetesen a határvonalat, oly kifejezést használtunk, mely midőn egyrésztől határozottan kizárja a büntetendő csalás fogalmának veszélyes tulerjeszkedését, ugy*

⁸³ Büntető Jog Tára, XII. kötet, 74-75. old.

⁸⁴ Lőw Tóbiás: *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m.*, 756. old. Ugyanitt olvasható Csemegi eredeti javaslata – s e helyütt utalunk egy ritkán exponált tényre –, amely *„ravasz fondorlatokkal”* fordulatot tartalmazott, míg a törvény szövege már csupán *„ravasz fondorlattal”* történő elkövetést követel meg. Érdemes lehet végiggondolni, hogy – amennyiben az eredeti javaslat kerül a törvénybe – mennyiben és milyen irányban hatott volna a gyakorlatra.

⁸⁵ A kifejezés a kódexben a 449. §-ban, A fegyveres erő elleni büntettek és vétségek bűncselekményénél fordul még elő: *„A ki ravasz fondorlatokat használ a végett: hogy a védkötelezettség alól fölmentessék, vagy másnak e kötelezettség alól fölmentését eszközölje: egy évig terjedhető fogházzal és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”* Talán nem szükségtelen felhívni arra a figyelmet, hogy itt a törvény *„fondorlatok”* kifejezést használ, csakúgy, mint a csalás tényállásának eredeti – Csemegi által javasolt – változatában.

*másrészről a gyakorlatban előforduló eseteknél a kérdéses elem helyes megítélésre, kellő irányt és utmutatást nyújt.*⁸⁶

A ravaszság megítélése számtalan tényezőtől függhetett, emiatt – amint fent említettük – maga az indokolás sem foglalt állást a ravasz jelző mikénti értékelése felől, s modern kifejezéssel élve, az eset összes körülményeinek gondos vizsgálata alapján találta eldöntendőnek a problémát.⁸⁷ A ravasz fondorlattal történő elkövetés kritériuma viszont azt is jelentette, hogy ha ugyan megvolt a haszonszerzési célzat, és bekövetkezett a kár, de az nem ravasz fondorlattal történő tévedésbe ejtés vagy abban tartás miatt következett be, akkor az elkövető – csalás miatt – nem volt büntethető.⁸⁸

A tudomány korán felismerte, hogy a ravasz fondorlat a tényállásnak olyan eleme, amely komoly próbára teszi a jogalkalmazók kreativitását. Azonban nem csupán a tudomány ismerte fel a problémát már idejekorán, ugyanis a kódex tárgyalása során Funták Sándor ügyvéd is e kifejezés helyett javasolta a *ravaszul* terminus technicust.⁸⁹ Finkey egyetért a ravasz fondorlat használatával, mivel szerinte így a bíró számára egyértelmű, hogy kizárólag a kifejezetten csalárd típusú magatartásokat vonja a csalás tényállása körébe, elhatárolván így a *fraus criminalis*-t a *fraus civilis*-től.⁹⁰ Edvi Illés álláspontja Finkeyéhez hasonló: mivel a fondorlat kifejezés már önmagában is furfangos tevékenységet tételez fel, ezért kijelenthető: a ravasz jelző a fondorlat intenzívebb fokára utal, mivel a jogalkotó ezzel a jogtechnikai megoldással

---

⁸⁶ LÖW Tóbiás: *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m.*, 756. old. Álláspontunk szerint kerülendő az olyan – különösen büntető – jogalkotás, amely a saját maga által kialakított fogalmiságot sem tudja definiálni.

⁸⁷ A Curia ezt így rögzítette: „A csalás lényeges ismervét képező ravasz fondorlat fogalma a törvényben meghatározva nem lévén, a bírónak feladata az adott esetek szerint megállapítani azt, hogy valamely cselekvés, nyilatkozat, vagy magatartás a fenforgó személyi viszonyok és körülmények között alkalmas-e arra, hogy az által egy más személy tévedésbe ejtessék vagy abban tartassék.” Büntető Jog Tára, VIII. kötet, 141. old.

⁸⁸ Virág György szerint a fondorlat fogalmának megítélésénél a problémát „a többlet elvárásoknak pozitív tartalommal, elméletileg tisztázott és gyakorlatilag egyértelműen alkalmazható követelményekkel történő kitöltése” jelentette. VIRÁG György: *A csalás jogtörténetének vázlata, Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok 24*, Budapest, 1987, 350. old.

⁸⁹ Válaszként Csemegi az osztrák javaslatot hozta fel tervezete igazolásaként. LÖW Tóbiás: *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m.*, 759. old.

⁹⁰ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m.*, 738. old.

kívánta elérni azt, hogy a csalást szűk körre szorítsa, s csak ott legyen megállapítható, ahol a társadalom védelme ezt indokoltá teszi.⁹¹ Ezt tekinthetjük modern szemmel a büntetőjogi ultima ratio jelleg korabeli érvényesülésének.

Edvi Illés mellett mások, köztük Fayer is, kitérnek arra, hogy a ravasz fondorlat abszolút vagy pedig relatív fogalomnak tekintendő. Edvi Illés e tekintetben különbséget tesz abszolút és relatív ravaszság között. Előbbinek tekinti az olyan magatartásokat, amelyek még a legkörültekintőbb embert is képesek tévedésbe ejteni, illetve abban tartani. Utóbbi alatt azonban csak olyan magatartásokat ért, amelyek a passzív alany ismeret-, illetve tapasztalathiányára tekintettel alkalmasak csak a tévesztésre, tehát egy adott területen ismerettel vagy tapasztalattal rendelkezővel szemben alkalmatlan lennének annak megtévesztésére. Álláspontja szerint kizárólag a relatív ravaszság jöhet számításba a tényállás alkalmazása során, mivel csupán így biztosítható az egyszerű emberek büntetőjogi védelme. Csatlakozva az állásponthez, Heil Fausztin kijelenti, hogy azoktól a személyektől, akik élettapasztalatukat figyelmen kívül hagyva hagyják magukat rászedni, „*a büntető védelmet méltán meg lehet tagadni*”, az egyszerűbb személyek büntetőjogi védelme pedig fokozottabban indokolt.⁹²

Fayer szintén a ravasz fondorlat fogalmát tartja a csalás tényállását relativizáló elemének, amikor megállapítja, hogy „*a mi a faluhelyről a városba vetődött emberek irányában megállapítja a ravasz fondorlatot, az a városi emberek irányában még nem lesz az.*”⁹³

---

⁹¹ EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 266. old. Heil Fausztin is a fondorlat intenzivitásában látja a ravasz jelző szerepét. HEIL Fausztin: *A ravasz fondorlat mint a csalás tényeleme*, Jogtudományi Közlöny, 1888. évi 28. szám, 231. old.

⁹² HEIL Fausztin: *A ravasz fondorlat mint a csalás tényeleme*, Jogtudományi Közlöny, 1888. évi 34. szám, 278. old.

⁹³ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 411. old.

A ravasz fondorlat definiálására nem vállalkoztak a szerzők – maga Angyal sem, bár ő az I. Büntető novella *fondorlat*-át meghatározza –, azonban a bírói gyakorlat oldaláról közelítve meg a kérdést, képet kaphatunk arról, hogy milyen típusú magatartásokat tekintett a gyakorlat ravasz fondorlatnak. Feltétlenül meg kell azonban jegyeznünk azt is, hogy – a korabeli irodalom által is elismerten⁹⁴ – a ravasz fondorlat mint elkövetési mód vonatkozásában meglehetősen ingadozó volt a bírói gyakorlat. Nem egy döntés elméleti vitát is generált. Az egyik ügyben a történeti tényállás szerint sorsjegyárosok „*valami kertész-község tudatlan parasztlakosai*” közül többeket becsaptak azzal, hogy a sorsjegyeket jóval értékükön felül adták el arra hivatkozással, hogy Budapest „*főelnöke*” bocsátja ki azokat, és jelentős összegeket lehet velük nyerni. Az ügyben ítélezett három fórum közül kettő felmentette a vádlottakat, míg a Curia megállapította a ravasz fondorlattal történő elkövetést, s erre tekintettel az elkövetők bűnösségét is. Az indokolás lényege szerint azzal, hogy olyan településen követték el a bűncselekményt a vádlottak, ahol „*jegyző vagy pap sem volt*”, kizárták azt, hogy a kevésbé tájékozott személyek tájékoztatást kapjanak általuk hitelesnek tartott személytől.⁹⁵

Szintén megállapította a bíróság a ravasz fondorlat fennállását abban az esetben, amikor a vádlott azt híresztelte, hogy a belügyminiszter úgy kíván segítséget nyújtani az embereknek, hogy az „*államnyomdában*” a pénzkészítés folyamatát ellenőrző tisztviselők távollétében pénzt nyomtat, amit szétoszt az emberek között, cserébe azonban a kiosztott összegnél alacsonyabb összeg átadását kívánja; tehát az állítás szerint kevesebb pénzt lehetett többre cserélni, s mindezt a belügyminiszter jóvoltából.⁹⁶

---

⁹⁴ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 738. old.*

⁹⁵ BÁTTASZÉKI Lajos: *Relativ-e a csalás?*, Jogtudományi Közlöny, 1889. évi 27. szám, 214-215. old. és SERLY Antal: *Relativ-e a csalás?*, Jogtudományi Közlöny, 1889. évi 34. szám, 273-274. old.

⁹⁶ Az ítéletek ismertetése előtt – az anonimitásban maradó szerző jóvoltából – olvashatjuk, hogy „*állandó a judicatura, hogy a ravasz fondorlat megállapításánál a tévedésbe ejtett egyén műveltségi foka és belátási képessége döntő szerepet játszik*” Büntető Jog Tára, XLVII. kötet, 413-414. old.

Ellentétesen döntöttek a bíróságok abban az esetben, amikor a vádlott azzal csapta be a sértettet, hogy először 90 krt kért, azt ígérve, hogy abból 6-7 frtot varázsol, majd azt állította, hogy ha megbabonázza a sértett tyúkjait, azok ezüstöt tojnak, végül ruhaneműket, és használati tárgyakat kért, s azt állította, hogy azok számát megháromszorozza. A vádlott beismerte, hogy kapott 90 krt a sértettől, azért, hogy a tyúkjai aranyat és ezüstöt tojjanak; beismerte továbbá azt is, hogy a ruhaneműket is átvette a sértettől, azért, hogy a sértett férjét megbabonázza, hogy a sértettet el ne hagyja. Azt viszont tagadta, hogy azért vette volna át a 90 krt, hogy abból 6-7 frtot, a ruhaneműket pedig azért, hogy mindegyikből hármat csináljon. Az elsőfokon eljáró bíróság felmentette a csalás vádja alól a vádlottat, bár megállapította felelősségét közrend elleni kihágásban. A másodfokon ítélező debreceni ítélőtábla egyetértett az elsőfokú döntéssel, mert a *„vádlott természetfeletti állításaiban ravasz fondorlat e helyütt sem ismertethetett fel azért, mert beszámítható elmeállapotban levő emberre nézve ezüstöt tojó tyúknak ígérete ravasz fondorlatnak egyáltalán nem tekinthető.”* A Curia a vádlottat csalás miatt marasztalta el. Álláspontja szerint a vádlott kihasználta a sértett műveltségi és életviszonyait, amikor *„igéreteinek csábító hatását a fent előadott tényállás szerint eléggé ravaszul eszelte ki”*; ezzel a Curia megállapította – jelen esetben – a csalás valamennyi tényállási elemeinek fennállását.⁹⁷ A csalárd, megtévesztő típusú magatartás mindig – legalábbis a Csemegi-kódextől kezdve – is immanens elemévé vált a csalásnak.

4.1.4. A csalás eredménye

A bűncselekmény eredménye a tényállásban megjelölt vagyoni kár. A ravasz fondorlattal történő elkövetéshez kapcsolódóan jeleztük, hogy nem minden fordulatában egyezett meg a végleges törvényszöveg Csemegi javaslatával. Igaz ez az eredményre is. Csemegi eredetileg az eredményt *„és ez által vagyonában megkárosít”* fordulattal kívánta meghatározni a törvényben,

---

⁹⁷ Büntető Jog Tára, XXX. kötet, 178-180. old.

azonban a kódexbe ehelyett az „és ezáltal annak vagyoni kárt okoz” fordulat került.⁹⁸

Vagyoni kárról akkor beszélhettünk, ha a „*vagyon helyzete kedvezőtlenebbé vált, ha tehát az a kérdéses esemény után értékében csökkent.*”⁹⁹ Az értékcsökkenésnek pénzbelinek, tehát pénzben meghatározhatónak kellett lennie, tekintettel arra, hogy az szolgált – annak 50 frtnál kisebb vagy nagyobb volta – a bűncselekmény minősítésének alapjául: 50 frtot meg nem haladó összegű károkozás esetén a cselekmény vétségnek minősült; ezen összeg felett pedig büntetnek. Az irodalomban többek értelmezése szerint nem csupán a tényleges kár (*damnum emergens*), hanem az elmaradt haszon (*lucrum cessans*)¹⁰⁰ is értendő volt a vagyoni kár fogalma alatt.¹⁰¹

Hatályos büntető törvénykönyvünk azonban nem követi az említett példát, amikor a 137. § 5. pontjában a kár fogalmát a következőképpen határozza meg: „*a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés*”. Szintén a 137. § 5. pontjában megjelenik a *lucrum cessans* is jogunkban, azonban azt a vagyoni hátrány keretében említi a törvény: „*a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny*”.

A kár kérdése körében kell említenünk azt a problémát, amelyet a gyakorlat oldott végül meg. A kérdés az volt ugyanis, hogy a törvény szövege alapján („és ezáltal annak vagyoni kárt okoz”) szükséges-e a megtévesztett és a megkárosított személy fizikai azonossága, vagy pedig elegendő a jogi azonosság. Schnierer 1893-ban megjegyzi, hogy „*a törvény ide vonatkozó szavait azonban kiterjesztőleg kell magyarázni, olykép, hogy a személyi azonosság nem tulajdonképi értelemben véve, létezőnek akkor is tekintessék,*

---

⁹⁸ LÖW Tóbiás: *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyagyűjteménye, II. kötet, i.m., 737. old.*

⁹⁹ EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m., 272. old.*

¹⁰⁰ Az elmaradt haszon mértékének megállapítása bizonyítási problémákat vethet fel.

¹⁰¹ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 72-75. old.* EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m., 272-273. old.*; SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m., 568-569 old.*

*midőn a tévedésbe ejtett személy mint a sértett vagyoni érdek képviselője járt el.*¹⁰² Edvi Illés 1894-ben – bár egyértelműen az utóbbi, tehát a jogi azonossággal megegyező tételt fogadja el – megemlíti, hogy a gyakorlat még ingadozó (vagy inkább ellentétes) volt az elméleti konszenzussal, mivel felmentett olyan vádlottat, aki a csalás valamennyi tényállási elemét megvalósította, csupán a megtévesztett és a megkárosított személy volt különböző.¹⁰³ Finkey 1905-ben megjelent munkájában¹⁰⁴ már egyértelműen kijelenti, hogy a praxis a második tételt fogadta el, vagyis hogy a csalás megállapításához elegendő a megtévesztett és megkárosított személy jogi azonossága. Láthatjuk tehát, hogy a jogalkalmazói szemlélet milyen irányba módosult, köszönhetően talán a tudomány behatásának, vagy esetleg annak a gyakorlat által is felismert szükségszerűségnek, amely az effektív büntetőjogi védelem érdekében a csalás megállapíthatóságához megegyezett a jogi azonosság meglétével.¹⁰⁵

4.2. A CSALÁS MINŐSÍTETT ESETEI

Az alapeset mellett több minősített esetet is rögzített a kódex. Ezek a következők voltak:

- ha a csaló annak elkövetése végett, közhivatalnoki jellegét vagy hatósági megbízást színlelt,
- ha közhivatalnok, ügyvéd, meghatalmazott, ügyvivő vagy magánhivatalnok azt hivatala vagy megbízása körében követte el,
- ha a csaló, csalás miatt már két ízben megbüntetve volt, és utolsó csalása elkövetését megelőző büntetésének kiállása óta tíz év még nem telt el,

---

¹⁰² SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata*, i.m., 569 old.

¹⁰³ EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata*, III. kötet, i.m., 274-275. old.

¹⁰⁴ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, 1905, i.m., 738. old.

¹⁰⁵ A hatályos törvény nem követeli meg a megtévesztett és a megkárosított személy azonosságát; s az elmélet mintegy iskolapéldaként említi a csalást azon bűncselekmények körében, amelyek esetében a megtévesztett és a megkárosított (tehát a passzív alany és a sértett) személye eltérhet.

- ha valaki a csalást saját biztosított vagyonának megsemmisítése vagy megrongálása által követi el.

A minősített esetek jelentősége abban állt, hogy az okozott kár összegétől függetlenül büntettet képezett a csalás, s ez minden ehhez kapcsolódó következményt vont magával. A differenciálás a büntetés tekintetében is markánsan érvényesült: a csalás vétsége egy évig terjedhető fegyházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel, a csalás büntette pedig öt évig terjedhető börtönnel és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel volt büntetendő. Az okozott kár kétezer forintot meghaladó mértéke estén, illetve a visszaesőként elkövetett és a biztosítási csalásként minősült esetekben a csalás öt évig terjedhető fegyházzal volt büntetendő.

5. AZ I. BÜNTETŐ NOVELLA

A Csemegi-kódex meghatározó jelentőségű alkotása volt a magyar büntetőjog-történetnek. Dogmatikai rendszere, szemlélete napjaink büntetőjogában is érzékelteti hatását. Korábban utaltunk rá, hogy hazánkban ez volt az első önálló komplex egészet alkotó büntetőtörvény. Nyilvánvaló, s e tényből eredően természetes, hogy nem volt – nem is lehetett – olyan alkotás, amely akár a tudomány, akár a gyakorlat valamennyi képviselőjének álláspontját tükrözi. A törvény érdemeinek elismerése mellett többen fogalmaztak meg kritikát – érintve az általános és a különös részt egyaránt – bizonyos kérdéseket illetően, hol jogosan, hol jogtalanul. E helyütt mellőzni kívánjuk a normával kapcsolatos általános fejtegetéseket, csupán a csalás tényállását érintő problémákra kívánjuk felhívni a figyelmet, azon belül is – mivel a kódexnek a csalás tényállását illető különös jelentőségéről már korábban szóltunk – kizárólag azokat a pontokat érintjük, amelyek a tényállás módosítását jelentették.

A Csemegi-kódex szövegezését a gyakorlat és a tudomány a következő pontokon kifogásolta:

- 1) a „ravasz fondorlat” kifejezése,
- 2) a megtévesztett személy és a károsult személy azonossága,
- 3) a csalás vétségi alakzata kísérletének büntetetlen volta.¹⁰⁶

A fenti szempontok szerint a jogalkotó módosította az alaptényállást, s az I. Bn. 50. §-a már így határozta meg a csalást:

„A ki azon czélból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ez által annak, vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el.”

Ad 1)

A ravasz fondorlat problematikáját a korábbiakban már érintettük, ezért most csupán utalunk arra a tényre, hogy milyen ingadozó, kiszámíthatatlan ítélkezést generált a törvényszöveg ilyen fordulata. A jogalkotó – talán meghallván a szakmabeliek álláspontját – ezt a következtelen bírói gyakorlatot kívánta kiszámíthatóbbá tenni, amikor a normaszövegből elhagyta a „ravasz” jelzőt.

Angyal – Finkey álláspontjával ellenkezve – kifejti, hogy olyan „*tartalmi elemekkel*” kell felruházni a fondorlat fogalmát, amelyek „*egyfelől nem járnak felesleges, s a mindennapi élet rendes menetét akadályozó gátlásokkal, másfelől védelmet nyújtanak a bizakodó gyengébbeknek.*”¹⁰⁷ E tényállási elem bemutatásánál kaphatunk képet Angyal büntetőjogról s annak szerepéről, funkciójáról kialakított álláspontját illetően is, amikor azt állapítja meg, hogy a büntetőjog nevelő funkciója is megfigyelhető a tényállás felépítésében,

---

¹⁰⁶ A Novella indokolása – még a részletes indokolás keretében sem – tér ki a csalással összefüggő módosítások bemutatására. *Corpus Joris Hungarici*, CD változat, KJK KERSZÖV. Érdekes lenne a számunkra rejtve maradt jogalkotói megfontolás indokát megismerni.

¹⁰⁷ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 53-54. old

ugyanis a jogalkotó így próbálja a jogalanyokat a megbízható, korrekt magatartás tanúsítására rábírní.¹⁰⁸

Mi is tekinthető a novella szerinti „fondorlat”-nak? Mennyiben más ez a kritérium, mint a „ravasz fondorlat”? E szubjektív elem megítélése tartotta magát az I. novella életbe lépésével is. Annak megítélése, hogy a hazugság mikor tekinthető fondorlattal elkövetett megtévesztésnek, mindig „*az esetek és a szereplők egyénisége szerint ítélandó meg*”.¹⁰⁹ A novellában meghatározott módosítások miatt nem volt már szükséges az sem – bár ez a törvény szövegéből egyértelműen következett, a Curia mégis több eseti döntésében is megerősítette –, hogy valamilyen különleges ravaszsággal kövessék el a csalást.¹¹⁰

Az egyik eseti döntésben ezt így rögzítette – elvi éllel – a Curia: „*A fondorlat fogalma nem egy általános zárt tétel, amelynek elemei minden adott esetben egymást fedően azonosak; hanem az élet változó viszonyai, az egymással szemben álló felek szellemi érettségének, egymástól való különbözőségének foka szerint fondorlat lehet mindaz, ami az egyik fél részéről gyakorolva alkalmas arra, hogy a szemben álló másik felet megtéveszse s a fondorlattal élő által célzott magatartásra rávegye.*”¹¹¹

E kijelentés egyik pontjával szemben feltétlenül kritikát kell megfogalmaznunk, ugyanis nem a fondorlat maga téveszti meg a passzív alanyt – szemben a Curia megállapításával –, hanem az elkövetési magatartás

---

¹⁰⁸ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 54. old

¹⁰⁹ *Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről (1878:V. törvénycikk)*. Jegyzetekkel, utalásokkal és joggyakorlatokkal összeállította ANGYAL Pál és ISAÁK Gyula, Grill, Budapest, 1937³, 469. old. „*Nem vitás, hogy a fondorlat mindig a szembenálló felek szellemi ereje, belátási képessége szerint differenciáltan mérlegelendő*” – olvashatjuk a Curia álláspontját a kérdésben. B. III. 4920/1926. sz. Idézi: SCHÄFER István: *Néhány szó a »fondorlat« büntetőjogi fogalmához*, Jogtudományi Közlöny, 1933-1934. évi 11. szám, 67. old.

¹¹⁰ Olvashatunk azonban későbbi időszakból származó publikációt, amely még mindig megállapítja: „*Büntetőtörvényeink rendelkezései között alig találunk még egy olyan fogalmat, melynek határai annyira homályosak és elmosódottak lennének, mint a »fondorlat«-é a csalás törvényi meghatározásában.*” SCHÄFER István: *Néhány szó a »fondorlat« büntetőjogi fogalmához*, Jogtudományi Közlöny, 1933-1934. évi 11. szám, 67. old.

¹¹¹ *Büntető Jog Tára*, LXX. kötet, 122. old.

ejti vagy tartja tévedésben a másik felet, a fondorlat – mint elkövetési mód – az elkövetési magatartás eredményességét hivatott elősegíteni, annak mikénti végrehajtására utal, s az csupán támogatja a csalást, de nem önmagában az okozza, illetve tartja fent a tévedést.¹¹²

A hivatkozott ügyben egyébiránt „*a jós és kuruzsló hírében álló vádlott*” több sértett – akiknek a „*kezdetleges értelmisége és szellemi gyengesége a vádlott előtt nyomban feltűnt*” – kárára valósította meg a csalást.¹¹³

Tartalmi szempontból hasonló megközelítést tartalmaz egy másik curiai döntés. A történeti tényállás lényege szerint a sértett a hadkiegészítő parancsnoksághoz, fegyvergyakorlat alóli mentesítés érdekében benyújtott kérelmének kedvező elbírálásában bízva adott át a vádlottnak 400 koronát, azonban a vádlott – bár ígéretet tett a közreműködésre – nem tett és nem is tehetett semmit annak megvalósítására.

Egy másik esetben a vádlott az egészségesnek mondott, de valójában kehes lovait adta el a sértettnek. A Curia megállapította a fondorlattal történő tévedésbe ejtést, mivel a szárazkeh jeleit általában nem lehetett felfedezni a lovakon, valamint azért is, mert a sértett „*a vádlott állításának valótlanságáról különös szakértelem hiányában meg sem győződhetett*”.¹¹⁴

Angyal Pál azon kevés szerzők közé tartozik, akik definiálták a fondorlat fogalmát: „*fondorlat a tévedésbeejtő vagy tévedésbentartó cselekményhez járuló vagy azzal egyidőben jelentkező oly magatartás, mely a tévedésbeejtő vagy tévedésbentartó cselekmény hatékonyságát fokozza, valamely harmadik*

---

¹¹² Szinte ugyanígy határozta meg a Curia egy másik döntésében a fondorlat fogalmát: „*A fondorlat fogalma relatív. Fondorlat lehet mind az, ami az egyik fél részéről gyakorolva, alkalmas lehet arra, hogy a vele szemben álló másik felet, figyelemmel annak értelmiségi fokára, tévedésbe ejtse.*” Büntető Jog Tára, LXX. kötet 122. old.

¹¹³ Büntető Jog Tára, LXX. kötet, 122. old. Feltétlenül megjegyzendő, hogy az alsóbíróságok és a Curia döntései ebben az ügyben sincsenek összhangban.

¹¹⁴ Büntető Jog Tára, LXVII. kötet, 111-112. old.

személyben a kételkedés készségét gyengíti vagy éppen kizárja, illetőleg erre alkalmas.”¹¹⁵

A definíciónak két elemét feltétlenül hangsúlyoznunk kell: az egyik a járulékoság, a másik pedig a hatásfokozó jelleg. Az előbbi azt jelenti, hogy a tényállási elemek fennállása esetén a tévedésbe ejtő, tartó magatartáshoz járuló¹¹⁶ olyan körülményt jelent, amely csupán ahhoz kapcsolódóan jöhet számításba, amint egyébként az magából a definíció megfogalmazásából is kitűnik. Angyal itt a fondorlatot szintén magatartásnak nevezi, vélhetően azonban az elkövetési mód megjelölés helyesebb lenne, tekintettel arra, hogy a fondorlat önmagában – ebben a relációban – nem értelmezhető, hiszen csak akkor büntethető az elkövető, ha a tévedésbe ejtő, illetve tartó magatartást fondorlattal – más szóval fondorlatos módon – valósítja meg. Tehát nem új elkövetési magatartást kívánt a jogalkotó megjelölni, hanem a már a Csemegi-kódexben is meglévő magatartás megvalósítási módját kívánta rögzíteni. A fondorlat hatásfokozó jellege alatt pedig azt érthetjük, hogy az elkövetési magatartást (tévedésbe ejtés, illetve tartás) mintegy kiegészítve, annak hihetőségét nyomatékosítja, a passzív alany számára könnyebben elfogadhatóvá teszi a hazugságot.

Ad 2)

A Csemegi-kódexben szereplő csalás tényállását érő kritikák jelentős része említette azt a gyakorlatban problémát okozó tény, amely abból eredt, hogy a normaszöveg megkövetelte a passzív alany és a sértett azonosságát, mivel így szólt: „A ki ... valakit ravasz fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ez által annak vagyoni kárt okoz...” A törvényből egyértelműen következett tehát, hogy kizárólag akkor lett volna megállapítható a csalás elkövetése, ha a tévedésbe ejtett, illetve abban tartott személy megegyezik a sértettel, vagyis azzal, akinél a kár bekövetkezett. Ez a hiányosság már viszonylag korán

---

¹¹⁵ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 55. old

¹¹⁶ Angyal szerint ezen kívül „vagy azzal egy időben jelentkező” is lehet, bár álláspontunk szerint ebben az esetben is ahhoz járul, hiszen annak sikerét, eredményességét van hivatva előmozdítani.

érzékelte hatását a praxisban. Vargha Ferenc már 1892-ben így fogalmazott: „*tudvalevőleg a csalás tanában legtöbb vitára s kritikára adott okot a károsított s tévedésbe ejtett személy identitásának s ebből folyólag a csalás büntethetőségének kérdése.*”¹¹⁷

A gyakorlat – a kezdeti igen erőteljes ingadozást követően, szétválasztva a fizikai és a jogi értelemben vett azonosságot – végül megelégedett a passzív alany és a sértett jogi azonosságával.¹¹⁸

Schedius – egy korai novellatervezet kidolgozása során – azt javasolta, hogy a tényállás szövegét egészítsék ki a „*vagy másnak*” fordulattal, azonban a novella tárgyában összehívott enquete¹¹⁹ ennél hosszabb módosítást javasolt: „*Azonosnak tekintetik a tévedésbe ejtett és megkárosított személy akkor is, ha a tévedésbe ejtettnél a dolog felett a jogi vagy tényleges rendelkezés lehetősége fenforgott.*”¹²⁰ Fayer – különböző megfontolások alapján – egyik javaslattal sem értett egyet, álláspontja szerint az „*és ezáltal másnak vagyoni kárt okoz*” fordulat lett volna a legcélravezetőbb.¹²¹

A Bn. végül az „*annak, vagy másnak*” fordulatot választotta, s így már a norma szintjén is egyértelmű volt az, hogy a tévedésbe ejtett vagy abban tartott személy és a sértett (károsított személy) azonos, de különböző is lehet.

---

¹¹⁷ VARGHA Ferencz: *A büntető-törvénykönyvek módosítása tárgyában összehívott enquete határozatai*, Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 9. szám, 66. old.

¹¹⁸ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 738. old.*

¹¹⁹ Bár ez nem közvetlenül az 1908-as novella előkészítésén dolgozott, annál jóval hamarabbi javaslatról van szó, de – amint látni fogjuk – e javaslatok meghatározóak lesznek az I. Bn. kodifikálása során is.

¹²⁰ VARGHA Ferencz: *A büntető-törvénykönyvek módosítása tárgyában összehívott enquete határozatai*, Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 9. szám, 66. old.

¹²¹ FAYER László: *Észrevételek a Btk. és a Kbt. novella-javaslatára XI.*, Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 32. szám, 250. old.

Ad 3)

A Csemegi-kódex 65. §-a a kísérlet vonatkozásában eltérő szabályokat tartalmazott, mint a hatályos Büntető Törvénykönyv.¹²² A hivatkozott normaszöveg alapján kijelenthetjük, hogy Csemegi a kódex megalkotása során egyértelmű álláspontot foglalt el: a csalás büntettének kísérlete – figyelemmel a kódex 65. § második mondatára – generális jelleggel büntetendő volt, míg a vétségé nem.¹²³

A csalás vonatkozásában már a büntető-törvénykönyvek módosítása tárgyában összehívott enquéte azt az álláspontot foglalta el, hogy a csalás vétségének kísérlete is büntetést érdemlő.¹²⁴ Jogosnak tekinthető elvárás fogalmazódott meg az I. Bn. ide vonatkozó rendelkezései kapcsán, ugyanis például a Csemegi-kódex lopást szabályozó fejezete – s azon belül a 339. § – a lopás vétségi alakzatának kísérletét büntetni rendelte.

A jogalkotó egyetértve az elmélet és a gyakorlat álláspontjával az I. Büntető novellában korrigálta a törvény hiányosságát, s immár büntetni rendelte a csalás vétségi alakzatának kísérletét.¹²⁵

6. AZ 1961. ÉVI V. TÖRVÉNY

A hazánkban – 1945 után – bekövetkezett társadalmi változások mindenki számára ismertek.¹²⁶ A büntetőjognak, s azon belül a vagyon elleni

---

¹²² „A cselekmény, melylyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitele megkezdett, de be nem végeztetett: a megkezdett büntett vagy vétség kísérletét képezi. A büntett kísérlete mindig, – vétségé azonban csak a törvény különös részében meghatározott esetekben büntetendő.”

¹²³ Azért is indokolt volt ez a jogalkotói reakció, mert a korábbi bírói gyakorlat több esetben is a csalás vétségi alakzatának kísérletét állapította meg, amely – egészen az I. Büntető novelláig – nem volt büntetendő. Lásd például a következő ügyekben: Büntető Jog Tára, L. kötet, 58-59. old., Büntető Jog Tára, XVIII. kötet, 201-204. old.

¹²⁴ VARGHA Ferencz: *A büntető-törvénykönyvek módosítása tárgyában összehívott enquéte határozatai*, Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 9. szám, 66. old.

¹²⁵ A csalás kísérletének kérdése továbbra is meghatározó szerepet töltött be a bírói gyakorlatban (például, Büntető Jog Tára, LXIX. kötet, 58-60. old., Büntető Jog Tára, LXX. kötet, 123-125. old.), természetesen azzal a különbséggel, hogy a novella hatályba lépése után – a vétség vonatkozásában – már a büntetőjogi felelősségrevonás múlhatott egy-egy körülmény megítélésén.

bűncselekményeknek is, meg kellett találniuk helyüket az új társadalmi berendezkedés ihlette jogrendszerben.¹²⁷

Érdekes megoldás tükröződik a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény XVI. (A társadalmi tulajdon elleni bűntettek címet viselő) fejezetében, ugyanis a jogalkotó beépíti e fejezetbe a személyi javak ellen elkövetett vagyon elleni cselekményeket, s a jogi tárgy részbeni különbözőségére tekintettel sem szabályozza azokat önálló fejezetben.¹²⁸ Ezen túlmenően alcímként olvasható *A személyi javak elleni bűntettek* fordulat.¹²⁹

Az 1961. évi V. törvény a két tulajdoni formát élesen megkülönböztette, s e differenciáláshoz eltérő jelentőséget kapcsolt.¹³⁰ Ez megmutatkozott egyfelől a társadalmi tulajdonra károsító egyes bűncselekményeknek a személyek javai ellen elkövetett hasonló cselekményekhez képest súlyosabb büntetési tételeiben, másfelől abban, hogy bizonyos cselekmények csak a társadalmi tulajdonra elkövetve valósítottak meg bűncselekményt, a személyek javai ellen elkövetve nem.¹³¹

Ezt a szabályozási elvet törte át – 1972. január 1-jei hatállyal – a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. tvr., ugyanis a jogszabály 96. § (2) bekezdése általánosságban megszüntette a két

---

¹²⁶ A korabeli büntetőjog-fejlődés tendenciáit elemzi Horváth Tibor. HORVÁTH Tibor: *A magyar büntetőjog különös részbeli szabályai kialakulásának főbb vonásai 30 év jogfejlődésében*, Jogtudományi Közlöny, 1975. évi 3-4. szám, 198-207. old.

¹²⁷ A dilemmákat illetően lásd SZÉKELY János: *A vagyon elleni bűncselekmények kodifikációs kérdései*, Magyar Jog, 1960. évi 7. szám, 250-255. old.

¹²⁸ A kodifikáció koncepciójának értékelésére lásd például ÁDÁM György: *A társadalmi tulajdon védelme hatályos büntetőjogunkban*, Magyar Jog, 1959. évi 8. szám, 234-237. old.

¹²⁹ A cselekmények vagyon elleni jellege nem kap szerepet egyik címben sem.

¹³⁰ Nyilvánvaló, hogy ez a fajta különbségtétel napjainkban már alkotmányserető lenne, tekintettel arra, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 9. § (1) bekezdése szerint: „Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.” Ebből következően a büntetőjogi védelem illetően történő megkülönböztetése sértené a hivatkozott szakaszt.

¹³¹ LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése*, IM, Budapest, 1991, XI. kötet, 373. old.

tulajdontípus közötti eltérő büntetőjogi megítélést, s azt csupán három esetre korlátozta:

- a hanyag kezelésre,
- a gondatlan rongálásra és
- a feljelentés elmulasztására.

E ténynek a csalás szempontjából azért van jelentősége, mert az 1961. évi V. törvény 295. §-a – 1972. január 1-ig – súlyosabban rendelte büntetni a társadalmi tulajdont károsító csalást a személyek javai ellen elkövetett csaláshoz képest, így ebben a tekintetben is megszűnt a tulajdoni forma szerinti különbségtétel, tekintettel arra, hogy a jogalkotó – mint azt korábban említettük – csupán a fenti három cselekmény (hanyag kezelés, gondatlan rongálás, feljelentés elmulasztása) vonatkozásában tartotta fenn a megkülönböztetést.¹³²

Az 1971. évi 28. tvr. 65. §-ához fűzött indokolás betekintést enged a jogalkotó szemléletváltásának indokaiba: *„A társadalmi tulajdont károsító és a személyek javai ellen elkövetett bűncselekmények külön törvényi szabályozása a maga idejében megfelelt a fennálló gazdasági-társadalmi viszonyoknak. A büntetőjogi védelem szempontjából ez a megkülönböztetés azonban ma már nem indokolt, létrejöttek ugyanis azok a gazdasági és jogi feltételek, amelyek alapul szolgálnak a társadalmi és a személyi vagyon büntetőjogi védelmének egységes rendezésére. A büntetési tételek és a minősítő körülmények egységesítésével természetesen nem csökken a társadalmi vagyon büntetőjogi védelme. A társadalmi tulajdont károsító cselekmények társadalomra veszélyessége a Tervezet szerinti büntetési kereten belül megfelelően értékelhető. A két tulajdoni forma egységes védelmének elve alól a Tervezet három esetben tesz kivételt: a hanyag kezelésre, a gondatlan rongálásra, valamint a feljelentési kötelezettség elmulasztására vonatkozó*

---

¹³² Feltétlenül megjegyzendő, hogy e tvr. emelte be az 1961. évi törvénybe a XVI. fejezetének máig használt címét, ami „A vagyon elleni bűncselekmények” volt.

rendelkezéseknél. Ezekben az esetekben a társadalmi tulajdon és a személyi tulajdon közötti különbségek továbbra is a jelenlegi különbségtétel fenntartását indokolják. E rendelkezések egységesítése vagy a társadalmi tulajdon védelmének csökkenését, vagy pedig a személyi tulajdon elleni bűncselekmények körének indokolatlan kiterjesztését eredményezné. A két tulajdoni forma büntetőjogi védelmének egységes rendezése szükségessé teszi a XVI. fejezet címének megváltoztatását is. Minthogy az e fejezetben elhelyezett büntető rendelkezések nemcsak a tulajdonjogot, hanem minden vagyoni jogosítványt védenek, a Tervezet a fejezet címéül a közhasználatban is általánossá vált „A vagyon elleni bűncselekmények” megjelölését vette fel.”¹³³

Tekintettel a tulajdoni formák különbözőségére, a tényállások esetében – abban a szakaszban, ahol szabályozásra kerültek – nem találhatunk a törvényben sem büntetési tételt, sem pedig minősített, illetve privilegizált eseteket, mivel a jogalkotó azokat önálló szakaszban helyezte el.¹³⁴ A csalás tényállása a következőre módosult a törvény hatályba lépésével: *„Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.”*¹³⁵ Első ránézésre is megállapítható, hogy több ponton is módosult a normaszöveg a Csemegi-kódex formulájához képest. Szembetűnő, hogy elmaradt a *„fondorlat”*-tal történő cselekvés követelménye – természetesen a *„ravasz fondorlat”* sem kapott helyet a törvényben –, s e jogpolitikai változás azt is eredményezi majd – erre a hatályos szabályozásnál utalunk –, hogy bármilyen egyszerű megtévesztés alkalmas a csalás megalapozására. Ugyancsak mellőzte az újabb szabályozásból a jogalkotó a *„magának vagy másnak”* történő nyereszkezésre hivatkozást,¹³⁶ ez azonban

---

¹³³ A Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. tvr. indokolása.

¹³⁴ SZÉKELY János: *Egyes vagyon elleni bűncselekmények minősített eseteinek szabályozási módjáról*, Jogtudományi Közlöny, 1961. évi 1-2. szám, 31-36. old.

¹³⁵ 293. §.

¹³⁶ A régi és az új szabályozás közti különbségek praktikus jelentőségére lásd: FÁBIÁN Károly – KÁDÁR Miklós – KIRÁLY Tibor: *A Büntető Törvénykönyv a gyakorlatban*, Magyar Jog, 1963. évi 6. szám, 254-259. old.

nem jelentett érdemi változást a bírói gyakorlatban, hiszen e szemlélet továbbra is megfigyelhető maradt a praxisban.¹³⁷

Ugyancsak említenünk kell e körben az értékegybefoglalás intézményét.¹³⁸ Bár e lehetőség – illetve kötelezettség – az eredeti normaszövegben nem szerepel, de a Büntető Törvénykönyv módosításáról és kiegészítéséről szóló 1971. évi 28. törvényerejű rendelet 75. § (2) bekezdése – 1972. január 1-től – beiktatta azt a törvény 311. § 4. pontjába.¹³⁹ Fel kell hívnunk azonban arra a figyelmet, hogy e rendelkezést kizárólag a jelentős kár, illetőleg a különösen nagy kár tekintetében kellett alkalmazni.¹⁴⁰

A tényállás konstrukciója teljes mértékben megegyezik a hatályos szabályozással, s ezért az egyes tényállási elemek elemzésére ott térünk ki.

---

¹³⁷ RÓNAI Róbert – SALAMON Géza: *A vagyon elleni büntettek minősítési kérdései*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 61-72. old.

¹³⁸ HALÁSZ Sándor: *A vagyon elleni bűncselekmények értékegybefoglalásáról*, Magyar Jog és külföldi jogi szemle, 1972. évi 4. szám, 195-201. old.

¹³⁹ 1961. évi V. törvény 311. § 4. pont: „*az ugyanazon elkövető által elkövetett és együttesen elbírált több szándékos bűncselekmény esetében azt az értéket, amely tekintetében e bűncselekményeket elkövette és azt a kárt, amelyet e bűncselekményekkel okozott a jelentős érték, illetőleg a jelentős kár, valamint a különösen nagy érték, illetőleg a különösen nagy kár megállapítása szempontjából egybe kell foglalni.*”

¹⁴⁰ A különösen nagy kár értelmezéséhez lásd – az azóta már hatályon kívül helyezett – XXIII. számú Büntető Elvi Döntést.

III. A CSALÁS HATÁLYOS MAGYAR SZABÁLYOZÁSA

1. AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNY KODIFIKÁCIÓJA SORÁN FELMERÜLŐ KÉRDÉSEK

A hatályos Büntető Törvénykönyvben megtalálható csalás szabályozása – nem meglepő módon – hasonlít az 1961. évi V. törvény szabályozására. Ez – ha a korszak társadalmi berendezkedését szem előtt tartjuk – akkor teljes mértékben érthető is. Már az 1961. évi törvény is merőben más szemléletet tükrözött, mint a Csemegi-kódex. Nyilvánvaló, hogy a két kódex mögött meghúzódó jogpolitikai megfontolások olyan mértékben tértek el egymástól, mint amilyen mértékben eltértek egymástól a kodifikáció időszakát jelentő társadalompolitikai megfontolások. Ez a különbség áthatotta a csalás tényállására vonatkozó koncepciókat is. A későbbiekben részletesen rámutatunk arra, hogy hol lelhetjük fel ennek nyomait.

A kodifikációs bizottság az új törvény előkészítése során – a vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában – több olyan kérdéssel is foglalkozott, amelyek részben teoretikus, részben praktikus jelentőséggel bírtak.

Az első problémakör három kérdés köré koncentrált:

- az értékhatárok meghatározása törvényi szinten történjék-e, vagy a Legfelsőbb Bíróság számára legyen ezek meghatározásának lehetősége biztosítva,
- fix értékhatárok kerüljenek meghatározásra vagy csupán irányösszegek és
- eltérő értékhatárok kerüljenek-e magállapításra a szándékos, illetve a gondatlan bűncselekmények vonatkozásában?

A kodifikációs bizottság kiemelt kérdésként kezelte a kárérték szerepét a vagyon elleni bűncselekmények, így a csalás vonatkozásában. A korábbi gyakorlat ugyanis az volt, hogy a bűncselekményi kategórián belül a

minősítésre kiható érték-, illetve kárösszeget (jelentős érték vagy kár, különösen nagy érték vagy kár, vagyon elleni vétségge minősítő érték vagy kár) nem jogszabály határozta meg, hanem a Legfelsőbb Bíróság XXXIII. számú Büntető Elvi Döntése. Ezen a körülményen kívül még feltétlenül említendő, hogy a Legfelsőbb Bíróság döntése nem merev határként volt értelmezendő, ugyanis ettől a konkrét esetben el lehetett térni, erre az elvi döntés szövegezésében az „általában” fordulat utalt. A kodifikációs bizottság egyértelműen állást foglalt a tekintetben, hogy a bűncselekményeket az azonos tényállású szabálysértésektől fix értékhatár alapján határolják el, mivel „*a vagyon elleni deliktumoknál a kárérték olyan objektív ismérv, amely az elhatárolás legbiztosabb alapja*”.¹⁴¹

A kérdésben a kodifikációs bizottság három alternatívát terjesztett a koordinációs bizottság elé. Az első kiindulópontja az volt, hogy az értékhatárok, illetve az irányösszegek megállapítása nem jogértelmezési kérdés, ezért a minősítésre kiható értékhatárokat a Büntető Törvénykönyv határozta volna meg. A második változat a korábbi helyzetet tartotta volna fenn, s a Legfelsőbb Bíróságra bízta volna az irányösszegek meghatározását. A harmadik megoldás is irányösszegeket javasolt volna, de ebben az esetben annak meghatározása a Minisztertanács feladata lett volna.

A koordinációs bizottság mérlegelve az előterjesztett javaslatokat, a következő álláspontot foglalta el. A vagyon elleni bűncselekményeket a szabálysértési alakzatuktól fix értékhatárral javasolta elválasztani, mégpedig úgy, hogy a sarokköveket törvényben rögzítsék. A vagyon elleni vétségeket és büntetteket elválasztó értékhatárt ugyancsak legális formába öntve vélte helyesebbnek, míg a vagyon elleni büntettek minősítésére kiható értékhatárok vonatkozásában vagylagos javaslatot dolgozott ki. Az egyik variáns szerint a jelentős és a különösen nagy kár (érték) alsó határát a büntető törvénykönyv

---

¹⁴¹ LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése, i.m.*, 352. old.

határozná meg.¹⁴² A másik változat képviselte a többségi álláspontot, ez pedig a korábbi gyakorlatot kívánta fenntartani, vagyis a Legfelsőbb Bíróságra bízta volna az irányösszegek meghatározását.¹⁴³

Az 1961. évi V. törvényben majdnem egy évtizeden át megfigyelhető volt a társadalmi és a személyi tulajdon – mint jogi tárgyak – eltérő védelme.¹⁴⁴ A hatályos törvény előkészítése során a kodifikációs bizottság azt javasolta – s ezzel a koordinációs bizottság is egyetértett –, hogy a két tulajdoni forma egységes büntetőjogi védelmének koncepcióját az új büntető törvénykönyv is kövesse, mivel a kodifikációs bizottság úgy ítélte meg, hogy „*az 1971. évi módosítás indokai változatlanul fennállnak.*”¹⁴⁵

A csalás tekintetében egyértelműen kijelenthetjük, hogy a Csemegi-kódex időszakában legális szintre emelt főbb fogalmi elemek – természetesen a társadalmi berendezkedés különbözőségéből adódó személetbeli különbségek jegyeit magukon hordozva – mind az 1961. évi, mind az 1978. évi törvény szövegezésében éreztették hatásukat, s a konkrét normaszövegben is megjelentek.

Az 1961. évi törvény szövegezése olyan jól sikerült a későbbi – az 1978. évi – törvény kodifikátorainak álláspontja szerint, hogy annak módosítására nem láttak valós indokot, s nem érezték szükségét sem. Erre tekintettel már a munkabizottság, illetve a kodifikációs bizottság is azt javasolta, hogy ne alkossanak új tényállást: „*a csalás törvényi tényállásával kapcsolatban /hatályos Btk 293. §/ nincs módosító javaslat.*”¹⁴⁶

---

¹⁴² Megjegyzendő, hogy itt további problémát jelentett, hogy merev értékhatár, avagy eltérést engedő irányösszeg kerüljön megállapításra.

¹⁴³ MOLDOVÁNYI György: *A vagyon elleni bűncselekmények új szabályozására vonatkozó elgondolások (I. rész)*, Magyar Jog, 1977. évi 11. szám, 862-863. old.

¹⁴⁴ A vagyon – illetve ahogy a szerző nevezi: tulajdon – elleni bűncselekmények jogi tárgyára vonatkozó hazai, illetve nemzetközi történeti áttekintést is olvashatunk Bodrogi Károly művében. BODROGI Károly: *A tulajdon elleni bűntettek tárgya*, Jogtudományi Közlöny, 1966. évi 8-9. szám, 435-444. old.

¹⁴⁵ LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése, i.m.*, 373. old.

¹⁴⁶ Uo., 475, 480. old.

A fentieknek megfelelően – a különféle álláspontokat figyelembe véve – hat normaszöveg-javaslat készült el. Ezek – mint arra már utaltunk – a csalás alaptényállását azonos formában tartalmazzák, tekintettel arra, hogy a kodifikáció során módosításra okot nem találtak. A vitában felmerült egyéb kérdéseknek megfelelően a szakasz-tervezet többi része más-más javaslatot tükrözött, ezek alapvetően az értékhatárokhoz, illetve az egyéb minősítő körülményekhez kapcsolódtak. Végül a Büntető Törvénykönyv 318. §-ának javaslataként a hatodik számú tervezet került előterjesztésre, amely megegyezett a hatályos Btk. eredeti változatának szövegével, lévén, hogy az Országgyűlés – a csalás tényállásának tekintetében – gyakorlatilag változtatás nélkül fogadta el az előterjesztésben javasolt normaszöveget.¹⁴⁷

2. A CSALÁS TÉNYÁLLÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA

„318. § (1) Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz, csalást követ el.

(2) A büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés, ha a csalás kisebb kárt okoz, vagy a szabálysértési értékhatárt meg nem haladó kárt okozó csalást

a) bünszövetségben,

b) közveszély színhelyén,

c) üzletszerűen

követik el.

(3) [hatályon kívül helyezve]

(4) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a csalás nagyobb kárt okoz,

b) a kisebb kárt okozó csalást a (2) bekezdés a)-c) pontjában meghatározott módon

követik el.

(5) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

---

¹⁴⁷ LÁSZLÓ Jenő (szerk.): Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése, i.m., 482-489. old.

a) a csalás jelentős kárt okoz,
b) a nagyobb kárt okozó csalást a (2) bekezdés a)-c) pontjában meghatározott módon

követik el.

(6) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a csalás különösen nagy kárt okoz,
b) a jelentős kárt okozó csalást a (2) bekezdés a)-c) pontjában meghatározott módon

c) [hatályon kívül helyezve]

követik el.

(7) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a csalás különösen jelentős kárt okoz,
b) a különösen nagy kárt okozó csalást a (2) bekezdés a)-c) pontjában meghatározott módon,

c) [hatályon kívül helyezve]

követik el.”

2.1. A CSALÁS ALAPTÉNYÁLLÁSA

2.1.1. A csalás jogi tárgya

A jogi tárgy mibenlétére vonatkozóan – bár többféle meghatározása lehetséges – talán elfogadható az az állítás, mely szerint olyan érdek vagy érték, amelyet a bűncselekmény sért vagy veszélyeztet.¹⁴⁸ A jogi tárgy tehát egy elvont fogalom, amelynek elsődleges szerepe a tényállások kialakításánál figyelhető meg.¹⁴⁹ Jogpolitikai döntés kérdése az, hogy milyen, a társadalomban létező érdeket vagy értéket részesítünk büntetőjogi védelemben, s mely esetben

---

¹⁴⁸ NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*, Korona, Budapest, 2004, 156. old.

¹⁴⁹ BLASKÓ Béla: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, Rejtjel, Budapest, 2003, 161. old.

mondható az, hogy nem biztosítunk ilyen védelmet, hanem egyéb, például erkölcsi védelemben részesülhet a társadalmi viszony.¹⁵⁰

A csalás vonatkozásában napjainkra kialakult az a jogtudományi konszenzus, amely szerint a csalás vagyoni elleni bűncselekményt képez, tehát jogi tárgyként a vagyoni jogosultságok nevesíthetők elsődlegesen.¹⁵¹ Ez a szemlélet azonban nem mindig uralkodott a büntetőjog tudományában, a Csemegi-kódex miniszteri indokolásában – követve az európai tendenciákat – viszont már a következő olvasható: „...*első helyen említettük, hogy a csalás vagyoni elleni bűntettet képez.*”¹⁵² Láthatjuk tehát, hogy a csalás rendszerbeli megítélése tekintetében feltétlenül megvan az első magyar Btk. és a hatályos Btk. közötti kontinuitás.¹⁵³

Felmerülhet, hogy a vagyoni-elleni irányultságán túl a csalás sérti-e a rendelkezés szabadságát. A hazai irodalom nem túlzottan érdeklődik e felvetés iránt,¹⁵⁴ azonban tőlünk nyugatabbra felmerül annak kérdése, hogy a csalás tényállása védi-e a vagyoni rendelkezést tevő személynek a szabad rendelkezéshez fűződő jogát. Az osztrák álláspont¹⁵⁵ és a német szemlélet¹⁵⁶ e tekintetben azonos, mivel újabban mindkettő – álláspontunk szerint helyesen – elutasítja a rendelkezési szabadság jogi tárgyként – a csalás jogi tárgyaként – történő felfogását. A csaló ugyanis nem sérti a szabad döntés lehetőségét, nem

---

¹⁵⁰ A jogi tárgyat érintő újabb irodalomból lásd különösen NAGY Ferenc: *Gondolatok a jogi tárgyról*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2008. évi 1. szám, 3-8. old.

¹⁵¹ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész*, 2. kötet, CompLex, Budapest, 2006, 421. old., ERDÖSY Emil-FÖLDEVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész*, Osiris, Budapest, 2007, 511. old., BLASKÓ-MIKLÓS-SCHUBAUER: *Büntetőjog Különös Rész II.*, Rejtjel, Budapest, 2006, 270. old., Dr. BELOVICSDr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész*, Hvg Orac, Budapest, 2007, 690. old.

¹⁵² LÖW Tóbiás: *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*, II. kötet, i.m., 737. old.

¹⁵³ Egyébiránt az elhelyezés hasonló az osztrák Btk.-ban, ott szintén a vagyoni elleni bűncselekmények közé – Az idegen vagyoni elleni büntetendő cselekmények című VI. fejezetbe – került a csalás. A tényállás a német büntető törvénykönyvben a Különös Rész Csalás és hűtlen kezelés című XXII. fejezetében helyezkedik el, míg a svájci Btk.-ban a Második Könyv Vagyoni elleni bűncselekmények nevet viselő II. címében található.

¹⁵⁴ BALOGH Ágnes: *Büntetőjog II. Különös Rész*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2005, 471. old.

¹⁵⁵ WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil*, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2006², 231. old.

kényszeríti rá a negatív hatású vagyoni rendelkezésre a passzív alanyt, erre a magyar jog is más tényállásokat rendel alkalmazni.¹⁵⁷

Igaz az, hogy a passzív alany döntését – legalább részben – vezérelnie kell az elkövető meggyőzésének, hiszen – mint ahogy a későbbiekben utalunk rá – megköveteli a gyakorlat az okozati összefüggés meglétét. Gondoljuk csak végig! Az életben számtalan olyan külső – más személytől érkező – hatás motiválja magatartásunkat, amely vagyoni hatását tekintve lehet előnyös, illetve hátrányos. Az ember tehát gyakran e külső inspirációk hatására cselekszik, s akkor elmondhatjuk, hogy ezek a személyek is támadják – véleményükkel, tanácsukkal, javaslatukkal – rendelkezési szabadságunkat? Álláspontunk szerint nem, s mivel struktúráját tekintve semmiben sem különbözik a csalás elkövetési magtartásának ezen pontja az életben egyébként előforduló kívülálló személyektől eredő, döntést befolyásoló magatartásoktól, nem támadják tehát a rendelkezési szabadságot, hanem annak motívumait illetően befolyásolják a passzív alanyt. Márpedig ha abból indulunk ki, hogy a jogi tárgy olyan érték, érdek, amit a bűncselekmény *támad*, akkor – mivel itt, s bízunk benne, hogy ezt a fenti érvelés kielégítően alátámasztja, nem beszélhetünk *támadásról* – nem képezheti a csalás jogi tárgyát a rendelkezési szabadság, s a jogalkotó nem kívánta azt a csalás keretében büntetőjogi védelemben részesíteni. Következik ez talán abból is, hogy a passzív alanyt nem feltétlenül kell „engedelmeskednie” a csalónak, hiszen dönthet úgy is, hogy mellőzi a rendelkező cselekmény megtételét, az elkövető ugyanis kizárólag arra vállalkozik, hogy számára nyilván kedvezőbb döntési alternatívát kínáljon a passzív alanyt, aki végül saját maga dönthet, s úgy véljük, hogy ha nincs sem pszichikai, sem fizikai presszió, akkor a döntés szabadsága sem sérülhet. A magyar dogmatikában egyébként sem gyakori – ha előfordul egyáltalán – a döntési szabadság jogi tárgyként történő meghatározása, illetve elismerése.

---

¹⁵⁶ SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II*, Dr. Rolf Schmidt GmbH, Bremen, 2008⁷, 247. old.

¹⁵⁷ Említhetjük példaként a kényszerítés (Btk. 174. §) bűncselekményét.

A család vagyoni elleni irányultságán túl azonban említhető más, ritkán nevesített jogi tárgy is, ez pedig a bizalom. De mi is a bizalom? A kérdésre nyilvánvalóan több helyes válasz adható, azonban már a fogalom meghatározása sem egyszerű feladat, s talán azért nehéz a jog számára a bizalom fogalmának kezelése, mert egy olyan emocionális momentumról van szó, amely nem minden vonásában képezhető le a jog, a jogászok számára. Nem véletlen tehát, hogy a jogászok elsősorban negatív oldalról közelítik meg a bizalmat, vagyis a bizalom megsértését próbálják értékelni. E jogi értékelésnek pedig végső állomását jelenti a büntetőjogi értékelés. Az, hogy milyen bizalmat sértő magatartások kerülnek a büntetőjogi értékelés centrumába, jogpolitikai kérdés s a jogalkotó döntésén múlik – szerencsés esetben a társadalmi kihívások kellően gyors felismerésével adekvát választ adva azokra.

Felmerülhet, hogy vannak-e speciálisan a bizalom ellen irányuló magatartások a magyar büntető törvénykönyvben. A kérdésre az egyik lehetséges és kézenfekvő választ a jogi tárgy, illetve a jogi tárgyak vizsgálata adhatja. A bizalom elméletileg – s mint látni fogjuk, gyakorlatilag is – alkalmas arra, hogy bizonyos bűncselekmények esetén a jogi tárgy szerepét betöltse.¹⁵⁸ Összességében elmondhatjuk, hogy a bűncselekmények mindegyikénél – bár gyakran szakemberek által nem nevesítetten – megjelölhető a bizalom mint jogi tárgy (vagy legalábbis mint egyik jogi tárgy), hiszen az elkövető a társadalom bizalmát rendíti meg azzal, hogy bűncselekményt követ el, nem úgy jár el, ahogy a jog elvárja.

---

¹⁵⁸ Sokak szerint a jogi tárgy szoros összefüggésben áll a társadalomra veszélyességgel, ugyanis a jogi tárgyban a társadalmi viszonyokban megjelenő érdek, érték tükröződik, s ezt támadja, illetve fenyegeti a bűncselekmény. Nyilvánvaló, hogy a jogi tárgyak között lehet, sőt kell differenciálni, ezért a büntetőjogilag fontosabbnak ítélt érdeket támadó bűncselekményeket a társadalomra nézve is veszélyesebbnek ítéli meg a jogalkotó. Megjegyzendő, hogy a jogi tárgy-társadalomra veszélyesség párhuzamára vonatkozó álláspont az osztrák jogtudományban is megtalálható. Lásd például: TRIFFTERER, Otto: *Österreichisches Strafrecht – Allgemeiner Teil*, Springer, Wien-New York, é.n., 45-48. old.

A büntető törvénykönyvünk nem kedveli a „bizalmat” mint kifejezést. Egy helyen találkozhatunk vele *expressis verbis*: a közrend elleni bűncselekményekről szóló XVI. fejezet III. címében, amely a közbizalom elleni bűncselekmények címet viseli, s olyan bűncselekmények szerepelnek itt, mint a közokirat-hamisítás, magánokirat-hamisítás, visszaélés okirattal, egyedi azonosító jel meghamisítása és a hamis statisztikai adatszolgáltatás.¹⁵⁹

Mint láthatjuk, a csalás nem itt, hanem a vagyon elleni bűncselekmények körében található. Mit is jelent ez? Azt, hogy a jogalkotó egyfelől a jogtalan haszonszerzési célzatot, másfelől a károkozást helyezi előtérbe, s ez alapján nyer elhelyezést a csalás. A jelenlegi törvényi felépítést tekintve feltétlenül helyesebb a vagyon elleni deliktumok körében történő elhelyezés, ugyanis a közbizalom elleni – legalábbis a jelenleg ott szabályozott – bűncselekményeknél nem tényállási elem a kár bekövetkezése, az egyetlen citálható bűncselekmény a visszaélés okirattal lenne, ahol megjelenik a jogtalan hátrány okozása mint célzat, azonban ez nem korlátozódik negatív vagyoni következményre.¹⁶⁰

Álláspontunk szerint a csaló nem csupán azért kell, hogy felelősséggel tartozzék, mert a jogtalan profit megszerzése motiválja. Ez kétségtelenül leképezhető a csalás vagyon elleni jellegében is. Azonban a bírót a szankció megválasztása során annak a ténynek is befolyásolnia kell, hogy a nyereszkesedés más megtévesztése útján történik, tehát az elsődlegesen bizalomra épülő interperszonális viszonyt alapjaiban kérdőjelezi meg az elkövető, s ezáltal sokkal jelentősebb, társadalmi relációban mérhető kárt okoz, mint „csupán” a vagyoni érdeksérelem, bár igaz, hogy ez a következmény sehol sincs nevesítve, mivel olyan metajurisztikus körülményről van szó, amelynek a megsértését kizárólag roppant körültekintő értékeléssel tudja feltárni a jogalkalmazó. Különösen erőteljesen érvényesül a

---

¹⁵⁹ Elgondolkodtató, hogy az itt szereplő öt tényállás közül négyben szerepel a „hamis” szó valamilyen formája.

¹⁶⁰ Btk. 277. § (2) bekezdés.

csalás bizalmat sértő jellege, amikor az elkövető olyan jótékony célok érdekében (például rászorulókat megsegítése) fordul a passzív alanyokhoz (sértettekhez), amelyek általában anyagi hozzájárulásra bírják a megtévesztetteket, majd a befolyt javak nem vagy nem teljes egészében jutnak el azokhoz, akiknek a nevében eljár az elkövető.

2.1.2. Az elkövetési tárgy

A csalás vonatkozásában általában mellőzött kérdés annak elkövetési tárgya, pedig álláspontunk szerint kiemelt jelentőséggel bír. Elkövetési tárgyként beszélhetünk dologról vagy személyről. Kétségtelenül igaz az, hogy az elkövetési tárgyat – annak tág értelemben felfogott dologkénti értelmezésében¹⁶¹ – a Büntető Törvénykönyv a csalás tényállásában nem említi. Ennek oka lehet – s ismét csak egyetérthetünk a jogalkotó álláspontjával – annak kiküszöbölése, hogy a büntetőjogi védelem csupán szűk körben álljon a jogalanyok rendelkezésére. A tényállás jelenlegi formájában elérhető a célkitűzés, hiszen így meglehetősen széles körben van lehetőség értéket képviselő entitások elkövetési tárgyként való értékelésére.

Elkövethető a csalás vagyontárgyra, amely lehet ingó vagy ingatlan is,¹⁶² de vagyoni jogosultságokra, sőt passzív formában létező jogviszonyokra is irányulhat.¹⁶³ Álláspontunk szerint nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy a csalást passzív vagyonra, tehát tartozásra nézve kövessék el, tekintettel arra, hogy a bírói gyakorlat alapján az is kárnak minősül, ha a passzív vagyon nő (tehát például a sértett tartozása nő). Ebből következően, ha az elkövető úgy

---

¹⁶¹ Érthetjük ez alatt a fizikai értelemben vett dolog mellett például a jogosultságokat is.

¹⁶² A dolog fogalmát a Polgári Törvénykönyv 94. § (1), illetve (2) bekezdése határozza meg, eszerint dolognak minősül minden birtokba vehető testi tárgy, valamint – főszabályként – értendő alatta a pénz és az értékpapírok, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erők is. E dolog-fogalmat a csalás vonatkozásában is szélesítve rögzíti a Büntető Törvénykönyv 333. § 1. pontja: „*dolog a villamos- és a gazdaságilag hasznosítható más energia is, úgyszintén a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okirat, dematerializált értékpapír is, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság feletti rendelkezést önmagában – illetve a dematerializált formában kibocsátott értékpapír esetében az értékpapírszámla jogosultjának – biztosítja.*”

¹⁶³ Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 690. old.

téveszti meg a passzív alanyt, hogy emiatt a sértett tartozása növekszik, a csalást megállapíthatónak tartjuk.

A törvényi tényállást áttekintve láthatjuk tehát, hogy nincs nevesítve a szó tárgyasult értelmében vett elkövetési tárgy, mégis említést tesz a törvény erről a tényállási elemről, méghozzá személyként, tehát passzív alanyként megjelölve azt („*mást*”).

2.1.2.1. *Elkövetési tárgy: személy – vagy mégsem?*

Errare humanum est, vagyis tévedni emberi dolog – idézhetnénk a csalás viszonylatában is ezt az örök bölcsességet. Ez az állítás – már a törvényyszöveg nyelvtani értelmezése nyomán is – azt jelenti, hogy más természetes személynek kell az elkövető magatartásának hatására tévedésbe esni vagy abban maradnia.¹⁶⁴ Nyilvánvaló, hogy nem természetes személy jogalany (gazdasági társaság, de említhetjük akár magát az államot is) esetén fogalmilag kizárt mindkét lehetőség, hiszen ezeket az entitásokat legfeljebb kár érheti, s így sértettjei lehetnek a csalásnak, de csak úgy, ha természetes személyen keresztül valósul meg a vagyonukat károsító rendelkezésre ösztönzés.¹⁶⁵

Ennek azért van, lehet jelentősége, mert felmerülhet a csalás megállapítása azon esetben is, amikor nem személyt, hanem például egy gépet, automatát, berendezést „téveszt meg” az elkövető.¹⁶⁶ Mire gondolhatunk? Bár a technika fejlődésével talán háttérbe szorult, de semmiképpen sem tűnt el az elkövetési magatartások azon típusa, amikor különböző automaták (például italautomaták) kínálatának igénybevétele esetén az elkövető nem az áruért járó ellenértéket dobja be az automatába, hanem annak ellenőrzőegységét

---

¹⁶⁴ Úgy tűnik, hogy a hazai gyakorlatból is erre a következtetésre juthatunk. Lásd különösen a BH1980. 327. és BH1994. 648. számú döntéseket.

¹⁶⁵ MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2, i.m.*, 410. old.

¹⁶⁶ Szintén természetes személy megtévesztéséhez köti a csalást az osztrák irodalom. HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 10. old.

megtévesztve, csekélyebb értékű érméket.¹⁶⁷ Hazánkban a '90-es években gyakori elkövetési mód volt, amikor a szomszédos kelet-európai országok pénzürméit felhasználva jutottak a csalók olcsóbban különböző termékekhez, mivel a gép – a fizikai paraméterek egyezősége miatt – úgy érzékelte, hogy az adott ügylet igénybevételéhez szükséges magyar érmét dobtak be, vagyis az áru ellenértékét pontosan megfizették, ehelyett annak töredékét érő külföldi érme landolt a gépben.¹⁶⁸

Gondolhatjuk azt, hogy a fenti gondolatmenetnek csekély a gyakorlati jelentősége a bűncselekmények vonulatát szemlélve, hiszen a fenti, illetve az ahhoz hasonlóan megvalósuló magatartások során a szabálysértési értékhatáron belül mozog a kár összege. Ez kétségtelenül igaz, de gondoljunk csak arra, hogy a világ több országában, s napjainkban már hazánkban is, kezd elterjedni az automaták azon típusa, ahol készpénzátutalási-megbízásokat lehet egy terminál segítségével teljesíteni, a postai alkalmazott igénybevétele nélkül. Egy-egy jelentősebb összegű csekk pedig gyakran önmagában nemhogy eléri, de meghaladja a bűncselekményi – jelenleg 20 000 forintos – értékhatárt. Álláspontunk szerint ezen terminálok esetében csupán magas szintű – a csalás lehetőségét kizáró, de legalábbis minimalizáló – technikai intézkedésekkel lehet elkerülni azt, hogy a közeljövőben ne e terület legyen a visszaélések régi-új célpontja.

Formailag kimeríti a magatartás a csalás minden tényállási elemét, elvileg tehát megállapítható lenne e bűncselekmény.¹⁶⁹ Álláspontunk szerint azonban mégsem ez a bűncselekmény valósul meg.¹⁷⁰ A fent hivatkozott automatás példában ugyanis nem személyt tévesztett meg az elkövető, hanem egy gépet,

---

¹⁶⁷ HERZBERG, Rolf Dietrich: *Betrug und Diebstahl durch listige Sachverschaffung*, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1977, 367. old.

¹⁶⁸ KIS Norbert (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*, III. kötet, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 1243. old.

¹⁶⁹ Szintén mellőzi a csalás megállapítását ilyen esetben a svájci Legfelsőbb Bíróság. Lásd például a 97 IV 194. számú ítéletét.

¹⁷⁰ Az osztrák Legfelsőbb Bíróság álláspontjához lásd például a 14Os51/03, 13Os330/83 és a 90s156/75. számú döntéseket.

és nem a sértett rendelkezett vagyoni hatállyal, hanem a gép, márpedig a bírói gyakorlat megköveteli a sértett (esetleg a passzív alany) saját maga általi vagyoni rendelkezését.¹⁷¹

A fenti magatartás során felmerülhet, hogy a sértett (passzív alany) mégiscsak saját maga rendelkezett, hiszen ő helyezte el a gépet, ezzel pedig hozzájárult ahhoz, hogy annak szolgáltatásait igénybe vegyék, akkor is, ha esetleg mindezt csalárd módon teszik.¹⁷² Ez igaz lenne abban az esetben, ha a kihelyező által meghatározott összeget dobta volna be az elkövető a gépbe, azonban – és álláspontunk itt (is) korrelál a gyakorlattal – minden esetben külön-külön vizsgálendő a vagyoni rendelkezés megléte, tehát esetre konkretizálva kell azt vizsgálni, pontosan azért, mert – és ebben az irodalom és a gyakorlat egyértelműen azonos állásponton van – a megtévesztő magatartásnak kell kiváltani a vagyoni rendelkezést, vagyis *előbb* kell a megtévesztő magatartásnak megtörténnie, mint a vagyoni hatályú rendelkezésnek, hiszen okozati összefüggést megkövetel a jogalkotó a csalás megállapításához. Ez pedig csak és kizárólag akkor képzelhető el, ha az elkövetési magatartást követően, amiatt alakul ki a passzív alanyban a károsító rendelkezésre való készség, illetve az azt realizáló cselekvés. Álláspontunk szerint – mely azonos a legújabb német gyakorlattal¹⁷³ – tehát a fenti magatartást lopásként lehetne értékelni.¹⁷⁴

Nyilvánvaló, hogy nem nyerhetett volna az üzleten az elkövető, ha magatartását nem egy géppel szemben, hanem például magával az automatát kihelyező személlyel szemben valósítja meg, ugyanis az eladó ebben az esetben felismerhette volna azt, hogy értéktelenebb értékkel kíván fizetni az

---

¹⁷¹ BH1994. 648.

¹⁷² Az „*automata csalárd kizsákmányolása*” – ahogy Angyal nevezte – nem minősíthető csalásnak, „*a bármily éleselméjűséggel megalkotott gép ugyanis akaratot nem juttat kifejezésre, s így ily esetben csak erőltetett értelmezés minősítheti a gép felett rendelkező passzivitását ...vagyoni jogi hatályú rendelkezésnek.*” ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 70. old

¹⁷³ SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II, i.m.*, 197-198. old.

¹⁷⁴ Elhatárolási kérdésekhez lásd: OTTO, Harro: *Zur Abgrenzung von Diebstahl, Betrug und Erpressung bei der deliktischen Verschaffung fremder Sachen*, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1967, 59-102 old.

elkövető és megtagadhatta volna az adásvételi szerződés megkötését, kivéve, ha esetleg figyelmetlenségéből adódóan mégis átveszi a pénzt és átadja az árut. Ez utóbbi esetben már fennforgónak tűnik a csalás.

Több országban önálló tényállásban kínál büntetőjogi védelmet ilyen jellegű magatartásokkal szemben a jogalkotó. A német nyelvterületeken van olyan álláspont, amely a fenti cselekményt az osztrák,¹⁷⁵ a német¹⁷⁶ és a svájci¹⁷⁷ Büntető Törvénykönyvben is ismert és önállóan szabályozott egyéb tényállások alá tartozónak tekinti.

2.1.3. A csalás elkövetési magatartása

2.1.3.1. Értelmezési problémák

A csalással kapcsolatos fejtegetések olyan pontjához érkeztünk el, amely a Csemegi-kódex óta változtatás nélkül képezi a tényállás alapját, ez pedig nem más, mint a csalás elkövetési magatartása.

A tévedésbe ejtés, illetve a tévedésben tartás elkövethető mind tevással, mind mulasztással, azonban mindkettő esetében fontos és egyben szükséges, hogy

- a) másban a valóságtól eltérő tudattartalom kialakítását valósítsa meg, illetőleg ilyen – már kialakult – tudattartalmat megerősítsen, és
- b) a passzív alanyt az elkövető magatartásától befolyásolva vagyoni rendelkezésre készítse.

A két feltétel konjunktív, ami azt is jelenti, hogy amennyiben valamelyik hiányzik, nem állapítható meg a befejezett csalás. Abban az esetben, ha az elkövető megvalósítja ugyan a megtévesztő magatartást, de azt követi vagyoni rendelkezés, vagy követi ugyan, de az – valamilyen okból – nem okoz kárt,

---

¹⁷⁵ 149. § (2) bekezdés

¹⁷⁶ 265a. §

¹⁷⁷ 150. §

akkor legfeljebb csalás kísérlete állapítható meg. Abban az esetben pedig ha nincs megtévesztő magatartás, de esetleg kár bekövetkezik, akkor más bűncselekmény megállapításának lehet helye, de csalásnak nem, hiszen az elkövetési magatartás mint tényállási elem hiánya kizárta teszi ennek a bűncselekménynek a megállapítását.

Bár első olvasatban valóban egyszerű rámutatni az alaptényállásban az elkövetési magatartást jelentő tényállási elemre, nem volt azonban mindig így, ugyanis – bár szövegszerűen valóban nem módosult az 1878. évi V. tc. óta – az értelmezés még napjainkban sem teljesen egyöntetű.

Újabb szerzők – korábbi hazai szerzőkhöz hasonlóan – két álláspontot foglalnak el a csalás elkövetési magatartásának mibenlétét illetően. Az egyik álláspont szerint a csalás két mozzanatú magatartás, amely megtévesztésből (tévedésbe ejtésből vagy tartásból), illetőleg kár okozásából áll. E teóriával szemben létezik egy másik felfogás is, amely szerint a csalás egymozzanatú cselekmény, elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés, illetve tartás. E kétnyomúság nem csupán elméleti szerzők szemléletbeli különbözőségét tükrözi, hanem utal az elmélet és a gyakorlat szemléletének különbözőségére is.

A hazai tankönyvek közül több képviseli az első álláspontot,¹⁷⁸ míg a bírói gyakorlat másként vélekedik a kérdést illetően. Az 1/2005. Büntető-polgári jogegységi határozat szerint „a Btk. 318. §-ában körülírt csalás elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás.”¹⁷⁹ Több alsóbíróság is hasonlóan foglalt állást a kérdésben, amikor részben a jogegységi határozatból

---

¹⁷⁸ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m.*, 422. old., ERDŐSY Emil-FÖLDEVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 511-513. old., Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 690. old.

¹⁷⁹ A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 47. § (2) bekezdése értelmében „A Legfelsőbb Bíróság biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, jogegységi határozatait a bíróságokra kötelezőek.” A bíróságok egyébiránt hivatkoznak is a fent említett jogegységi határozatra, lásd például a BH2007. 329 számon közzétett döntést.

kiindulva, részben a saját okfejtésük nyomán határozták meg a cselekmény elkövetési magatartását.¹⁸⁰

Érdekes lehet megfigyelni különböző szerzők megfogalmazását is: „*a bűncselekmény elkövetési magatartása az általunk is helyeselhető álláspont szerint egy speciális, két fázisra bontható cselekmény. Az első fázis az elkövető által kifejtett tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás, a második pedig a passzív alany által megvalósított vagyoni tartalmú rendelkezés (jogügylet), amelynek következtében a kár bekövetkezik.*”¹⁸¹ Említhetnénk azonban a következő formulát is: „*A saját elméleti álláspontunk az, hogy – miként a vagyon elleni valamennyi támadás – a csalás is kétmozzanatú tevékenységfolyamat, amelynek a megtévesztés csak az első fázisa. A bűncselekmény befejezettségéhez azonban további tevékenység is szükséges, és pedig a károkozás. Csupán a megtévesztésből ugyanis sohasem keletkezhet kár.*”¹⁸² Egy másik megfogalmazás szerint: „*A bűncselekmény elkövetési magatartása a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás. E magatartások jellemzője, hogy két mozzanatú tevékenység-folyamatot jelentenek. E folyamaton belül a megtévesztés az első fázis, a bűncselekmény befejezettségéhez azonban további cselekmény is szükséges, amely a kárt okozza.*”¹⁸³

Álláspontunkat a két megközelítés közötti közvetítő irányatként is felfoghatjuk. Kétségtelenül igaz és helyes meglátása a szerzőknek az, hogy a csalás – mint büntetőjogi értelemben vett magatartás – kétmozzanatú cselekvőséget jelent. A tévedésbe ejtés, illetve tartás az elkövető által megvalósított elkövetési magatartásként megjelölhető tényállási elem, míg a passzív alany által megvalósított rendelkezés teszi – annak kárt eredményező volta esetén – befejezetté a bűncselekményt.

---

¹⁸⁰ BH1999. 398., BH1993. 408., FBK 1995/14.

¹⁸¹ CSEMÁNYÉ Váradi Erika-GÖRGÉNYI Iлона-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m., 422. old.*

¹⁸² ERDŐSY Emil-FÖLDVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m., 511. old.*

¹⁸³ Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m., 690. old.*

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kár okozása elkövetési magatartásnak minősülhetne, több okból sem. Az elkövetési magatartás tehát csupán csak a tévedésbe ejtésig, tartásig húzódhat, azon túl a csalás másik mozzanata valósul, valósulhat meg – a kárt kiváltó, passzív alany által megvalósított rendelkezés – mint elkövetési magatartásnak nem minősülő, de a csalás második fázisát képező momentum.

A csalás kétmozzanatuságát a gyakorlat már korán felismerte.¹⁸⁴ A Legfelsőbb Bíróság egy konkrét ügyben kifejtette, hogy nem önmagában a tévedésbe ejtés valósítja meg a csalást, mivel tévedésbe ejtéssel a lopás is megvalósítható, a két magatartás az alapján határozható el egymástól, hogy a csalásnál a megtévesztett maga tesz vagyoni hatású rendelkezést,¹⁸⁵ míg a lopásnál az elvétel megkönnyítését vagy leleplezésének megnehezítését célozza a megtévesztés.

Miért mondhatjuk, hogy nem minősülhet elkövetési magatartásnak a kár okozása, egyetértve a bírói gyakorlat szempontjaival? Egyszerűnek tűnik a válasz: az *elkövetési magatartás* azért vált *elkövetési* magatartássá, mert azt az elkövető valósítja meg, s nem a bűncselekmény ellenkező oldalán álló más személy, például a passzív alany.

Helyes az a megállapítás, miszerint a csalás második mozzanatának – tehát a kár bekövetkezésének – megvalósulása teszi befejezetté a bűncselekményt, addig csupán – a tévedésbe ejtés vagy tartás megvalósulása esetén – a cselekmény kísérleti szakasza állapítható meg, nem az elkövető cselekvése

---

¹⁸⁴ BJD 1286., BH1975.357.

¹⁸⁵ A külföldi jogirodalomban emiatt nevezik a csalást önkárosító bűncselekménynek. Lásd például HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, Manz, Wien, 2001², 146. §, 4. old. Ezt megerősíti az osztrák Legfelsőbb Bíróság is. Lásd például a 11Os2/92 és a 14Os51/03 számú ítéleteket. A teljesség kedvéért azonban azt is hozzá kell tennünk – bár alapvetően egyetértünk az osztrák állásponttal –, hogy ez csupán a csalás gyakoribb esetére igaz, amikor is a tévedésbe ejtett, illetve tartott személy ugyanaz. Nem tekinthető azonban önkárosítónak abban az esetben a csalás, ha a tévedésbe ejtett, tartott személy és a sértett személy eltér, hiszen ekkor a passzív alany nem a saját vagyonát érintően tesz hátrányos vagyoni rendelkezést, nem önmagát, hanem más károsít.

teszi viszont befejezetté a cselekményt, hanem a másik fél vagyoni rendelkezésének eredményeként bekövetkező kár.

2.1.3.2. A tévedésbe ejtés

„Az, a ki másnak szellemére gyakorolt behatás által, ennél azon állapotot idézte elő, hogy valamiről, a mi van, azon meggyőződésben legyen, hogy az nincs; vagy arról, a mi nincs, azon meggyőződésben legyen, hogy az van; vagy pedig valamiről, a mi ekként van, azon meggyőződésben legyen, hogy az másként van: az tévedésbe ejtette azt, a kiben ezen, a valónak meg nem felelő képzeletet, meggyőződést előidézte”¹⁸⁶ – fogalmaz a Csemegi-kódex miniszteri indokolása napjainkban is helytálló módon a tévedésbe ejtés mint a csalás hatályos szabályozásában elsőként említett elkövetési magatartás lényegét illetően.

A modern büntetőjogi személet szerint tévedésbe ejtés általában aktív magatartást tételez fel,¹⁸⁷ méghozzá olyan aktív elkövetői magatartást, amely kialakítja a passzív alanyban a hamis tudattartalmat. Az elkövető ezzel a magatartásával valótlan dolgokat valódiként tüntet fel, vagy éppen fordítva, valós dolgokat elferdít, esetleg megmásít.¹⁸⁸ Az elkövető tehát mindenképpen a passzív alany tudattartalmának direkt manipulálására törekszik azért, hogy tudatát téves információkkal befolyásolja.¹⁸⁹

Büntetőjogi szempontból nincs relevanciája annak, hogy e tevékenységét miként valósítja meg, milyen konkrét magatartást fejt ki. A Büntető

---

¹⁸⁶ LÓW Tóbiás: *A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m., 747. old.*

¹⁸⁷ KERESZTI-MARÁZ-NAGY-VIDA: *A Magyar Büntetőjog Különös Része*, Korona, Budapest, 2005², 764. old.

¹⁸⁸ Egyes szerzők a fenti álláspont tekintetében összefoglalóan a hamis tudattartalom kialakítására (példaként említhetjük: CSEMÁNÉ Váradi Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m., 422. old.*), mások az elsőként említett magatartástípusra helyezik a hangsúlyt. Lásd például Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m., 690. old.*

¹⁸⁹ Angyal szintén mindkét irányú megtévesztést említi. ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 43. old.*

Törvénykönyv ugyanis minden olyan magatartást büntetni rendel, amely a megtévesztést előidézheti. Nincs a törvényben még példálózó jelleggel sem – különösen nem taxatív módon – meghatározva olyan elkövetési magatartás, amelyet a jogalkotó nevesítésre méltónak tartott volna.¹⁹⁰

Ezt a jogalkotói önmérsékletet¹⁹¹ mindenképpen helyesnek tartjuk, tekintettel arra, hogy – s itt már az 1961. évi V. törvény megalkotásával kezdődő, korábbihoz képest eltérő szemléletű jogpolitikai megfontolások tükröződését is megfigyelhetjük – a magyar büntetőjog korábbi időszakában – gondolhatunk itt elsősorban a Csemegi-kódexet megelőző büntetőjogi tervezetekre¹⁹² – számos értelmezési problémát okozott, illetve okozhatott volna azok hatályba lépése esetén, a jogalkotói kreativitás törvényszöveg szintjén történő megnyilvánulása.¹⁹³ Talán ezeket a körülményeket is szem előtt tartva tanúsított a jogalkotó önuralmat a hatályos törvényi tényállás megalkotása során.

Az elkövető tevékenysége megvalósulhat akár szóban, akár írásban is.¹⁹⁴ Érdekes lehet a ráutaló magatartással történő elkövetés. Nyilvánvaló, hogy e magatartás aktivitást tételez fel, tehát nem tekinthető mulasztásnak, mivel az elkövető ezzel váltja ki a tévedését, bár szóbeli, illetve írásos nyoma nincs a megtévesztésnek.¹⁹⁵

Régebbi szerzőink szintén megállapíthatónak látták a csalást illetően módon elkövetve: „*magától érthető azonban, hogy a valóság elferdítése nemcsak*

---

¹⁹⁰ Btk. 318. § (1) bekezdés.

¹⁹¹ Ez valószínűleg köszönhető annak is, hogy a jogalkotó pontosan tudta, hogy a megtévesztő magatartások köre olyan változatos formát ölthet, hogy értelmetlen és indokolatlan lenne akár csak példálózó jelleggel néhányat is említeni.

¹⁹² Említhetjük az 1795-ös, illetőleg az 1843-as anyagi jogi tervezetet.

¹⁹³ Az alapvető problémát az jelenthette, hogy akkoriban még nem volt teljesen elkülönült – a mai értelemben vett – családi tényállás, és a hamisítással együtt tárgyalták a csalást.

¹⁹⁴ JAKUCS Tamás (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata 2.*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 1322. old.

¹⁹⁵ Csupán megjegyezzük, hogy a ráutaló magatartás a polgári jogban is ismert, s gyakran előforduló jogintézmény, tehát – ab ovo – nem célszerű kirekeszteni a büntetőjog területéről, a tévedésbe ejtés lehetséges megvalósulási formái közül sem.

*szóval, hanem külső cselekvények által is történhetik; midőn t. i. valaki bizonyos műveleteket visz végbe, vagy bizonyos magatartást követ a végett, hogy a másik valamely tény valódi mibenlétét fel ne ismerhesse; ily esetben nem a valóság elhallgatása, hanem annak igenleges elnyomása forog fenn.”*¹⁹⁶

Úgyszintén Edvi Illés is: *„a valótlanságot részint arra vonatkozó határozott állítás, részint konkludens cselekedetek által, tehát direkt vagy indirekt módon lehet a valóság színében feltüntetni.”*¹⁹⁷

Gondoljunk csak arra a napjainkban nagyobb számban előforduló esetre, amikor valaki egy nem általa készített hamis bankjeggyel egyenlíti ki a boltban az általa vásárolt áru ellenértékét. Elképzelhető – sőt gyakori eset –, hogy fizetéskor egy szó sem hagyja el a vevő ajkát, az eladónak átnyújtja a hamis bankjegyet, aki azt elvéve elköszön. Az elkövetőnk – tudatában a bankjegy hamis voltának – azt a valótlán képzetet keltette az eladóban – s ezzel megtévesztette –, hogy a bankjegy valódi. Nem volt szóbeli megtévesztés – hiszen az elkövető meg sem szólalt –, különösen nem írásbeli – hiszen semmilyen írásbeli nyilatkozatot nem tett a bankjegy valódiságára vonatkozóan –, csupán ráutaló magatartásként értékelhető az elkövető tevékenysége. Ennélfogva semmiképpen sem szabad a lehetséges elkövetési magatartások közül a ráutaló magatartással történő elkövetést kizárni, hiszen legalább olyan szerepe lehet a csalás tekintetében, mint az egyéb aktív magatartásoknak.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy a fent vázolt három lehetőség egy cselekményhez kötődő megvalósítása nem zárja ki egymást. Elképzelhető, hogy az elkövető az írásban megvalósított megtévesztést nyomatékosítja például szóbeli előadással is. Ilyen esetként említhetjük azt a magatartást, amikor az elkövető – valamilyen terméket reklámozván – a termékben egyébként nem szereplő

---

¹⁹⁶ SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m., 567. old.*

¹⁹⁷ EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m., 263. old.*

összetevő meglétére hivatkozva ajánlja azt írásban (prospektusban, szórólapon), majd a reménybeli vásárlók érdeklődése esetén az írásbeli utalást megerősítendő, szóban is ugyanazon összetevő meglétére vonatkozóan tesz hamis utalást. Az elkövetés módjának ilyen jellege egyértelműen a téves tudattartalom kialakításának erősítésére, illetve kialakulásának gyorsítására szolgál. Önmagában a nem tudás viszont nem tekinthető büntetőjogi szempontból értékelhető tévedésnek, azonban rögtön változik a helyzet, ha ez a nem tudás olyan tudattartalommal egészül ki, amely az elkövető magatartásának következtében alakul ki. Ebből nyilvánvalóan az is következik, hogy minden esetben körültekintő vizsgálódás eredményeként deríthető fel a passzív alany tudattartalma.¹⁹⁸

Az aktív magatartások mellett a tévedésbe ejtés megvalósulhat passzív magatartással, mulasztással is.¹⁹⁹ Ebben az esetben azonban hasonlóságot vélhetünk felfedezni a tévedésben tartás mulasztással megvalósuló alakzatával. Azonban a hasonlóság – legalábbis a cselekmény eredményét illetően – csupán látszólagos, hiszen a tévedésbe ejtésnél az elkövető mulasztása, tehát passzív magatartása generálja a passzív alany hamis tudatának létrejöttét, míg a tévedésben tartás esetén a már kialakult tévedést erősíti meg az elkövető. Nem kizárt azonban, hogy a mulasztással történő tévedésbe ejtés aktív magatartás ruháját öltse magára, hiszen lehet, hogy a mulasztás valójában ráutaló magatartásként nyilvánul meg a külvilágban, esetleg azzal párosul.

A Csemegi-kódex időszakában eltért a szerzők és a gyakorlat véleménye arról, hogy a passzív magatartás előidézheti-e a tévedést. Fayer László erre vonatkozóan kijelenti, hogy *„a törvény pozitív cselekvést kíván és kizárja a*

---

¹⁹⁸ Tóth Mihály szavaival: „ez persze tudati elemek bizonyítását jelenti, ami közismerten mindig nehéz.” TÓTH Mihály: *A csalás formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai*, Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám, 8. old.

¹⁹⁹ BERKES György (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*, Hvg Orac, Budapest, 1995, 1036. old.

*csalás köréből más tévedésének passiv magatartás általi kihasználását.*²⁰⁰ Edvi Illés szerint „*a puszta mulasztás, nevezetesen valaminek az elhallgatása a tévedésbe ejtés eszköze gyanánt rendszerint nem szerepelhet.*”²⁰¹ Angyal szerint akkor valósulhat meg a tévedésbe ejtés mulasztással, ha „*ilyenre jogi vagy szociális kötelesség áll fenn.*”²⁰²

Ezt az álláspontot alátámaszthatjuk a korabeli bírói gyakorlatból citált azon példával is, amikor a Curia megállapíthatónak tartotta a csalást abban az esetben, ha valaki a nyilatkozattételt olyan esetben mulasztja el, amikor jogszabály, vagy szerződés folytán a nyilatkozat megtételére kötelezettsége lett volna.²⁰³ Ezzel a szemérettel megegyezően a jelenlegi bírói gyakorlatban is találunk példát olyan döntésre, amely a tévedésbe ejtés mulasztással történő megvalósíthatósága mellett foglalt állást.²⁰⁴

A jelenlegi – a gyakorlat által erősen inspirált – irodalom²⁰⁵ azonban (szemben a régebbivel) elsődlegesen a jogszabályban előírt felvilágosítási kötelezettség elmulasztása esetét nevesíti, a megtévesztő mulasztást, bár találkozhatunk olyan állásponttal, amelyik csupán „*kötelező*” felvilágosítás ellenére történő mulasztásként említi az elkövetés ezen fajtáját.²⁰⁶ Mások fenntartják a felvilágosítás kötelező eseteit a jogszabály által előírt esetkörökre és a szerződéses jogviszonyokra egyaránt.²⁰⁷ Van olyan álláspont, amely szerint „*jogi kötelesség*” esetén állapítható meg csalás, ennek hiányában jogtalan elsajátítás valósulhat meg.²⁰⁸

---

²⁰⁰ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 411. old.

²⁰¹ EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 263. old.

²⁰² ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 45. old.

²⁰³ Büntető Jog Tára, LXXI. kötet, 53. old.

²⁰⁴ FBK1995/14.

²⁰⁵ BERKES György (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 1036. old., VARGA Zoltán (szerk.): *A büntetőjog nagy kézikönyve, CompLex, Budapest, 2007, 819. old.*

²⁰⁶ JAKUCS Tamás (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata 2., i.m.*, 1322. old.

²⁰⁷ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m.*, 422. old.

²⁰⁸ Jogi kötelezettség alapulhat munkaviszonyon, államigazgatási jogviszonyon és szerződésen. Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 690. old.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy a jogszabályban rögzített tájékoztatási, felvilágosítási kötelezettség elmulasztása megalapozhatja a tévedésbe ejtést: ha egy szerződéses viszonyban egyik vagy másik fél nem teljesíti a rá a Polgári Törvénykönyv által rótt kötelezettséget, amelyet a Ptk. az adott szerződés vonatkozásában kifejezetten nevesít, az egyéb feltételek fennállása esetén megállapítható a csalás.

Megállapítható-e vajon abban az esetben, ha olyan, szerződésben önként vállalt kötelezettségét nem teljesíti a fél, amelyre csak a szerződés kötelezi, s amelyet a mögöttes szabály – például a Polgári Törvénykönyv – nem rendez. Tekintetjük-e a szerződéses kötelezettség elmulasztását büntetethőséget megalapozó körülménynek, vagy sem? Esetleg mondhatjuk-e azt, hogy napjaink jogi szempontból gyakran indokolatlanul túlszabályozott világában elegendő általánosságban a „*pacta sunt servanda*” elv törvényi szintű követelményének megléte ahhoz, hogy azt jogszabályi követelménynek tekintsük? Hiszen a Ptk. általános jelleggel, valamennyi szerződés vonatkozásában – mintegy törvényi nyomatókat adva a felek egyébként önkéntes vállalásának – rögzíti, hogy „*a szerződéseket tartalmuknak megfelelően... kell teljesíteni.*”²⁰⁹ Megoldódni tűnik a kérdés, amikor valamennyi szerződés tekintetében kötelező jelleggel találkozhatunk a tájékoztatási kötelezettséggel („*A felek a szerződés teljesítését érintő minden lényeges körülményről kötelesek egymást tájékoztatni.*”²¹⁰)

Így tehát az Angyal Pál korában még nagyobb jelentőséggel bíró elmélkedésnek, miszerint feltétlenül szükséges jogszabályi követelmény vagy elég a szerződés ahhoz, hogy a mulasztást tévedésbe ejtésnek értékelhessük, véget vetni látszik a Polgári Törvénykönyv, amely végső soron valamennyi szerződés mögött állva tevési, tájékoztatási kötelezettséget ír elő a feleknek. Óvatosan kell viszonyulnunk azonban a kérdéshez, hiszen ebből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy bárki, akit a fenti – immár tehát

---

²⁰⁹ 277. § (1) bekezdés.

kijelenthetjük, hogy jogszabályi – kötelezettség terhel, annak elmulasztásával megvalósítaná a csalást. Vagyis bárki, aki valamely körülményről nem tájékoztatja a másik felet, csalónak minősülne? Erről azért nem lehet szó, mert ha esetleg a tévedésbe ejtés – mulasztással elkövetve – még megállapítható is, más tényállási elemeknek – így különösen a jogtalan haszonszerzési célzatnak – is fenn kell forogni ahhoz, hogy a fenti magatartás iránt a büntetőjog érdeklődni kezdjen.

Feltétlenül megjegyzendő, hogy a Polgári Törvénykönyv vonatkozó rendelkezéseinek tágabb körű értelmezése esetén azon magatartás is büntetőjogi relevanciával bírna, amikor a vevő – felismervén ugyan a dolog magasabb értékét – nem tájékoztatja az eladót arról, hogy az általa eladni kívánt dolog a megjelölt árnál többet ér. Ebben az esetben a polgári jog nyújthat segítséget az eladónak, például feltűnő értékaránytalanság címén megtámadhatja az adásvételi szerződést, amennyiben annak feltételei fennállnak. Büntetőjogi aspektusból vizsgálva a kérdést megállapíthatjuk, hogy a vevő aktív magatartást nem fejtett ki, tehát tévedésbe ejtésről semmiképp sem beszélhetünk. Felmerülhetne esetleg a tévedésben tartás, vagyis az, hogy a vevő az eladóban tőle függetlenül kialakult, az adásvétel tárgyának értékét illető tévedést nem oszlatta el. Azt kell tehát vizsgálnunk ebben az esetben – és ez lesz a polgári jogi, illetve a büntetőjogi vonatkozás határát kijelölő cezúra –, hogy a Polgári Törvénykönyvben előírt együttműködési, illetve tájékoztatási kötelezettség kiterjed-e az adásvétel tárgyát képező dolog értékére vonatkozó felvilágosításra. A büntetőjog erre nemleges választ ad, vagyis a vevőt nem terheli ilyen jellegű tájékoztatási kötelezettség.

Természetesen ez nem korrelál azzal az esettel, amikor a vevő vagy az ő „segítségére” siető harmadik személy ejti tévedésbe a dolog értékét illetően az eladót. Ilyen lehet, amikor magát szakembernek kiadva („érték hozzá”) győzi

---

²¹⁰ Ptk. 277. § (5) bekezdés.

meg saját álláspontjáról az eladót, vagy amikor egy beavatott harmadik személy (például becsüs) téveszti meg érték tekintetében az eladót.²¹¹

Bár a következő, a bírói szemléletet jól példázó, elvi jelentőségű döntés ugyan más történelmi korban született, azonban már akkor is érvényesülni látszott az a markáns gyakorlati álláspont, amely megtagadja a büntetőjogi védelmet az olyan magatartással szemben, amely pusztán – egyéb, tényállásszerű magatartás megvalósítása hiányában – a másik szerződő félnek a dologra vonatkozó, a piaci ártól eltérő értékítéletét használja ki.²¹²

A használatcikk-kereskedő foglalkozású elkövető felvásárló útja alkalmával felkereste a 71 éves, nyugdíjas sértettet, aki ekkor a 37 éves, középiskolai tanárnő foglalkozású leányával tartózkodott a lakásában. Az elkövető érdeklődését felkeltette a lakásban levő néhány ezüst dísz tárgy, amelyektől azonban a sértett nem szándékozott megválni. Ennek ellenére az elkövető alkuba bocsátkozott a sértettel egy ezüst tálcára és egy cukortartó dobozra, amelyről a sértett határozottan állította, hogy anyaga ezüst, míg az elkövető önnak vélte. Ezekre a tárgyakra fokozatosan emelkedő árajánlatokat tett. Végül is az elkövető az ezüst tálcát 1100 forint, míg a cukortartó dobozt 1500 forint kialkudott áron megvásárolta. Erről a sértett leánya készítette el a vételi jegyet.

Az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalatnak az ezüsttárgyakra megállapított felvásárlási egységára 15 forint volt ebben az időszakban grammonként. E felvásárlási árat alapul véve a 264 grammos ezüst tálca felvásárlási ára 3960 forint, míg az 500 grammos cukortartó doboz ára 7500 forint volt.

---

²¹¹ A Legfelsőbb Bíróság egy polgári ügyben lefolytatott felülvizsgálati eljárás során állapította meg, hogy a büntetőítéletben megállapított „csalás büntette” a szerződéssel kapcsolatban a tévedésbe ejtésre, illetve tévedésben tartásra utal, ami a polgári ok relációjában megtámadási ok. BH1996. 253.

²¹² BH1983. 392.

A bíróság a vádlott terhére róta, hogy az adásvételi ügylet megkötése érdekében a sértettel szemben tolaodó, erőszakos módon lépett fel. Ez a körülmény azonban nem tartozik a csalás elkövetési magatartásához.

A megállapított tényállás szerint a sértett tisztában volt az alku tárgyául szolgáló tárgyainak ezüst minőségével, hasonlóképpen középiskolai tanárnő foglalkozású leánya is, aki az adásvételi ügyletnél mindvégig jelen volt, sőt nemcsak pusztán jelen volt, hanem tevőleges magatartásával – a vételi jegy kiállításával – elősegítette az adásvételi ügylet létrejöttét. A sértett és leánya egybehangzó állításából kitűnően a vádlott távozása után vették fontolóra, hogy talán áron alul adták el a két ezüstitárgyat. A sértett leánya a következő napon felkereste az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat helyi üzletét, hogy ott tájékozódjék, majd miután megtudta a magasabb kereskedelmi felvásárlási értéket, megtették a feljelentést.

Megállapítható tehát, hogy az elkövető az általa megvásárolt tárgyak anyaga – ezüst volta – felől nem tévesztette meg a sértettet, nem tett mást, mint hogy a kereskedelmi felvásárlási árhoz képest viszonylag alacsony árat ajánlott a sértettnek. Az elkövető felvásárlási árait az alku alakítja, s az adott esetben az adásvétel alku eredményeként jött létre. Ezekben az esetekben pedig pusztán az alacsony ár kínálásával nem valósul meg a csalás, ha ezt az eladó elfogadja, még abban az esetben sem, ha a vevő tudja azt, hogy a vásárolt dolog többet ér a felajánlott vételárnál, s erről az eladót nem tájékoztatja. A sértettnek meg volt a reális lehetősége, hogy az ügyletkötés előtt tájékozódjék dolgainak forgalmi értéke felől, nem pedig csak azt követően, mint ahogyan tette. A vádlott tehát a sértettet nem ejtette tévedésbe, s ennek eredményeként tényállási elem hiányában a csalás bűncselekményét sem követte el.

A fenti problémakörhöz tartozóként megemlítjük, hogy nem véletlenül gyakori hazánkban a gazdasági morál, illetve korrektség szinte (?) teljes hiányának korszakában az az üzleti partnerek közötti számos esetben

előforduló magatartás, amikor a másik fél – valós vagy vélelmezett – nem, vagy nem megállapodásszerű teljesítése esetén büntetőeljárást kezdeményeznek vagy annak kezdeményezését kilátásba helyezik csalás miatt. E feljelentések nagy része ténylegesen azonban nem a büntetőjogi felelősség megállapítását célozza, sokkal inkább a másik szerződő fél fizetési készségének fokozását.

A fenti gondolatmenetet tükrözi a Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntése is.²¹³

A Kanadában élő sértett 1989-ben elhatározta, hogy Magyarországon ingatlant vásárol. Ehhez az I. r. terhelt segítségét kérte, aki egy balatoni házat ajánlott megvételre a sértettnek. A vételt megelőző beszélgetések során szóba került, hogy a sértett mint külföldi állampolgár Magyarországon ingatlant nem vásárolhat, ezért az I. r. terhelt felajánlotta, hogy a szerződésben őt és a feleségét – a II. r. terheltet – tüntessék fel vevőként; a vételárat a sértett fizesse ki, és az épület is az ő tulajdonába kerül. Az átírás költségeit is a sértett fizette ki.

A nyári hónapokat a sértett a nyaralóban töltötte; ott hétvégeken a terhelteket vendégül látta, távollétében pedig az I. r. terhelt gondozta az ingatlant. A nyaraló folyamatos használata során alakult ki a terheltekben az a szándék, hogy a tulajdoni helyzeten a későbbiekben sem kívánnak változtatni, jóllehet a sértettet mindvégig meghagyták abban a tudatban, hogy az ingatlan az ő tulajdona. A sértett később annak tudatában, hogy tulajdonszerzése elől az akadály elhárult, levélben kérte az I. r. terheltet, hogy az ingatlan jogi sorsát rendezze, azt írassák át az ő nevére, levelére azonban választ nem kapott, ugyanis a terheltekben a nyaraló használata közben kialakult az a szándék, hogy annak – az adásvételi szerződés szerinti – tulajdoni helyzetén nem változtatnak. 1992 júniusában személyesen találkozott a sértett az I. r. terhelttel, aki ekkor kifejezetten megtagadta az ingatlan átírását, sőt kitoloncolással fenyegette meg a sértettet, aki ezt követően az ingatlan zárait

---

²¹³ BH1997. 571.

lecseréltette, hogy annak használatában a terhelteket megakadályozza. A terheltek azonban az újonnan felszerelt zárat eltávolították, és a sértettet így az ingatlanból kizárták. Az ingatlan értéke ekkor 4 930 820 forint volt. Ezt követően az ingatlan jogi helyzetének rendezése előtt a terheltek elzárkóztak, az ingatlant csupán a büntetőeljárás hatálya alatt, 1994-ben adták át használatba a sértettnek.

A terheltek és a sértett a színlelt adásvételi szerződést előre megbeszélték. A tényleges tulajdoni viszonyokat illetően azonban a terheltek a sértettet tévedésben tehát nem tartották, de nem is tarthatták, mert a valós helyzetet mindannyian ismerték. Ily módon a sértett és a terheltek között jóval az adásvételi szerződés megkötése után, a terheltek szerződésszegő és morálisan kétségkívül elítélhető magatartása miatt egy polgári jogi jogvita keletkezett, amelynek része az is, hogy a sértettet az ingatlan használatában is megakadályozták. Ennek azonban a szerződés megkötésére visszamenő hatálya nincs, és a cselekményüknek csalásként történő értékelését nem teszi lehetővé.

A fenti állásfoglalás elvi érveléssel jelenti ki, hogy a büntetőeljárás nem szolgál, nem szolgálhat a tisztán polgári jogi jogügyletből származó eltérő álláspontok egyeztetésére, különösen nem az egyik fél álláspontjának másik félre történő rákényszerítésére, annak rendezésére a polgári per áll a felek rendelkezésére.

Érdekes kérdést vet fel a fentiekből is következően, hogy a tévedésbe ejtés vonatkozásában bír-e jelentőséggel az, hogy az elkövető a passzív alany tévedését jogilag tiltott, illetőleg negatív erkölcsi megítélés alá eső körülményre vonatkozóan téveszti meg, vagyis a passzív alany célja szintén erkölcstelen, illetve büntetendő, más szóval: ha „*a megcsalt egyén is büntetendő cselekményben leledzett.*”²¹⁴ Arra feltétlenül fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a kérdés két összekapcsolódó, s az elméletben általában

---

²¹⁴ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 418. old.

együttesen tárgyalt problémát érint.²¹⁵ A hazai irodalom ugyanis egyenlőségjelet tesz – legalábbis ebből a szempontból – az erkölcstelen, illetőleg a büntetendő cél elérése során történő megtévesztés közé.²¹⁶ Annál is inkább érdekes lehet a felvetés, mert napjainkban az erkölcs rendkívül relatívvá váló (vált) fogalma esetleg új arculatot kölcsönöz a problémának.

A kérdés egyébiránt nem újkeletű, ugyanis már a Csemegi-kódex időszakában felmerült hasonló probléma. Akkoriban két, eltérő álláspont viaskodott egymással.²¹⁷ Az egyik szerint ebben az esetben nem beszélhetünk csalásról, hiszen nem védheti a jog azokat a személyeket, akik más személyek sérelmére kívánnak erkölcsileg vagy jogilag helytelenített magatartást megvalósítani. Lényegében ezt az álláspontot foglalta el a Curia is, amikor felmentette azt az elkövetőt, aki a sértett által közhivatalnok megvesztegetésének céljára átadott pénzét magára költötte.²¹⁸ A későbbiekben láthatjuk, hogy a curiai döntések sem voltak egységesek e körben.

A másik – napjainkig is ható, s általában véve álláspontunk szerint is helyes – megközelítés szerint nem a passzív alany morális értékrendje a meghatározó a csalás megállapításánál, hanem annak tévedésbe ejtése. Abban az esetben, ha a csalás tényállási elemei megvalósulnak, akkor a büntetőjog nem tekint a tévedésbe ejtett indítékára, s megállapíthatónak tartja a csalást. Ezt az álláspontot követte a Curia abban az ügyben, amikor az elkövető egy „*falusi embert*” azzal csalt a fővárosba, hogy olcsón szerez neki hamis bankjegyeket. Fayer az ilyen jellegű elkövetések tipikus eseteként említi azt, amikor valaki a „*falu népétől*” pénzt csal ki pénzhamisításra szolgáló berendezések, illetve hamis pénz megvásárlása céljából.²¹⁹

---

²¹⁵ A német irodalom is foglalkozott s foglalkozik a problémával. KINDHÄUSER, Urs: *Zum strafrechtlichen Schutz strafbar erworbenen Vermögens*. In.: SÖLLNER, Alfred (Hrsg.) *Gedächtnisschrift für Meinhard Heinze*, Beck, München, 2005, 447-460. old.

²¹⁶ Úgy tűnik, hogy külföldi példák a differenciálás útját járják. OTTO, Harro: *Betrug bei rechts- und sittenwidrigen Rechtsgeschäften*, Jura, 1993, 424-429. old.

²¹⁷ EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 274. old.

²¹⁸ Büntető Jog Tára, XXI. kötet, 123. old.

²¹⁹ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 418. old.

A modern gyakorlat számra sem ismeretlen az erkölcstelen, illetve jogilag helytelenített cél tekintetében történő megtévesztés.²²⁰ Ezt példázza egy eseti döntés is. Az elkövető a sértettel régóta ismeretségi viszonyban volt. Az elkövető többször kért nagyobb összeget kölcsön a sértettől. Ezeket pontosan visszafizette, így a sértett bizalmát megszerezte. Egy visszafizetés alkalmával megemlítette a sértettnek, hogy olcsón, 40 forintos áron tudna a részére nagyobb összegű NSZK márkát szerezni. A vádlottnak ténylegesen nem állt szándékában az, hogy a sértett részére márkát vásároljon, ilyen vonatkozású kapcsolattal sem rendelkezett. A sértett ekként félrevezetve és megtévesztve akart tőle nagyobb összegű pénzt szerezni. A sértett ekkor még elutasító választ adott. Nem sokkal később, egyik találkozásuk alkalmával azonban azt közölte a vádlottal, hogy meggondolta magát és szívesen vásárolna márkát. A vádlott rövidesen felkereste a sértettet, aki 100 000 forintot adott neki azzal a kéréssel, hogy korábbi ajánlatának megfelelően vásároljon azon a részére NSZK márkát. Az elkövető a pénzt – eredeti szándékaként megfelelően – a saját céljaira fordította, szórakozásra költötte.

Az elkövető nem azzal valósította meg a bűncselekményt, hogy a sértett részére – akkor egyébként még jogellenes módon – nem szerezte meg az ígért márkát, hanem azzal, hogy tőle tévedésbe ejtés útján, jogtalan haszonszerzési céllal 100 000 forintot vett át, és ezzel ilyen összegű kárt okozott. Az a körülmény, hogy az elkövető a megtévesztés kapcsán jogilag tiltott vagy erkölcsileg helytelenített tevékenységre utal, nem szünteti meg sértettel szembeni cselekményének a társadalmi veszélyességét, és ez nem értékelhető büntethetőséget kizáró okként sem.

Az eset konzekvenciáit levonva, általánosságban megjegyezhető, hogy a megtévesztés megvalósulása tekintetében általában nem annak van jelentősége, hogy az elkövető milyen célból kéri a „kölcsönt”, hanem annak,

---

²²⁰ Lásd például a BH1991.184. számon közzétett döntést.

hogy vissza akarja-e fizetni, illetve van-e erre reális lehetősége.²²¹ A jelen ügyben – bár nem kölcsönügyletről volt szó – a vádlottnak nem volt visszafizetési szándéka.²²²

A német bírói gyakorlat szintén szembesült a problémával, s a korábban a hazaitól eltérő szemlélet végül büntetőjogi védelmet biztosított hasonló magatartások ellen.²²³ Tovább is mentek egyes német szerzők, s kialakult olyan teória, amely szerint bármilyen forrásból származó vagyonra nézve el lehet követni a csalást, s tulajdonképpen nincs olyan vagyon, amely ne kapna büntetőjogi védelmet a csalárd, megtévesztő magatartás ellen.²²⁴

Meglepő fordulat is megfigyelhető azonban a legújabb német jogtudományban, ugyanis egyre markánsabban érzékelhető az a törekvés, hogy ne biztosítson a jogrend jogellenes, illetve erkölcstelen magatartásokhoz büntetőjogi védelmet.²²⁵ A szerzők megítélése e téren attól függ elsősorban, hogy melyik vagyonfogalmat (pl. gazdasági, jogi stb.) fogadják el, s emiatt szerteágazó álláspontok figyelhetőek meg.

Kétségtelenül megfontolandó azonban a német álláspont, legalábbis néhány aspektusát tekintve. A magyar gyakorlat s elmélet – mint említettük – büntetőjogi védelmet biztosít a csalónak akkor is, ha a passzív alany lelépett a jog ösvényéről. Helyes-e ezt a védelmet biztosítani abban az esetben is, ha pl. azért merült fel a csalás lehetősége, mert a kábítószer fogyasztó passzív alany s egyben sértett, nem olyan kábítószer kapott az eladótól, amelyet kért? Abban az esetben ugyanis, ha az eladó annak tudatában adta el magasabb áron az árut, hogy az a vevő által igényeltnél gyengébb minőségű – s így az olcsóbb árkategóriába tartozik –, vagy esetleg nem is kábítószer, csupán annak nem

---

²²¹ BJD 6540.

²²² Tartalmát tekintve hasonló esettel találkozhatunk a BH1997. 571. számon közzétett döntésben.

²²³ BLEI, Hermann: *Strafrecht – II. Besonderer Teil*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1978, 209-210. old.

²²⁴ WESSELS, Johannes: *Strafrecht Besonderer Teil – 2*, Müller, Karlsruhe, 1977, 89-90. old.

²²⁵ KINDHÄUSER, Urs – NEUMANN, Ulfrid – PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*, 2. kötet, i.m., 4677-4678. old.

minősülő kábító hatású anyag, akkor a csalás tényállása megvalósult. Úgy véljük, hogy jelen esetben a jogtalan haszonszerzési célt nem szükséges külön hangsúlyoznunk. Jogi relevanciáját tekintve hasonló az az eset is, amikor valaki bérnyilkos segítségével kíván megszabadulni üzleti konkurensétől, ám a bérnyilkos az előleg átvételét követően nem hajtja végre a feladatot, s az nem is állt korábban sem szándékában. Hivatkozhat ilyen esetben csalásra az elkövető? Vagy végképp az igazságszolgáltatás arculcsapásaként lenne értelmezhető az a szituáció, amikor ebben az esetben – a hatóság által a csalást fennforgónak véelve megindított eljárás során – az elkövető tevékeny megbánás keretében jóváteszi a sértettnek okozott kárt?

Jogpolitikai döntés kérdése az, hogy milyen magatartások mellé kívánja a jogalkotó biztosítani a büntetőjog eszköztárát. Lehet úgy dönteni, hogy a megtévesztő magatartás morális, esetleg jogellenes jellegét figyelmen kívül hagyjuk, és ettől függetlenül védjük a megtévesztő magatartásoktól a jog alanyait. Dönthet úgy is a jogalkotó, hogy a cselekvés tartalmát figyelembe véve, arra tekintettel megtagadjuk a büntetőjogi védelmet az ilyen magatartások során felmerülő csalás sértettjétől. Végül lehet olyan döntést is hozni, hogy szelektálva, bizonyos magatartások esetén megvéd a büntetőjog bennünket, bizonyos magatartások esetén nem. Kézenfekvőnek tűnik a kérdés, hogy ez utóbbi esetben milyen szempontok szerint differenciáljon a jogalkotó.²²⁶ Az elhatárolás alapja lehet például az alapul fekvő magatartás erkölcsbe, illetve jogszabályba ütköző jellege.²²⁷ Ekkor azonban adódhat a felvetés, hogy vajon minden jogszabályba ütköző magatartás egyben erkölcstelen is.²²⁸ Továbbgondolva a kérdést – amennyiben a fenti felosztást alkalmazhatónak

---

²²⁶ Ebben az esetben talán jogszabályi szinten célszerű szabályozni a cselekményi kört, figyelemmel a nullum crimen/nulla poena sine lege stricta és scripta elvekre is.

²²⁷ A német irodalomban – a csalás tekintetében – különbséget tesznek a jogellenes és az erkölcstelen magatartások büntetőjogi konzekvenciái között. Lásd például MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2*, Springer, Berlin–Heidelberg, 1998, 417-421. old.

²²⁸ Amennyiben ezt a felosztást fogadjuk el, úgy át kell gondolnunk például azt, hogy – s e helyütt csupán utalunk rá – a polgári jogban szabályozott jóerkölcsbe ütköző szerződés esetén önmagában a jóerkölcsbe ütköző jelleg eredményezi-e a jogszabályba ütköző jellegét a cselekménynek, vagy csupán a polgári jog a semmisség jogkövetkezményét fűzve a szerződéshez, nem tekinti azt jogszabályba ütközőnek.

véljük –, szintén meghatározandó, hogy melyik jogág szabályába ütközik a szerződés. Bírhat-e relevanciával az, hogy a polgári jog terrénumába tartozó szabályt szegett meg a passzív alany, vagy esetleg büntetőjogilag tilalmazott magatartást valósított meg a csalással összefüggésben? Ekvivalens-e a két jogterület megsértése? Számolni kell azzal is azonban, hogy a jogalkotó nem kíván állást foglalni a kérdésben, s a bíróság bölcs belátásra bízza a probléma megoldását.

2.1.3.3. A tévedésben tartás

A csalás másik, a törvényi tényállásban a tévedésbe ejtés mellett nevesített elkövetési magatartása a tévedésben tartás. Ez olyan magatartást jelöl, amikor nem az elkövető váltja ki a tévedést, de azt észlelve kihasználja.²²⁹ A passzív alany tehát az elkövetőtől függetlenül került tévedésbe, s így hamis tudattartalommal rendelkezik a valósághoz képest. *„A tévedésben-tartás, mint a csalás eleme föltételezi, hogy a károsított tévedése ne keletkezett legyen a károsítónak akaratából és cselekményéből; hanem hogy az, ez utóbbinak közvetlen vagy közvetett hatásán kívül vette legyen eredetét”* – fogalmazza meg találóan a Csemegi-kódex miniszteri indokolása a tévedésben tartás lényegét.²³⁰

A tévedésben tartás megvalósulhat úgy, hogy az elkövető az általa felismert tévedést nem oszlatja el, de megvalósítható úgy is, hogy a tévedést megerősíti. Az előbbi esetben akkor valósul meg csalás, ha a tévedés eloszlatására, tehát a felvilágosításra, illetve tájékoztatásra jogi kötelezettsége lett volna az elkövetőnek. Az elkövetés illetően módjára irányadóak a mulasztással elkövetett tévedésbe ejtésnél megfogalmazottak. Az utóbbi eset – a tévedés megerősítése – aktív magatartást tételez fel, amely megvalósítható akár szóban, akár írásban, akár – s itt is megemlíthetjük a tévedésbe ejtésnél

²²⁹ RÓNAI Róbert – SALAMON Géza: *A vagyoni elleni büntettek minősítési kérdései*, i.m., 62. old.

²³⁰ LÖW Tóbiás: *A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet*, i.m., 747. old.

kifejtett álláspontunkat – ráutaló magatartással is. Ez utóbbi dogmatikai megítélését illetően azonban megoszlanak a vélemények.²³¹ Van olyan álláspont, amelyik a tévedés megerősítését – bár e körben említi – a tévedésbe ejtéshez sorolja,²³² míg van olyan álláspont is, amelyik egyértelműen tévedésben tartásnak minősíti a tévedés megerősítését.²³³ Álláspontunk szerint a tévedés megerősítése a tévedésben tartás fogalmiságához tartozik, s így akként minősíthető. Nem az alapján kell, illetve lehet differenciálni, hogy aktív, illetőleg passzív magatartás valósítja meg a megtévesztést, hiszen ez alapul véve nem lehetne megvalósítani a tévedésbe ejtést passzív magatartással, mivel a tévedésbe ejtés a cselekvőség köznyelvi értelméből is következően, inkább tevést, tehát aktív magatartást tétele fel. Ezt azonban a Csemegi-kódextól kezdődően – úgy véljük, helyesen – passzív magatartással is megvalósíthatónak vélik a szerzők, legalábbis többségük. Csak az lehet az elhatárolás alapja, hogy mit eredményezett az elkövető magatartás. Álláspontunk szerint ugyanis ha egy meglévő tévedést erősít meg – bármilyen magatartásával is – az elkövető, akkor tévedésben tartja a cselekmény passzív alanyát, hiszen tőle függetlenül már tévedésben volt. Amennyiben viszont az elkövető cselekvése váltja ki a passzív alanyban a tévedést, akkor tévedésbe ejtésről beszélhetünk. Gyakorlati szempontból egyébiránt csekély jelentősége lehet egy-egy magatartás ide- vagy odatartozónak történő minősítésének, hiszen a törvény mindkét elkövetést büntetni rendeli.

A tévedésbe ejtés kapcsán már említettük, hogy a bírói gyakorlat mellőzi a csalás megállapítását abban az esetben, amikor valaki felismervén például az adásvétel tárgyát képező dolog értékét, mégis a valós piaci árnál alacsonyabb árat kínál érte. Ez első megközelítésre megalapozhatná a tévedésbe ejtést,

---

²³¹ Egy korai álláspont átjárhatóságot tételez fel a cselekvőség lehetséges típusainak szintjén a két fordulat között. SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m.*, 568. old.

²³² Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 690. old., ERDŐSY Emil-FÖLDVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 511. old.

²³³ BH1986. 266.

azonban a korábban említett döntésben kifejtettek miatt mégsem alkalmas annak csalásként történő értékelésére.

Tekinthetjük-e azonos jogi megítélésűnek azt az esetet, amikor nem a vevő kínál a piaconál – esetleg jóval – alacsonyabb árat a dologért, mintegy annak értékéről „megtévesztve” az eladót, hanem a vevő csupán elfogadja az eladó által megjelölt alacsonyabb árat, természetesen annak magasabb értékét ismerve, de legalábbis sejtve?

A korábbi szemlélet az ilyen jellegű magatartást nem tekintette csalásnak, nem látta fennforogni a tévedésben tartást,²³⁴ mivel nem csaló az, aki más, tévedésben lévő személy „*ez állapotának folyományait egyszerűen felhasználja.*”²³⁵

A modern bírói gyakorlat vonatkozásában pedig megállapíthatónak tűnik, hogy mivel abban az esetben sem büntetendő – legalábbis csalás miatt – valaki, ha másnak a piaci értékénél alacsonyabb vételárat kínál a dologért, akkor ebből az is következik, hogy abban az esetben sem terheli büntetőjogi felelősség, ha az árat nem ő ajánlja, hanem csupán elfogadja azt.²³⁶

Korábban már utaltunk rá, hogy a tévedésbe ejtés tekintetében büntetőjogi relevanciával bírhat annak megítélése, hogy a passzív magatartással – tehát mulasztással – megvalósuló cselekmény esetén volt-e az elkövetőnek felvilágosítási, illetve tájékoztatási kötelezettsége, avagy sem. Nyilvánvaló, hogy az ott kifejtettek irányadóak a tévedésben tartással megvalósított csalás esetén is, azonban feltétlenül indokolt kitérni ismét erre a problémára, tekintettel arra, hogy a mulasztással történő elkövetésnek gyakorlati jelentősége elsődlegesen – bár közel sem kizárólagosan – a tévedésben tartásnál van.

---

²³⁴ A tévedésbe ejtést sem.

²³⁵ EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 264. old.

²³⁶ BH1983. 392.

A modern bírói gyakorlat konzekvens a tekintetben, hogy jogilag releváns kötelezettség megszegése esetén megvalósíthatónak tartja a csalást. Azt, hogy milyen kötelezettség minősül büntethetőséget alapítónak, mindig a konkrét ügy összes körülményét gondosan mérlegelve lehet megállapítani. Nem mindig egyszerű ez, s elképzelhető, hogy különböző bírói fórumok is eltérő következtetésre jutnak teljesen azonos történeti tényállást alapul véve.

Ilyen nehézségeket is érzékeltet egy, a piacgazdaságra történő áttérés hajnalán született döntés.²³⁷ A használtruha-kereskedéssel foglalkozó elkövető üzleti tevékenységének fejlesztése érdekében az egyik pénzüintézet körzeti fiókjánál hitelt igényelt, melynek összegét a hiteligénylő lapon 87 000 forintban jelölte meg. Az elkövető személyi körülményei tekintetében jelentőséggel bírt – s erre a másodfokú bíróság nyomatékosan rámutatott –, hogy vagyonnal nem rendelkezett, a használtruha magánkereskedésből kb. havi 4500 forint jövedelme származott. A hitel igénylését követő napokban a pénzüintézet ügyintézőjétől értesült arról, hogy 84 000 forint hitelt fog megkapni. A pénz felvétele érdekében megjelent a pénzüintézet fiókjánál, ekkor a kölcsönszerződést is aláírta. Az ügyintéző kiállította az ún. folyósítási nyomtatványt, melyen a hitel összegét tévedésből 84 000 forint helyett 840 000 forintban tüntette fel. Az elkövető nyomban észlelte, hogy a felvett pénz több, mint 84 000 forint. Láta az általa aláírt folyósítási nyomtatványon, hogy 840 000 forint szerepel rajta, de ezt nem tette szóvá, a pénzt felvette, abból 150 000 forintért személygépkocsit, 80 000 forintért árut vásárolt, 47 000 forintot pedig kölcsön adott.

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint az elkövetőt olyan kötelesség nem terhelte, hogy felvilágosító nyilatkozatot tegyen, a hallgatása terhére – jelen esetben a pénzüintézet kvalifikáltsága miatt – nem róható. Álláspontja szerint a pénzüintézetet vagyoni hátrány nem érte, mert a kölcsönszerződés alapján az elkövetőnek kötelezettsége keletkezett az összeg visszafizetésére. Nem találta

---

²³⁷ BH1990. 293.

megállapíthatónak a jogtalan haszonszerzés célzatát sem, mert álláspontja szerint az elkövető hitel felvételére jogosult volt, a felvett összeg nagyságát illetően pedig nem kellett ismernie, hogy magánkereskedőnek mekkora hitel folyósítható.

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság okfejtésével nem értett egyet. Az elkövető akkor, amikor annak ismeretében, hogy a pénzüintézet 84 000 forint hitelt fog a számára folyósítani, felvette a tévedésből kifizetett 840 000 forintot, és a pénzüintézet ügyintézőjének tévedését nem tárta fel, annak érdekében hallgatott, hogy a magasabb összeget felvehesse. A hallgatás tehát célzatos volt, azzal a tőle függetlenül megvalósult tévedést fenntartotta, azt kihasználva jutott az általa igényelt összeg tízszereséhez. A tévedésben tartás lényeges körülményre, a folyósított kölcsön összegére vonatkozott, mert a kölcsönszerződés egyik alapvető pontja a folyósítandó hitel összege.

Az ügyintézők tévedésben tartásával a maga számára jogtalan hasznot kívánt megszerezni. Az elkövető tudatában volt annak, hogy a pénzüintézet a kölcsönszerződés alapján 84 000 forint hitelt szándékozik nyújtani, mégpedig úgy, hogy a kölcsöntartozást és járulékait legkésőbb az év végéig vissza kell fizetnie. A szerződés alapján tehát csak a 84 000 forint kölcsönösszeg felvételére volt jogosult, arra teremtettek lehetőséget az általa is ismert szerződés feltételei. Az ezen felüli kölcsönösszegre a szerződéses jogviszony alapján már nem volt jogosult. A célzatos hallgatásával, a tévedés fenntartásával éppen e jogtalan haszon megszerzését kívánta elérni, és azt el is érte.

E célzatos magatartásával okozati összefüggésben a sértett pénzüintézetnek kárt okozott. Nem vitatható, hogy a pénzüintézet működési körének jelentős tevékenysége a hitelnyújtás. Jelen ügyben is megmutatkozott, hogy a pénzüintézet részéről a hitelnyújtás és a hitel összegének meghatározása igen körültekintően történik. Ezek alapján a pénzüintézet részéről megállapítható lett

volna ilyen összegű kölcsön igénylésekor, hogy az elkövető korábban már ismertetett jövedelmi, vagyoni viszonyai nem nyújtottak reális alapot arra, hogy a 840 000 forintos kölcsönösszeget egy év alatt vissza tudná fizetni, hiszen 70 000 forint lenne csak a kölcsön havi részlete a járulékok nélkül.²³⁸

Továbbgondolva a kérdést felmerülhet, hogy ki felé kell ezen tájékoztatási kötelezettségnek fennállni: a passzív alany felé, esetleg a sértett felé vagy talán mindkettejük felé. Természetesen a kérdés csupán abban az esetben bírhat relevanciával, ha a passzív alany és a sértett személye szétválik.²³⁹ Talán tipikusnak mondható az az eset, amikor a passzív alany a sértett képviselőjében jár el, s a sértett vagyonát illetően rendelkezésre jogosult.²⁴⁰ Ebben az esetben – amennyiben a tájékoztatási kötelezettséget fennforgónak állítjuk – a passzív alany felé is fennáll a tájékoztatási kötelezettség, hiszen úgy tekintjük, mintha a sértett maga járt volna el. Feltétlenül meg kell említenünk azonban azt is, hogy számos esetben nincs, nem is lehet a valóságban lejátszódó cselekvőség szempontjából gyakorlati jelentősége annak, hogy ki felé kell fennállni e kötelezettségnek, hiszen például egy jogi személy esetében kizárólag a képviselője felé állhat fenn a kötelezettség praktikus értelemben, még akkor is, ha esetleg a jogi kötelezettség a jogi személy felé irányulna, de nyilván a jogi személy kizárólag képviselője útján tud jognyilatkozatot tenni, illetve elfogadni. Természetes személy vonatkozásában viszont minden további nélkül felmerülhet a kérdés.

---

²³⁸ Feltétlenül említendő a hitelfelvétel körében elkövetett csalárd magatartások bírói megítélésének változása, mert úgy tűnik, hogy markáns módosuláson megy át a gyakorlat. Eklatáns példa erre a 3/2009. Büntető Jogegységi Határozat, amely kimondja, hogy „nem állapítható meg a csalás (Btk. 318. §) bűncselekményében a bűnössége annak a terheltnek, akinek a kölcsön felvételekor szándékában áll a kölcsön visszafizetése, és ennek a reális lehetősége is adott, de a hitel megszerzése érdekében a piaci alapú kölcsön folyósításának feltételei tekintetében a hitelintézetet tévedésbe ejti és a pénzügyi intézmény e megtévesztése folytán folyósítja részére az igényelt kölcsönt. Az ilyen cselekmény a Btk. 297/A. §-ában foglalt feltételek (úgy, mint a gazdasági tevékenység gyakorlásához folyósítandó hitel nyújtása érdekében valótlan tartalmú okirat felhasználása) esetén hitelezési csalás büntetnének minősülhet.”

²³⁹ Erre a későbbiekben részletesen utalunk.

²⁴⁰ Ilyen lehet egy eladó, aki nem a saját pénzével gazdálkodik a pénztárban, s így a munkája körében elkövetett csalások sértettje az üzlet, illetve az azt üzemeltető személy vagy szervezet lesz.

Vannak olyan esetek, amikor nem lehet kérdéses a tájékoztatási kötelezettség megléte. Tételezzük fel a következő szituációt! A vevő vásárlását követően a pénztárnál történő fizetés során észreveszi, hogy az eladó elszámolta a visszajáró összeget, s többet ad vissza, mint amennyi egyébként járna. Ebben az esetben a vevő – ha nem tájékoztatja erről a tényről az eladót – csalást követ el, hiszen a tőle függetlenül kialakult tévedést fenntartotta.

Hasonló kérdésben állást foglalt a Legfelsőbb Bíróság is.²⁴¹ A történeti tényállás szerint az elkövető bérleti szerződést kötött, amely alapján az egyik állami vállalat bérbe vette a lakását határozott időre havi 5861 forint bérösszegért, amelyet havonta utaltak át a bérbeadó kezébe. A vállalat az 1981. október 15. napján lejárt szerződést nem hosszabbította meg és a lakásból kiköltözött. A költözésnél jelen volt a bérbeadó is, aki átvette a lakás kulcsait. A vállalat központja adminisztrációs tévedés folytán azonban a havi bérösszegeket 1983. április hónapig bezárólag továbbra is küldte a bérbeadó nevére, aki azt minden hónapban felvette. A jogtalanul felvett bérleti díjakkal a terhelt összesen 93 776 forint kárt okozott, amely nem térült meg.

A bíróság álláspontja szerint az elkövető rosszhiszemű²⁴² magatartása megvalósítja a csalást, mivel nem tájékoztatta a vállalatot a jogtalan kifizetés(ek)ről. Amire a bérleti szerződés alapján feltehetően köteles lett volna, tehetjük hozzá, a Legfelsőbb Bíróság ugyanis csupán a tájékoztatási, illetve figyelemfelhívási kötelezettségét állapította meg az elkövetőnek, azonban annak alapját nem jelölte meg, vagyis nem lehet tudni, hogy a bűnösség megállapítását a Polgári Törvénykönyvre alapozta-e vagy pedig a bérleti szerződésre.

Azért lett volna különösen hasznos megismerni az okfejtést, mert egy megszűnt kötelmi jogviszonyról van szó, s e tekintetben kérdéses, hogy

---

²⁴¹ BH1986.266.

²⁴² A bíróság használja indokolásában ezt a fogalmat, amely elsődlegesen a polgári jogban használt terminológia.

önmagában ez a megszűnt szerződés – mivel a bérlet tényleges fennálltáig egyik fél sem támasztott igényt a másikkal szemben,²⁴³ hisz a teljesítés mindkét fél részéről szerződés- és jogszabályszerű volt – eredményezhet-e tájékoztatási kötelezettséget, vagy sem. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a Legfelsőbb Bíróság e tájékoztatási kötelezettséget minden polgári jogi jogviszonyra, illetve abból eredeztethető szituációra érti, akkor felmerülhet bennünk, hogy nem a polgári jogban elvárt jóhiszeműség alapvető szintű követelményének büntetőjogi leképeződéséről van-e szó.²⁴⁴ Mivel – s csupán ismételtük a korábbiakat – erre vonatkozóan tájékoztatást nem adott a Legfelsőbb Bíróság a hivatkozott döntésében, ezért minden további megállapítás csupán a jogi indokokra irányuló találgatás lenne.

Érdekes kérdés lehet, hogy – s ebben a kérdésben szintén nem foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság – kinek kellett volna a tájékoztató jognyilatkozatot címezni? A pénz kiutalását végrehajtó alkalmazottnak? A vállalat vezető tisztségviselőjének? Vagy „általában” a vállalatnak? Úgy véljük – s e helyütt utalunk korábbi megjegyzésünkre –, hogy elsődlegesen a pénz utalásáról rendelkezni jogosult személynek – mint passzív alanyának – lett volna indokolt a figyelmét felhívni tévedésére, hiszen ő volt tévedésben a tekintetben, hogy továbbra is jár a bérleti díj a bérbeadónak, s ezért rendelkezett annak folyósításáról. Megfelelő lehet azonban az olyan jellegű tájékoztatás is, amely a sértett érdekkörén belülről irányul, hiszen végső soron a cél – legalábbis a csalás kizárása tekintetében – az alaptalan vagyoni rendelkezés megakadályozása.

Napjaink professzionista – vagy esetleg fogalmazhatunk úgy, hogy túlbonyolított – struktúráiban – különösen nagyobb szervezeteknél – gyakran előfordul, hogy a tényleges vagyoni rendelkezést végrehajtó személy kizárólag

---

²⁴³ Legalábbis az eseti döntésből nem tűnik ki ennek ellenkezője.

²⁴⁴ Továbbra is igaz korábbi megállapításunk, miszerint nem minden, a polgári jogban rosszhiszeműként értékelhető magatartás jelent egyenes utat a csalás megállapításához, ugyanis utóbbinál a jogtalan haszonszerzési célzatot is bizonyítani kell.

a diszpozícióról döntő szervtől vagy személytől kapott instrukciók alapján cselekszik, annak felülvéleményezésére nincs joga. Van-e, lehet-e jelentősége annak, hogy elválhat a vagyonról rendelkezni jogosult személye és a diszpozíciót (jelen esetben az utalást) ténylegesen, technikai értelemben végrehajtó személye?²⁴⁵ Álláspontunk szerint ennek azért nincs jelentősége, mert a Büntető Törvénykönyv nem specializálja – véleményünk szerint bölcs jogalkotói álláspontot tükrözve – azt, hogy ki hajtja ténylegesen végre a diszpozíciót és ki rendelkezik afelől.²⁴⁶

2.1.3.4. *Megtévesztéssel történő elkövetés: csalás vagy lopás?*

Első megközelítésre egyszerűnek és problémamentesnek tűnik a csalás elkövetési magatartásának megítélése. Azonban nem csupán a csalást lehet megtévesztéssel elkövetni, s azon túl, hogy dogmatikailag megalapozott véleményt lehessen formálni az elkövetett cselekményről, a büntetőjogi szankció szempontjából sem irreleváns annak megítélése, hogy valóban a csalás tényállásába illeszkedik-e a az elkövető magatartása.²⁴⁷

A probléma kiindulópontja ott keresendő, hogy ha egy dolgot „csal ki” az elkövető a passzív alanytól, illetve a sértettől, akkor az a tényállási elemeket tekintve mind a csalás, mind a lopás bűncselekményének elemeit kimeríti, ezért valamilyen szempont alapján el kell határolni az ilyen cselekvéseket.

---

²⁴⁵ Felemlült ez a kérdés már a '60-as évek irodalmában is. RÓNAI Róbert – SALAMON Géza: *A vagyon elleni büntettek minősítési kérdései, i.m.,67.* old.

²⁴⁶ Annál is inkább érdekes lehet a kérdés, mivel ilyen esetben a rendelkezést végrehajtó személy ebben az esetben nincs tévedésben, bár a törvény ezt nem is követeli meg. Különösen érdekes lehet ennek vizsgálata az olyan automatizált, tehát tényleges emberi beavatkozást nem igénylő rendelkezés esetén, amikor például rendszeres támogatást kap az elkövető, s azt – meghatározott ütemezésben – az előre meghatározottak szerint a számítástechnikai rendszer utalja ki, emberi beavatkozás nélkül.

²⁴⁷ Gyakori problémát jelentett a csalás és az adócsalás elhatárolása is, ezt a dilemmát azonban megoldani látszik az 1/2006. Büntető Jogegységi Határozat. SZILOVICS Csaba – TAKÁCS István: *Néhány gondolat az adócsalásról és az adócsalás hazai szabályozásáról*, Belügyi Szemle, 2003. évi 9. szám, 99-113. old., ELEK Balázs: *A csalás és az adócsalás elhatárolásának egyes elméleti és gyakorlati kérdései*, Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis V., 2005, 9-29. old. és MADAI Sándor: *The regulation of Fraud and Tax Fraud in the Hungarian Criminal Code*. In.: MIHUT, Elena-Ana (ed.): *Studies regarding criminality in the economic field romanian and hungarian legislations*, TKK, Debrecen, 2008, 200-218. old.

Ezekben az esetekben az elkövető valamilyen fiktív indokkal veszi rá a rendelkezésre a passzív alanyt, tehát nem, illetőleg nem feltétlenül saját maga veszi el a dolgot a szó lopás vonatkozásában kialakult klasszikus értelmezése szerint, hanem az a passzív alany rendelkező nyilatkozata szerint kerül hozzá. Lopásként, avagy csalásként minősítendő az az eset, amikor az elkövető kicseréli a terméken lévő vonalkódot, s emiatt a pénztárnál az általa ráhelyezett vonalkód alapján az eredeti ár töredékét kell csupán fizetnie? A lopás mellett a csalás tényállási elemei is megvalósulni látszanak, hiszen az elkövető olcsóbban kívánta megszerezni a terméket – ez részéről mint jogtalan haszonszerzési célzat jelentkezik –, a pénztárost megtevesztette a termék árát illetően, az eredeti ár, valamint az általa kifizetett összeg közti különbség pedig kárként jelentkezik.

Ráadásul nem csupán a tényállások mikénti értelmezése szempontjából bírhat relevanciával a kérdés megválaszolása, hanem az elkövetői alakzat megítélése szempontjából is. Az – miként a későbbiekben utalunk rá – szerepet játszik, játszhat-e, s ebből következően van-e jelentősége, hogy az elkövető magatartását önálló (közvetlen) tettesként történő elkövetésnek vagy pedig közvetett tettesként történő elkövetésnek tekintjük? Ez utóbbi vonatkozásában megjegyzendő, hogy elvi akadálya nincs a közvetett tettesség megállapításának, hiszen az elkövető egy tévedésben lévő – tehát ilyen tekintetben nem büntethető – személyt használt fel a bűncselekmény elkövetéséhez, emiatt pedig nem látszik dogmatikailag teljesen helytelen megoldásnak az esetleg közvetett tettesként történő elkövetés megállapítása.²⁴⁸ E helyütt csupán utalunk rá, hogy a közvetett tettesség kérdése csupán rejtett módon húzódik meg a bírói döntések mögötti érvek között, ha meghúzódik

---

²⁴⁸ Más szempontból viszont a közvetett tettesség bírói gyakorlat által – törvényi szabályozás nélkül – kimunkált alkalmazhatóságát általánosságban problematikusnak tartjuk. Nyilvánvaló és helyes a gyakorlat törekvése arra nézve, hogy a közvetett tettesség körébe illő magatartásokat se hagyjon büntetlenül, viszont kérdéses, hogy a jelenlegi helyzet mennyire felel meg a törvényesség anyagi jogban is ismert alapvető szintű követelményének. A helyzet az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének hatályba lépésével – amennyiben az a jelenleg ismert változatban lép majd életbe – változni fog, hiszen az már tartalmazza az aggályt eloszlató törvényi szabályokat. A törvényesség elvének problematikájához lásd NAGY Ferenc: *A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről*, Magyar Jog, 1995. évi 5. szám, 257-270. old.

egyáltalán, ugyanis a bíróságok mellőzik az erre való utalást indokolásaikban,²⁴⁹ amiből arra következtethetünk, hogy elkövetői alakzatként az önálló tettességet határozták meg, tekintettel arra, hogy az ettől eltérő elkövetői alakzatok kérdésében a gyakorlat mindig *expressis verbis* egyértelműen állást foglal a határozat rendelkező részében.²⁵⁰

Ahhoz, hogy a kérdés megválaszolásán keresztül találjunk biztos kapaszkodót a tévedésbe ejtéssel elkövetett lopás és a csalás elhatárolásához, talán nem felesleges az újabb hazai gyakorlat fejlődését áttekinteni.

Még az 1961. évi V. törvény hatálya alatt fogalmazta meg a tulajdonképpen napjainkig is irányadó álláspontját a Legfelsőbb Bíróság.²⁵¹ Az ügyben az elkövető – amikor találkozott a passzív alannal, aki a sértett kerékpárján közlekedett – közölte vele, hogy a kerékpárt elkérte a sértettől. A passzív alany a kerékpárt átadta az elkövetőnek, aki másnap a kerékpárt egy ismeretlen személynek eladta.

A már kialakult *praxis*²⁵² egyértelműen – és helyesen – állást foglalt a tekintetben, hogy a sértett tévedésbe ejtése önmagában még nem alapozza meg a csalás tényállását.²⁵³

A bíróság indokolásában arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tévedésbe ejtéssel elkövetett lopást az különbözteti meg a csalástól, hogy amíg az előbbinél a tévedésbe ejtés csak az elvétel megkönnyítését vagy a leleplezés megnehezítését célozza, addig a csalásnál a megtévesztett tesz saját vagy más számára hátrányos vagyoni rendelkezést. A kifejtettekhez képest pedig – minthogy a tévedésbe ejtés nem a kerékpár elvételének megkönnyítését,

---

²⁴⁹ Lásd például a Föv.Bír.28. Bf.IV.9001/2001/5. és a Föv.Bír.25.Bf. VIII.10.100/2002/3 számú döntéseket.

²⁵⁰ Kifejezetten említik a közvetett tettesként történő elkövetést a Föv.Bír.8. B. II. 508/1994/3. és a Föv.Bír. 26. Bf. II. 8233/1994/4. számú döntések.

²⁵¹ BH1975. 357.

²⁵² BJD 1286.

²⁵³ Lásd még a BJD 1314. és 3132. számú állásfoglalásokat.

hanem megszerzését célozta – nem a lopás, hanem a csalás törvényi tényállása valósult meg.

Lényegét tekintve hasonló tényállású ügyben ugyancsak a csalás megállapítására jutott a bíróság, amikor az elkövető a sértett által egy szórakozóhelyen felejtett – készpénzt és közokiratokat tartalmazó – táskájára vonatkozó, felszolgáló által feltett, a tulajdonosának személyét firtató kérdésre, azt a magáénak mondta, amire a felszolgáló a táskát neki átadta. A vádlott a táskában levő készpénzt megtartotta, míg a táskát a benne levő közokiratokkal együtt megsemmisítette.²⁵⁴

Az elkövető kijelentésével a felszolgálót a táska tulajdona tekintetében tévedésbe ejtette, egyben ezáltal jutott a táska birtokába, illetve került az ki a sértett rendelkezése alól, és szenvedett kárt a sértett. A törvényi tényállásból következik, hogy a tévedésbe ejtésnek, illetve tartásnak nem kell szükségképpen a sértett személyére irányulnia, hanem az a sértett érdekében eljáró személyre is vonatkozhat. Végül kizárja a bíróság álláspontja szerint a lopás megállapítását az elvételi cselekmény hiánya is.

Egy – és ez már az újabb ítélezési gyakorlatot tükrözi – másik ügyben az elkövetés során nagyobb értékű tárgyakat rejtettek olcsóbb termékek dobozába, aminek következtében a pénztáros azt hitte, hogy az olcsóbb termék van a dobozban, s ezt az összeget kérte a fizetés során az elkövetőtől.²⁵⁵

A bíróság szerint a lopás és a csalás tényállási elemei között a döntő elhatárolásnak – más ismérveken felül – az az alapja, hogy amíg a csalási cselekménynél a sértett önmaga rendelkezik a tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás hatására a vagyontárgy átadásáról,²⁵⁶ addig a lopásnál az elkövető a

---

²⁵⁴ BH1980. 327.

²⁵⁵ BH1994. 648.

²⁵⁶ Feltétlenül megjegyzendő – mivel az indokolás nem tér ki erre a momentumra –, hogy csalásnál nem csupán a sértett rendelkezhet a vagyont érintően, hanem – annak különbözősége esetén – a passzív alany is.

sértett tudta – de legalábbis beleegyezése – nélkül jut az eltulajdonítani kívánt ingóshoz. Vitathatatlan, hogy az elkövetők megtévesztő magatartást tanúsítottak, ez a magatartásuk azonban a jogtalan eltulajdonítást célzó elvétel (lopás) megkönnyítését szolgálta. Ez a megtévesztő magatartás tehát nem olyan, amely a csalás megállapításának alapjául szolgálhatna.

Hasonló ügyben az elkövető bement egy farmerboltba, ahol egy farmernadrágot és egy farmeringet vitt be magával a próbafülkébe, majd ezeket felvéve – saját régi farmernadrágját hátrahagyva – az üzletből kiszaladt.²⁵⁷

A bíróság a cselekményt lopásként és nem (a boltvezető félrevezetésével megvalósított) csalásként értékelte. Azzal ugyanis – foglalhatjuk össze az erre vonatkozó indoklás lényegét –, hogy az elkövető a kérdéses ruhaneműket felpróbálásra átvette és velük a próbafülkébe vonult, azok még nem estek ki ténylegesen a bolt tulajdonosának a birtokából, s éppen ezért nem volt a csalás elemeként felfogott vagyoni diszpozíció. A bűnös megszerzés a lényegét tekintve tehát elvételi cselekmény volt, amelynek teljes befejezése a boltból való kiszaladással történt meg.

Szintén dolog – s nem pénz – megszerzésére irányult az elkövető szándéka, amikor a munkáltatójának tulajdonába tartozó gépeket, egy székhelyen kívüli munka elvégzése miatt a munkavégzés helyére szállították, ahol egy ottani munkavállaló elzárta őket. Az elkövető azzal a szándékkal, hogy az eszközöket megszerezze, közölte az azok őrzését ellátó személlyel, hogy a főnöke utasítására el kell azokat szállítania. Az őrzést végző személy ezért azokat átadta az elkövetőnek, aki a későbbiekben valamennyit értékesítette.²⁵⁸

A bíróság indoklásában kifejtette, hogy a csalást azt különbözteti meg a megtévesztéssel elkövetett lopástól, hogy a csalásnál a tévedésbe ejtés a dolog

---

²⁵⁷ BH1995. 326.

megszerzését célozza, melynek következtében a megtévesztett személy a saját vagy más számára hátrányos vagyoni rendelkezést tesz, míg a lopásnál a tévedésbe ejtés az elvétel megkönnyítése vagy a leplezés megnehezítése érdekében történik.

Az elkövető valótlán tényállítása olyan lényeges körülményre vonatkozott, amellyel kapcsolatos tévedés a bekövetkezett kárral okozati összefüggésben volt. Az ítélezési gyakorlatra hivatkozva – egyébiránt helyesen – állapította meg a jogalkalmazó, hogy a kárnak nem feltétlenül a tévedésbe ejtett személynél kell bekövetkeznie. Az elkövető jelen esetben az idegen dologhoz nem elvétellel jutott, hanem azt a dolog birtokosa adta át a vádlott megtévesztő magatartásának hatására. A lopásnál a tévedésbe ejtésnek az elvétel megkönnyítését kell szolgálnia, míg a csalásnál a tévedésbe ejtett vagy tartott személy az elkövető cselekvése következtében tesz olyan vagyoni jogi rendelkezést, amelynek következtében valakinek – a tévedésben lévőnek vagy harmadik személynek – a vagyonában kár következik be.

Nem ritka az az eset sem, amely szintén hasonló problémákat vet fel, s szembesülnie kellett vele a bírói gyakorlatnak is. Az elkövető a sértettől – telefonálás céljára – kölcsönként mobiltelefont magához vette, majd azt nem adta vissza a sértettnek. A bíróság szerint a cselekmény jogi minősítése a bírói gyakorlatban ismert ún. fondorlatos lopás. Az elkövető célja eleve a telefon elvétele volt, s ezt akként vitte véghez, hogy a birtokába jutott telefont nem adta vissza, hanem azzal eltávozott, s csupán az elvétel megkönnyítése céljából kérte kölcsön a telefont. Ez az elkövetési mód pedig – bár megtévesztési elemet is tartalmaz – jellemzően a dolog megszerzését célozza, nem pedig a tévedésbe ejtés útján történő haszonszerzést.²⁵⁹

---

²⁵⁸ Főv.Bír.25.Bf.VIII.10.100/2002/3.

²⁵⁹ Főv.Bír.28.Bf.IV.9001/2001/5.

Bár a fenti döntésekben²⁶⁰ is találunk ellentétes elemeket, egyértelműen abba az irányba halad a gyakorlat, hogy lopás esetében a tévedésbe ejtés az elvétel megkönnyítését vagy a leleplezés megnehezítését szolgálja, míg a csalás esetében a megszerzés lehetővé tételére szolgál az elkövető megtévesztő magatartása.²⁶¹ Megjegyzendő azonban, hogy a fent hivatkozott álláspont, amely az elvétel hiányára utal, nem feltétlenül biztos egyedüli elhatárolási szempont, mivel pontosan az elkövetési magatartás speciális voltára tekintettel nem mindig egyszerű a válasz arra a kérdésre, hogy volt-e elvétel vagy sem, illetve a csalás esetén milyen mozzanat tekinthető pontosan elvételi magatartásnak.²⁶²

2.1.3.5. A tévedés ismérvei

A csalás elkövetési magatartása tehát a megtévesztés, ami a csalás esetében két magatartást is átfog: az egyik a tévedésbe ejtés, míg a másik a tévedésben tartás. Mindkét magatartás szorosan kapcsolódik a tévedéshez, ezért indokoltnak tűnik a tévedés fogalmát mint a tényállás centrumában álló kifejezést áttekintenünk.

A Csemegi-kódex miniszteri indokolása szerint „*tévedésben van valaki, a ki valamiről nem azt tudja, a mi valódiilag van; vagy valamit nem úgy tud, mint az van. Valaminek, a mi van vagy létezik, abszolút nem tudása: tágabb értelemben szintén tévedést képez, vagy legalább tévedésnek tekintendő.*”²⁶³

---

²⁶⁰ Hasonló problémát jelent a fizetés nélküli tankolás megítélése is. A német irodalomból lásd hozzá BORCHERT, Uwe – HELLMANN, Uwe: „*Tanken ohne zu zahlen?*” – *eine Problemklärung in Sicht?*, Neue Juristische Wochenschrift, 1983. évi 49. szám, 2799-2803. old.

²⁶¹ A probléma a legfrissebb német gyakorlatban sem ismeretlen. Lásd például a német Legfelsőbb bíróság 4.StR.58/08. számú döntését.

²⁶² Ehhez kapcsolódóan lásd a német irodalomból SCHMITT, Rudolf: *Nehmen oder Geben, ist das hier die Frage?* In: SEEBODE, Manfred (Hrsg.): *Festschrift für Günter Spindel zum 70. Geburtstag am 11. Juli 1992*, Berlin, 1992, 575-582. old.

²⁶³ LÖW Tóbiás: *A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m., 747. old.*

Angyal Pál a fentiek lényeges ismérveihez hasonlóan így definiálja a tévedés fogalmát: „*Tévedésen általában a valónak a valótlannal felcserélését, a helytelen vagy hamis gondolkodást, a helytelen vagy hamis ítéletet értjük, melyet helyesnek vagy igaznak tartunk. Téved, ki másként ítél, mint ahogy azt a gondolkodás törvényei vagy a tapasztalati adottság felfogásánál érvényes logikai szabályok előírják. Téved – Tóth Lajos találó megjegyzése szerint – ki másnak látja a világot, mint amilyen.*”²⁶⁴

Tévedés esetén a valósághoz képest tehát eltérő tudattartalom alakul ki a személyben, vagyis a passzív alany tudatában az objektív valóság vagy nem, vagy pedig nem teljesen tükröződik vissza. Tévedésről beszélhetünk akkor, ha valakinek a valóságról, illetve annak folyamatairól helytelen elképzelése van,²⁶⁵ az a tudatában helytelenül jelenik meg.²⁶⁶

Fontos – bár a modern irodalomban ritkán vizsgált kérdés –, hogy a tévedés milyen körülményekre vonatkozhat. Angyal álláspontja szerint elsődlegesen – bár nem kizárólagosan – tényekre vonatkozhat. Ezen belül „*úgy a külvilág, mint a lelki világ tényeire (pl. valakinek nézetére, vágyaira, motívumaira, céljaira stb.)*”²⁶⁷ Sajátos kérdéskör, hogy a tévedésnek lehet-e jövőbeni tényekre vonatkoznia. Angyal szerint igen, s ezt a következő példával támasztja alá. Valaki azzal az ígérettel vesz fel mástól kölcsönt, hogy azt rövid időn belül vissza fogja fizetni, holott már annak felvételekor tudatában volt annak, hogy ez csupán hamis illúzió keltése a kölcsönadóban, mivel fizetésképtelensége saját maga számára nyilvánvaló volt. Ebben az esetben a „lelkivilág” tényére, egy aktuális tudatállapotra, a célzat mibenlétére idéz elő tévedést, s az közömbös, hogy ennek a tudatállapotnak a tárgya jövőbeli tény.²⁶⁸

---

²⁶⁴ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 37. old

²⁶⁵ ERDÖSY Emil-FÖLDVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 512. old.

²⁶⁶ CSEMÁNE Váradi Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m.*, 422. old.

²⁶⁷ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 38. old

²⁶⁸ Feltétlenül megjegyzendő, hogy hasonló magatartást napjaink bírói gyakorlata is csalásnak minősít. Példaként említhetjük a fenti példával szinte szó szerint megegyező esetre vonatkozó,

Ebben az esetben azt kell vizsgálni, hogy a kölcsönadó tudatában leképeződő valóság és a tényleges valóság egyezik-e vagy sem. A két körülmény egyezése esetén – ha tehát az adós valóban fizetni akar, és emellett szól a realitás is – nincs tévedés. Ezzel szemben ha az adós által keltett, a kölcsön visszafizetésére mint jövőbeni körülményre vonatkozó fiktív valóság tükröződik a kölcsönbeadó tudatában – vagyis nem tud arról, hogy az adós nem kívánja és nem is tudja visszafizetni a kölcsönt, márpedig nyilván nem tud róla, hisz akkor nem adna kölcsön –, máris tévedésről beszélhetünk, amit az adós maga idézett elő. Azt gondolhatnánk, hogy a fenti eset csupán Angyal korát idézi, azonban erről szó sincs, mivel több, a praxisban napjainkban előforduló példa is lényegében megegyezik a fent ismertetett tényállással.²⁶⁹

Gyakran viszont a jövőbeniként értékelt tények nem a jövőre, hanem a jelenre vonatkoznak. Mire gondolhatunk? Egy korábban már hivatkozott ügy ennek a megvilágítására is alkalmas lehet.²⁷⁰ Az eljárás bíróságok megállapították, hogy az elkövető anyagi helyzete megromlott, ennek ellenére – sikeres üzletembernek állítva be magát – különböző indokokra hivatkozással nagy összegű kölcsönöket vett fel, és hitelre árukat is vásárolt. A kölcsönök nagyobb részben pénzkölcsönök voltak. A felvett kölcsönök és hitelek együttes összege a jelzett időben több mint 25 millió forint volt. Azok felvételénél az elkövető gépkocsi javítására, áruvásárlásra, irodaház-vásárlásra, és áfa-visszafizetésre hivatkozott. Ezt meghaladóan a terhelt hitelre is vásárolt árut, amelyet értékesített, az áru ellenértékét azonban nem fizette meg.²⁷¹

BH2000. 95. számon közzétett döntést: „Megvalósítja a csalás büntetést, ha a terhelt az anyagi helyzetének súlyos megromlása ellenére sikeres üzletemberként állítva be magát – különböző indokokra hivatkozva – olyan nagy összegű kölcsönöket vesz fel, illetőleg olyan nagy értékű árut vásárol hitelre, amely ügylet megkötése időpontjában is tudja, hogy nincs reális lehetősége a kölcsön visszafizetésére, illetőleg a vételár kiegyenlítésére.”

²⁶⁹ Lásd például a BH2000. 95., BH2000. 6., BH1999. 104. számon közzétett döntéseket.

²⁷⁰ BH2000. 95.

²⁷¹ Hasonló magatartásoknak természetesen vannak polgári jogi vonatkozásai is. A Legfelsőbb Bíróság egy polgári ügyben történő felülvizsgálati eljárás során meghozott döntésében – az esetlegesen felmerülő büntetőjogi konzekvenciák említése nélkül – rögzítette, hogy olyan kötelezettség vállalása, melynek teljesítésére a szerződő félnek nincs lehetősége, és körülményeiben olyan változás sem várható, amely szerződéses kötelezettségének teljesítését – akárcsak részben is – lehetővé tenné, nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző magatartás. BH2003.451.

Az eljárás során kiderült, hogy tisztában volt azzal, hogy anyagi helyzete a visszafizetést nem teszi lehetővé. A felvett kölcsönöket túlnyomórészt nem a kölcsönök felvételekor megjelölt célokra, hanem korábbi kölcsöneinek visszafizetésére használta fel, illetve játékautomatákon eljátszotta.

Ebben az esetben azt a jövőbeninek tűnő tényt értékelhetjük jelenbeliként – amit egyébként az elkövető magatartása is megerősített –, hogy a jövőben vissza fogja tudni fizetni a kölcsönöket, holott ez jelenbeli tényre utal, ugyanis azt a látszatot keltette, hogy ő *jelenleg* sikeres üzletember, és emiatt *majd* vissza tudja fizetni a kölcsönt. A tévedést a passzív alanyokban tehát nem az váltotta ki, hogy vissza tudja-e fizetni a kölcsönöket, hanem az, hogy jelenleg sikeres üzletember, ezért a kölcsönök visszafizetése nem lehet kérdéses.

Amennyiben feltárja a passzív alanyok előtt az elkövető azt a tényt, hogy ő számos kölcsön visszafizetésével tartozik, véletlenül sem sikeres üzletember, és nincs reális esélye a kölcsön visszafizetésére, akkor nem beszélhetnénk tévedésről, mivel a hitelezők ennek ismeretében tudták volna mérlegelni azt, hogy folyósítanak-e hitelt az elkövetőnek vagy sem. A hitel folyósítását ugyanis az a jelenbeli tévedés indukálta, amit az elkövető azzal generált, hogy sikeres üzletemberként képes lesz visszafizetni a kölcsönöket.

Angyal a jövőbeninek tűnő, ám jelenbeli tényekre vonatkozó tévedésként említi azt az esetet, amikor egy tehén eladója azzal hitegeti a vevőt, hogy az állat napi 8 liter tejet ad. Ezzel – tehetjük hozzá – azt a látszatot kelti, hogy a jövőben is 8 litert fog adni, holott ez a tehén jelenbeni tulajdonsága csupán, hisz a tejhozamot számos tényező determinálja.²⁷²

A tények mellett – több szerző szerint – a tévedés irányulhat „*pszihikai jelenségek*”-re is, így a cselekmény célzatára, indítékára, különböző

---

²⁷² ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 40. old.

képességekre történő utalás is megalapozhatta a büntetendőséget.²⁷³ Edvi Illés egyetért ezzel, és azzal tesz különbséget a tényekre, illetve az egyéb körülményekre vonatkozó tévedés között, hogy a tényekre vonatkozó tévedés az intenzitását tekintve tér el az egyéb körülményekre irányuló tévedéstől.²⁷⁴ Fayer szerint „*a tévesztő állításnak nem kell épen tényekre vonatkoznia. De a mennyiben tényekre vonatkozik, inkább alkalmas a csalás megállapítására, mert e ténybeli állítás hatékonyabb rábírási erejű.*”²⁷⁵ Magyarázható még a tényekre vonatkozó tévedés markánsabb jellege azzal is, hogy a tényekre vonatkozó állítást talán könnyebb ellenőrizni, mint az egyéb körülményekre irányulót, hisz például tulajdonságokra, esetleg képességekre vonatkozó állítások ellenőrzése nem mindig egyszerű feladat. Az ember ezen szubjektív körülményeit illető kijelentésekben bízni olyan bizakodást jelent, amely többnyire csupán az azt állító személy lelki beállítottságától függ, s elsődlegesen a személyek közötti bizalmon alapul, mert persze más körülmények alátámaszthatják vagy éppen gyengíthetik az érvelést, de elsődlegesen mégis a felek közti bizalmi viszonyon fog az múlni, hogy hisz-e a hallgató az állító félnek vagy sem. Ennél a pontnál pedig ismét csak eljutottunk a csalás jogi tárgya vonatkozásában már vizsgált lehetőséghez, miszerint a csalás jogi tárgyai között szereplő bizalom a gyakorlatban esetleg kiemeltebben figyelemre méltó. Schnierer az előző szerzőkhöz képest ellenkező álláspontot foglal el, szerinte „*az állításnak tényekre kell vonatkoznia*”.²⁷⁶

Napjainkban a Legfelsőbb Bíróság²⁷⁷ által is elbírált ügy példázhatja a belső körülményekre irányuló tévedést. A történeti tényállás szerint a terhelt háziorvosként dolgozott egy városban, ahol – egy kivétellel – a kezelése alatt álló betegektől vagy azok közeli hozzátartozójától különböző nagyságrendű

---

²⁷³ Uo., 42. old.

²⁷⁴ EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 261-262. old.

²⁷⁵ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 410. old.

²⁷⁶ SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m.*, 567. old.

²⁷⁷ EBH2000.289. Örvendetes tény, hogy a legmagasabb szintű bírói fórum ítéletében kifejezetten nevesíti az elbírált csalás vonatkozásában annak bizalmat sértő jellegét.

összegeket kért kölcsön meghatározott időre, lakásvásárlásra vagy egyéb kiadásaira hivatkozva. Azt állította, hogy a részben tulajdonát képező lakását értékesíti, és a kölcsönkért összegeket abból visszafizeti. A lakását eladta, ennek ellenére a kölcsönkért pénzüsszegeket nem fizette vissza, azokat saját céljaira, korábbi kölcsönei törlesztésére és egyéb kiadásokra fordította. A 19 sértettől az említett időszakban összesen 3 millió 700 ezer forintot vett fel.

Az adott esetben is az állapítható meg, hogy az elkövető a foglalkozása által adott alkalmat, illetve lehetőséget, a háziiorvosi minőségből fakadó személyes kapcsolatot és bizalmat használta fel a csalási sorozat végrehajtására, s tulajdonképpen nem tényekre, hanem szándékaira vonatkozóan tévesztette meg a passzív alanyokat.

A tévedésnek számtalan oka lehet. Generálhatja szerényebb értelmi képesség, elhamarkodott értékítélet, a szubjektum hiszékeny beállítottsága stb. A hatályos magyar büntetőjogban már semmilyen relevanciája nincs a tévedés okának azon kívül, hogy azt az elkövetőnek kell előidéznie. Megváltozott ugyanis a Csemegi-kódexben még érvényesülni látszó – általunk is hivatkozott – szemlélet, miszerint egyszerű tévedésbe ejtés vagy abban tartás nem valósítja meg a csalást, a bírói gyakorlat szerint ma már ebben az esetben is megállapítható a bűncselekmény. A jogalkotó tehát érezhetően szélesebb körben kívánja biztosítani a büntetőjogi védelmet az ilyen megtévesztő jellegű magatartások ellen. Megváltozott ezáltal a csalás korábban szélesebb körben elismert relatív jellege,²⁷⁸ amelyet a Csemegi-kódex, majd az I. novella a ravasz fondorlattal, illetve a fondorlattal történő elkövetés törvényi szintű megkövetelésének köszönhetett.

A modern jogalkalmazói szemlélet szerint – amely irányultságát tekintve megegyezik a jogalkotó irányultságával – a csalás megállapíthatósága szempontjából nem bír büntetőjogi relevanciával az, hogy a tévedést kiváltó

cselekmény mennyire volt összetett, nehezen felismerhető. A praxis bármilyen egyszerű, könnyen felismerhető magatartás tanúsításával is megállapíthatónak tartja a csalást,²⁷⁹ ebből természetesen a is következik, hogy annak sincs jelentősége, hogy a passzív alany milyen okból (például a fent említett szerényebb értelmi képesség, elhamarkodott értékítélet, a szubjektum hiszékeny beállítottsága stb.) hitte el a csaló állítását. Emiatt annak sincs jelentősége, hogy a passzív alany magasan képzett, körültekintő személyiség-e, avagy alacsony képzettségű, körültekintésre nem vagy csupán kevésbé képes. A jelenlegi gyakorlat tehát mindkét típusú személy számára azonos büntetőjogi védelmet biztosít.²⁸⁰

Egy bírósági döntés azonban a védelem szűkítésére irányuló igényt fogalmazott meg.²⁸¹ A döntés az 1990-es évek Magyarországon rendkívül népszerű „slágercikkhez” kapcsolódik, amelynek központi eleme az ún. „simogatós Buddha” volt.

Az elkövetők az ország területén meghatározott címekre összesen 250 000 db termékismertetőt küldtek szét megrendelő lappal együtt. A termékismertető első és utolsó oldalán található grafikai ábra Buddhát kisebb szobor alakjában jelenítette meg, amely a termékismertető szerint „aranyozott”, „szinte élő” és „valódi műalkotás”, amelynek misztikus hatalma van, aki birtokolja, azt pénzhez juttatja. A „simogatós Buddháért” a vádlottak 1950 Ft-ot kértek postai utánvéttel. A gazdasági társasághoz 20 419 megrendelés érkezett, amelyért a megrendelőknek 61,80 Ft önköltségű, horgany ötvözet alapanyagú, sárga, lakkozott felületű, 5 cm nagyságú domborított medált küldtek, amelynek a felülete 1 Ft értékű, 0,0012 gr aranyat tartalmazott.

---

²⁷⁸ BÁTASZÉKI Lajos: *Relativ-e a csalás?*, Jogtudományi Közlöny, 1889. évi 27. szám, 214-215. old. és SERLY Antal: *Relativ-e a csalás?*, Jogtudományi Közlöny, 1889. évi 34. szám, 273-274. old.

²⁷⁹ CSEMÁNE VÁRADI Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m.*, 422. old.

²⁸⁰ Ez egyébként már az 1961. évi V. törvény sajátossága is volt.

²⁸¹ FBK 1995/14.

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint tényként volt megállapítható, hogy a Buddháról készült grafikai ábra térhatásában szoborra utal, és nem volt látható a függő rész a fejnél, ami a medált egyértelművé tette volna. A terméket következetesen Buddhának nevezte a prospektus, sehol sem szerepelt sem a szobor, sem a medál szó. A köztudatban Buddha mindig szoborként ábrázolt.

A sértettek közül mindenki úgy értelmezte, hogy szobrot kínálnak neki eladásra, többségük úgy nyilatkozott, ha felmerül bennük a kétség a termék szobor volta felől, meg sem rendeli azt. Továbbá egy kb. 5 cm nagyságú tárgynál 1 Ft értékű arannyal a felületén, ami tízezred grammal fejezhető ki, semmiképpen sem volt azonosnak tekinthető az általánosan elfogadott aranyozott fogalommal. A „csodálatos, szinte élő” kitétel, valamint az, hogy „valódi műalkotás”, csupán egyetlen rápillantást igényel, és minden műértés nélkül a legegyszerűbb ember számára is nyilvánvaló, hogy tucat darabbal áll szemben, ami nem csodálatos és messze nem műalkotás.

A már hivatkozottak szerint a reklámanyag a terméket valódi aranyozott műalkotásként tüntette fel. A másodfokú bíróság álláspontja szerint többnyire szubjektív megítélés kérdése, hogy egy termék, alkotás műalkotásnak tekinthető-e. A „valódi” kifejezés pedig lehet egy termék tulajdonságát dicsérő kifejezés is, ami nem kifogásolható, hiszen minden reklám lényege az, hogy az általa terjeszteni kívánt terméket dicsérje és nem feltétlenül jelenti azt, hogy egy művész által alkotott termékről van szó. Az aranyozottsággal kapcsolatban a másodfokú bíróság utalt a szakvéleményben foglaltakra, eszerint a Buddha medál – ha minimális mennyiségben is – de tartalmazott aranyat. A szakértő szerint Magyarországon nem volt meghatározva, hogy mit kell aranyozottnak tekinteni, hány mikron feletti aranytartalomnál lehet valamiről állítani, hogy aranyozott. Ilyen körülmények mellett a reklámanyagnak a szóbanforgó kitétele sem kifogásolható.

A másodfokú bíróság szerint szükséges egy bizonyos határvonal meghúzása az elkövetési magatartás tévedést előidéző (vagy tévedésben tartást fenntartó) alkalmasságának megítélésénél, nem lehet tehát bármilyen magatartást alkalmasnak tekinteni a közte és a tévedés közötti okozati összefüggés megállapításánál. Az ügyeiket önmaguk intéző személyeknek ugyanis az érdekeiket elsősorban maguknak kell kellő gondossággal megvédeniük, az államnak nem lehet feladata, hogy minden egyes ügylet felügyelője, gondnoka legyen, hogy az egészen átlátszó vagy naiv megtévesztésnél a kellő figyelmet pótolja, s ezáltal óvja meg ezen személyeket a káros következményektől.

Okkal vetődik fel tehát az a kérdés, hogy az ügyeik intézésére képes, gondosan, kellő figyelemmel, felnőtt korúként eljáró állampolgárok alappal hihették-e a reklámanyagban foglaltakra figyelemmel, hogy az ún. „simogatós Buddhának” valóban megvannak azok a jellemzői, tulajdonságai, amelyeket leírtak róla. Számíthattak-e alappal arra, hogy viszonylag nem magas összegért egy olyan árucikket, szobrot fognak kapni, amely valódi műalkotás, netán művész által alkotott egyedi darab, amelynek az aranytartalma is lényegesen több a megállapítotthoz képest? A másodfokú bíróság ezen kérdésekre egyértelműen nemleges választ adott.

Kétségtelen tény, hogy a fenti – másodfokú – döntés indokai reálisak, és megfontolásra méltók. Jelenleg azonban – csupán a törvényszövegből kiindulva – továbbra sincs jogszabályi háttere annak, hogy a csalás tekintetében a tévedést előidéző magatartás alkalmasságát górcső alá vegye a jogalkalmazó.

2.1.4. Az okozati összefüggés jelentősége

A csalás vonatkozásában komoly jelentőségű az elkövetési magatartás és a kár közötti okozati összefüggés, még akkor is, ha a törvényalkotó ezt csupán egy nagyvonalú – bár kétségkívül praktikus és gyakorlati szempontból talán

problémamentes – jogtechnikai megoldással („és ezzel”) jelzi, így vágva át a gordiuszi csomót.

Az okozati összefüggést ráadásul kettős és – ha a törvényszöveget vesszük kiindulópontként – közvetett kauzalitás jellemzi. Ezzel arra kívánunk utalni, hogy egyfelől okozati összefüggésben kell, hogy álljon az elkövetési magatartás a vagyoni rendelkezéssel, ami az jelenti, hogy a tévedésbe ejtésnek, illetve abban tartásnak kell kiváltani a vagyoni rendelkezést, másfelől az így kiváltott vagyoni rendelkezésnek kell a kárt okoznia, azaz nem közvetlenül az elkövetési magatartás eredményezi a kárt, hanem az az által involvált vagyoni jogi rendelkezés. Fontos tehát hangsúlyoznunk, hogy – legalábbis a csalás keretein belül – az elkövetési magatartás önmagában és közvetlen módon nem idézheti elő a kárt.²⁸²

A törvényszöveg direkt módon nem utal a közbenső, vagyoni rendelkezés kiváltására irányuló összefüggésre, mivel az elkövetési magatartás és a kár között követeli meg az okozati lánc meglétét („...*mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz...*”). Azért szükséges mégis egy közbenső vagyoni rendelkezés, mert az elkövető a csalás tekintetében nem tud közvetlenül kárt okozni a sértettnek, mert az más jellegű magatartásnak minősülhetne, például sikkasztásnak. A kár megvalósulásához tehát mindenképpen kell a rendelkezni jogosult közreműködése.²⁸³

Nem minden esetben mutatkozik meg azonban az okozatosság kettős jellege. Ez annak köszönhető, hogy – mint említettük – a gyakorlat megállapíthatónak tartja az egyéb feltételek megléte esetén a csalás Btk. 16. §-a szerinti kísérletét, ha az elkövetési magatartás ugyan megvalósult, de a kár nem következett be. Ebben az esetben – kár hiányában – még nem beszélhetünk –

---

²⁸² Ez is szempont lehet a csalás egyéb bűncselekményektől történő elhatárolását illetően.

²⁸³ Talán ezért is nevezi a bécsi büntetőjogi iskola önkárósító bűncselekménynek a csalást. HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 4. old., LEWISCH, Peter: *Strafrecht Besonderer Teil I*, WUV, Wien, 1997, 219. old.

az elkövetési magatartás és a kár közötti – okozati összefüggésről sem, hiszen a megtévesztésen kívül lehet, hogy még a vagyoni rendelkezés sem következik be, anélkül pedig a kár sem valósulhat meg.

A bírói gyakorlat azonban konzekvens a tekintetben, hogy a tényállási elemek fennállása esetén a kár hiányában, s így okozati összefüggés nélkül is megállapíthatónak tartja a csalást, erre egy eseti döntésében kifejezetten utalt a Legfelsőbb Bíróság is.²⁸⁴ Ez óriási horderejű, bár sajnos kevésbé exponált jogi álláspont, mivel napjaink irodalma mint nélkülözhetetlen tényállási elemet említi az okozati összefüggést. Igaz természetesen, hogy ezt a fenti döntést – s e tekintetben mindenképpen igazat kell adnunk az okozati összefüggés nélkülözhetetlenségét hirdető irodalmi álláspontnak – egy speciális esetre, nevezetesen a csalás kísérleti szakaszára vonatkozóan ismeri el. A döntés szerint tehát kísérlet esetében nincs kár, amihez az elkövetési magatartásnak okozati szempontból kapcsolódnia kell, s ebben az esetben azt kell megvizsgálni, hogy a konkrét esetben alkalmas lett volna-e a kár előidézésére az elkövetési magatartás.

Nem állapítható meg tehát az okozati összefüggés az elkövetési magatartás és a kár között, ha nem az elkövető magatartása indította a passzív alanyt a károsító cselekmény megvalósítására, hanem attól függetlenül alakult ki a vagyoni rendelkezésre irányuló szándék és valósult meg a rendelkezés. Megállapítható-e a csalás abban az esetben, ha a passzív alanyban lejátszódó, rendelkezésre irányuló folyamatban *közrejátzott* az elkövető, de ez nem kizárólagos jelleggel történt? Ebben az esetben a passzív alany tehát fontolgatta a vagyoni rendelkezést, és a cselekvésre sarkalló motívumok között egy volt – de nem egyedüli – az elkövető motiváló magatartása. Példaként említhetnénk talán azt az esetet, amikor a passzív alanyban először csak lehetőségként felmerül, hogy egy rászoruló személyek támogatását – egyébiránt hamisan – híresztelő társadalmi szervezet számára anyagi támogatást nyújtson, azonban az elhatározást tetté emelő körülmények között

szerepet játszik az is, hogy e szervezetnek adományt gyűjtő elkövető személyesen is támogatásért fordul a passzív alanyhoz. Az anyagi juttatást – s így a kárt – tehát több tényező együttesen eredményezi, amelyek között megtalálható az elkövető tényállásszerű magatartása.

Álláspontunk szerint ebben az esetben is fennáll az okozati összefüggés, mivel a törvény nyelvtani értelmezéséből nem következik kizárólagosság, hiszen ha az elkövető cselekvősége *is* szerepet kapott egyéb tényezők mellett, akkor az okozatosság, bár részleges jelleggel ugyan, de fennáll. Az viszont már külön vizsgálódás tárgyát képezheti, hogy az ilyen, részleges jellegű okozati összefüggésnek van-e, és ha igen, milyen jellegű kihatása az okozott kárért való felelősségre?

Végső soron tehát azt kell vizsgálni, hogy az elkövető magatartása idézte-e elő a vagyoni rendelkezésen alapuló kárt vagy sem. Amennyiben az, vagy az is, akkor – egyéb feltételek mellett – az okozati összefüggés és a büntetőjogi felelősség megállapítható.²⁸⁵

2.1.4.1. Az okozati összefüggés és a passzív alany szubjektuma

Fontos hangsúlyoznunk – és ez a csalás relációjában kiemelt jelentőséggel bír –, hogy a bűncselekmény sértettje és passzív alanya nem feltétlenül esik egybe. Mind az elmélet,²⁸⁶ mind a gyakorlat – a törvény szövegének megfelelően – elkövethetőnek tartja a csalást úgy is, ha a passzív alany (tehát akit az elkövető tévedésbe ejtett vagy tévedésben tartott) személye különbözik a sértettől, tehát akinél a kár bekövetkezett.²⁸⁷ Ez természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy csalás esetében ne eshetne egybe a sértett és a

---

²⁸⁴ BH1999. 398.

²⁸⁵ WESSELS, Johannes: *Strafrecht Besonderer Teil – 2, i.m.*, 86. old.

²⁸⁶ GÖRGÉNYI Iлона-GULA József-HORVÁTH Tibor-JACSÓ Judit-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc-VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, CompLex, Budapest, 2007, 147. old.

²⁸⁷ A gyakorlat a '80-as években is ezen az állásponton volt. BH1981. 86.

passzív alany személye.²⁸⁸ Ennek azért van, lehet komoly gyakorlati jelentősége, mert egy esetleges büntetőeljárás során a büntetőeljárás törvény a sértettnek, s nem a passzív alannak biztosít jogokat, valamint állapít meg kötelezettségeket.²⁸⁹

A fentiekén túl ismét csak az elmélet és a gyakorlat közös álláspontjára utalhatunk, amely szerint közömbös a passzív alany személyes kvalifikáltsága, személyes körülményei, mégpedig olyan értelemben, hogy mellékes például *„hiszékenysége, körütekintésének hiánya vagy gondatlan eljárása.”*²⁹⁰ Ugyanezt a gyakorlat így fogalmazza meg: *„a károsult hiszékenysége, könnyelműsége – amit az elkövető a megtévesztésnél kihasznál – a csalásban való bűnösség megállapításánál közömbös.”*²⁹¹

Elmondható tehát, hogy a tévedésbe ejtett vagy abban tartott személy szubjektív körülményei a deliktum megállapíthatóságát nem befolyásolják. Feltétlenül megemlítendő, hogy ez a szemlélet nem mindig uralkodott a gyakorlatban, illetve az elméletben, ugyanis a Csemegi-kódex időszakában pontosan az ellenkező álláspont volt jellemző.²⁹² A Csemegi-kódexben szereplő *„ravasz fondorlattal”* történő elkövetési mód miatt ingadozó bírói gyakorlat alakult ki, ugyanis e fordulat miatt a passzív alany szellemi képességei is vizsgálандók voltak, emiatt kialakult a meggyőződés: *„a ravasz fondorlat és a tévedésben tartás azonban mindig az eset körülményei s különösen a sértett értelmisége szerint lesz esetenként gondosan megállapítandó.”*²⁹³ A bizonytalanságot maga a jogalkotó küszöbölte ki azzal, hogy előbb – az I. büntetőnovellával, 1908-ban – *„fondorlattal”* történő

---

²⁸⁸ Kétséget kizáró módon elismeri a német irodalom is a passzív alany és a sértett különbözőségének lehetőségét, s említik „hárompólusú csalás”-ként is. Érdekeség, hogy egy ismert külföldi szerző az 1954-es magyar-német labdarúgó mérkőzéshez kötődő példával szemlélteti a problémát. MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2*, Berlin–Heidelberg, 1998, 439. old.

²⁸⁹ Lásd különösen a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 51. §-át.

²⁹⁰ Dr. Berkes György-Dr. Julis Mihály-Dr. Kiss Zsigmond-Dr. Kónya István-Dr. Rabóczki Ede: *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*, Hvg Orac, Budapest, 1995, 754. old.

²⁹¹ FBK 1995/14. Ugyanezen álláspontot foglalta el már az 1961. évi V. törvény hatálya alatt is a bírói gyakorlat: BH 1966/7-4938.

²⁹² Büntető Jog Tára, LXX. kötet, 122. old.

²⁹³ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Politzer, Budapest, 1902, 609. old.

elkövetésre változtatta e tényállási elemet, majd később teljes egészében mellőzte. S mivel kimaradt a tényállásból ez a fordulat, a bírói gyakorlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy bármilyen egyszerű megtévesztő magatartás elkövetési magatartás lehet, ezért felesleges a passzív alany személyének, életkorának, értelmi képességeinek vizsgálata.

Igaz-e ez a napjainkra kialakult objektivizálódott szemlélet az életkorra is? A büntetőjogban az életkor kérdése elsődlegesen az elkövető oldaláról bír jelentőséggel, azonban bizonyos esetekben a jogalkotó a sértett, illetve passzív alany életkorát is fontosnak tartja s értékeli már a tényállásban, mivel általában nagyobb társadalomra veszélyességet tulajdonít az ilyen magatartásoknak, gondolhatunk példának okáért itt a kiskorú veszélyeztetése nevű tényállásra, ami csak kiskorú sérelmére követhető el.

A törvényi tényállás áttekintése után nyilvánvalóvá válik, hogy a passzív alany életkora a jelenlegi törvényi szabályozásban – a tényállásban – értékelést nem nyer, vagyis tehát ha az elkövető egy fiatalabb vagy éppen egy idősebb személyt téveszt meg, akkor cselekménye nem fog – emiatt – minősített esetet megvalósítani, ezt a tényt a bíróság a büntetés kiszabásakor értékelheti.

Belátható, hogy egy fiatalabb (fiatalkorú, gyermekkorú) személy tévedésbe ejtése, abban tartása általában egyszerűbb, már csak a passzív alany életkori sajátosságaiból, élettapasztalatából, illetve pontosan élettapasztalatlanságából következően is. Bizonyos körülmények között ez igaz lehet természetesen felnőttkorúakra is, például idősebb személyekre, vagy olyanokra, akik egyéb okból (pl. betegség) rendelkeznek csökkent szellemi képességekkel. Mint említettük azonban a passzív alany szubjektív jellemzői nem bírnak relevanciával a bűncselekmény megállapítása szempontjából.

A jogalkotó mellőzte ugyan a szubjektum értékelését a tényállás köréből, mégsem mellőzhető azonban gyakorlati oldalának vizsgálata, mert bár a

bűncselekmény minősítési rendszerét ugyan nem érinti, viszont bizonyos esetekben magának a csalásnak a megállapíthatóságát igen.

Indokolt lehet a kérdés részletesebb vizsgálata akkor is, ha az elkövető a könnyebb haszonszerzés reményében egy – polgári jogi fogalommal élve – kiskorú személyt téveszt meg vagy tart tévedésben. Ennek azért lehet jelentősége, mert bizonyos esetekben a kiskorú vagyona feletti rendelkezéséhez – tehát hogy a csalás miatt egyáltalán kár keletkezessen – a törvényes képviselő közreműködése szükséges, ugyanis a vagyon feletti rendelkezési jog a törvény által meghatározott esetekben megoszlik a kiskorú és a gyám között. A Polgári Törvénykönyv egy rendkívül összetett szabályrendszerben helyezi el a kérdést, azonban ez a büntetőjogi értékelés során nem vagy legalábbis nem feltétlenül irányadó.

Abban az esetben bírhat-e büntetőjogi kihatással a polgári jogi normarendszer, ha annak megsértésével köt szerződést a kiskorú: például ha cselekvőképtelen kiskorú tesz bármilyen – általa nem tehető – jognyilatkozatot,²⁹⁴ vagy a korlátozottan cselekvőképes kiskorú a munkával szerzett keresményét, illetve a szokásos mértéket meghaladóan ajándékozik?²⁹⁵

Korábbi irodalmunkban nem voltak a vagyoni rendelkezés tényleges jellegének álláspontján a szerzők. Nem tekintették megvalósíthatónak a csalást olyan személyek sérelmére, illetve – passzív alanyként történő – közreműködésével, akiket vagyoni jogi rendelkezésre képtelennek tekintettek, ilyennek minősítették a cselekvőképtelen személyeket.²⁹⁶ Az elmélet szerint nem volt megvalósítható például a csalás cselekvőképtelen személyek tekintetében. Tették mindezt annak ellenére, hogy a korabeli szabályozás – a maihoz hasonlóan – ilyen tekintetben nem tett semmiféle különbséget a jogalanyok között. Angyal példája szerint ha az elkövető egy nyolc éves

---

²⁹⁴ A legtöbb jognyilatkozatot ilyennek minősíti a Polgári Törvénykönyv. Ptk. 12/C. § (1) bekezdés.

²⁹⁵ Ptk. 13/A. § (1)-(2) bekezdés.

²⁹⁶ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 68-70. old.

gyermeket tévedésbe ejt a tekintetben, hogy anyja a nála lévő óra átadására kért, akkor nem csalást, hanem lopást kell megállapítani.²⁹⁷

Vajon a fenti esetekben, amikor a polgári jog a semmisség jogkövetkezményét fűzi a jogrend megsértéséhez, fellép, felléphet-e a modern büntetőjog?²⁹⁸ Szükséges-e annak vizsgálata, hogy milyen alapul fekvő jogviszony létrejötte során követték el a csalást? Továbbá szükséges-e a semmisség polgári úton történő megállapítása, megállapíttatása? Előfeltételül szabja, szabhatja-e a büntetőjog a más jogágbeli eljárást, vagy ennek megkövetelése sértené az effektív büntetőjogi védelmet, s ezért mellőzendő?²⁹⁹

A Büntető Törvénykönyv a csalás megállapíthatóságát a kár bekövetkezéséhez köti, ez azonban felveti jelen esetben azt a kérdést, hogy ha a kiskorú semmis rendelkezése alapján kerül az elkövetőhöz a vagyon, akkor meg kell-e kísérelni – semmisség címén – annak visszakövetelését, s annak sikertelensége esetén tekintendő bekövetkezettnek a kár, vagy – függetlenül a kérdés polgári jogi vetületétől – már az átadással beállt a kár.

A fenti fejtegetésekre magyarázattal szolgáló felsőbbbírósi állásfoglalással nem találkozhatunk, viszont a Legfelsőbb Bíróság csalás miatt indult büntetőeljárásban meghozott eseti döntésében fejtette ki álláspontját a jó erkölcsbe ütköző szerződést illetően. A Legfelsőbb Bíróság elvi élel rögzítette, hogy *„a csalás bűncselekménye a kár beálltával válik befejezetté. A jelen esetben a terhelt és a sértettek között létrejött megállapodás semmis volt, mivel a növekvő munkanélküliség idején munkahely valótlan ígéretével való pénzgyűjtés nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütközik. A sértettek tehát semmis szerződés alapján fizettek a terheltnek, a határidő-tűzésnek jogi jelentősége*

---

²⁹⁷ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m.*, 69. old

²⁹⁸ Visszautalhatunk a korábban már tárgyalt kérdésre, hogy a jogszabályba ütköző magatartás során megvalósuló csalás esetén megállapítható-e a csalás?

²⁹⁹ Már a korábbi német irodalom is *expressis verbis* tagadta annak szükségességét a csalás megállapíthatóságához, hogy az egy a polgári jog szempontjából érvényes vagyoni rendelkezés következményeként okozzon kárt. KOHLRAUSCH-LANGE: *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen und Nebengesetzen*, Walter de Gruyter & Co, Berlin, 1961⁴³, 577. old.

nincs, a pénz postára adásával a kár beállt, a csalási cselekmény ezáltal befejezett.”³⁰⁰

Ennek értelmében tehát nincs jelentősége annak, hogy érvényes vagy érvénytelen jogügylet húzódik meg a csalás tényállásába illő magatartás mögött, s az, hogy adott esetben sikerül-e visszaszerezni a vagyont, a büntetés kiszabása során bír relevanciával,³⁰¹ a cselekmény megállapíthatóságát nem befolyásolja. Kérdés, hogy ezen okfejtés alkalmazható-e a kiskorúak által kötött semmis jogügyletekre is. Megítélésünk szerint igen, mivel a polgári jog nem tesz különbséget az egyes semmisségi okok között, s generálisan semmisnek nevezi az ilyen jogügyleteket.³⁰²

Amennyiben tehát egy tévedésbe ejtett vagy tartott kiskorú személy olyan vagyoni rendelkezést tesz, amelyhez a polgári jog a semmisség következményét fűzi, és ebből a rendelkezésből eredően kár éri, akkor a csalás megállapítható. A büntetőjog tehát nem kívánja meg a jogi helyzet rendezését, a polgári eljárás lefolytatását, hanem anélkül, s attól függetlenül biztosítani kívánja a megtévesztő magatartások elleni védelmet. Helyes és indokolt ez a jogalkalmazói (és egyben vélhetően jogalkotói) álláspont, mert gyakran beláthatatlan következményekkel járna egy-egy esetben annak polgári peres elbírálására, pláne jogerős elbírálására várni.

Szemben a korábban Angyal által említett megoldással feltétlenül helyesnek tartjuk azt a modern jogalkalmazói személetet, amely elkövethetőnek tartja a csalást cselekvőképtelen személy sérelmére, illetve közrehatásával. Ezen érvelés helyességét alátámaszthatjuk azzal is, hogy – amint arra a későbbiekben rámutatunk – nem szükséges ma már a diszponálás jogi

---

³⁰⁰ BH1998. 10.

³⁰¹ Természetesen tevékeny megbánás esetén ettől eltérő lesz, lehet az eljárás kimenetele.

³⁰² MADAI Sándor: *Das Problem des Alters des passiven Subjektes beim Betrug*. In.: JÁMBORNÉ DR. RÓTH Erika (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma - 2005. november 9.*, Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, Miskolc, 2006, 147-149. old.

lehetősége – nyilván az említett esetben a személy rendelkezési képességéről van szó, s nem a rendelkezés tárgyát érintő rendelkezési lehetőségről –, elegendő a rendelkezés tényleges lehetőségének megváltozását, annak valóságban megjelenő tükröződését vizsgálni. A rendelkezés büntetőjogi értelemben felfogott fogalma ugyanis nem azonosítható az akarat-, illetve jognyilatkozat tételével. Ebből következően egy jognyilatkozat tételére képtelen személy is tehet olyan vagyoni hatályú rendelkezést, amely a csalás szempontjából releváns.³⁰³

A polgári jog oldaláról megközelítve e kérdéskört rögtön visszakanyarodhatunk a korábban már érintett témakörhöz, mégpedig a jogszabályba ütköző, illetve a jóerkölcsbe ütköző magatartások megítélésének problémájához, hisz a polgári jogban ezek az esetek szintén semmisségi okként szabályozottak. A kiskorúak sérelmére elkövetett csalások esetén a semmisség jogkövetkezménye a kiskorú vagyoni védelmének törvényi garanciáját jelenti, hiszen pontosan arra figyelemmel, hogy tapasztalatlanságuk, óvatlanságuk folytán tehetnek olyan vagyoni rendelkezést, ami számukra hátrányos, úgy tekinti a jog, mintha az adott jogviszony létre sem jött volna. Abban az esetben, ha ezen vagyoni rendelkezés jogtalan haszonszerzést célzó megtévesztő magatartás miatt következik be, akkor a büntetőjog is érdeklődést mutat a cselekmény iránt.

Érdekes és a fentihez hasonló jogi megítélésű kérdés lehet a polgári jogban is ismert álképviselő büntetőjogi vetülete. Ilyen esetről akkor van szó, amikor a passzív alany magát képviselőnek adja ki, ám erre jogi alapja nincs, mert vagy már nincs képviselői jogosultsága, vagy még nincs képviselői jogosultsága, vagy fel sem merül, hogy képviselői jogot ruházzanak rá. Példaként említhetünk egy olyan szituációt, amikor egy gazdasági társaság – annak vagyonát illetően diszponálni jogosult – alkalmazottja magát a társaság képviselőjének kiadva jár el, s az elkövető őt téveszti meg úgy, hogy a sértett

---

³⁰³ OFFERMANN-BURCKART, Susanne: *Vermögensverfügungen Dritter im Betrugstatbestand*, Duncker

vagyonában következik be a kár. Korábban két irányzat alakult ki azt a kérdést illetően, hogy – s ez túlnyomórészt a modern terminológiával álképviseletnek nevezett kérdés korabeli felvetése – szükséges-e a jogviszony fennállása ahhoz, hogy a csalás megállapíthatóvá váljon?³⁰⁴ Az egyik irányzat álláspontja szerint kizárt a csalás megállapíthatósága abban az esetben, ha nincs meg a jogviszony a vagyont illető diszponálás lehetősége mögött, míg a másik teória szerint irreleváns az, hogy bármilyen jogviszony létezett-e a passzív alany és a sértett között, elegendő a rendelkezés lehetősége.³⁰⁵

Álláspontunk szerint nincs büntetőjogi relevanciája annak, hogy van-e jogi kötelék a felek között, jelen esetben, hogy milyen minőségében járt el a sértett álképviselője. A csalás passzív alanya mindenképpen ő lesz, hiszen az elkövetési magatartást vele szemben valósították meg, míg a sértett a gazdasági társaság lesz, mivel a büntetőjog ebben az esetben nem lehet tekintettel egy szituáció megítélésénél annak más jogágbeli relevanciájára; a fenti eset polgári jogi értékelését e helyütt mellőzzük.

2.1.5. A vagyoni rendelkezés

A vagyoni rendelkezés a passzív alany olyan magatartása, amellyel közvetlenül kárt okoz.³⁰⁶ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy van olyan álláspont is a német irodalomban, amely ezt a viszonylag széles körben

---

& Humblot, Berlin, 1994, 21. old.

³⁰⁴ SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m.*, 56-565. old.

³⁰⁵ Ha végiggondoljuk a kérdést, akkor egyértelmű, hogy napjainkban is komoly jelentőséggel bírhat. Abban az esetben, ha megkívánnánk bármilyen jogi kapcsolatot, akkor nem lenne megállapítható a csalás abban az esetben, amikor valaki egy bűncselekményből származó dolog vonatkozásában tesz vagyoni rendelkezést, hiszen ilyen szituációban a legkritkább esetben van jogi kapcsolat a felek között, pedig ennek óriási gyakorlati szerepe van például az ingatlancsalások vonatkozásában. Feltétlenül fel kell arra is hívunk a figyelmet, hogy nem söpörhető le a probléma azzal, hogy ez polgári jogi kérdés. Szó sincs róla, hiszen egy büntetőügyben alapvető kérdés annak tisztázása, hogy – maradva az ingatlancsalásoknál – ki volt az eredeti tulajdonos, ki bírt rendelkezési joggal az ingatlan tekintetében. E kérdéseket – bár polgári jogi vonatkozással bírnak – tisztázni kell a büntetőbírósnak is a tényállás felderítése során.

³⁰⁶ A vagyoni rendelkezés és a kár közötti összefüggéshez lásd: SCHMIDHÄUSER, Eberhard: *Der Zusammenhang von Vermögensverfügung und Vermögensschaden beim Betrug*. In.: JESCHECK, Hans-

elfogadott meghatározást kritizálja, mondván, hogy a vagyoni rendelkezés részévé teszi a kárt eredményező voltát, s ezt nem tartja helyesnek, mivel olyan magatartás is vagyoni diszponálásnak tekinthető, amely nem eredményez kárt, például egy értéket nem képviselő dolog feletti rendelkezés esetén a definíció szerint nem beszélhetünk diszponálásáról, mivel nem okoz kárt. Ehelyett vetődik fel olyan megfogalmazás, ami nem a károkozó jelleget helyezi előtérbe, hanem a vagyoni relevanciával bíró jelleget.³⁰⁷

Álláspontunk szerint mindkét megoldásban lehet helyes elemeket találni. Úgy véljük, hogy a két definíció a vagyoni diszponálás lényegét illetően tükröz különbségeket. Az első esetben a vagyoni rendelkezés a csalás esetére leszűkítve, arra formulázva került meghatározásra, ugyanis kétségtelen tény, hogy a csalásnál csak és kizárólag olyan vagyoni hatályú rendelkezés bír relevanciával, aminek következtében kár keletkezik. A vagyoni értékcsökkenéssel nem járó diszponálás nem minősül csalásnak, esetleg annak kísérleti alakzatát alapozza meg. Ehhez képest a második definíció a csalás tényállásában meghatározott szempontokat figyelmen kívül hagyó, technikai jellegű megközelítésként fogható fel, hiszen általánosan alkalmazható fogalmat kíván megadni azzal, hogy a kár fogalmát kirekeszti a megfogalmazásból. A második esetben viszont nem mond mást a fogalom, ugyanis vagyoni relevanciával bíró magatartásként aposztrofálja. Így ha a vagyoni relevanciát a vagyonra negatívan ható terminus technicusként értelmezzük, akkor az egyezőséget az első felfogással megállapíthatjuk. Értékelhetjük úgy is a vagyoni relevancia kifejezést, ami a vagyon birtok-, illetve tulajdonállapotát érintő cselekvést tételez fel, és kizárólag annak megváltozására irányultságot kíván jelölni. A vagyoni rendelkezés tehát – a fenti definíciók közvetítő álláspontként történő ötvözését megkísérelendő – olyan magatartás, amely a vagyont érintően relevanciával bír, vagyis annak –

Heinrich – VOGLER, Theo (Hrsg.): *Festschrift für Herbert Tröndle zum 70. Geburtstag am 24. August 1989*, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1989, 305-312. old.

³⁰⁷ MAURACH, Reinhard – SCHROEDER, Friedrich-Christian – MAIWALD, Manfred: *Strafrecht-Besonderer Teil I*, C. F. Müller, Heidelberg, 2003, 489-490. old.

birtok-, illetve tulajdonállapotát érintve – változását eredményezi, s ezzel – a csalás vonatkozásában – kárt okoz.

A rendelkezés kifejezést használva asszociálhatunk egy másik jogterületre – nevezetesen a polgári jog területére – is, ahol annak több szegmensében jelentőséggel bír a vagyon feletti diszponálás, s ebből következően kérdésként felmerülhet, hogy milyen relációban van egymással a polgári jogban ismert rendelkezés, illetve a büntetőjogban ismert rendelkezés. Nem mondhatjuk, hogy tágabb lenne a fogalom tartalmi szempontból, inkább úgy fogalmazhatunk, hogy más. A polgári jogban nyilvánvaló, hogy preferált és kívánatos magatartásnak a jogszerű ügyeletek minősülnek, s ezekhez fűz joghatást a törvény.³⁰⁸

A büntetőjog azonban e tekintetben (is) más szemléletet tükröz. A jogalkotó és a gyakorlat ugyanazon állásponton van: nincs büntetőjogi relevanciája annak, hogy a vagyoni rendelkezés milyen megítélésű a polgári jog aspektusából. Kizárólag a vagyoni rendelkezés ténylegességére összpontosít, csupán annyit követel meg, hogy az tényleges vagyoncsökkenést eredményezzen, illetve arra alkalmas legyen.³⁰⁹ A passzív alany tehát rendelkezhet akár idegen vagyon felett is, ad absurdum akár úgy is, hogy a polgári jog szerint a passzív alany nem is bír diszponálási jogosultsággal, például egy tolvaj sérelmére valósítanak meg csalást, az idegen – lopott – vagyont illetően.

Említhető továbbá az a társadalomra rendkívül súlyos fokban veszélyes magatartás is, amit összefoglaló névvel ingatlancsalásként említhetünk. Ennek lényege, hogy olyan ingatlant adnak el a csalók, amely felett nincs rendelkezési jogosultságuk, sőt az esetek túlnyomó többségében közülük sincs az ingatlanhoz. Ebben az esetben egyértelmű, hogy a polgári jog szabályait semmibe véve jártak el a csalók, mivel idegen, jogi uralmukon kívül álló

---

³⁰⁸ Természetesen nem mellőzendő annak megemlítése sem, hogy a semmis, tehát a jog által nem támogatott magatartásokhoz is fűződik következmény.

³⁰⁹ Főv.Bír.25.Bf.VIII.10.100/2002/3.

ingatlan értékesítettek, amit jogszerűen nem tehettek volna meg.³¹⁰ E tekintetben a büntetőjog azonban – s ezt maximálisan támogatni tudjuk – elfogadja vagyoni rendelkezésként a csalók magatartását, s annak ténylegesen kárt eredményező voltát helyezi előtérbe. Általánosságban tehát megállapíthatjuk, hogy a vagyoni rendelkezés polgári jogi megítélése mellékes, minden olyan diszponáló magatartást érthetünk alatta, amely a jogi vagy tényleges uralmat biztosítja a vagyon felett.³¹¹ A rendelkezés ténylegességét tehát tisztán vagyoni viszonyként, annak gazdasági tartalmában kell felfognunk, következik ez a csalás vagyon elleni irányultságából is.

Nem csupán a polgári jog területén, azon belül a jogügyleti jellegű vagyoni rendelkezés vonatkozásában, bírhat azonban jelentőséggel a diszponálás. A német irodalomban fellelhető olyan álláspont is, amely szerint az államhatalmi aktusok is ilyen értelemben felfogott diszponálásként értelmezendők, illetve értelmezhetőek.³¹² Az ilyen értelemben vett állami aktus nem az állam mint polgári jogi értelemben vett jogalany, mint mellérendelt szereplő magatartását jelöli, hanem annak szuverén jellegét, a társadalom tagjaival szembeni alá-fölérendeltségi viszonyt szimbolizálja.³¹³

Ebben a tekintetben mégis jelentőséggel bírhat mint büntetőjogi értelemben felfogott vagyoni hatályú rendelkezés. Bár a német irodalomban e tekintetben nem jellemző a különbségtétel, álláspontunk a szerint mégis indokolt disztingválunk aszerint, hogy azonos-e a passzív alany és a sértett személye vagy sem. Abban a esetben, ha azonos, akkor a fenti elképzelés megdőlni látszik, hiszen a magyar jogrendben – talán még kivételes jelleggel – sincs arra lehetőség, hogy a tévedésbe ejtett saját ügyében mint az állam hatalmának képviselője, annak megtestesítője járjon el, s így hozhasson saját maga

---

³¹⁰ Föv.Bír.23.Bf.XV.8641/2000/3.

³¹¹ WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht – Besonderer Teil 2*, C. F. Müller, Heidelberg, 2008³¹, 268-269. old.

³¹² TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, C. H. Beck, München, 2006, 1682-1683. old.

³¹³ MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2, i.m.*, 445. old.

számára negatív vagyoni hatású rendelkezést.³¹⁴ Abban az esetben viszont, ha a két személy nem esik egybe, elképzelhetőnek tűnik ez az első látásra különösnek ható konstelláció. A passzív alany – aki az állam képviselője –, s ezt korábban már érintettük, rendelkezhet idegen vagyon felett is, tehát abban okozhat kárt. Ekkor azt kell vizsgálni, hogy a passzív alany volt-e alternatívája akkor, amikor úgy döntött, hogy olyan megoldást választ, amely kárt okoz a sértettnek. Ilyenre lehet példa, amikor a polgári perben az eljáró bírót az alperes csalárd magatartással megtéveszti, emiatt felperes elveszti a pert, s a perköltség viselése³¹⁵ körében olyan fiktív költségelemek megtérítésére is kötelezik, amelyek csupán az alperes ármánykodásának köszönhetően „merültek fel”, a valóságban nem.³¹⁶ Kétségtelen tény, hogy a fenti szituációban a bíró nem polgári jogügylet alanyaként járt el, s ítélező tevékenységének közhatalmi jellege vitathatatlan.³¹⁷ A csalás elkövetője az alperes volt, a passzív alany – akinek a tudatában a fiktív tények megjelentek – a bíró, míg a sértett fél a felperes lesz, hiszen neki kell a költségeket állni.³¹⁸

Szemléletes lehet a példa abból a szempontból is, hogy jelen esetben a bíró rendelkezése nem tényleges diszpozíciót jelentett, hiszen nem ő adja át alperesnek a perköltség összegét, hanem – kötelező erejű – jogi rendelkezést tett. A hazai gyakorlat szempontjából napjainkra csekélyebbé vált a jelentősége a fenti, illetve az ahhoz hasonló magatartások csaláskénti értékelésének, mivel olyan új tényállások születtek, amelyek előtérbe kerültek az ítélezési gyakorlatban. Tekinthetjük ilyennek – egyebek mellett – a hamis tanúzást,³¹⁹ a közokirat-hamisítást,³²⁰ magánokirat-hamisítást.³²¹

---

³¹⁴ Ennek küszöbölésére ismerik az eljárásjogok az elfogultság intézményét.

³¹⁵ A perköltségről való döntést illetően – bizonyos esetekben – meglehetősen széles mozgásteret biztosít a jogalkotó a bíróságnak, így jelen esetben a döntési szabadság megléte valószínűsíthető.

³¹⁶ A csalás eljárásjogi vonulatához lásd ANGYAL Pál: *A perben csalás*, Attila, Budapest, 1939.

³¹⁷ Napjainkban sem jelentéktelen a kérdés külföldi megítélése, lásd az osztrák Legfelsőbb Bíróság 15Os73/00., a német Legfelsőbb Bíróság 4.StR196/08. és a svájci Legfelsőbb Bíróság 122.IV.197 számú ítéletét.

³¹⁸ Megjegyzendő, hogy a hazai gyakorlat szerint nem szükséges az, hogy a vagyon a megtévesztő kezébe jusson. E tekintetben lásd különösen a Legfelsőbb Bíróság elvi jelentőségű eseti döntését: EBH2003. 841.

³¹⁹ Btk. 238-241. §.

³²⁰ Btk. 274. §.

³²¹ Btk. 276. §.

A fenti példa kapcsán már utaltunk rá, hogy szükséges az, hogy a passzív alanynak legyen döntési szabadsága, vagyis választhasson több, rendelkezésre álló lehetőség közül.

2.1.5.1. A vagyoni rendelkezés mint döntési szabadság

A csalás esetében a vagyoni rendelkezés önkéntes jellege azt jelenti, hogy az azt megvalósító személyre nem irányul semmilyen – tehát sem pszichikai, különösen nem fizikai – presszió. A döntés szabadsága azt is jelenti, hogy a passzív alany saját belső elhatározásából cselekszik. Az ilyen értelemben felfogott önkéntességet természetesen nem zárja, nem zárhatja ki az a körülmény, hogy a csaló befolyásolja a döntésben a passzív alanyt. Ez vitathatatlanul igaz és helytálló megállapítás, s nem is érinti a passzív alany cselekvésének önkéntes jellegét. Az, hogy befolyásolja az elkövető a passzív alany pszichéjét, nem jelenti, nem is jelentheti azt, hogy ez kényszerként jelenjék meg a kívülágban. A magyar büntetőjog más tényállásként értékeli a kényszer jellegű befolyásolást.³²²

A döntés szabadsága feltételez választási lehetőséget, szükséges hozzá, hogy legyen a passzív alany döntésének alternatívája, vagyis saját maga döntsön úgy, hogy azt az adott rendelkező magatartást kívánja megvalósítani, s nem pedig egy másikat. Ennek hiánya esetén szintén kizárt a csalás megállapíthatósága.

A passzív alany tudatában tehát úgy körvonalazódik – az elkövető magatartásának hatására – a döntés, mint egy lehetséges, de nem kötelező magatartás. Szinte kivétel nélkül olyan képzetet kelt a csaló a passzív alanyban, amely cselekvésre ösztönzi, mert számra kedvező döntési alternatívát kínál fel. Olyan információkkal látja el, amelyeknek hatására

---

³²² Gondolhatunk példaként a kényszerítés vagy a zsarolás tényállására.

nemhogy kötelezőnek érzi a cselekvést, hanem szerencsésnek érzi magát, hogy élhet a választás lehetőségével. Úgy véljük, hogy ezt tekinthetjük a „túl szép, hogy igaz legyen” doktrínájának.

A hazai irodalomban találkozhatunk olyan állásponttal, amely azt képviseli, hogy a passzív alany *„nem a saját, hanem az elkövető akaratának megfelelő magatartást tanúsít.”*³²³ A kijelentéssel alapvetően egyetérthetünk, hiszen valóban azért cselekszik a csaló, hogy olyan magatartásra vegye rá a passzív alanyt, amely egyezik saját szándékaival. Annyit azonban kiegészítésként feltétlenül hozzátehetünk a fenti megállapításhoz, hogy az elkövető akaratá egyben a passzív alany akaratá is, mivel önszántából cselekszik. Ilyen értelemben tehát a passzív alany saját akaratából cselekszik, amely megegyezik az elkövető akaratával. Találón fejezte ki a vagyoni rendelkezés önkéntes jellegét Fayer László: *„az átadónak akaratá és cselekvése tehát öntudatlan eszközévé lett a rászédőnek. Lenyűgözték szellemét, s ezzel feleslegessé vált a testet lenyűgözni, mint ez a rablásnál és a zsarolásnál történik.”*³²⁴

Az államhatalmi aktusok vagyoni rendelkezés jellegének elfogadása esetén felmerülhet, hogy ott miként jelenik meg az önkéntes jelleg, hiszen azok kötelező erővel bírnak, s így kizárható a szabad megítélés lehetősége. Ez az állítás igaz lehetne abban az esetben, ha a kötelezett személyt tekintenénk passzív alanynak, vagyis rendelkező személynek; ez azonban nem így van. A vagyoni hatályú rendelkezést valójában az állami hatalom gyakorlója fogja megvalósítani. Tehát az állam képviselője lesz a csalás bűncselekményének passzív alanya (lásd a korábban említett polgári peres példát.) Azt kell tehát vizsgálni, hogy a döntés során volt-e választási lehetősége avagy sem. Nyilvánvaló, hogy egy bírónak van az adott ügy megítélésénél döntési lehetősége, hiszen többféle döntést hozhat, döntési kényszere van – ez nyilván az eljárási törvényből adódik –, de „miként döntési” kényszere nincs.

---

³²³ BALOGH Ágnes: *Büntetőjog II. Különös Rész, i.m.*, 471. old.

Megvan-e vajon a rendelkezési szabadsága akkor az állami hatalom képviselőjének, ha jogszabály – például szabálysértés esetén a szabálysértési törvény – rögzíti, hogy az adott magatartás milyen összegű pénzbírsággal sújtandó. Alapvetően itt is beszélhetünk döntési szabadságról, hiszen mérlegelési joga van az ügy előadójának, akár azt is megállapíthatja, hogy az adott magatartás nem szabálysértés, vagy esetleg alkalmazhat figyelmeztetést is, amennyiben az ügy összes körülménye ezt indokoltá, illetve lehetővé teszi.

Továbbgondolva a kérdést, megállapítható-e a döntési szabadság olyan esetben, amikor az állami aktor az elkövető magatartásának hatására az eredetileg szándékozottnál magasabb összegű vagyoni következményt állapít meg a sértettel szemben. Álláspontunk szerint igen, hiszen – feltételezve azt, hogy kötelező a büntetési tételkereten belül bírság alkalmazása – az összegszerűség tekintetében szabadon mérlegelhet a döntéshozó, s ha a megtévesztő magatartás hatására magasabb bírságot állapít meg, mint anélkül, akkor a döntési szabadságot érintő befolyással valósult meg a bűncselekmény.

Ennél a pontnál kell érintenünk egy olyan témakört, amely több szempontból is sajátos jegyekkel bír, ez pedig nem más, mint a végrehajtás során – s itt most nem a büntetés-végrehajtásra, hanem a polgári eljárásjog szférájába tartozó kikényszerítési eljárásra gondolunk –, illetve ahhoz kapcsolódóan elkövetett vagyoni irányultságú, megtévesztő magatartások büntetőjogi értékelése.³²⁵

A korábbiakban utaltunk rá, hogy a vagyoni hatályú rendelkező cselekménynél nem telepedhet a passzív alany pszichéjére semmilyen jellegű olyan magatartás, ami esetleg a tudtában úgy tükröződik, mint cselekvési kényszer, mint olyan körülmény, amely kizárja a saját, belső elhatározásból

---

³²⁴ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 410. old.

³²⁵ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, 4. kötet, C.H. Beck, München, 2006, 91. old.

eredő, szabad akaraton nyugvó cselekvést. Fennáll-e az önkéntesség az ilyen esetekben? Ismert, hogy a végrehajtás során az állami hatalom kikényszerítő jellege nyilvánul meg, azé a hatalomé, amely különféle esetekben áll az azt igénybevevők rendelkezésére. E lehetőség jogszabályi háttérrel követel meg, amely alapnormájaként a bírósági végrehajtásról szóló törvényt tekinthetjük.³²⁶ Bír-e jelentőséggel az, hogy a végrehajtási eljárás során gyakorlatilag akár az állami kényszereszközök igénybevételével is el lehet érni a végrehajtás eredményességét.³²⁷ Vagyis a végrehajtó profitéhes megtévesztő magatartása alkalmas-e – természetesen az egyéb feltételek fennállása esetén – a csalás megállapítására. A kérdés tehát az, hogy a mögötte meghúzódnó kényszereszközök, pontosabban azok alkalmazhatóságának tudata – amelyről a passzív alany természetesen rendelkezik információval, tehát tud annak lehetőségéről – nem zárja-e ki esetleg a csalás során megkövetelt vagyoni rendelkezés önkéntes jellegét. Tekinthető-e olyan pszichés hatású körülménynek a végrehajtó mögött meghúzódnó kényszereszközök rendszere, amely ezt az önkéntes jelleget zárja ki.

Gondolhatunk itt például arra az esetre, amikor olyan rendelkezésre veszik rá a sértettet, amelyre egyébként a végrehajtás nem terjed ki. Álláspontunk szerint nem kizárt az önkéntesség ebben az esetben. Az említett példánál pontosan azért tekinthető önkéntesnek a diszponálás, mert – mivel végrehajtáson kívüli magatartásra vette rá az elkövető a passzív alanyt – a kifejtett rendelkezést illetően nincs állami kényszer a végrehajtó mögött, pontosan azért, mert az kívül esik annak körén. A passzív alany tudatában ugyanis pontosan a végrehajtó hamis kijelentése keltette azt – az egyébként valótlán – képzetet, hogy az adott rendelkezés is akár kikényszeríthető, holott ennek alapja nem volt. A passzív alany tehát szubjektíve értékelte úgy a körülményeket, ami nem felelt meg a valóságnak, az objektíve fennálló helyzetnek. Kényszerhelyzet egyébként – tehát abban az esetben, ha valóban foglalás alá eső vagyont tekintetében valósított volna megtévesztő magatartást a végrehajtó

---

³²⁶ 1994. évi LIII. törvény.

– sem állt fenn, hiszen a végrehajtás során ha önkéntes teljesítésre nem kerül sor, akkor kerülhet előtérbe az állami kényszer, ami például olyan költségtöbbletet eredményezhet, amely szintén az adóst terheli. A passzív alanynak tehát objektíve van választási lehetősége, hiszen vagy önként teljesít a végrehajtás során, vagy állami kényszer eredményeként. Szubjektív szempontból sem volt kényszerben, hiszen dönthetett volna úgy, hogy folytassák le kényszerrel a végrehajtást. Ő azért döntött úgy, hogy hallgat a végrehajtó megtévesztő szavára, mert azt hitte, hogy így jobban jár. Ezzel a gondolattal pedig visszakanyarodhatunk ismételen a csalás azon momentumához, amely pszichológiai szempontból immanens lényegét képezi, nevezetesen, hogy azért döntött úgy a passzív alany, ahogy döntött, hogy jobban járjon, mint a másik lehetőség választása esetén, vagyis a szituációból előnyt kovácsoljon magának. Nem azért döntött úgy a passzív alany, hogy cselekszik, mert cselekednie kell, mert nincs más választása, hanem azért, mert úgy ítélte meg a szituációt, hogy cselekednie lehet, mert az az ő (anyagi) javát szolgálja, példának okáért kevesebb végrehajtási költséget hajtanak majd be rajta, ha önként teljesít. Álláspontunk szerint talán itt ragadhatjuk meg a tipikus csalás pszichológiai lényegét is, mivel egy mérlegelési folyamatról van szó, amely során a mérleg egyik serpenyőjében az van, hogy – hiú reményként – átmenetileg lemondunk egy meghatározott vagyonnagságról, a másikban pedig az, hogy ennek ellentételezéseként milyen anyagi előnyhöz juthatunk. Abban az esetben, ha ez utóbbi felé billen a mérleg nyelve – vagyis hogy nagyobb lesz a nyereség, mint a befektetett vagyon –, akkor a csaló máris dörzsölheti a tenyerét, hiszen szinte garantálva van a haszna. A csalásnál vagyoni érdekek harcáról van szó, s e tekintetben kell mérlegelnie a passzív alanynak, szemben például a hazánkban szintén vagyon elleni bűncselekményként szabályozott rablással,³²⁸ ahol azt kell mérlegelnie, hogy az elkövető által kilátásba helyezett erőszak vagy fenyegetés esetleges realizálását választja mint a mérleg egyik serpenyőjében lévő lehetőséget vagy a vagyoni rendelkezést. Nyilván itt fel sem merülhet a döntés önálló, külső

---

³²⁷ Természetesen ez arra az esetkőrré vonatkozik, amikor van mit végrehajtani.

kényszertől mentes jellege. Az önkéntesség tehát feltételez mérlegelési lehetőséget, amely következtében a rendelkezés egy szabad belátáson alapuló döntés arculatát ölti.

2.1.5.2. A vagyoni rendelkezés közvetlensége

Szükséges megemlítenünk a vagyoni rendelkezés önkéntes jellegén túl azt is, hogy a diszponálásnak közvetlennek kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a passzív alany vagyoni hatályú rendelkező magatartásának kell direkt módon eredményeznie a kárt. Ilyen értelemben tehát – mint arra már korábban utaltunk – a vagyoni rendelkezés a csaló akaratának tulajdonképpeni közvetítője, mivel azt az elkövetői akaratot, amely a vagyon, vagyontárgy megszerzésére irányul, összekapcsolja a kárral. Az elkövető – pontosan ezen momentum miatt – nem közvetlen módon tör az idegen vagyonra, hanem barátságos, sőt segítőkész álarc örve alatt manipulálja a rendelkező személy pszichéjét. Nyilvánvaló, hogy ennek megvan az elkövető részéről annak a veszélye, hogy egyfelől a rendelkező ugyan nem jön rá, hogy a csaló tévítő magatartásának címzettje, de valamilyen ok miatt nem enged a csaló akaratának, s nem jön létre a csalás. Másfelől az is elképzelhető, hogy észleli a csalárd magatartást, rájön az elkövető ármánykodására, s emiatt zárkózik el a kooperációtól, s az elkövető által inspirált tevékenység megvalósításától. Mindkét esetben kizárt a csalás – pontosabban annak befejezett alakzata – megállapítása, pontosan a közvetlenül kárt okozó rendelkező cselekmény hiánya miatt.

Szintén hiányzik a közvetlen jellege a diszponálásnak, ha a kárt nem az okozza. Kizárja a közvetlen jelleget az irodalom akkor, ha a kár bekövetkezéséhez akár az elkövető, akár egy harmadik személy további cselekvése szükségeltetik, mivel ezzel megtörik az okozatosság láncolata.³²⁹

---

³²⁸ Btk. 321. §.

³²⁹ STRATENWERTH, Günter: *Schweizerisches Strafrecht – Besonderer Teil I.*, Stämpfli & Cie, Bern, 1978, 228. old.

Abban az esetben, ha az elkövető újabb, a megtévesztő magatartáson túli cselekvése szükséges még a kár bekövetkezéséhez, akkor a csalás önkárosító jellege szűnik meg, s a hazai gyakorlat ezt inkább lopásként értékeli.³³⁰ Abban az esetben, ha egy harmadik személy közreműködése szükséges a befejezettséghez, akkor pedig a csalás törvényi tényállását a törvénnyel ellentétes, *contra legem* módon értelmeznénk, hiszen abban szerepel az „...és *ezzel...*” konstrukció, ami a kár és az elkövető megtévesztése között teremt meg a közvetlenség törvényi szintű követelményét.

Álláspontunk szerint nem zárja ki az okozati összefüggés meglétét az, hogy a konkrét károsító cselekményt technikai értelemben nem a passzív alany hajtja végre. Példaként említhetjük, hogy egy gazdasági társaságnál a diszponálásra jogosult személy utasítja pénztáros munkakörben foglalkoztatott beosztottját a készpénz kifizetésére. Ebben az esetben ugyanis azt kell vizsgálni, hogy a vagyoni rendelkezés kiindulópontja a megtévesztett személy utasítása volt, hiszen nem a pénztáros rendelkezett a kifizetésről, nem is rendelkezhetett, ő csupán végrehajtotta az utasítást, felettese utasítását pedig nem bírálhatja felül. Ilyenkor a közvetlenség megállapítható, mivel a csalás vonatkozásában közvetlenség alatt azt értjük, amikor a passzív alany csupán az elkövető direkt vagyonszerző eszközeként jelenik meg. E feltételezés elutasítása alkalmával minden olyan esetet kívül kellene rekeszteni a csalás értékelési körén, amikor a szó köznyelvi értelmében nem jelenik meg a közvetlenség, vagyis más személy a passzív alany utasítására cselekszik. Nyilvánvalónak tűnik, hogy ezen álláspont nem szolgálná a tényleges, hatékony büntetőjogi védelmet. Gondoljuk csak végig azt az esetet, amikor a biztosítási csalást megvalósító elkövető a biztosítótól megkapja a kicsalt összeget. A legritkább esetben fordul elő egy biztosítónál – mondhatnánk, hogy fogalmilag kizárt –, hogy a kár kifizetéséről döntő személy saját maga hajtja végre a kifizető műveletet. Amennyiben megkövetelnénk a rendelkező magatartás hétköznapi értelemben vett közvetlenségét, akkor a fenti magatartást nem minősíthetnénk csalásnak,

---

³³⁰ BH1994. 648.

pedig napjainkban meglehetősen számos esetben fordul elő. Annál is inkább megállapítható a direkt jelleg, mivel a törvény nyelvtani értelmezése szerint nem szükséges a csaláshoz az, hogy a vagyon átadását ténylegesen a passzív alany realizálja.

A német irodalomban találkozunk olyan felfogással, amely kissé tartózkodóan tekint a közvetlenségre.³³¹ Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy önmagában a közvetlenség nem tekinthető elhatárolási ismérvnek, legalábbis megfelelő elhatárolási ismérvnek, abból a szempontból, hogy alátámassza a csalás önkárosító jellegét, mivel a közvetlenség – bizonyos esetekben – megjelenhet a lopás egyes eseteiben, amely pedig idegen személy károsítására irányul. Álláspontunk szerint a fenti megközelítés azért kezeli fenntartással a problémát, mert kizárólag elhatárolási ismérvet keres, s nem a csalásra jellemző ismérvként tekint a vagyoni rendelkezés közvetlen jellegére. Önmagában a vagyoni rendelkezés közvetlen jellege elismerhető a csalás attribútumának, s nem szükséges elvetni azon aspektusa miatt, hogy az más cselekményre is igaz, illetve ráillik. Úgy véljük, hogy nagyon kevés olyan bűncselekményi – a tényállásban nem szereplő – ismérvet találnánk akár a magyar, akár a külföldi Büntető Törvénykönyvekben, amelyek kizárólagosságot élveznek, vagyis csak és kizárólag egyetlen cselekményre jellemzőek. Nem feltétlenül szerencsés egyetlen ismérv alapján elhatárolási kérdések tekintetében állást foglalni, mivel ez – pontosan azon tulajdonság miatt, hogy egy ismérv több cselekményre is jellemző lehet – tévútra viheti az értékelést. Célszerűbbnek véljük tehát az egyes ismérvek átfogó vizsgálatát szem előtt tartani, hiszen több körülmény specifikálásával bizonyosabbá válhat a magatartás tényállásszerűsége az adott bűncselekmény vonatkozásában, pontosabban leszűkíthető arra a bűncselekményre, amelynek a jogi tárgyát leginkább támadja.

2.1.5.3. A rendelkezés jellege a passzív alany tudattartalma szerint

A vagyoni rendelkezés kérdéséről hallgat a magyar Büntető Törvénykönyv, azt a csalás tényállásában semmilyen formában nem említi. Talán ez lehet az oka annak, hogy a vagyoni rendelkezés a magyar jogirodalomban meglehetősen periférikusan kezelt kérdése a csalás problémakörének.³³²

Fontos megjegyezni, hogy a tényállás szövege nem követeli meg azt, hogy a vagyoni rendelkezést illetően bármilyen tudattartalom jellemezze a passzív alanyt, sőt – mint fent utaltunk rá – a tényállás nem is említi magát a vagyoni rendelkezést. A konzekvens bírói gyakorlat mégis megköveteli azt, hogy a passzív alany tegyen vagyoni hatályú rendelkezést, s emiatt talán a csalás tényállásának rejtett tényállási elemeként is megjelölhetjük e kritériumot.

A vagyoni rendelkezés kérdése rendkívül nagy jelentőséggel bír a csalás befejezté válásához vezető úton, ez a magatartás ugyanis az összekötő kapocs az elkövető csalárd magatartása és a kár bekövetkezése között, vagyoni hatályú rendelkezés nélkül ugyanis nem állapítható meg a csalás, illetve legfeljebb annak kísérleti alakzata valósulhat meg. Ezen túlmenően fontos azért is, mert az okozati összefüggést a hazai (és a külföldi) praxis a megtévesztő magatartás és a vagyoni rendelkezés között követeli meg, ugyanis ez okozza majd a kárt a sértett vagyonában. Pontosan e miatt a momentum miatt nevezi a német irodalom és praxis – főszabályként – „önkárosító” bűncselekménynek, hiszen – a passzív alany és a sértett egyezősége esetén – a rendelkező úgy okoz kárt magának, hogy azt fel sem ismeri, illetve csupán később tudatosul benne annak önkárosító jellege.³³³ Ezen momentum nélkül nem képzelhető el a csalás megvalósítása, illetve annak önkárosító jellege;

---

³³¹ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 99. old.

³³² Lásd például Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész*, i.m., 690-692. old. vagy VARGA Zoltán (szerk.): *A büntetőjog nagy kézikönyve*, i.m., 818-823. old.

³³³ JOECKS, Wolfgang: *Zur Vermögensverfügung beim Betrug*, Dr. Peter Deubner, Köln, 1982, 94-108. old.

bírói gyakorlatunk is következetes már régóta a tekintetben, hogy szükséges a passzív alany közreműködése is ahhoz, hogy a csalás megállapítható legyen.

A későbbiekben még részletesen utalunk rá, itt csupán megemlíjtük, hogy el kell határolnunk a vagyoni rendelkezés kár jellegét és annak vagyont csökkentő jellegét. Álláspontunk szerint a passzív alany, aki a vagyoni rendelkezést teszi, általában felismeri azt, hogy csökken a vagyona, hiszen saját maga határozza el, hogy csökkenti azt saját rendelkezése által. Ettől külön kell választani azt a kérdést, hogy ennek károsító jellegét felismeri-e? Azt kell tehát eldöntetni, hogy tudja-e, hogy a rendelkezés kárként – tehát átmeneti vagy végleges vagyonvesztésként³³⁴ – fog a vagyonát illetően megjelenni. Leegyszerűsítve: tudja-e, hogy azt a vagyont (vagyonelemet) nem kapja vissza, afelett a jövőben nem rendelkezhet. Ez a kérdés viszont már metajurisztikus hangsúlyt kap, mivel a tényállás megállapíthatósága szempontjából irreleváns az, hogy a károsító jellegét felismeri-e a rendelkező, tudata átfogja-e azt vagy sem. Kézenfekvőnek tűnik az a megállapítás, hogy abban az esetben, ha rendelkezésének károsító jellegét felismeri a passzív alany, sokkal kisebb az esélye annak, hogy – ennek tudatában s ennek ellenére – diszponál a vagyonát illetően, hiszen – általában – senki sem okoz magának önszántából kárt.³³⁵ A hipotézist erősítő kivétel is létezik azonban e megállapítás alól.

Tételezzük fel a következő szituációt! Az elkövető jótékony célra pénzbeli támogatást gyűjtve jelentkezik a sértettnél, melyet később saját céljaira kíván felhasználni. A sértett – bár felismeri azt, hogy kár éri, tehát csökken a vagyona, s azt az összeget, amellyel saját maga csökkenti a saját vagyonát, nem látja többet viszont – készpénzt ad át az elkövetőnek, az adakozás folyamata rendszerint így zajlik. Nyilvánvaló, hogy az ilyen módon átadott

---

³³⁴ Átmeneti vagyonvesztés alatt azt értjük, amikor az elkövető akár a büntetőeljárás során, akár polgári perben megtéríti a kárt, míg végleges a vagyonvesztés, ha erre nem kerül sor.

³³⁵ Az önkárosító jelleg tehát – a fentiekből is kitűnően – nem azt jelenti, hogy tudatosan okoz kárt magának a sértett, hanem azt, hogy magatartásával magának okoz kárt – tipikusan a károsítás tudata nélkül.

összeg tekintetében meg kívánja szüntetni rendelkezési jogát a sértett, tehát arról – végleges jelleggel – le kíván mondani. A megtévesztő magatartás váltotta ki a vagyoni rendelkezést, mellyel kárt is okozott, tehát a csalás megállapítható.

Ellenkező példa lehet – amikor a passzív alany nem ismeri fel cselekvésének károsító jellegét – az, amikor az elkövető azzal az állítással, hogy jóval a piaci ár alatt megszerez a sértettnek különböző árucikkeket, pénzt vesz át, majd azzal ismeretlen helyre távozik, mivel szándékában sem állt teljesítenie vállalását. Itt a sértett tudatában volt annak, hogy a vagyona csökken saját rendelkezésének hatására, ám annak kár jellegét, tehát annak átmeneti vagy végleges elvesztését, nem fogta át a tudata. A csalás ebben az esetben is megállapítható.

Csupán utalni kívánunk rá, hogy azon esetet sem lehet a vagyoni rendelkezés köréből kizárni, amikor úgy rendelkezik a sértett, hogy nem is tud arról, hogy rendelkezik. Az internet korában számtalan olyan lehetőséggel találkozhatunk, akár különféle honlapokon böngészve, akár e-mailen keresztül kapott reklámanyag formájában, amikor egy-egy kattintással – bár magunk azt hisszük, hogy csupán ingyenes katalógust, esetleg egyéb tájékoztató anyagot igényeltünk – különböző árukat, esetleg szolgáltatásokat rendeltünk meg. Egy olyan oldalt használva, ahol egyébként „tudatos” vásárlásra is lehetőség van az előre feltöltött egyenlegünk összegének erejéig, egy ilyen jellegű tévedés vagyoni szempontból „végzetes” lehet. Ugyanis az általunk prospektus megrendelésének vélt, valójában egy áru megrendelését jelentő, illetve azt realizáló kattintás megvalósulását követően könnyörtelenül le fogja vonni az adott termék ellenértékét a honlap üzemeltetője. Ennek pedig azért van gyakorlati jelentősége, mert az összeg levonásával megvalósult a szó büntetőjogi értelmében vett kár, s ezzel befejezetté vált a csalás. A honlap böngészése közben – akár például megtévesztő információ hatására – azt hittük, hogy egy ingyenes – vagyis negatív vagyoni kihatástól mentes –

rendelést küldtünk el, így tehát nem voltunk tudatában vagyoni hatályú rendelkezésünk megtételének, de mégis megvalósítottuk azt. Hasonló eset az, amikor úgy íratnak alá valakivel egy megrendelőlapot, hogy azt egy másik, vagyoni rendelkezés szempontjából jelentőséggel nem bíró aláírást igénylő lap alá csúsztatják, s mindez elkerüli az aláíró figyelmét.

Kétséget kizáróan tudatos a vagyoni rendelkezés abban az esetben, amikor valamilyen dologra nézve valósítják meg a diszponálást, mégpedig úgy, hogy azt maga a rendelkező fél adja át.³³⁶ Nem alaptalan az a kijelentés talán, amely szerint a csalás tekintetében a legnagyobb számban olyan magatartásokat valósítanak meg, amelyek a passzív alany tudatos vagyoni hatályú rendelkezésével valósulnak meg.³³⁷

Álláspontunk szerint nem szükséges a vagyoni rendelkezés megállapításához az, hogy a rendelkezésnek tudatában legyen a passzív alany, még kevésbé az, hogy annak károsító jellegét felismerje. Kétségtelen tény, hogy a csalások jelentős része olyan tevékenységgel valósul meg, amikor nem lehet kérdéses a cselekvőség – vagyoni rendelkezés – felismerése.³³⁸ Nem tud azonban a passzív alany minden esetben arról, hogy magatartása egyáltalán vagyoni hatályú rendelkezésnek minősül. Ilyenként említhetjük azt a magatartást, amikor az elkövető megtéveszti a passzív alanyt a tekintetben, hogy a követelését már visszafizette neki, így nem áll fent tartozása, pedig a valóságban még nem teljesített. Ha ezt a passzív alany elhiszi, s nem érvényesíti igényét, akkor úgy tett vagyoni hatályú rendelkezést, hogy nem is tudott arról. Hasonlónak tekinthetjük azt a szituációt, amikor a passzív alany bár tudja, hogy fennáll a jogos és lejárt követelése, azt nem követeli vissza, hanem hagyja elévülni. Természetesen nem tekinthetjük a rendelkezés tudati oldala szempontjából azonosnak azt az esetet, amikor lemond a követelésről, tehát tudatosan nem érvényesíti azt („tartsd meg”), azzal, amikor valóban

---

³³⁶ A hazai gyakorlatból lásd például a BH1980. 327. szám alatt közzétett eseti döntést.

³³⁷ SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II, i.m.*, 230. old.

³³⁸ Főv.Bír.28,Bf.IV.9001/2001.5.

mellőzi az igényérvényesítést, mert a tekintetben megtévesztette az elkövető, s a passzív alany emiatt halogatta a jogi úton történő fellépést, mivel azt hitte, hogy az igényérvényesítés lehetősége még nyitva áll előtte. Meg kell jegyeznünk, hogy itt nem arról az esetről van szó, amikor az elkövető eleve a vissza nem fizetés szándékával kért kölcsön, hiszen abban az esetben a pénz átadásával – tehát a passzív alany tudatos és aktív magatartásával – vált befejezetté a csalás. A második esetben pedig nem volt tudatában annak, hogy vagyoni hatályú rendelkezést tesz azzal, hogy elmulasztja a neki egyébként jogszerűen járó összeg visszakövetelését.

2.1.5.2. A vagyoni rendelkezés megnyilvánulási formái

A passzív alany vagyoni rendelkezését alapvetően aktív és passzív magatartásként is értelmezhetjük, tevással és nem tevással (mulasztással) valósíthat meg vagyoni hatályú rendelkezést. Van olyan nézet, amely tovább cizellálja a lehetőségek körét, és a magatartási triászra vetítve három típusú magatartást említ: a tevással, illetve nem tevással történő rendelkezés mellett a tőréssel történő megvalósulást is külön csoportként vizsgálja. E teória aszerint különbözteti meg a tőrést, illetve a mulasztást, hogy előbbi esetben úgy történik meg a rendelkezési cselekmény alapján a vagyontranszfer a felek között, hogy az elkövető fejt ki valamilyen magatartást, amit a passzív alany eltűr, míg utóbbi esetben sem a passzív alany, sem az elkövető nem valósít meg semmilyen cselekményt, s mégis megváltozik a rendelkezésre jogosult pozíciója.³³⁹

Más teória azonban reális indok nélkül valónak tartja e túlzott differenciálást, mondván, hogy a tőrés a mulasztás körébe tartozó, annak egyik altípusát képező magatartásként értelmezhető, illetve – ezen elmélet szerint – értelmezendő.³⁴⁰

---

³³⁹ RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I.*, C. H. Beck, München, 2008¹⁰, 214-217. old.

A tevással megvalósítható magatartások köre tekinthető talán a legtipikusabban megvalósuló vagyoni hatályú rendelkezésnek. Ez a tevőleges magatartás sokféle lehet. Elképzelhető, hogy a passzív alany maga adja át a vagyonelemet az elkövetőnek, míg más esetben csupán a rendelkezés lehetőségének átadásával nyitja meg az elkövető számára a visszaélés lehetőségét. Példa lehet erre az az eset, amikor a bankszámla feletti rendelkezés lehetőségét teremti meg a sértett úgy, hogy ezt a banknál megtett nyilatkozatával valósítja meg. Ő tevőlegesen, aktív magatartásával biztosította a rendelkezési jogot a csalónak, nyilván ez még nem feltétlenül eredményezi azt – bár valószínűsíthető –, hogy az él is vele.³⁴¹

A passzív alany tőrészel valósítja meg a vagyon feletti rendelkezést akkor, ha ő nem tesz semmit, tehát passzívan viszonyul a bűncselekményhez, viszont hagyja érvényesülni az aktív magatartást megvalósító elkövetőt, s mindezt átfogja a passzív alany tudata. Erre az esetre lehet példa az, amikor egy szolgáltató (például a passzív alany telefonszolgáltatója) csalárd módon tájékoztatja, hogy az előző havi szolgáltatási díjat nem fizette meg, s ezért annak összegével megterhelik a bankszámláját. Szintén ilyennek tekinthető, ha az elkövető és a passzív alany – majd sértett – kötelmi jogviszonyban állnak egymással, mivel olyan tartalmú szerződést kötöttek, amely szerint az elkövető – egy tőle függő körülmény megvalósítása esetén – megszerezi valamely dolog felett annak tulajdonjogát. Ha a feltétel vonatkozásában megtéveszti az elkövető a passzív alanyt, akkor az tulajdonképpen eltűri, hogy az adott dolgot illetően az afeletti rendelkezési jog – mint a tulajdonjog immanens eleme – az ő uralma alól átháramoljon az elkövető uralma alá. Természetesen ezt csupán akkor tekinthetjük tőrésnek, ha feltételezve a fenti teória – miszerint az elkövető aktív magatartását hagyja kibontakozni a

---

³⁴⁰ MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2, i.m.*, 435-436. old.

³⁴¹ Ennek majd a bűncselekmény befejezettségénél lesz jelentősége.

passzív alany – helyességét, a rendelkező fél valamilyen elkövetői aktivitás tekintetében mutat azzal egyetértő passzív viszonyulást.³⁴²

Mulasztás esetén a rendelkező – bár itt talán kissé sajátosnak hathat a fogalom, mivel a magyar köznyelv fogalmiságában a rendelkezés kifejezés mögött meghúzódni vélünk valamilyen aktív cselekvési jelleget – nem fejt ki aktív magatartást, és ugyanígy körvonalazhatjuk a megtévesztő személy cselekvését is. Itt tehát egyik fél sem tesz semmit, a szó büntetőjogi értelmében mégis rendelkezésnek fogható fel ez a „semmit tevés”, mivel ez fogja majd eredményezni – befejezettség esetén – a kárt.

A rendelkező aspektusából vizsgálva a kérdést: annak nincs jelentősége, hogy ő tudatosan nem tesz semmit, vagy nincs is tudatában a cselekvés kényszerének, illetve lehetőségének. Hisz ha nem is tud arról, hogy fennáll valamilyen igénye, amely majd kárként fog az ő, illetve jogtalan gazdagodásként az elkövető oldalán megvalósulni, akkor azt illetően szükségképpen hiányzik bármiféle pszichés viszony az aktivitás vonatkozásában. Tudatos mulasztásként értékelhetjük viszont a passzív alany magatartását, ha annak tudatában, hogy biztosítva van számára a cselekvés lehetősége, nem tesz semmit, nem kíván fellépni vagyoni érdekeit illetően. Ennek oka – például azért, mert nincs rá ideje, vagy nem foglalkozik vele, nem érdekli stb. – megítélésünk szerint irreleváns a rendelkezés megállapíthatóságát illetően. Ennek magyarázata talán abban is kereshető, hogy – pontosan abból kiindulva, amint arra már a korábbiakban is utaltunk – a büntetőjog a rendelkezés ténylegességét tartja szem előtt, s követeli meg a család relációjában, nem pedig annak szubjektív indokait tárja fel. Ilyen tekintetben tehát a cselekvő, rendelkező fél önkéntes motivációja, belső elhatározása kívül marad a büntetőjog vizsgálódásának tárgyán. Ezt egyébiránt indokoltnak is tartjuk, hiszen ebben az esetben olyan bizonyítási terhet

---

³⁴² SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: *Strafgesetzbuch Kommentar*, C. H. Beck, München, 2001²⁶, 2071. old.

kényszerítenénk a jogalkalmazóra, amely gyakran megoldhatatlan probléma elé állítaná.

Hangsúlyozandónak tartjuk, hogy a motiváció, a belső késztetés – tehát hogy mi készíteti a mulasztásra – vizsgálata csupán annak önkéntes jellege esetén szükségtelen. Először azt kell tehát tisztázni, hogy a mulasztás önkéntes volt-e vagy sem. Amennyiben a válasz igenlő úgy a csalás szempontjából szükségtelen megismerni annak hátterét, mivel a hangsúly a rendelkezés önkéntes jellegén van. Abban az esetben viszont, ha a válasz nemleges, akkor nincs önkéntes jellege a mulasztásnak – mert például kényszerítették a passzív alanyt arra, hogy ne tegyen semmit –, nem beszélhetünk önkéntes rendelkezésről, s a csalás helyett esetleg más bűncselekmény megállapítására adhat okot.

Előfordulhat olyan eset, amikor a vagyoni rendelkezés nem alkalmazható kizárólagos elhatárolási ismérvként, mert bár formailag megfelel a passzív alany magatartása példának okáért az aktív cselekvés útján megvalósított vagyoni rendelkezésnek, azonban mégsem lehetséges, hogy azt a csalás tényállása körében értékeljük. Közelebbről és gyakorlatorientáltabb szempontból áttekintve a kérdést, megállapítható, hogy a csalás és a lopás elhatárolása képez különösen gyakori elhatárolási problémát, mivel formailag megvalósul minden, a csalás megállapításához szükséges tényállási elem, azonban mégsem abban, hanem egy másik – bár számos szempontból hasonló – bűncselekményben, nevezetesen a lopásban kell az elkövető büntetőjogi felelősségét megállapítani.³⁴³

2.1.6. A bűncselekmény eredménye: a kár

A csalással okozott kár problematikája több szempontból is kiemelt jelentőséggel bír. Egyfelől az alaptényállás eleme, emiatt megköveteli annak

---

³⁴³ Lásd például a BH1995. 326., BH1994. 648., FBK 1994/13.

vizsgálatát, hogy a bűncselekmény elkövetésével okozati összefüggésben merült-e fel kár. Másik aspektusból viszont a minősítés szempontjából bír relevanciával a kár, pontosabban annak mértéke, mivel a jogalkotó – vagyon elleni bűncselekményről lévén szó – az okozott kár nagyságát alapul véve, a nagyobb kárhoz súlyosabb szankciót rendel.³⁴⁴ Erre a későbbiekben még részletesen utalunk.

2.1.6.1. A kár megközelítésének lehetőségei

A *tisztán jogi vagyonfogalom* a vagyont annak jogosultsági oldaláról közelíti meg, tehát a személyt illető vagyoni jogok és terhelő kötelezettségek összességéként fogja fel, s annak jogviszony jellegét hangsúlyozza, más megfogalmazásban „*minden vagyoni jogot*” az érdeklődés középpontjába állít.³⁴⁵ Ennél a teóriánál a polgári jog erőteljes érvényesülését figyelhetjük meg, mivel a jog, illetve a kötelezettség és a személy közötti viszonyt a polgári jog szemszögéből vizsgálja. Nem tekint tehát semmilyen körülményre, kizárólag a viszony jogilag szabályozott jellegét tartja szem előtt. E felfogásban – s ezt kritikaként is említik a külföldi szakirodalomban³⁴⁶ – semmilyen jelentőséggel nem bírnak az olyan tényezők, mint például a birtok, amelyet gyakran pusztán tényként, a birtokló személy tényleges uralmaként foghatunk fel, anélkül, hogy bármilyen tényleges jogi alapja lenne erre. Ezzel szemben vagyonként fogja fel az elképzelés – hiszen a jogviszony jellege kétségtelenül fennáll – az egyébként vagyoni érték szempontjából jelentőséggel nem bíró, értéktelen dolgokat.

Az alapvető problémát az irányzatnál a merev jogviszonyorientált szemlélet okozza, ugyanis számos olyan dolog van, amely – bár vagyoni értékkel bír – nem jelenik meg jogviszonyként felfogható formában a külvilágban, tehát nem

---

³⁴⁴ A Büntető Törvénykönyv 138/A. §-a szerinti megkülönböztetést alapul véve.

³⁴⁵ SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II, i.m.*, 240. old.

³⁴⁶ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 109-110. old.

mindig rendelkezik jogi karakterrel. Másrészt viszont számos olyan jogviszonyként minősíthető reláció képzelhető el, amely nem bír vagyoni értékkel.³⁴⁷ Büntetőjogi védelmet nyújtana tehát az irányzat olyan esetekben, amelyekben csupán jogi köntöse van, míg megvonná a védelmet olyan esetekben, amikor – bár vagyoni értékről van szó – nincs jogviszony jellege az adott jelenségnek.

Álláspontunk szerint ha e megközelítést elfogadná a gyakorlat, akkor szembe kellene néznie – egyebek mellett – azzal a problémával, amelynek lényegét csupán polgári jogi megfontolások alapján, vagy még az alapján sem lehetne megoldani. Ez pedig abban áll, hogy közel sem minden esetben egyértelmű, hogy az adott jogilag szabályozott társadalmi viszony minősíthető-e vagyoni jellegűnek vagy sem. Ha minden egyes esetben ezt külön-külön kellene vizsgálnia a büntetőügyekben eljáró hatóságnak, akkor olyan *circus vitiosus* látszik kirajzolódni, amely nagy valószínűséggel jelentős mértékben megnehezítené s lassítaná a jogalkalmazást. Megítélésünk szerint ez egyértelműen ingadozó bírói gyakorlatot eredményezne.

Egy másik elmélet – amely a *vagyon gazdasági aspektusát* ragadja meg – minden olyan pozíciót jelöl, amely valamilyen értékkel bír, tekintet nélkül arra, hogy az megjelenik-e valamilyen jogviszony keretében vagy sem, illetve hogy arra egyáltalán alkalmasnak tekinthető-e. Ezen túlmutató megállapításként értékelhető azon kijelentése az irányzatnak, hogy bármilyen származású vagyon büntetőjogi védelem alá esik, értve ezalatt azt, hogy mellékes a vagyonnak az eredete, vagyis az, hogy milyen jogcímen rendelkezik felette a passzív alany. Ezen megfontolás miatt tehát vagyonnak tekinthető az erkölcstelen, de akár a kifejezetten jogellenes származású vagyon is. Ilyennek tekinthető például a tolvaj esete, amikor a lopással megszerzett dolgot csalással szerzik meg tőle. A tolvaj esetében nem beszélhetünk jogszerű uralomról, hiszen a polgári jog oldaláról elismert jogcíme nincs a

---

³⁴⁷ STRATENWERTH, Günter: *Schweizerisches Strafrecht – Besonderer Teil I. i.m.*, 231. old.

birtokláshoz, azonban a büntetőjog ezen elmélet szerint olyannak tekinti uralmi helyzetét – ha a dolognak, amely felett diszponál, van értéke –, mint amely jogi védelmet érdemel, s elkövethető sérelmére a csalás. Értelmezési problémát jelenthet az elmélet vonatkozásában az a körülmény, hogy nem találhatunk egységes fogalmi meghatározást arra nézve, hogy mit érthetünk gazdasági értékkel bíró vagyonnak. Ebben az esetben a problémát az okozhatja, hogy több jogterületre is vonatkoztatható a terminus technicus, s nem egyértelmű az, hogy melyik interpretálandó büntetőjogi vetületként. A gyakorlat megoldani látszik a problémát, mivel a felé a tartalmiság felé mozdult el, amely a pénzben kifejezhető értéket foglalja magában. Úgy tűnik, hogy a gyakorlat ezt a felfogást vallja magáénak, s például a német praxis már a hetvenes években – talán még korábban – is egyértelműen ezt a megközelítést fogadta el,³⁴⁸ s napjainkban is ezt az álláspontot képviseli,³⁴⁹ s megfigyelhető a svájci,³⁵⁰ és az osztrák³⁵¹ ítélkezésben is. E helyütt csupán utalni kívánunk rá, de a későbbiekben részletesen bemutatjuk, hogy a hazai bírói gyakorlat elsődlegesen szintén ezt a teóriát felhasználva határozza meg a vagyon fogalmát a csalás vonatkozásában.

A *jogi-gazdasági megközelítés* az előbbieken említett elméletek összekapcsolását kísérel meg úgy, hogy – mintegy közvetítő irányzatként – megpróbálja az összeegyeztethető elemeket alkalmazni. Kiindulópontjaként a gazdasági vagyonfogalom veszi, tehát kötődik a vagyon értékorientált megközelítéséhez, azonban – s itt kapcsolódik be a tisztán jogi megközelítés tartalmisága – kizárólag olyan viszonyokat fogad el védendőként, amelyek nem ellentétesek a jogrenddel, vagyis az – ha támogatni nem is támogatja, de – legalább toleranciát mutat irányukban, tehát megtűri azokat. Az irányzat a jogrendszer egységességének elvéből kiindulva nem fűz büntetőjogi

---

³⁴⁸ BALDUS, Paulheinz – WILLMS, Günther (Hrsg.): *Strafgesetzbuch – Leipziger Kommentar*, 3. kötet, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1977, 54-56. old.

³⁴⁹ Lásd például a német Legfelsőbb Bíróság 3 StR 137/03. számú eseti döntését.

³⁵⁰ Lásd például a svájci Legfelsőbb Bíróság 126 IV 165. számú eseti döntését.

³⁵¹ Lásd például az osztrák Legfelsőbb Bíróság 15 Os 85/02. számú eseti döntését.

következményt az olyan viszonyok megsértéséhez, amelyek a jog negatív megítélése alá esnek.

Erre tekintettel ez a felfogás nem tenné lehetővé a csalás megállapítását abban az esetben, ha az elkövető olyan – bár értékkel bíró – szolgáltatást vesz igénybe, amely jogilag tiltott. A fentiek alapján tehát, ha az elkövető úgy veszi igénybe egy prostituált szolgáltatását,³⁵² hogy előre tudja, hogy annak kiegyenlítésére sem készsége, sem képessége nem áll fent. Mivel ez a tevékenység hazánkban megvalósítja a tiltott kéjelgés szabálysértését, tehát jogilag tiltott magatartásnak minősül, nem minősül olyan jogviszonynak, amely megalapozná az irányzat értelmében vett vagyont. Hangsúlyozandó, hogy a fenti példa azon vagyonszolgálatnál zárja ki a csalás megállapítását, amelyek előfeltételül szabják a viszony jogi zsinórmértéknek történő megfelelést. Csupán utalunk rá, hogy Németországban a fenti tevékenység (prostituáció) polgári jogi igényt keletkeztet az ellenszolgáltatásra, ugyanis 2002. január 1-jén hatályba lépett a prostituáltak jogviszonyának szabályozásáról szóló törvény, amely ezt a legfelsőbb jogszabályi szinten *expressis verbis* kimondja.³⁵³ Természetesen az eset abból az aspektusból is végiggondolható, hogy a szolgáltatást nyújtó személy nem teljesíti a szolgáltatást, s mégis – előre – elkéri annak ellenértékét.³⁵⁴

Az elmélet kritikájaként említhető, hogy nem tudja magát függetleníteni a többi jogágtól – elsősorban a polgári jogtól –, s ez nem segíti a büntetőjog önálló arculatának megőrzését. Következhet ez abból is, hogy a különböző

---

³⁵² KINDHÄUSER, Urs – NEUMANN, Ulfrid – PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*, 2. kötet, *i.m.*, 4679. old.

³⁵³ A magyar gyakorlat nincs tekintettel arra, hogy az elkövető a sértettet jogilag tiltott vagy erkölcsileg helytelenített ellenszolgáltatás ígéretével téveszti meg, s ezen esetben is megállapítja a csalást. Megjegyzendő, hogy ez az álláspont az ellenszolgáltatásra vonatkozik, azonban úgy véljük, hogy ha a szolgáltatás, amiért nem kíván fizetni az azt igénybevevő, jogszabályba ütközik (jelen esetben szabálysértést képez), akkor az ellenérték szintén jogilag tiltottnak, de legalábbis erkölcsileg helytelenítettnek tekinthető. BH1991. 184.

³⁵⁴ Sajátos, jogágak közötti értékellentmondás figyelhető meg a német irodalomban, mivel egyfelől a polgári jog – mint utaltunk rá – elismeri a szolgáltatás teljesítéséből eredő, arra vonatkozó igényt, ezzel szemben a büntetőjog megtagadja a csalás tényállása keretében biztosított védelmet a prostituálttól a nem fizető féllal szemben. WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht-Besonderer Teil 2*, *i.m.*, 275. old.

jogterületek között gyakran merül fel értékkülönbség, amely – az esetleges fogalomkölcsonzéskor – értelmezési nehézségeket, ezáltal pedig gyakorlati problémákat eredményezhet.

Olyan irányzatról van tehát szó e „közvetítő” iskola keretében, amely – ha elfogadjuk a jogrendnek történő megfelelés előfeltétel jellegét, s azt támogatandónak tartjuk – alternatívaként szolgálhat az ítélkezés számára a vagyon kritériumainak meghatározását illetően. Abban az esetben viszont ha a büntetőjogi védelem minél szélesebb körre történő kiterjesztését tartjuk szem előtt, akkor kevésbé segíti célunk elérését.

A *személyes vagyonfogalom* a korábbiaktól eltérő álláspontot foglal el, amikor csak a személyhez történő tényleges kötődést védi. Nem konkrét – a legszélesebb értelemben vett – vagyontárgyakat véd tehát, hanem magát az azokhoz fűződő tényleges viszonyt, s a jogosult abból következő gazdasági potenciálját. E felfogás szerint kár alatt a jogosult gazdasági lehetőségeinek hátrányosabbá válása értendő, mivel az adott vagyonelemhez fűződő tényleges hatalom megszűnése szűkíti a jogosult cselekvési lehetőségeinek körét.³⁵⁵

Nehézséget okoz az irányzat kapcsán az, hogy egy nehezen megfogható, objektivizálható viszonyrendszerben mozog, mivel maga a felfogás által védett reláció pénzben nehezen megragadható, illetve kifejezhető. Ezen értelmezés miatt a kár fogalma annyira szubjektívvé válhat, amely további bizonytalansághoz vezetne, a praxis elbizonytalanodását s ingadozóvá válását eredményezné, ami a tényállás olyan mértékű határozatlanná válását okozná, amely a joggyakorlat egységessége szempontjából nem kívánatos.³⁵⁶

---

³⁵⁵ RIEMANN, Thomas: *Vermögensgefährdung und Vermögensschaden*, Müller, Heidelberg, 1989, 16-17. old.

³⁵⁶ Természetesen léteznek más vagyonfogalmak (lásd például a funkcionális vagyonfogalmat, DE LA MATA, Norberto J.: *Zur Diskussion um den funktionalen Eigentums- und Vermögensbegriff im Strafrecht*. In.: SCHÜNEMANN, Bernd – GONZÁLEZ, Carlos Suárez (Hrsg.): *Bausteine des europäischen Wirtschaftsstrafrechts*, Carl Heymanns, Köln-Berlin-Bonn-München, 1994, 227-243. old.) is, amelyek másként értelmezik a csalás tekintetében a kár kiindulópontját jelentő vagyont, azonban az irodalomban az említettek tűnnek hangsúlyosabbnak.

2.1.6.2. A kárfogalom hazai tartalma

A kár fogalma a csalás tényállásának azóta immanens eleme – akár hazai, akár külföldi viszonylatban vizsgáljuk a kérdést –, amióta többségbe kerültek a csalás vagyon elleni jellegét hirdető, s e tábor jogalkotásra is meghatározó befolyást tudott gyakorolni.

Vagyoni kárról akkor beszélhettünk, ha a „*vagyon helyzete kedvezőtlenebbé vált, ha tehát az a kérdéses esemény után értékében csökkent.*”³⁵⁷ A régebbi irodalomban többek értelmezése szerint nem csupán a tényleges kár (*damnum emergens*), hanem az elmaradt haszon (*lucrum cessans*) is értendő volt a vagyoni kár fogalma alatt.³⁵⁸ E többirányúságnak feltehetően az – illetve az is – volt a magyarázata, hogy a Csemegi-kódex nem definiálta a kár fogalmát, s annak miniszteri indokolása sem járta igazán körül a problémát.³⁵⁹

A hatályos Büntető Törvénykönyv nem követi a fent említett, a kár fogalmát szélesen értelmező irányt, amikor a kár fogalmát a következőképpen határozza meg: „*a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés*”.³⁶⁰ Megjelenik ugyan a *lucrum cessans* is büntetőjogunkban, azonban azt a vagyoni hátrány keretében említi a törvény: „*a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny*”. A csalás tényállása azonban nem ezt tartalmazza, hanem az előbbit, tehát a jogalkotó kár bekövetkezését követeli meg a bűncselekmény eredményeként, s nem vagyoni hátrányét.

A törvény tehát – amint az a normaszövegből is kitűnik – függetlenítette magát a polgári jog fogalomrendszerétől, s egy saját koherens definíció kialakítását tűzte ki célul. Ezt mondhatjuk azért is, mert a polgári jogban a kár

³⁵⁷ EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m., 272. old.*

³⁵⁸ ANGYAL Pál: *A csalás, i.m., 72-75. old.*, SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata, i.m., 568-569. old.*

³⁵⁹ LÖW Tóbiás: *A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, II. kötet, i.m., 732-759. old.*

³⁶⁰ Btk. 137. § 5. pont.

immanens eleme – a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenésen túl – egyfelől az elmaradt vagyoni előny, másfelől a felmerült indokolt költség.³⁶¹

Láthattuk, hogy a csalásnál kizárólag – ha a normaszöveget nyelvtani értelmezés keretében tekintjük át – a vagyoni értékcsökkenés bír jelentőséggel, a kieső vagyoni előny és a költség nem. A kár tehát „*pénzben kifejezhető, összegszerűen meghatározható anyagi értéknagyság*”.³⁶² A csalás esetében a vagyon csökkenése lehet végleges jellegű, de lehet ideiglenes is. Végleges jellegűnek tekinthetjük a vagyonvesztést abban az esetben, ha az nem térül(het) meg, míg ideiglenesnek akkor, ha megtérül(het). Megtérülés vonatkozásában szintén két lehetőség merül fel. Az egyik az, amikor utólag jóváteszi a kárt az elkövető, ez azonban a bűncselekmény megállapíthatóságát, illetve annak mikénti minősülését nem befolyásolja, viszont a büntetés kiszabása során figyelembe vehető.³⁶³ A kár megtérülésének másik lehetősége pedig a magyar büntetőjogban egy korábban is jelen lévő, azonban a közelmúltban új köntösbe öltöztetett lehetőség a resztoratív igazságszolgáltatás keretében. Ez a jogintézmény a tevékeny megbánás, amely korábban a Büntető Törvénykönyv 332. §-ában került szabályozásra, egészen 2006. június 30-ig – amikor is a 2006. évi LI. törvény 285. § (1) bekezdésének d) pontja hatályon kívül helyezte³⁶⁴ –, figyelemmel arra, hogy 2007. január 1-től hatályba léptek a tevékeny megbánásról szóló rendelkezések.³⁶⁵ Az új szabályozás – az ott meghatározott feltételek megvalósulása esetén – bizonyos esetekben kizárja a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét, bizonyos esetekben pedig korlátlan enyhítést tesz lehetővé.³⁶⁶ Ezeket meghaladóan annak sincs a bűncselekmény megvalósulását illetően gyakorlati jelentősége,

---

³⁶¹ Ptk 355. § (3) bekezdés.

³⁶² Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 691. old.

³⁶³ BKv. 56. (a korábbi BK 154.)

³⁶⁴ 2006. július 1-től.

³⁶⁵ Btk. 36. §.

³⁶⁶ Részletesen lásd: GÖRGÉNYI Ilona: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*, Hvg Orac, Budapest, 2006.

hogy az elkövető esetleg korábbi bűncselekmények károsultjainak vagyoni reparációjára fordítja a vagyont.³⁶⁷

Mint utaltunk rá, a kár valamilyen értékcsökkenést jelent. Az értékcsökkenés is többféleképpen valósulhat meg. Lehet például a klasszikus értelemben vett vagyonszökkenés, vagyis az aktívák csökkenése, létezik ugyanakkor másik megközelítés is, amely a passzívák növelését eredményezi.³⁶⁸ Bármely oldalról közelítjük meg a problémát – s álláspontunk szerint is mindkét lehetőség reális a csalás megvalósulásához vezető úton –, annak lényege az, hogy a sértett helyzete a kár bekövetkezését megelőző állapothoz képest hátrányosabbá válik. A Legfelsőbb Bíróság ehhez kapcsolódóan elvi érveléssel mondta ki, hogy az sem feltétlenül szükséges – bár tipikusnak mondható –, hogy a sértett vagyoni kára az elkövetőnél jelentkezzen mint vagyoni előny.³⁶⁹ A hazai gyakorlat egyértelműen ezen az állásponton van, amely egyébiránt megfelel a törvény szövegének, hiszen a jogalkotó nem követeli meg azt, hogy annál következzen be az előny, aki elkövette a bűncselekményt.

Kérdéses lehet, hogy vagyoni relevanciával bíró jogok milyen körét védi a csalás. A külföldi irodalomban és gyakorlatban kifejezetten problematikus a munkaerő, illetve a munkateljesítmény viszonya a csalás kárfogalmához. A kérdés megválaszolásához elhatárolják a munkaerő és a munkateljesítmény kategóriáit.³⁷⁰ A munkaerő alatt azt a képességet – mint az egyik legszemélyesebb jogosultságot – értik, amely a személy akár szellemi, akár fizikai munkára való – tehát annak az absztrakt értelemben vett áruba bocsátását lehetővé tevő – képességét jelenti.³⁷¹ Ezen értelmezés szerint nem tekintendő a vagyon részének, s így a csalás lehetséges tárgyának, az ilyen értelemben felfogott jogosultság, illetve képesség. Kézenfekvőnek tűnik ez a

---

³⁶⁷ BH1994. 526.

³⁶⁸ FABRIZY, Ernst Eugen: *StGB und ausgewählte Nebengesetze*, Manz, Wien, 2002⁸, 449. old.

³⁶⁹ EBH2003. 841.

³⁷⁰ TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze, i.m.*, 1682-1689. old.

³⁷¹ Hasonlóan tekinti az irodalom a szabadságjogokat, ezek szintén nem képezik a büntetőjogi értelemben felfogott vagyon részét. MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2, i.m.*, 448-449. old.

tudományos s egyben gyakorlati megközelítés, tekintettel arra, hogy ez számos olyan jogalkalmazási nehézséget vetne fel – példának okáért annak összecszerúságát –, amely kifejezetten problematikusnak minősíthető.³⁷² A másik értelmezés szerint viszont a munkaerő mint munkateljesítmény jelenik meg. A személy tehát a munkaerejét ellenérték fejében áruba bocsátja, s ebben a relációban már részét képezheti a vagyonnak. Itt tehát egy olyan szituációról van szó, amikor az egyik fél a másik fél munkaerejét igénybe kívánja venni, ígér neki egy bizonyos ellenszolgáltatást – tipikusan pénz formájában – az elvégzendő munkáért, azonban – miután a munkát elvégezte az erre vállalkozó fél – az azt igénybevevő nem teljesíti az ellenszolgáltatást.

Lehetővé tesz többféle értelmezést is a fent vázolt személet a tekintetben, hogy ez utóbbi esetben miért minősülhet vagyonnak a munkateljesítmény. Felmerülhet, hogy ezen keresztül attól a lehetőségtől, a szabad rendelkezés jogától fosztják meg, hogy eldönthesse, hogy a munkaerejét kívánja-e, s ha igen, akkor miként hasznosítani. Korábban azonban már utaltunk rá, hogy a csalásnak nem képezi jogi tárgyát a diszpozíció szabadsága. Adekvátabb talán olyan magyarázat, hogy azáltal lépett fel vagyoni kára a sértettnek, hogy a kivitelezés pillanatában olyan jogos igénye keletkezett az ellenszolgáltatásra, amely – függően a jogviszony formájától – jogszabályon alapul, s ezen igények – mint arra már utaltunk, ezért ennek részletezését e helyütt mellőzzük – a vagyonhoz tartozónak tekintendők.³⁷³

2.1.6.2.1. A kár mértékének jelentősége

A kár a csalás esetében az alaptényállás eleme, így annak bekövetkezése szükséges a csalás befejezett alakzatának megállapíthatóságához, ezen túl annak mértéke szerepet kap a tekintetben, hogy megállapítható-e bűncselekmény vagy sem. Abban az esetben ugyanis ha a csalással okozott kár

---

³⁷² Lásd például a német Legfelsőbb Bíróság 4.StR315/00. és 5.StR331/97. számú eseti döntéseit.

³⁷³ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 137-138. old.

a húszezer forintot nem haladja meg, akkor – felminősítő körülmények hiányában – bűncselekmény helyett a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 157. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott csalás szabálysértése állapítható meg.

Jelentőséggel bír továbbá a kár mértéke a cselekmény mikénti minősülése szempontjából, ugyanis a jogalkotó a minősített esetek rendszerét – az egyik irányban – a kár mértékéhez igazodóan dolgozta ki. Ennek megfelelően minél magasabb az okozott kár összege, annál magasabb büntetési tétellel fenyegeti a jogalkotó az elkövetett cselekményt.

Ezen túlmenően a kár összege – az egyes értékhatárokhoz kötött minősítő körülmény esetleges megállapíthatóságán kívül – az értéksávon belüli elhelyezkedése alapján lehetőséget biztosít a büntetés kiszabása körében arra, hogy az értéksáv alsó határához közeli kár nagyságot enyhítő körülményként, míg a felső határhoz közeli kár nagyságot súlyosbító körülményként értékelje.³⁷⁴ Láthatjuk tehát, hogy – az elméleti problémafelvetéseken túl – a gyakorlatban is komoly jelentőséggel bír a kár mértékének kérdése, ez természetesen jellemző a hazai³⁷⁵ és külföldi³⁷⁶ praxisra egyaránt.

2.1.6.2.1.1. A kármérték meghatározásának problematikája

Az esetek egy részében nem jelent problémát a hatóságok számára a kár összegének, nagyságának megállapítása, tekintettel arra, hogy a pénzben bekövetkezett kár mértéke egyértelmű. Más dologban okozott kár esetén annak forgalmi értékét kell alapul venni, még akkor is, ha annak egyéb módon számított – például a számviteli szabályok szerinti – értékétől eltér.³⁷⁷

³⁷⁴ BKv. 56. (a korábbi BK 154.)

³⁷⁵ Föv.Bír.12. B. XIII. 5871/1992/21. és Föv.Bír.26. Bf. XIII. 6551/1994/15.

³⁷⁶ Lásd az osztrák (15 Os 72/02, 12 Os 155/95, 13 Os 2/07d), a svájci (93 IV 66, 98 IV 252, 122 IV 197) és a német (4.StR58/08, 5.StR622/07, 1.StR385/05) Legfelsőbb Bíróság gyakorlatát.

³⁷⁷ ERDŐSY Emil-FÖLDEVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 513-514. old.

A pénzben bekövetkezett károk tekintetében tett kijelentéssel főszabályként egyet is érthetünk, azonban nem minden esetre lehet igaz ezen állítás. Álláspontunk szerint ez akkor egyértelmű, ha forint pénznemre követték el a csalást. Ez következik abból is, hogy a büntetőeljárás során forintban kell meghatározni a kár nagyságát, mivel a jogalkotó is forintban határozta meg az egyes értéksávokhoz tartozó összegek nagyságát.

Sajátos problémát képezhet azonban azon cselekményi kör, amikor nem forintra, hanem egyéb pénznemre, illetve pénznemben követték el a csalást. Mit tekinthetünk abban az esetben forintkárnak, ha a passzív alany például euróban kifejezett kárt okoz? Mi lesz az átváltás kulcsa?

Ehhez kapcsolódó problémaként jelentkezik, hogy az említett esetben mi lesz az átváltás időpontja? Az elkövetés ideje? Ez nem feltétlenül esik egybe a kár bekövetkezésének idejével. A vagyoni rendelkezés napja? Ez sem biztos, hogy kétséget kizáró módon megállapítható, különösen mulasztással elkövetett rendelkezés esetén. A kár bekövetkezésének napja? Irányadó lehet ez akkor is, ha a kár nem egy időpontban következik be? Közel sem egyértelmű a probléma megítélése, pedig ha napjaink hektikusan ingadozó forint árfolyamára gondolunk – amikor nem csupán két nap között, de akár napon belül is jelentős árfolyam-elmozdulások figyelhetők meg akár a forint erősödését, akár gyengülését illetően –, beláthatjuk, hogy nem mellékes a kérdés megítélése.

Visszakanyarodva az átváltás – tehát a kár forintban történő kifejezésének – problémaköréhez, több megoldás is látszik alternatívaként. Vehetnénk átváltási alapként a kereskedelmi bankok árfolyamát az adott forint-egyéb deviza (pl. euró) pár tekintetében. Ez azonban újabb problémát generál, mivel a kereskedelmi bankok is különböző átváltási kulccsal dolgoznak, tehát nehezen lehetne meghatározni azt, hogy melyik bank váltási árfolyamát vegyük alapul. Alternatíva lehet a bankközi devizapiac váltási árfolyama,

azonban ez elsődlegesen – bár nem kizárólagos jelleggel – az intézményi befektetők számára nyitott, s ennek megfelelően a kereskedelmi forgalomhoz képest ott kedvezőbb feltételekkel válthatják át pénzeszközüket, ez pedig az átváltás objektivitását akadályozná, hiszen valamelyik fél – az elkövető és a sértett relációjában – feltehetően rosszul jár. Megoldási lehetőségként kínálkozik még a Magyar Nemzeti Bank által meghatározott árfolyam igénybevétele. Ez azonban csak középárfolyamot ad meg, s emiatt esetleg ismét eltérhet a kár mértéke a realitástól, a forintra vetített tényleges kártól. Nem is feltétlenül biztos egyébiránt az, hogy egy speciális, „egzotikus” devizapár esetében (pl. forint-hongkongi dollár) minden nap aktuális árfolyamot határoz meg az MNB.

Szemléljük másik példán keresztül is a kármeghatározás nehézségeit. Hogyan állapítandó meg a kár abban az esetben, ha a csaló értékpapírra nézve, méghozzá részvényre követi el a bűncselekményt, vagyis a passzív alany részvényre nézve tesz kárt okozó rendelkező nyilatkozatot. Ebben az esetben miként lehet meghatározni a kár nagyságát, illetve meg lehet-e egzakt, objektív módon? Szintén adódik a probléma, hogy melyik időpontot tudjuk, lehet figyelembe venni az értékpapír „forintosíthatósága” érdekében, vagyis azért, hogy annak értékét forintban ki tudjuk fejezni.

A kár összegét az adott nap árfolyama fogja meghatározni. Ez elméletben helytálló kijelentés lehetne, viszont a tőzsde sajátosságaiból adódóan ez kivitelezhetetlen, ugyanis napon belül is rendkívüli árfolyamváltozás következhet be, emiatt nem feltétlenül fejezné ki a valós kárt sem az, ha az aznapi nyitóárhoz, sem az, ha a záróárhoz viszonyítanánk, a napon belüli árfolyamváltozás pedig, mint írtuk, meglehetősen hektikus is lehet, ráadásul nem is biztos, hogy percre pontosan meghatározható a kár bekövetkezése, s emiatt az is kérdéses lehet, hogy milyen időpillanatot tekintünk meghatározási alapnak a kár bekövetkezésének napján. Abban az esetben, ha esetleg külföldi részvényről volt szó, amelyért a forinttól eltérő pénznemben

kellett fizetnie a sértettnek, illetve a passzív alanynak, akkor a részvényre elkövetett csalás problémáját tovább fokozza a már említett fizetőeszköz átváltásának nehézsége.

Abban az esetben, ha kiküszöbölhetőek lennének a tőzsdei ügyeletek kapcsán elkövetett csalás nehézségei – mivel mint fent láthattuk, a tőzsdén jegyzett instrumentumoknak egyfajta iránymutatást jelenthet a tőzsdei árfolyam, bár ez nem feltétlenül segíti elő a kár mértékének meghatározását –, jelentkezik egy másik probléma. Mi a teendő akkor, ha a csalás olyan termékre valósul meg, amelynek nincs hivatalosan jegyzett tőzsdei árfolyama, mivel az úgynevezett OTC³⁷⁸ piacokon kereskednek vele. E tőzsdén kívüli kereskedési platformnak az a sajátossága, hogy – mivel nincs hivatalosan jegyzett tőzsdei árfolyama az adott instrumentumnak – a termék értékének meghatározása még nagyobb értelmezési nehézségeket vethet fel.³⁷⁹ Végképp áttekinthetatlenné teszi a problémát, ha a csalást olyan külföldi értékpapírra követik el, amely több tőzsdén is be van vezetve, s az egyes piacokon az adott értékpapír árai eltérnek.

A jogalkotó a kár fogalmának szubjektív elemektől történő megfosztásával arra törekedett, hogy olyan fogalmat alkosson, amely kizárólag a pénzben kifejezhető vagyon védelmére összpontosít, s az esetleges sajátos momentumok az értékelés körén kívül rekeszhetőek. E megközelítésnek köszönhetően figyelmen kívül kell hagyni például a pretium affectionist, vagyis az előszereteti értéket. Nem tekinti tehát a magyar büntetőjog kárnak a sértett és az adott vagyontárgy közötti érzelmi viszonyulást, ez alapján kijelenthetjük tehát, hogy a csalás kizárólag a materiális javak védelmére hivatott, s nem tekint semmiféle emocionális kárra.

Bár gyakran ezt a sértettek igazságtalannak tartják, azonban a bizonyítás során a kár mértékének meghatározásánál ez ismét olyan mértékű szubjektivitást

---

³⁷⁸ Over the counter. Jelentése: tőzsdén kívüli kereskedés.

várna el a hatóságoktól, amely a jogegységre törekvés mellett megengedhetetlen.

Feltétlenül utalnunk kell azonban arra a körülményre, hogy egy esetleges polgári jogi igény előterjesztése esetén az nem minden esetben tekinthető a büntetőjogi értelemben vett kárnak.³⁸⁰ Ennek több indoka is lehet, ezek közül mindenképpen kiemelendőnek tekinthetjük azt, hogy a polgári jogi igény megítélésénél szerepet kap az igény előterjesztéséig történő esetleges teljesítés is.³⁸¹

A hazai gyakorlatban szintén a kár összecszerűségének meghatározásával összefüggésben merült fel a vagyonkezelés – ide tartozónek tekinthetjük a leltározással kapcsolatos kérdéseket is – problémaköre³⁸², ami a Legfelsőbb Bíróságot is állásfoglalásra készítette.³⁸³

A BKv. 29. speciális vonatkozásban érinti a csalással okozott kár kérdését. Az idegen vagyon kezelésével megbízott személy – s ilyennek tekinthető például a raktáros, a leltározást folytató személy is – ha a rábízott vagyonban szándékos vagyon elleni bűncselekménnyel (sikkasztással, hűtlen kezeléssel, szándékos rongálással) okozott hiányt később a sértett megtévesztésével eltünteti vagy csökkenti azért, hogy az annak megtérítésére fennálló kötelezettsége alól egészben vagy részben mentesüljön, akkor e magatartásával a rábízott vagyonban további hiányt nem okoz, mivel az elkövetési érték és a kár nagysága az esetek döntő többségében azonos. Abban az esetben viszont – a vagyonkezelői jogviszonytól függően, különböző felelősségi rendszerek szerint – anyagilag akkor is felelős a vagyonban

---

³⁷⁹ Láttuk, hogy a tőzsdei ügyleteknél is vet fel kérdéseket az érték meghatározás.

³⁸⁰ Ez a álláspont már az 1961. évi V. törvény hatálya idején is megfigyelhető volt az irodalomban. HALÁSZ Sándor (szerk.): *A büntető törvénykönyv kommentárja*, 2. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 1469. old.

³⁸¹ ERDŐSY Emil-FÖLDVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 513. old.

³⁸² Lásd például a BH1978.10, BH1983.13 és a BH1991.56 számon közzétett eseti döntéseket.

³⁸³ BKv 29. (a korábbi BK 73).

bekövetkezett hiányért, ha azt nem szándékos, hanem gondatlan bűncselekménnyel, hanyag kezeléssel okozta.

Abban az esetben, ha a hanyag kezelés vétségének elkövetője a magatartása folytán a vagyonban bekövetkezett hiányt (kárt, vagyoni hátrányt) azért, hogy a különböző anyagi felelősségi rendszerek szerinti kártérítési, megtérítési kötelezettsége alól egészben vagy részben mentesüljön, a sértett megtévesztésével utóbb eltünteti vagy csökkenti, ezzel a fennálló hiány (vagyoni hátrány) felmérését megghiúsítja. Ilyen esetekben a vagyonkezelő a hanyag kezelést meghaladóan a csalás bűncselekményét is megvalósítja. Ekkor a büntetőjogi kár azzal az összeggel tekintendő azonosnak, amelynek erejéig a vagyonkezelőt kártérítési, megtérítési kötelezettség terheli.

Amennyiben ez az összeg meghaladja a leplező magatartás folytán a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés mértékét, a csalással okozott, büntetőjogilag értékelhető kár nagysága a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés mértékével azonos.

Feltéve viszont hogy a büntetőjogon kívüli szabályok szerinti kártérítési, megtérítési kötelezettség mértéke kevesebb, mint a vagyonban ténylegesen bekövetkezett hiány – s így ez az összeg a csalás bűncselekménye tekintetében kárként nem értékelhető –, a büntetés kiszabása körében súlyosbító körülményként vehető figyelembe.

A kár mértéke – pontosabban annak hiánya – egyébiránt más jelentőséggel is bírhat. A csalás tekintetében – mivel szándékos, még hozzá a jogtalan haszonszerzési célzat miatt tipikusan egyenes szándékkal megvalósítható bűncselekményről van szó – utalnunk kell annak megvalósulási szakaszaira is.

Elvi síkon – pontosan az elkövetés szándékos volta miatt – nem zárható ki a csalás előkészületi magatartása, azonban a magyar megoldás szerint csupán

akkor büntetendő egy szándékos magatartás előkészülete, ha azt a törvény külön büntetni rendeli.³⁸⁴ A jogalkotó a csalás tekintetében azonban nem gondolta úgy, hogy annak előkészületét büntetni lenne indokolt. Ennek több magyarázata is lehet. Kézenfekvőnek tűnik az, hogy nem tartotta olyan fokban társadalomra veszélyesnek a magatartás azon szakaszát, amely büntetőjogi fellépést igényelt volna. Szintén meghúzódhat e megfontolás mögött azon érv is, miszerint praktikus szempontból teremtene nem kívánatos helyzetet, s a gyakorlat nem igazán tudna egyértelmű, s állandó zsinórmértékül szolgáló iránytűt adni a jogkereső közönség kezébe a csalás előkészületét illetően, valamint a csalárd – de nem büntetendő – magatartások és az egyéb vagyon elleni bűncselekmények közti elhatároláshoz.

A kísérlet szabályozása során viszont már más szempontokat követett a jogalkotó. A magyar Büntető Törvénykönyv ugyanis generális jelleggel – minden olyan esetben, amikor a bűncselekmény természete azt nem zárja ki – büntetendővé nyilvánította azok kísérletét is.³⁸⁵ A csalás – s tulajdonképpen minden eredmény-bűncselekményt ide sorolhatunk – tényállásának sajátossága, hogy abban az esetben, amikor a bűncselekmény kísérletét valósítja meg az elkövető, hiányozni fog – szükségszerűen – egyrészt az eredmény, másrészt – ebből következően – az okozati összefüggés, hiszen hiányzik az okozatosság hídjának egyik pillére, amin az nyugszik s amit objektív jelenségként összeköt.

Ez a kár mértékének meghatározását illetően azért lehet problematikus, mert – mint utaltunk rá – a kár mind a minősítés, mind a büntetés kiszabása körében jelentőséggel bírhat, s egy be nem következett kár esetén annak mértékét felmérni gyakran komoly kihívást jelent a hatóságoknak. Csupán példaként említjük meg, hogy gyakran – kísérlet esetében – nem egyértelmű az sem, hogy mikor következett volna be a kár, holott ez a kár mértéke szempontjából egyáltalán nem mellékes körülmény, mivel egy-egy nap eltérés a kár

---

³⁸⁴ Btk. 18. §.

bekövetkezésében bizony annak értékét is képes jelentősen befolyásolni, akár növelő, akár csökkentő tényezőként. Ennek pedig a felelősség formája és mértéke tekintetében meghatározó jelentősége lehet. Számos esetben ilyenkor egyedülként nyújthat segítséget az elkövető szándékának vizsgálata, esetleg az elkövetési magatartás kifejtésénél jelenlévő, illetve arról tudomással bíró személy(ek) ismereteinek feltárása, természetesen nem egyszerű feladat.³⁸⁶

2.1.6.2.1.2. A kár mértékének és a büntethetőség elévülésének kapcsolata

Szintén jelentőséggel bírhat a kár mértéke más aspektusból is. Napjainkban – s talán ezt nem kell különösebben alátámasztanunk – széles körben elterjedt forrásszerzési mód a hitel igénybevétele.³⁸⁷ Az erre szakosodott hitelintézetek számos konstrukcióban kínálják hiteleiket az azt igénybe venni szándékozók számára. Példaként említhető, amikor a hitel felvevője – bár sikeresen túljutott a hitelképességi vizsgálaton – elhatározza, hogy a felvett hitelt nem fizeti vissza. Természetesen ezen elhatározásáról nem tájékoztatja a bankot. Az elkövető élve a széles hitelpaletta nyújtotta választási lehetőséggel, olyan hitelkonstrukciót választ, amelynek teljesítése nem részletekben történő törlesztéssel valósul meg, hanem meghatározott idő után egy összegben teszi esedékessé a pénz visszafizetését, illetőleg ún. türelmi idő után kell megkezdenie a törlesztést. Ebből következően a sértettben semmiképp sem tudatosulhat az esedékesség előtt az, hogy az elkövető nem kíván teljesíteni, mivel ebben az időszakban nincs is ilyen irányú jogi kötelezettsége. Ez számára legkorábban akkor válhat világossá, amikor a teljesítés nem a szerződésnek megfelelően történik, pontosabban sehogy sem történik.

---

³⁸⁵ Btk. 16. §.

³⁸⁶ A felderítés problematikájához lásd ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, TKK, Debrecen, 2008.

³⁸⁷ A hitelezéssel kapcsolatos, csalást megvalósító magatartások büntetőjogi megítéléséről lásd a legújabb hazai bírói gyakorlatból különösen a BH2006. 243, BH2003. 443, BH2001. 160, BH2000. 95. számú döntéseket.

Már utaltunk rá, hogy a csalás eredmény-bűncselekmény. Ebből egyenesen következik az, hogy a kár bekövetkezésével befejezetté válik. A kár a fent említett esetben a pénz elkövető számára történő rendelkezésre bocsátáskor következett be.³⁸⁸ A Büntető Törvénykönyv pedig kimondja, hogy a büntethetőség elévülési határidejének kezdő napja – befejezett bűncselekmény esetén – az a nap, amikor a törvényi tényállás megvalósul.³⁸⁹ Ez azt jelenti, hogy az elévülés azon a napon kezdődik meg, amikor a kár bekövetkezett. Ezt tekinthetjük annak a napnak, amikor a rendelkezés jogát megszerzi az összeg felett az elkövető, de tekinthetjük – amint arra a bírói gyakorlatból citált példával utaltunk³⁹⁰ – azt a napot is, amikor megszűnt felette a sértett rendelkezési lehetősége. Természetesen eshet egybe is a két időpont – például amikor a hitelintézet készpénzben fizeti ki az elkövetőnek az igényelt összeget –, de el is térhet, például akkor, ha átutalással teljesít a hitelező, s az elkövető számláján történő jóváírás napja eltér az átutalás napjától.

Ennek azért van jelentősége, mert ha előbb évül el a büntethetőség, mint amikor tudomására jutott volna a hitelezőnek az, hogy az elkövető nem tud és/vagy akar törleszteni, akkor gyakorlatilag büntetőjogi felelősség megállapítására nem kerülhet sor, mivel a bűncselekmény elévült.

A kár nagysága pedig az elévülés időpontja miatt bír jelentőséggel. Említettük már, hogy a kár nagysága a büntetési tétellel arányos, vagyis a jogalkotó úgy határozta meg a csalás tényállását – e tekintetben alapozva a történelmi kontinuitásra, amely egészen a Csemegi-kódexig visszanyúl –, hogy a magasabb kár magasabb büntetést vonjon maga után. Ez pedig abból a szempontból jelentős, hogy az elévülés idejét a Büntető Törvénykönyv a büntetési tétel határával teszi megegyező mértékűvé.³⁹¹

---

³⁸⁸ Más ügyben már az elkövető általi kézhezvételt megelőzően is befejezettek minősítette a bíróság a csalást, függetlenül attól, hogy az – bár a sértett rendelkezéséből kikerült – a bankszámlaszám téves megjelölése miatt visszakerült a sértetthez, anélkül hogy az elkövető afelett akár egy pillanatig is rendelkezhetett volna. BH1993. 408.

³⁸⁹ Btk. 34. § a) pont.

³⁹⁰ BH1993. 408.

³⁹¹ Btk. 33. § (1) „A büntethetőség elévül

2.1.6.2.2. A kár realizálódása

A korábbiakban már utaltunk rá, hogy a Csemegi-kódex időszakában a passzív alany és a sértett személyének azonosságát megkövetelte a jogalkotó. Ez a megfontolás a későbbiekben komoly cselekvőségre készítette a gyakorlatot, hisz az e tekintetben (is) hosszú időn keresztül eltérő szemlélet uralta az ingadozó és következetlen praxist.³⁹² A gyakorlat végül megfelelő a jogalkotó által támasztott kihívásnak, egységes(ebb)é vált, s első lépésként megelégedett a jogi azonossággal.³⁹³

Az 1961. évi V. törvény³⁹⁴ – szakítva a korábbi jogpolitikai megfontolásokkal – már mellőzött a passzív alany és a sértett viszonyára vonatkozó bármiféle utalást a tényállásból, szabad kezét adva a jogalkalmazó számára a mind szélesebb körben megvalósítandó büntetőjogi védelem megvalósításához. Ezt az elvet követi – álláspontunk szerint egyébként helyesen – a jelenleg hatályos büntető törvénykönyv is.³⁹⁵

A csalás több szempontból is sajátos jellemzőkkel bíró bűncselekmény, nem csupán a vagyon elleni, hanem általában a bűncselekmények körében. Egyik sajátos tulajdonsága az esetleges négypólusú volta.³⁹⁶ Feltétlenül szükséges a cselekményhez az elkövető, aki a megtévesztő magatartást kifejti (első pólus), rajta kívül szintén nélkülözhetetlen a passzív alany, akit az elkövető becsap, és aki a vagyoni hatályú diszponálást megvalósítja (második pólus – egyben szükséges és mellőzhetetlen követelmény a passzív alany és a rendelkező személyazonossága³⁹⁷). Abban az esetben, ha az elkövető egyben a vagyonnal,

---

a) olyan bűntett esetén, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, húsz év;
b) egyéb bűncselekmény esetén a büntetési tétel felső határának megfelelő idő, de legalább három év elteltével.”

³⁹² VARGHA Ferenc: *A büntető-törvénykönyvek módosítása tárgyában összehívott enquête határozatai*, Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 9. szám, 66. old.

³⁹³ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 738. old.*

³⁹⁴ 293. §.

³⁹⁵ Btk. 318. §. Hasonlóan például az osztrák Büntető Törvénykönyv 15. § (1) bekezdése is.

³⁹⁶ SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: *Strafgesetzbuch Kommentar, i.m., 2074-2075. old.*, KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht – Besonderer Teil II.*, Nomos, Baden-Baden, 2005⁴, 206-210. old.

³⁹⁷ A konkrét rendelkezés technikai értelemben vett eltérőségnek lehetőségére már utaltunk.

vagyonelemmel gazdagodó fél is, továbbá a passzív alany egyben a sértett, akkor megmarad kétpólusú jogviszonynak a szituáció. Abban az esetben viszont bővíthet, ha a passzív alany nem a saját vagyona rovására, hanem máséra nézve tesz rendelkező nyilatkozatot. Ebben az esetben a passzív alany mellett egy tőle különböző személy is belép a jogviszonyba sértetti minőségben (harmadik pólus). És bár feltehetően nem jelent tipikus megvalósulási formát, de nem zárható ki, hogy a vagyon nem az elkövető oldalán, hanem, egy tőle különböző személynél jelentkezik (negyedik pólus). Ez utóbbi lehetőség nem kizárt, tekintettel arra, hogy a normaszöveg³⁹⁸ alapján nem azt kívánja meg a jogalkotó, hogy az elkövető gazdagodjon, nála csupán a jogtalan haszonszerzés célzatát kell a büntetőeljárás során bizonyítani, s ebből a szempontból annak a kérdése, hogy a vagyoni előny hol, illetve kinél realizálódik, mellékes. Ezt egyébként a hazai felsőbb bírósági gyakorlat is kifejezetten elismeri.³⁹⁹

Álláspontunk szerint nem szükséges minden esetben a kár pontos mértékét meghatározni ahhoz, hogy az jelentőséggel bírjon a minősítésre. Elegendő csupán annak bizonyítása, hogy egyfelől a bűncselekményi értékhatárt meghaladó vagy éppen meg nem haladó mértéket ért el az okozott kár, amennyiben pedig elérte a bűncselekménnyé nyilvánítás értékhatárát, elegendő annak felderítése, hogy melyik – a jogalkotó által meghatározott – értéksávba⁴⁰⁰ esik, s így a minősítés már törvényes lehet.

Hasonlóan a fent említettekhez, nem mindig kerül, kerülhet sor a kár mértékének pontos megállapítására a sport körében elkövetett csalások esetén sem. Ebben az esetben arról van szó, hogy – általában, de nem kizárólagos jelleggel – sportesemények végeredményét kívánják az elkövetők a felek tudásán, képességein, tapasztalatain stb. kívül álló körülményekkel befolyásolni úgy, hogy ne a felek közti, adott időpillanatban fennálló valós,

---

³⁹⁸ Btk. 318. §. (1) bekezdés.

³⁹⁹ EBH2003. 841.

⁴⁰⁰ Btk. 138/A. §.

„tisztá” különbségek döntsenek egyik vagy másik javára. Mindezt olyan sporteseményekkel összefüggésben teszik, amelyeknél lehetőség van az összezapás különböző összetevőire fogadni (például eredmény, gólkülönbség, szögletarány, mérkőzés hossza stb.). Ilyenkor különféle módszerekkel rábíriák a résztvevő(ke)t arra, hogy a számukra – az elkövetők számára – (anyagilag) kedvező eredmény létrejöttében működjön közre.

Ésszerű magatartás az elkövetők részéről, hogy olyan esemény(ek)re fogadnak, amelyek a lehető legkisebb ráfordítással – vagyis téttel – a lehető legnagyobb hasznot – azaz vagyoni előnyt – eredményeznek. Abban az esetben, ha a „közreműködő” sportoló(k) anyagi haszon reményében kooperál(nak) a cselekményt megvalósítókkal, akkor nyilván a sportoló(k) haszna szintén az elkövetők részéről befektetést igényel. Annak érdekében, hogy ezt minimalizálják, célszerű olyan sportágat választani, ahol kevés számú „kooperáló” személyt kell „meggyőzni”, természetesen ez kisebb befektetést is igényel. Nem véletlen tehát hogy kiemelt szerepet kap e körben például a tenisz, mivel ott elegendő csupán egy személyt rávenni az együttműködésre, szemben például a csapatsportágakkal. Nyilvánvalóan kézenfekvő lehet olyan megoldás is az elkövetők részéről, amely nem a mérkőzés sportoló résztvevőit, hanem az azt irányító, vezető személyt (nevezhetjük játékvezetőnek, bírónak stb.) próbálják meg a számukra kedvező feltételek kialakítása, előidézése végett „meggyőzni”, hiszen bizonyos szituációkban jelentős szerep juthat nekik a mérkőzések mikénti kimenetelét illetően. A sporttal kapcsolatos csalások a külföldi szakirodalomban jelentős érdeklődésre tartanak számot, de talán még inkább a dopping és a csalás relációját érintő kérdések.⁴⁰¹

---

⁴⁰¹ Lásd például CHERKEH, Rainer T.: *Betrug (§ 263 StGB), verübt durch Doping im Sport*, Peter Lang, Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2000., CHERKEH Rainer – MOMSEN, Carsten: *Doping als Wettbewerbsverzerrung? – Möglichkeiten der strafrechtlichen Erfassung des Dopings unter besonderer Berücksichtigung der Schädigung von Mitbewerbern*, Neue juristische Wochenschrift, 2001. évi 24. szám, 1745-1752. old.

A fenti magatartás a magyar Büntető Törvénykönyv szerint minősülhetne más bűncselekménynek is, azonban az ezekben szereplő tényállási elemek hiánya miatt nem minden esetben kerülhet sor azok megállapítására. Vesztegetésként is értékelhető lenne a fenti cselekménysor, azonban – ha a sportoló(k) számára helyeznek kilátásba anyagi előnyt – ezt a bűncselekményt csak speciális alanyi kör valósíthatja meg. A hivatali vesztegetésként⁴⁰² történő minősítés kizárt, mivel a sportoló a Büntető Törvénykönyv rendelkezései szerint nem tekinthető hivatalos személynek.⁴⁰³ Szintén az elkövetői kört érintő törvényi megkötöttségből eredően kizárt a gazdasági vesztegetés megállapíthatósága,⁴⁰⁴ mivel – főszabályként – nem minősíthető költségvetési szerv, gazdálkodó szervezet vagy a társadalmi szervezet dolgozójának, illetve tagjának.⁴⁰⁵ Tekintettel arra, hogy az esetek többségében nem rendelkezik a sportoló ilyen személyes kvalifikáltsággal, ezért felmerülhet a csalás megállapítása mint lehetőség.

Kétségtelen tény, hogy a fenti típusú magatartások – s e helyütt, mivel nem tárgya jelen dolgozatnak, mellőzzük a kényszerrel, illetve fenyegetéssel történő befolyásolás eseteinek elemzését – alkalmasak arra, hogy a sporteseményeket, azok lefolyását, eredményeit determinálják.

A német gyakorlatban találkozhatunk olyan állásponttal, amely szerint megvalósul a csalás, ha a manipulálással befolyásolt magatartásokkal megcélzott haszon úgy jelentkezik, hogy azt sporteredmények jogtalan befolyásolásával érték el. Egy ilyen ügyben – az elkövetők labdarúgó mérkőzések eredményeit befolyásolták a mérkőzésvezetők és játékosok közreműködésével – hozott döntésében a német Legfelsőbb Bíróság egyértelműen amellet foglalt állást, hogy a magatartással csalást valósítottak meg az elkövetők, mivel a sportfogadás szervezője és a másik fél akkor,

---

⁴⁰² Btk. 250.§, 253. §.

⁴⁰³ Btk. 137. § 1. pont.

⁴⁰⁴ Btk. 251. §, 252. §.

⁴⁰⁵ Abban az esetben, ha a sportoló tagja az adott társadalmi szervezetnek, amelynek a színeit képviseli, akkor konkurálhat egymással a vesztegetés és a csalás.

amikor megkötik a sportfogadásra irányuló szerződést, arra (is) szerződnek, hogy a sportesemény manipulációtól mentesen fog lezajlani. A német Legfelsőbb Bíróság szerint ez köti a sportfogadást szervező felet, de a fogadó felet is. Dogmatikailag egyébiránt a bíróság a mulasztással elkövetett megtévesztéshez sorolja a fenti magatartást, hiszen a szerződéskötéskor minden lényeges körülményről tájékoztatni kell a másik felet; az pedig, hogy a fogadó meg nem engedett eszközökkel manipulálni kívánja a sporteseményt, határozottan a szerződést érintő lényeges körülményként fogható fel. Abban az esetben, ha nem tartja ehhez a fogadó fél magát és ezzel kárt okoz, akkor a szerződéskötés során megvalósuló megtévesztéssel követte el a tévedésbe ejtést s valósította meg ezáltal az elkövetési magatartást.⁴⁰⁶

Hazai szempontból nézve ugyanezen történeti tényállást helytállónak véljük a német döntésben tükröződő gondolatmenetet. Azáltal, hogy fogadott az adott sporteseményre a fogadó, létrejött köztük egy szerződés, amely – helyes tipp esetén – pénznyereményt helyez kilátásba.⁴⁰⁷ Nyilvánvaló, hogy a Polgári Törvénykönyv kötelező jelleggel írja elő a szerződő feleknek az együttműködési és tájékoztatási kötelezettséget; ha a szerződéskötés során – jelen esetben a fogadó – elhallgatja azt a tényt – márpedig nyilván elhallgatja –, hogy manipulálni kívánja a mérkőzés körülményeit, akkor ezzel tévedésbe ejtette a fogadást szervező felet, aki feltételezi, hogy a fogadó nem kívánja befolyásolni a fogadás kimenetelét.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁶ A német Legfelsőbb Bíróság 5.StR181/06. számú ítélete.

⁴⁰⁷ Hazai viszonylatban irányadó a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény 1. § (1) bekezdése: „*Szerencsejáték minden olyan játék, amelyben a játékos pénz fizetése, vagy vagyoni érték nyújtása fejében, meghatározott feltételek fennállása vagy bekövetkezése esetén pénznyereményre, vagy más vagyoni értékű nyereményre válik jogosulttá.*”

⁴⁰⁸ Bár e tekintetben (is) érdekes a magyar szabályozás, mivel a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény 28/A. § (1) bekezdése így fogalmaz: „*Fogadási esemény az a jövőbeli esemény, amelynek legalább két nyilvánosságra kerülő kimenetele lehetséges és ezek bekövetkezésére a játékszervező semmilyen befolyással nem rendelkezik.*” A törvény tehát kizárólag azt írja elő, hogy a játékszervező ne rendelkezzen befolyással a fogadásra, a fogadó félnél ilyen kötelezettséget nem nevesít a törvény. Ez részben logikus is, hiszen nehezen lehetne olyan sporteseményt találni, amelyre nézve senki sem rendelkezik befolyással, alapvető, hogy például az abban résztvevők befolyásolhatják az eredményt, s őket sem lehet nyilván kizárni előre a fogadók köréből.

Ezen túlmenően problémát jelenthet a kár realizálódásának kérdése. Az viszonylag könnyen beláthatónak tűnik, hogy a játék szervezőjénél kár fog keletkezni, mivel a befolyásolt játékok után kifizetendő összeg kárként értelmezhető. Kétségtelen tény, hogy ha a fenti konstellációban van sértettje az ügynek, akkor a játék szervezője, aki a kifizetéseket teljesíti, mindenképpen az. Sértettnek minősülnek-e azok a fogadók, akik a manipulált mérkőzésre fogadtak és a manipuláció miatt veszítették el tétjüket, anélkül nyertek volna?⁴⁰⁹ Bár a fogadók szinte biztosan annak érezhetik magukat, de a szó büntetőjogi értelmében nem tekinthetők sértettnek. Az elkövetők ugyanis kizárólag saját tétjeik manipulációmentességét illetően tévesztették meg a játék szervezőjét, a többi fogadót nem. A szervező sem tévesztette meg a többi fogadót, hiszen nem is tudott a befolyásolásról, ilyen tekintetben tehát az okozatossági lánc folyamatossága megszakadni látszik. Ráadásul probléma az is, hogy mely időponttól mely időpontig volt befolyásmentesnek tekinthető a játék, s így a rá történő fogadás, vagy pedig ab ovo az összes adott mérkőzésre szóló fogadás megtévesztéssel kieszközöltnek tekintendő? Még inkább nehézkes a kár realizálódásának lehetőségeit felmérni akkor, ha a játékszervező hat negatívan az adott mérkőzésre. Terjedelmi okokból nem célunk, nem is lehet az, hogy a problémát teljes körűen vázoljuk, csupán azt kívántuk érzékeltetni, hogy a kérdésnek számos olyan pontja van, amely releváns lehet egy a fentihez hasonló magatartás büntetőjogi megítélése során.

2.2. A CSALÁS MINŐSÍTETT ESETEI

A magyar Büntető Törvénykönyv alkotója – hasonlóan a német megoldáshoz,⁴¹⁰ szemben az osztrák szabályozással⁴¹¹ – azt a jogtechnikai konstrukciót választotta a csalás – s általában az egyéb bűncselekmények – esetében is, hogy az az alaptényállással együtt s nem külön cím alatt került

---

⁴⁰⁹ Természetesen komoly kihívást jelent a bizonyítás oldaláról, hogy a manipuláció nélkül milyen eredménnyel végződött volna a mérkőzés.

⁴¹⁰ 263. §.

⁴¹¹ 147. §.

szabályozásra. Természetesen mindkét megoldásnak – nevezetesen a magyar, német típusnak, illetőleg az osztrák, külön szakaszban szabályozott minősített eseteknek – lehetnek előnyös és hátrányos tulajdonságai, ám úgy véljük, hogy a különbözőség csupán döntés s talán jogtörténeti tendenciák kérdése, döntő befolyása a minősítésre nincs.

Hazánkban a csalás vonatkozásában kétnyomú minősítési rendszert dolgozott ki a jogalkotó. Hasonlóan több vagyon elleni bűncselekményhez⁴¹² kézenfekvő módon – s talán aligha vitathatóan – helyesen döntött a törvényalkotó, amikor kiemelt társadalomra veszélyességet tulajdonít, s emiatt súlyosabban rendel büntetni olyan csalásokat, amelyek az okozott kár mértékét tekintve jelentősebb tárgyi súlyt képviselnek, vagyis minél nagyobb kárt okoz a csalás, annál magasabb a büntetési tétele. A másik nyomon szintén eljuthatunk a csalás valamely minősített esetéhez, ugyanis a jogalkotó bizonyos körülményeket – amelyek ha a csaláshoz kapcsolódnak – kiemelt súlyúként kezel.

2.2.1. Az okozott kár nagysága mint minősítő körülmény

A vagyon elleni deliktumok egy részénél – s így a csalásnál is – fontos hangsúlyozni, hogy bizonyos mértékű kár alatt nem valósul meg – minősítő körülmények hiányában – bűncselekmény, mivel azt a jogalkotó szabálysértési alakzatként rendeli büntetni. Nem mindegyik cselekményre jellemző e szemlélet: a rablás vonatkozásában például nem ismert szabálysértési alakzat.⁴¹³

Az 1993. évi XVII. törvény a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében – 1993. május 15-ei hatállyal – kétezer forintról ötezer forintra emelte az értékhatárt. E bűncselekményi körre irányadó, korábban hatályos tízezer

---

⁴¹² Lásd például a 316. §-t.

⁴¹³ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet 28. §-át.

forintos értékhatárt az 1999. évi CXX. törvény állapította meg 2000. március hó 1. napjától kezdődően. A jelenleg hatályos szabályozást – amely szerint az értékhatár húszezer forint – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. XVII. törvény 5. § (2) bekezdése vezette be 2007. június 1-től. Az emelést így indokolta az előterjesztő miniszter: „2005-ben 268.990 vagyon elleni bűncselekmény vált ismertté, amelyből 34.010 bűncselekmény elkövetési értéke (az okozott kár, vagyoni hátrány) esett 10.000-19.999 forint közé, ami a vagyon elleni bűncselekmények 12,64 %-a. Az értékhatárok változása folytán e cselekményeknek azonban csak egy kisebb része kerül ki a büntetendő cselekmények köréből, mert az esetek jelentős részében valamely minősítő körülmény folytán a szabálysértési értékre elkövetett cselekmény is bűncselekménynek minősül. Az egyébként csekély tárgyi súlyú és egyszerűbb megítélésű cselekmények esetén pedig szükségtelen a büntetőeljárás garanciarendszerének alkalmazása. A gyorsabb szabálysértési felelősségre vonás kellő hatékonysággal biztosítja a társadalom védelmét. Minderre tekintettel a Javaslat a Btk. 138/A. §-ában a kisebb érték alsó határát a jelenlegi tízezer forintról húszezer forintra emeli.”⁴¹⁴

Az értékhatárok valorizálása – a valós értékviszonyokhoz történő igazítása – miatt mindenképpen indokoltnak volt tekinthető az értékhatár emelése. Ez egyfelől azzal a következménnyel járt, hogy az eddig bűncselekménynek minősülő ügyekben eljáró hatóságok leterheltsége csökkent, másfelől nőtt a szabálysértési hatóságok ügyforgalma.

A bűncselekménynek minősülő csalások esetén több, sávosan megállapított értékhatár bír jelentőséggel.⁴¹⁵ Úgy véljük, hogy a koncepció, amit a Büntető Törvénykönyv követ (növekvő kár – növekvő büntetési tétel) alapvetően helyes szemléletű, s nem felesleges a többszörös differenciálás, hiszen így a

---

⁴¹⁴ Lásd a törvény miniszteri indokolását.

⁴¹⁵ 138/A. §.

jogalkotó talán pontosabban kifejezésre tudja juttatni, hogy milyen nagyságú kárhoz milyen súlyos büntetést kíván fűzni. Az okozott kár

- kisebb, ha húszezer forintot meghalad, de kétszázezer forintot nem halad meg,⁴¹⁶
- nagyobb, ha kétszázezer forintot meghalad, de kétmillió forintot nem halad meg,⁴¹⁷
- jelentős, ha kétmillió forintot meghalad, de ötvenmillió forintot nem halad meg,⁴¹⁸
- különösen nagy, ha ötvenmillió forintot meghalad, de ötszázmillió forintot nem halad meg,⁴¹⁹
- különösen jelentős, ha ötszázmillió forintot meghalad.⁴²⁰

A csalás esetében minden fent vázolt kárnagyságot említ minősített esetként a jogalkotó. Az egyes sávokon belül enyhítő, illetve súlyosító körülményként értékelhető a kár konkrét összege, attól függően, hogy a sáv alsó, illetve felső határához áll közelebb.⁴²¹ Ugyanez igaz a különösen jelentős összeget jóval meghaladó kár esetén, tekintettel arra, hogy abban a körben már nem tett további megkülönböztetést a jogalkotó. Míg a szabálysértési határ viszonylatában egyetérthettünk annak korrigálásával, úgy véljük, hogy a bűncselekményi értékhatár feletti sávok esetén nincs szükség módosításra, hiszen azok kellő rugalmassággal tudják kezelni az értékarányok változásait.

2.2.2. A káron kívüli minősítő körülmények

Az okozott kár mértéke mellett egyéb tényezők is fokozhatják a jogalkotó álláspontja szerint (is) az egyes vagyon elleni deliktumok társadalomra

---

⁴¹⁶ 138/A. §. a) pont.

⁴¹⁷ 138/A. §. b) pont.

⁴¹⁸ 138/A. §. c) pont.

⁴¹⁹ 138/A. §. d) pont.

⁴²⁰ 138/A. §. e) pont.

⁴²¹ BKv. 56.

veszélyességét. E tényezők közül a csalás vonatkozásában három körülményt nevesít a törvény:

- bünszövetségben történő elkövetés,
- közveszély színhelyén történő elkövetés,
- üzletszerű elkövetés.

A *bünszövetség* meghatározása során a jogalkotó segítséget nyújt az értelmezéséhez, ugyanis a Büntető Törvénykönyvben definiálja annak fogalmát. A jelenleg hatályos normaszöveget a 2002. április 1-én hatályba lépett 2001. évi CXXI. törvény határozta meg, s a bünszövetség korábbi törvényi fogalmát kiegészítette azzal, hogy a megállapításához egy további feltétel fennállása is szükséges, eszerint az elkövetők legalább egy bűncselekmény elkövetését meg is kell, hogy kíséreljék. E módosítással a következőre változott a törvényi fogalom: *„bünszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet.”*⁴²²

A bünszövetségben történő elkövetés a társas bűnelkövetés egyik formája, s már önmagában ez a tény – vagyis az a körülmény, hogy egy bűncselekményt többen egyidejűleg, illetve együttesen, esetleg szervezeten követnek el – általában is fokozza annak társadalmi veszélyességét.⁴²³ A törvény a bünszövetség fogalommeghatározásánál a bűncselekmények szervezett elkövetését értékeli, vagyis azt az esetet, amikor a közreműködőknek, tehát a bünszövetség tagjainak a megállapodása több bűncselekmény megvalósítását célozza anélkül, hogy minden egyes bűncselekmény végrehajtásának a részleteit is megszerveznék.⁴²⁴ A törvény ugyanis azt a súlyosabb minősítést megalapozó magasabb fokú társadalomra veszélyességet értékeli, hogy az

---

⁴²² 137. §. 7. pont.

⁴²³ DÁVID Gábor: *Társas bűnelkövetés, bünszövetség, szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 1989. évi 9. szám, 14-21. old.

⁴²⁴ GELLÉR Balázs József: *A magyar büntetőjog tankönyve I.*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 243. old.

elkövetők nem csupán egy meghatározott bűncselekmény elkövetését valósították vagy kísérelték meg, hanem magát a bűnözést szervezik meg.⁴²⁵ A „*bűncselekmények*” törvényi szóhasználatán több szándékosan elkövetett cselekményt kell érteni. Ehhez képest a bűnszövetség megállapítása nem kizárt az olyan esetben sem, amikor az elkövetők két vagy több cselekmény megvalósítását határozzák el és kezdik meg vagy fejezik be, de a cselekményeik törvényi egységet alkotnak. Nincs büntetőjogi relevanciája annak sem, hogy két vagy több személy ugyanolyan vagy pedig különböző jellegű bűncselekmények szervezett elkövetésében állapodott meg előzetesen, ugyanis a bírói gyakorlat konzekvens a tekintetben, hogy bűnszövetség megállapításának ekkor is helye van, természetesen csupán abban az esetben, ha a bűnszövetség egyéb feltételei fennállnak.⁴²⁶

Hangsúlyozandó, hogy a csalás tekintetében kiemelt szerepe van, lehet az előzetes megállapodásnak mint fontos fogalmi elemnek. A csalás – amennyiben többen követik el – önmagában is feltételez egyfajta előzetes megállapodást, hiszen eredménytelen lehet az elkövetők cselekvése, ha nem egyeztetik előzetesen elképzeléseiket a megvalósítás módjáról. A megállapodás előzetes voltának megállapítását nem befolyásolja az, hogy az a cselekmény elkövetését megelőzően sokkal korábban vagy a véghezvitel megkezdése előtt viszonylag rövidebb idővel történt.⁴²⁷ Lényeges azonban, hogy ez a megállapodás már eleve több bűncselekmény elkövetésére irányuljon.⁴²⁸ Amennyiben tehát kizárólag egy csalás vonatkozásában egyeztetik az elkövetők álláspontjaikat, úgy abban az esetben sem állapítható meg e minősítő körülmény, ha egyébként egy rendkívül körültekintő, gondos, részletekbe menő terv kidolgozása előzi meg a bűncselekmény megvalósítását.

---

⁴²⁵ BLASKÓ Béla: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, Rejtjel, Budapest, 2003, 357. old.

⁴²⁶ IV. számú Büntető Elvi Döntés.

⁴²⁷ BJD. 4913.

⁴²⁸ MÉSZÁR Róza: *A bűnszövetségben, a bűnszervezetben és a csoportosan történő elkövetés megállapíthatóságának és az elkövetők büntetőjogi felelősségének összefüggése a bírói gyakorlatban*. In.: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – MÉSZÁROS Bence (szerk.) *Bizonyítékok – tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára*, PTE ÁJK, Pécs, 2006, 395-399. old.

A csalás bizonyos eseteiben problémaként jelentkezhet a bűnszövetség mikénti értékelése. Miként értelmezendő, s bír-e büntetőjogi relevanciával az az eset, amikor olyan személy kapcsolódik be az elkövetésbe, akinek – kóros elmeállapota miatt – beszámítási képessége kizárt, esetleg ha gyermekkorú személy (ez utóbbi jellemző lehet „jótékony célokra” történő csalás során) működik közre a csalásban? A kérdés megítéléséhez két álláspontot feltétlenül említenünk kell. Az egyik szerint független a büntetőjogi megítélés attól, hogy az elkövetők mindegyike büntethető-e vagy sem, hiszen reálisnak tűnik az a kriminálpolitikai célkitűzés, hogy a szervezett jegyeket felmutató magatartások nagyobb társadalomra veszélyessége tükröződjön azok büntetési tételeiben is, s ezt ne befolyásolják a résztvevők személyes tulajdonságai.⁴²⁹ Az ezzel ellentétes álláspont mellett hozható fel például érvként, hogy a törvény rendelkezése bűncselekményről szól, aminek megállapíthatósága beszámítási képességgel rendelkező személy esetében kizárt.⁴³⁰ Egy közzétett és gyakran említett eseti döntés vonatkozásában pedig értelmezési problémák okozhattak eltérő véleményeket, ugyanis a hivatkozott döntés csupán az aktuális esetre szorítkozva jelentette ki, hogy nem állhat fenn bűnszövetség, ennek indoka pedig az volt, hogy nem volt előzetes megállapodásnak tekinthető a felek kooperációja, s e fogalmi elem hiányában a bűnszövetség egyik törvényi kritériuma hiányzik.⁴³¹

A *közveszély színhelyén történő* elkövetés egy rendkívül sajátos és több körülményt ötvöző minősített eset. A kifejezést egyébiránt nem túlságosan kedveli a jogalkotó, ugyanis csupán négy bűncselekmény vonatkozásában találkozhatunk vele, nevezetesen a rémhírterjesztésnél,⁴³² a lopásnál,⁴³³ a sikkasztásnál⁴³⁴ és a csalásnál.⁴³⁵ Ezek közül az első esetében képezi az

---

⁴²⁹ GÖRGÉNYI Iлона-GULA József-HORVÁTH Tibor-JACSÓ Judit-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc-VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész, i.m.*, 269. old.

⁴³⁰ MÉSZÁR Róza: *A bűnszövetség, a bűnszervezet, valamint a csoportos elkövetés értékelése és a bírói gyakorlat*, Jura, 2003. évi 1. szám, 169-172. old.

⁴³¹ BH1991. 265.

⁴³² 270. §.

⁴³³ 316. §.

⁴³⁴ 317. §.

⁴³⁵ 318. §.

alaptényállás elemét, míg utóbbi háromnál minősítő körülményként találkozhatunk vele. Maga a közveszély kifejezés viszont más deliktumoknál is előfordul.⁴³⁶

A törvény mellőzi a terminus technicus definiálását, ezért – legális alap hiányában – az elméletnek és bírói gyakorlatnak kellett kimunkálnia tartalmát. A „közveszély színhelyén” történő elkövetés több, mint amennyi a fogalom köznyelvi értelméből levezethetőnek tűnik. A kifejezés nem kizárólag az elkövetés helyét jelöli, hanem amellet az elkövetés idejét is jelzi. Közveszély akkor jön létre, ha valamely anyag vagy energia pusztító hatása következtében egy vagy több, meg nem határozott vagy nagyobb számú meghatározott személy, avagy jelentős értékű dolgok kerülnek veszélybe. Így közveszély színhelyén elkövettként minősül az a cselekmény, amelyet elemi csapás (árvíz, földrengés) vagy más rendkívüli esemény (robbanás, tűzvész) színhelyén követnek el.⁴³⁷

Megítélésünk szerint e minősítő körülmény több okból is indokolt és szükséges részét képezi a csalás minősített eseteinek. Egyfelől indokoltnak tarthatjuk azért, mert egy olyan szituációban, amely megalapozza a közveszély helyszínén történő elkövetés megállapíthatóságát, sokkal könnyebben lehet csalárd motívumú cselekménnyel rávenni bizonyos magatartásra a passzív alanyt, hiszen azt olyan pszichés állapotban érheti a csaló ármánykodása, amelyben sokkal inkább kiszolgáltatottnak tekinthető, mivel veszélyben lehet saját, illetőleg hozzátartozóinak élete, testi épsége, esetleg vagyona. Egy ilyen pillanatban pedig sokkal könnyebben hajlik az emberek jelentős része arra, hogy elfogadja a másik ember felé kinyújtott kezét; természetesen nincs annak tudatában, hogy ez a kéznyújtás még véletlenül sem őszinte, s a kinyújtott kéz jelképesen bár, de ökölbe van szorítva...

---

⁴³⁶ Lásd például a közveszélyokozást (259. §.).

⁴³⁷ BH1988. 304.

Fenntartandónak véljük továbbá e körülményt azon oknál fogva is, mert – s ez összefügg az előzőekben említett, pszichés nyomás alatt lévő személy helyzetének kihasználásával – az ilyetén módon elkövetett csalás megvalósítója olyan mértékben hagyja figyelmen kívül a társadalmi szolidaritás erkölcsi követelményét, amely feltétlenül involválja a súlyosabb büntetést.

E minősítő körülmény gyakorlati jelentősége a deliktum tekintetében meglehetősen csekély ugyan, tehát ritkán előforduló esetről van szó, azonban álláspontunk szerint a fenti okok miatt mindenképpen fenntartandó. Praktikus szempontból nagyobb szerepet kaphat inkább a lopás vonatkozásában, hiszen a magára hagyott vagyontárgyak megszerzésére törekvők nagy számban próbálják a könnyű zsákmány ígérését kihasználni, gondoljunk csak a néhány évvel ezelőtt bekövetkezett tiszai árvizekre, amikor számos települést az árvíz fenyegetése miatt ki kellett üríteni – tehát büntetőjogi értelemben egyértelműen közveszély színhelyén történő elkövetésről beszélhettünk –, s az értéktárgyak őrzésére – a mentési munkálatokon túl, azok mellett – külön figyelmet kellett fordítani.

Az *üzletszerű* elkövetés a csalás esetében gyakorinak mondható, hiszen ritkán sikerül az elkövetőnek egy cselekménnyel olyan nagyságú haszonra szert tennie, amely kielégítheti igényét, s azzal megelégedve felhagy a cselekmény megismétlésével. A fogalom értelmezéséhez a jogalkotó a Büntető Törvénykönyv értelmező rendelkezései között ad támpontot: *„üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.”*⁴³⁸

Az üzletszerű elkövetés esetén nem annak szervezett jellegét tartja a törvényhozó nagyobb társadalomra veszélyességgel rendelkező körülménynek, hanem azt, hogy az így cselekvő személy rendszeres jelleggel

---

⁴³⁸ 137. §. 9. pont.

kíván más vagyonának kárára profitot realizálni, s ezáltal rendszeres bevételre szert tenni,⁴³⁹ bár az üzletszerűség megállapításához nem szükséges annak ténylegesen az elkövetőhöz jutni.⁴⁴⁰ Természetesen nem kizárt az sem, hogy az üzletszerű elkövetéshez kapcsolódjon a bünszövetségben történő elkövetés, s így még inkább kumulálódjon a csalás tárgyi súlya.

Kérdéses lehet a törvényi definíció értelmezése kapcsán, hogy mit is takar valójában a „*bűncselekmények elkövetése révén*” történő haszonszerzési motívum. Megkövetelhető-e az, hogy magából a bűncselekményből közvetlenül szerezzen rendszeres hasznot az elkövető, vagy pedig elegendő-e az, hogy az elkövetésére figyelemmel mástól származzék a forrás. A vagyon elleni cselekmények körén kívül eső deliktumok viszonylatában egyszerűnek tűnhet a kérdés megválaszolása, hiszen például a visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel⁴⁴¹ nevű tényállás esetében önmagában az, hogy lőfegyvert készít az elkövető a tényállásban meghatározott feltételekkel, semmiképpen sem eredményezheti azt, hogy közvetlenül a cselekményből származik a haszon, nem is feltétlenül keletkezik belőle vagyoni előny. Ha viszont rendszeres jelleggel teszi ugyanezt, s az elkövetési tárgyakat értékesíti, abban az esetben sem a bűncselekményből származik direkt módon a haszon, hanem arra tekintettel kap érte ellenszolgáltatást. E körben tehát tipikusan nem a bűncselekményből, hanem azzal összefüggésben, s ilyen értelemben távolabbi összefüggés következményeként jön létre a profit. A vagyon elleni deliktumok relációjában már mindkét eset megvalósulhat, hiszen például a csalás esetén – de említhetnénk bármelyik vagyon elleni cselekményt – elképzelhető, hogy az elkövető magának szerez rendszeresen hasznot, de az is, hogy azt másnak átadja s erre tekintettel kap „jutalékot”. Úgy tűnik tehát, hogy – a törvényi szóhasználatból is következően – mindkét eset megalapozza az üzletszerű

---

⁴³⁹ BJD. 8833.

⁴⁴⁰ MÉSZÁR Róza: *Az üzletszerűség megítélése a bírói gyakorlatban*. In.: GÁL István László – KÖHALMI László (szerk.): *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára*, PTE ÁJK, Pécs, 2005, 243-245. old.

⁴⁴¹ 263/A. §. (3) bekezdés a) pont.

elkövetést, egy korábbi – 1993-as – eseti döntés azonban elveti ezt.⁴⁴² Az e döntés közzététele óta eltelt időszak alatt azonban változni tűnik a felsőbbbírósi gyakorlat, ugyanis újabb határozatok kifejezetten megengedik ennek lehetőségét.⁴⁴³

Vitatott a törvény által használt „*hasonló*” kifejezés értelmezése is, míg az „*ugyanolyan*” problémától mentesnek tűnik. A cselekmény jelleg hasonlósága érdekes kérdést vet fel a csalás viszonylatában, mivel nincs meghatározva, hogy a hasonlóság milyen jegyek figyelembevételével állapítandó meg. A törvény értelmező rendelkezése hiányában, az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében tehát iránymutatás szükséges abban a kérdésben, hogy az üzletszerűség megállapítása szempontjából melyek a hasonló jellegű bűncselekmények. Ezt szem előtt tartva alkotta meg a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalását,⁴⁴⁴ amely ebben segítséget nyújtva kimondja, hogy az együttesen elbírálásra kerülő bűncselekmények jelleg hasonlóságának megállapítása szempontjából a rendszeres haszonszerzésre törekvés mellett figyelembe veendő a törvényi tényállások hasonlósága, amely rendszerint a jog által védett érdekek, az elkövetési magatartás és az elkövetési mód összevetése alapján határozható meg. Elmondható, hogy a lefektetett elveket csupán részben érvényesítette a Legfelsőbb Bíróság a csalás vonatkozásában, hiszen alapvetően a vagyon elleni cselekményekkel vélte hasonlóknak a tényállást, tehát annak megtévesztő elkövetési magatartását nem értékelte a hasonlóságot megalapozó körülményként.

Ugyancsak problémaként jelentkezik egy másik, az üzletszerűség értelmezését illető kérdés. Szintén egy legfelsőbb bírósi iránymutatásban találkozhatunk azzal a megközelítéssel, miszerint az üzletszerűen elkövetett – ugyanolyan vagy hasonló – cselekmények esetében bűnhalmazatot kell megállapítani, ha az üzletszerűség a bűncselekmény minősítő körülménye, vagy ha a

---

⁴⁴² BH1993. 212.

⁴⁴³ EBH2007. 1678., BH2008. 174.

⁴⁴⁴ BKv 39. (a korábbi BK 109.)

szabálysértési értékre elkövetett cselekmény az üzletszerűség folytán bűncselekmény. Nincs erre azonban akkor lehetőség, ha az elkövetési magatartás folyamatos jellegű. Ez azért átgondolandó, mert egy szabálysértési értékre elkövetett sorozatcsalás esetén – gondoljunk csak például a munkát ajánló újsághirdetésekre jelentkező, és szabálysértési értékhatárt egyenként, egyetlen esetben sem meghaladó kárt okozva elkövetett sértettek sérelmére történő megvalósítás esetére⁴⁴⁵ – a bűnhalmazat s így a halmazati büntetés hiányában az elkövetett cselekményhez képest csupán csekély súlyú büntetés szabható ki, ami alapvetően a társadalmi igazságosság eszméjét s a cselekmény való súlyát nem feltétlenül tükröző álláspont.⁴⁴⁶

---

⁴⁴⁵ BH1998. 10.

⁴⁴⁶ Részletes fejtegetésekhez lásd MADÁCSI Imre: *A bűnhalmazat és az üzletszerűség problematikája*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. évi 1. szám, 30-31. old.

IV. A CSALÁS NÉMET SZABÁLYOZÁSA

I. A CSALÁS RENDSZERTANI ELHELYEZÉSE

A német büntetőjogban sok tekintetben a magyar jogi berendezkedéshez képest más személet uralkodik, nem csupán egyetlen – mint ahogy az a magyar megoldásra jellemző – törvény öleli fel a büntetőjogra vonatkozó jogszabályi szintű normákat, hanem a Büntető Törvénykönyvön kívül számos más, ún. melléktörvény létezik, amelyek bizonyos problémákra fókuszálva adják meg a jogi hátterét az egyes speciális bűncselekményeknek.⁴⁴⁷ A csalás bűncselekményét is a hozzá kapcsolódó, illetve hasonló cselekményeket a jogalkotó azonban nem melléktörvényben, hanem a Büntető Törvénykönyvben helyezte el., ezzel is jelezve szerepét a büntetőjog rendszerében.

A német Btk. Különös Részének felépítése egyébiránt a magyar törvényhez szokott szemnek meglehetősen szokatlan, mivel a klasszikusnak tekinthető felosztáson túl,⁴⁴⁸ a Különös Rész sajátos, kevert jegyeket hordoz magán, ugyanis megtalálhatóak benne olyan fejezetek, amelyek a magyar törvényhez hasonlóan átfogó névvel illetik a több bűncselekményt felölelő fejezetet,⁴⁴⁹ ugyanakkor vannak olyan fejezetek, amelyeket a jogalkotó egy-egy bűncselekmény vagy bűncselekmények nevével jelez.⁴⁵⁰

A csalás ez utóbbi körhöz tartozik, mivel fejezetcímként a „*Csalás és Hűtlen kezelés*” nevet viseli, rendszertanilag pedig a Különös Rész XXII fejezetében található. Más szempontból érdekessége a fejezetnek, hogy a csaláson mint a fejezet determináns bűncselekményén kívül más szintén csalás jellegű, de

---

⁴⁴⁷ Ilyen például a Wehrstrafgesetz, illetve a Völkerstrafgesetzbuch.

⁴⁴⁸ Értjük ezalatt az Általános és a Különös Részre tagolást.

⁴⁴⁹ Ilyen például a közrend elleni bűncselekményeket tartalmazó VII. fejezet.

⁴⁵⁰ Példaként említhető a „Rablás és Zsarolás” címet viselő XX. fejezet.

annak speciális tényállási elemekkel bővített változatait is megtalálhatjuk itt. E fejezet a következő bűncselekményeket tartalmazza:

- csalás⁴⁵¹
- számítógépes csalás⁴⁵²
- támogatási csalás⁴⁵³
- tőkebefektetési csalás⁴⁵⁴
- biztosítási visszaélés⁴⁵⁵
- teljesítés csalással történő megszerzése⁴⁵⁶
- hitelezési csalás⁴⁵⁷
- hűtlen kezelés⁴⁵⁸
- munkabér visszatartása vagy elsikkasztása⁴⁵⁹
- csekk- és hitelkártyával visszaélés⁴⁶⁰

Talán már a bűncselekmények elnevezését áttekintve is látható, hogy mindegyik magatartásnak immanens eleme a csalárd, visszaélésszerű magatartás, ebből következően tehát nem tűnik véletlennek, s jogpolitikai indok nélkülinek az itt történő elhelyezésük. Tekintettel arra, hogy jelen munkában elsődlegesen a csalás klasszikus formájával kívánunk foglalkozni, ezért – bármennyire is érdekes kérdéseket vethet fel a többi tényállás is – a fejezeten belüli egyéb bűncselekmények elemzését mellőzzük.

Szintén szerkezeti kérdésnek tekinthetjük, hogy a német megoldás hasonló a magyarhoz a tekintetben, hogy nem külön tényállásban⁴⁶¹ szabályozza az alaptényállást és a minősített eseteket, hanem együtt. Érdemben ez

---

⁴⁵¹ A német Btk. 263. §-a.

⁴⁵² A német Btk. 263a. §-a.

⁴⁵³ A német Btk. 264. §-a.

⁴⁵⁴ A német Btk. 264a. §-a.

⁴⁵⁵ A német Btk. 265. §-a.

⁴⁵⁶ A német Btk. 265a. §-a.

⁴⁵⁷ A német Btk. 265b. §-a.

⁴⁵⁸ A német Btk. 266. §-a.

⁴⁵⁹ A német Btk. 266a. §-a.

⁴⁶⁰ A német Btk. 266b. §-a.

⁴⁶¹ Ilyen például az osztrák szabályozás.

nyilvánvalóan nem befolyásolja az értékelést, vélhetően csupán jogtechnikai sajátosság, s nem képez egyéb jelentőséggel bíró körülményt.

2. A CSALÁS ALAPTÉNYÁLLÁSA

„Aki azzal a szándékkal, hogy magának vagy egy harmadik személynek jogtalan vagyoni előnyt szerezzen, mást vagyonában azáltal megkárosít, hogy valótlan tények valós színben történő feltüntetése vagy valós tények elferdítése vagy elhallgatása által mást tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, öt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”⁴⁶²

A csalás alaptényállását áttekintve láthatjuk, hogy a magyar szabályozásnál bővebben, mondhatni jóval részletesebben került a normaszöveg megállapításra,⁴⁶³ ami elsődlegesen az elkövetési magatartások nagyobb mérvű kifejtését jelenti.

A csalás tényállását illetően – tekintettel arra, hogy nem olyan fejezetben található, ahol esetleg a jogalkotó a fejezet címében elrejtheti az adott fejezetben szabályozott bűncselekmények jogi tárgyát, esetleg az arra való utalást – felvetődhet a magyar szabályozásnál már részletesen tárgyalt kérdés, nevezetesen az annak jogi tárgyára vonatkozó problémakör. Nincs tehát olyan jogalkotói kapaszkodónk, mint a magyar törvény esetében, ahol a vagyon elleni fejezetben történő elhelyezés predestinálta a csalás legújabb kori megítélését arra, hogy – elsődlegesen, bár álláspontunk szerint nem kizárólagos jelleggel – a jogalkotó a vagyon elleni szemlélet mellett tegye le a voksát.

A német jogtudomány a csalás vagyoni elleni jellegét találja kiemelt, sőt mondhatni kizárólagos jelentőségűnek, vagyis azon az állásponton van az irodalom, hogy a csalás idegen vagyon ellen irányuló bűncselekményt képez.

---

⁴⁶² A német Btk. 263. § (1) bekezdése.

Feltétlenül megjegyzendő azonban, hogy ez ugyan tekinthető többségi véleménynek, de más álláspontok is fellelhetők az irodalomban.⁴⁶⁴ Megjelenik ugyanott egyébiránt a korábban már számúzott, de legalábbis mellőzött felvetés, miszerint létezik-e jog az igazsághoz, s ez képezheti-e a család jogi tárgyát, illetve értékelhető-e annak körében. Ez az irányzat annak a jognak a fennállására kérdez rá, amely – s ma már jól tudjuk – nem létezik.⁴⁶⁵ Helyes tehát Finkey hivatkozása, aki – Merkel nyomán – tagadja az igazsághoz való jogot, illetve az igazmondás kötelezettségét általában, amikor azt állítja, hogy ha ilyen létezne, akkor a mézeskalácsosoknak tájékoztatnia kellene a vevőt arról, hogy a sok édesség megárthat.⁴⁶⁶

Érdemes talán megemlíteni, hogy ez a család jogi tárgyáért folytatott küzdelem – s erre korábban már részletesebben utaltunk – hosszú időn át zajlott, s évtizedek, de talán évszázadok is kellettek ahhoz, hogy az igazságsértő mivoltát levetkőzve, tisztán vagyoni elleni köntösbe öltözve kerüljön be az európai büntető törvénykönyvekbe, ahol talán valamennyi csalárd, idegen vagyonból részesedni kívánó büntetendő magatartás kiindulópontjaként állja a jogalkotási forgószelek viharát.

2.1. A MEGTÉVESZTÉS ÉS ANNAK TÁRGYA

A tényállás a magyar norma rendelkezéseinél részletesebben szabályozza az elkövetési magatartást. Összefoglaló névvel megtévesztő cselekménynek nevezhetjük a magatartást, s ez lehet:

- valótlán tények valós színben történő feltüntetése,
- valós tények elferdítése által történő tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás,

---

⁴⁶³ Ebből a szempontból a svájci törvény rendelkezése a legrövidebb.

⁴⁶⁴ BALDUS, Paulheinz – WILLMS, Günther (Hrsg.): *Strafgesetzbuch – Leipziger Kommentar, i.m., 9. old.*

⁴⁶⁵ MAURACH, Reinhard – SCHROEDER, Friedrich-Christian – MAIWALD, Manfred: *Strafrecht-Besonderer Teil I, i.m., 472. old.*

⁴⁶⁶ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve, 1905, i.m., 736. old.*

- valós tények elhallgatása által történő tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás.⁴⁶⁷

A „*valótlan tények valós színben történő feltüntetése*” elkövetési magatartás alatt a jogalkotó olyan cselekvést ért, amely kiváltja a passzív alanyban a téves képzetet. Ez megvalósulhat kifejezetten aktív magatartással, ráutaló magatartással és hallgatással, utóbbi olyan esetben, amikor az egyébként kötelező felvilágosítást mulasztja el az elkövető.⁴⁶⁸

Az aktív cselekvéssel történő elkövetés esetén a csaló olyan magatartást tanúsít, amely kifejezetten a passzív alany megtévesztésére irányul, ez történhet szóban és írásban egyaránt, jelentősége a bűncselekmény megvalósulása szempontjából nincs.⁴⁶⁹ A ráutaló magatartás átmenetet képez a már említett kifejezett aktív cselekvés és a mulasztással történő megtévesztés között. Ebben az esetben amiatt tekinthető a tevés és a mulasztás közötti összekötő kapocsnak, mert „kifejezett”, tehát szóbeli vagy írásbeli formában megjelenő cselekvés nincs, s ez inkább a mulasztásos aspektusát erősíti a megközelítésnek, ugyanakkor cselekvősége mindenképpen aktív, hiszen magatartásával olyan üzenetet közvetít az azt értelmező félnek, jelen esetben a passzív alanyak, amelynek eredményeként az a magatartás fogja kiváltani a tévedést. S talán az ilyen magatartással megvalósított tévedésbe ejtés központi fogalmaként a cselekvés tévedést kiváltó momentumát ragadhatjuk meg, s ezt tekinthetjük tipikus elkövetési formának. Meg kell említenünk továbbá, hogy a német felfogásban is elkövethető a csalás mulasztással, bár azt feltétlenül hozzá kell tennünk, hogy a tényállás semmiképp sem tekinthető klasszikus értelemben vett mulasztásos bűncselekménynek. Érdekessége – és arra úgy véljük nem felesleges kitérnünk – a német jogirodalomnak, hogy a

---

⁴⁶⁷ A svájci törvény az „*arglistig*” kifejezést használja mint a megtévesztéshez szükséges egyéb kritériumot. A jelző magyarra talán „*fondorlatos*”-ként lenne lefordítható. Adódik rögtön a felvetés, hogy a magyar Csemegi-kódex is – egészen az I. novelláig – fondorlatos módon történő elkövetést követelt meg

⁴⁶⁸ MAURACH, Reinhard – SCHROEDER, Friedrich-Christian – MAIWALD, Manfred: *Strafrecht – Besonderer Teil I, i.m.*, 477. old.

⁴⁶⁹ Írásbeli megtévesztésnél könnyebb a bizonyítás.

mulasztással megvalósuló csalást kifejezetten a jogügylethez kapcsolódó felvilágosítási kötelezettség megsértéseként értelmezi, s e körben találja a csalást illetően módon elkövethetőnek.

Vitatott a megítélése annak, hogy bír-e jelentőséggel a csalás szempontjából az, ha a passzív alany kételkedik az elkövető által állított tények valóságát illetően. Főszabályként megállapíthatjuk, hogy nem zárja ki a tévedést, s így a csalás megállapításának lehetőségét akkor, ha a megtévesztett személy kételkedik ugyan, de lehetségesnek tartja a nyilatkozat valóságát és az készíti a vagyoni rendelkezésre.⁴⁷⁰

Alapvető különbség a magyar és a német szabályozás között, hogy míg a magyar meglehetősen rövid, tömör, lényegre törő törvényszerkesztési elvet követ, addig a német norma részletesebb. Igaz ez a csalás elkövetési tárgyára vonatkozóan is. A magyar megoldás a passzív alanyt mint elkövetési tárgyat is csupán a „más” kifejezéssel helyezi el a törvényszövegben,⁴⁷¹ s az elkövetési magatartás irányultságát tekintve semmit sem mond. A német viszont megtartva a tömörségre törekvést – hiszen a tényállásban szintén csupán a „más” utal a passzív alanyra – meghatározza, hogy az elkövetési magatartást csak és kizárólag tényekre nézve lehet megvalósítani. Nem képezheti tehát az elkövetési magatartás tartalmát értékítélet, szubjektív vélemény, készségekre, képességekre vonatkozó állásfoglalás, amennyiben az nem minősül ténynek. A jogalkotó ezzel megpróbálta kiküszöbölni azt a polémiát, amely a magyar irodalmat⁴⁷² és praxist⁴⁷³ – különösen a Csemegi-kódex hatályának idején – erősen foglalkoztatta. Bár ez nem sikerült teljesen, az egyértelmű, hogy tényként fognak fel minden olyan konkrét történést, amely a múltra vagy a jelenre vonatkozik, és amely bizonyítható.⁴⁷⁴ Találkozhatunk olyan állásponttal is az irodalomban, amely differenciál a külső és a belső világ

⁴⁷⁰ RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I., i.m.*, 211. old.

⁴⁷¹ Lásd a magyar Büntető Törvénykönyv 318. § (1) bekezdését.

⁴⁷² EDVI Illés Károly: *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, III. kötet, i.m.*, 261-262. old.

⁴⁷³ Büntető Jog Tára, XX. kötet, 251-252. old.

⁴⁷⁴ WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht-Besonderer Teil 2, i.m.*, 256. old.

tényei között, és tényként tartja bizonyos esetekben elfogadhatónak a belső világhoz tartozó ismereteket, szándékokat stb.⁴⁷⁵

2.2. A KÖZVETÍTŐ CSELEKMÉNY

A német jogtudomány a tévedés és a kár között a vagyoni rendelkezésben találta meg azt a kapcsolatot, amivel hangsúlyozni tudták – s tudják a mai napig is – a csalás önkárosító jellegét. Ezt az összefüggést pedig a vagyoni rendelkezésen – mint a tényállás egy íratlan vagy másként rejtett tényállási elemén – keresztül látták megvalósulni.⁴⁷⁶ Ennek segítségével fejezhető ki az okozati összefüggés a megtévesztés és a kár között. Talán emiatt nevezik e tulajdonságot „transzportfunkciónak”.⁴⁷⁷

A fentiek mellett kiemelt hangsúlyt kap a német jogtudományban annak megítélése, hogy a vagyoni rendelkezéshez szükséges-e annak tudatos jellege vagy sem. Általános álláspontnak – és e tekintetben az irodalom és a gyakorlat azonos véleményen van – tekinthetjük – vélhetően helyesen – azt, amely nem követeli meg a vagyoni rendelkezés tudatos jellegét, azt akkor is fennforgóként értékeli, ha azt a passzív alany tudata nem fogta át, s nem ébredt rá annak lényegére.

Egy kivételt azért mindenképpen meg kell említenünk, amelynél megkövetelt a vagyoni rendelkezés kifejezetten tudatos jellege, ez pedig az úgynevezett dologi vagy dologra elkövetett csalás (*Sachbetrug*). Ebben az esetben arról van szó, hogy az elkövető csalárd magatartása útján egy dolog megszerzésén fáradozik, amelyet a passzív alanytól ki kíván csalni. Itt a dolog feletti hatalom átruházásakor kell a vagyoni rendelkezésnek tudatosulnia. Ezt egyébiránt meglehetősen praktikus okokból követelik meg, a német gyakorlat ugyanis azáltal határolja el a dologra elkövetett csalást a lopástól, hogy a

⁴⁷⁵ RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I.*, i.m., 200. old.

⁴⁷⁶ JOECKS, Wolfgang: *Zur Vermögensverfügung beim Betrug*, i.m., 6-9. old.

⁴⁷⁷ WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht-Besonderer Teil 2*, i.m., 268-269. old.

megtévesztett, rendelkező személy saját magatartásának rendelkező, illetve átadó karakterével tisztában legyen. Nem szükséges ugyanakkor ennek megállapításához az, hogy kifejezetten a megtévesztett személy adja át a dolgot, elegendő, hogy az átadás külső körülményei jelenjenek meg tudatában. Ilyen értelemben tehát magának a technikai kivitelezés jellegének – vagyis annak, hogy a megtévesztett személy adja át a dolgot, vagy pedig csupán hozzájáruljon ahhoz, hogy elvegye az elkövető – nincs relevanciája, ugyanis csupán azt a pszichés viszonyt kell vizsgálni, ami a rendelkezés pillanatában fennáll, annak mikénti realizálódása irreleváns.⁴⁷⁸ Anélkül hogy ismét a probléma részletes fejtegetésébe bocsátkoznánk, csupán utalni kívánunk arra, hogy ez a megközelítés hasonló a magyar gyakorlat álláspontjához, az azonban más oldalról közelíti meg a kérdést, amikor azt rögzíti, hogy a csalás és a lopás bűncselekményének elhatárolása azon az alapon történhet, hogy a megtévesztés a dolog elvételét, vagy pedig az elvétel megkönnyítést, illetve a leleplezésének megnehezítését célozza.⁴⁷⁹

Szintén a vagyoni rendelkezésnél kell megemlítenünk az ún. hárompólusú csalás esetét. Ennek lényege, hogy a megtévesztett személy nem a saját, hanem idegen vagyon felett rendelkezik. Ez azért fordulhat elő, mert a német álláspont is elismeri annak a lehetőségét, hogy a megtévesztett személy és a károsult személy különbözőek legyenek. Annak megítélésére, hogy milyen szempontok alapján lehet megítélni a harmadik személy rendelkezési jogosultságát, eltérő álláspontok alakultak ki, melyek közül az egyik jogosultsági, a másik pedig a táborelmélet néven vált ismertté.⁴⁸⁰

A jogosultsági elmélet lényege, hogy elegendő, ha a megtévesztettnek tisztán tényleges lehetősége van a harmadik fél vagyonához történő hozzáférésre. Általában véve a kérdést kijelenthető, hogy kizárja a gyakorlat ennek

---

⁴⁷⁸ TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze, i.m.*, 1683. old.

⁴⁷⁹ Főv.Bír.28.Bf.IV.9001/2001/5.

⁴⁸⁰ TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze, i.m.*, 1685. old.

megállapíthatóságát akkor, ha az idegen dolog felett a rendelkező félnek nem kizárólagos az uralma.

A táborelmélet szerint az szükséges, hogy akár ténylegesen, akár jogilag értékelhető közeli viszony létezzen a passzív alany és a sértett között, vagyis a rendelkező a sértett érdekköréhez, az ő „táborához” tartozzon. A fogalom alatt a vagyoni szférában elfoglalt olyan pozíciót értünk, amely összekapcsolódik a sértett vagyoni érdekeinek védelmére irányuló kötelezettséggel, illetve feladattal. A német ítélkezési gyakorlat ezt az álláspontot képviseli.⁴⁸¹ Természetesen ennél a megközelítésnél is adódnak problémák. Miként értelmezhető például a közeli viszony annak „tényleges” volta esetén, ha amögött nem húzódik meg jogi kapcsolat? Ebben az esetben párhuzam figyelhető meg a táborelmélet és a faktikus jogosultsági elmélet között. Nem könnyíti meg a tájékozódást az a német dogmatikától egyáltalán nem távol álló körülmény, hogy a két irányzat kategorizálása eltérő egyes szerzők körében, van, aki egyenlőségjelet tesz a táborelmélet és a tényleges alapokon nyugvó jogosultsági elmélet közé.⁴⁸² Lehet, hogy ez a német tudomány klasszikus cizelláltságra-törekvésének köszönhető?

E helyütt kell említenünk a csalás egy sajátos fajtáját, az úgynevezett „célhiány” esetét. Ennek lényege, hogy egy olyan, a szociális érzékre ható indok motiválja passzív alanyt a cselekvésre, amely a valóságban hiányzik, tehát hiányzik az a „cél” – s innen e cselekménytípus elnevezése –, amire a passzív alany szánta az átadott összeget. Érdekesség, hogy a rendelkezést kiváltó motívum nem csupán ebben az esetben („szociális csalások”) hiányozhat, a német dogmatika mégis erre az esetkörre használja ezt az elnevezést elsősorban. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben a társadalmi szolidaritás iránt meglévő (meglévő?) elkötelezettséget is súlyosan sértő

---

⁴⁸¹ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 106. old.

⁴⁸² RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I.*, i.m., 223. old.

magatartásról van szó. S pontosan e szolidaritást is komolyan támadó jellege miatt hívják még e csalástípust „adománycsalásnak”.⁴⁸³

2.3. A CSALÁS ÉS A LOPÁS ELHATÁROLÁSA A NÉMET ÁLLÁSPONT SZERINT

E helyütt véljük szükségesnek – a magyar szabályozásnál bemutatott állásponthoz hasonlóan – felvázolni a német megoldás vonatkozásában is a két bűncselekmény elhatárolásának szempontjait. Megjegyzendő, hogy a két tényállás összevetésének általában a dologra elkövetett csalások tekintetében van, lehet jelentősége, hiszen a magyar⁴⁸⁴ és a német⁴⁸⁵ büntető törvénykönyv egyaránt dologelvével köti a lopás tényállását, így tehát a dologra elkövetett csalás tekintetében bír relevanciával a két tényállás konkurálása.

A szakirodalom általában a vagyoni rendelkezéshez kapcsolódóan tárgyalja a két tényállás elhatárolását, ennek pedig az (is) magyarázata lehet, hogy – szemben a magyar állásponttal, amely inkább, bár nem kizárólagosan, a cselekmény külső viszonyait, annak célraorientáltságát vizsgálja, a cselekvőség célját kutatja – a legújabb német megközelítés a passzív alany és a sértett egymáshoz fűződő viszonyát elemzi.⁴⁸⁶

A kétpólusú csalás esetén arról van szó – és erre már a korábbiakban is utaltunk –, hogy az elkövető azt a személyt téveszti meg, aki károsodik a bűncselekmény elkövetése révén, tehát a passzív alany és a sértett a kétpólusú relációban egybeesik. A német megközelítés ebben az esetben – ha egyéb körülmények nem nyújtanak kellő alapot a két bűncselekmény elhatárolásához – azt veszi figyelembe, hogy a passzív alany szándéka mire irányult. Az elhatárolás alapja az lesz, lehet, hogy a vagyoni rendelkezés a passzív alany

---

⁴⁸³ HARTMANN, Wolfgang: *Das Problem der Zweckverfehlung beim Betrug*, Peter Lang, Frankfurt/M., Bern, New York, Paris, 1988.

⁴⁸⁴ A magyar Btk. 316. §-a.

⁴⁸⁵ A német Btk. 242. §-a.

⁴⁸⁶ Lásd különösen a már említett meghatalmazási teóriát.

részéről a vagyoni feletti uralom – mégpedig kizárólagos uralmából történő – átruházásának szándéka fennállt-e vagy sem.

A két cselekmény közti határvonalat tehát az képezi, hogy a dolog feletti átruházási szándékból eredő önkéntes cselekményről van szó vagy sem. Kizárt ugyanis a csalás megállapíthatósága – pontosan a német irodalomban széles körben elterjedt, s tulajdonképpen általánosan elfogadottá vált önkárosító jellege miatt – abban az esetben, ha a dolog elvételével járó cselekményt valósít meg az elkövető, s hiányzik a passzív alany uralom-átruházási aktusa, mivel ebben az esetben az elkövető mintegy „*meztöri*” az uralmat, ez pedig kizárólagosan – legalábbis a két cselekmény relációjában – a lopásra jellemző momentum, a csalásra nem. Szintén a lopásra jellemző momentum, hogy – és ez ugyancsak a belső elhatározás vizsgálatát teszi szükségessé – kizárt a csalásnál kötelezően meglévő önkéntesség, vagyis a passzív alany, bár az elkövető által manipuláltan, de mégis saját elhatározásából teszi meg vagyoni hatályú rendelkezését, amelyből eredően őt – mivel itt a kétpólusú cselekményről van szó – kár éri.⁴⁸⁷

A hárompólusú csalás relációjában – tehát amikor a passzív alany és a sértett személye különbözik – szerepet kaphat a lopás közvetett tettes⁴⁸⁸ közreműködésével történő elkövetése is, hiszen az elkövető – amennyiben lopásként értékelendő magatartása – mintegy eszközként használja fel a rendelkező személyt ahhoz, hogy eltulajdonítsa a harmadik személy – a sértett – dolgát. Nyilvánvalónak tűnik, hogy ebben az esetben a „*közvetítő*” személy – aki a vagyoni rendelkezést megvalósítja – nem büntethető, tekintettel arra, hogy tévedésben van.

---

⁴⁸⁷ KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht – Besonderer Teil II.*, i.m., 209-210. old.

⁴⁸⁸ A közvetett tettesség magyar jelentéstartalmára lásd: GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-HORVÁTH Tibor-JACsó Judit-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc-VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, i.m., 250-253. old.

A kérdés megítélése során feltétlenül vizsgálni kell azt, hogy valóban eltulajdonítási, megszerzési szándék vezérelte-e az elkövetőt, mert amennyiben példának okáért csupán használni szeretne volna a dolgot, az büntetlen cselekményként értékelendő, kivéve, ha már azt önmagában is büntetni rendeli a törvény. Így például a német jogalkotó büntetni rendeli „*a jármű jogosulatlan használatát*”-t,⁴⁸⁹ hasonlóan a magyar „*jármű önkényes elvétele*”-hez.⁴⁹⁰ Szintén vizsgálni kell, hogy – s ez inkább egyértelműen a jogosultsági elméletet helyezi előtérbe, azt teszi az elhatárolás alapjává – volt-e, és amennyiben igen, akkor milyen viszony a passzív alany és a sértett között.

2.4. A KÁR KÉRDÉSE

Az első különbség, ami a magyar és a német szabályozás áttekintése során a kár kérdésével kapcsolatban adódik, az, hogy míg a magyar jogalkotó – a törvényben meghatározva, hogy mit tekint kárnak a csalás viszonylatában – segítséget kívánt nyújtani a jogalkalmazásnak, addig a német törvényhozó nem volt ilyen nagylelkű és a büntető törvénykönyvben nem határozta meg, hogy milyen kárelemeket ért büntetőjogi értelemben kár alatt. Természetesen – mivel ebben az esetben is vagyoni kárról van szó – problémaként vetődik fel, hogy a német dogmatika mit ért egyáltalán vagyon alatt?

Ez azonnal generál olyan kérdéseket is például, hogy a magánjogi értelemben vett kár korrelál-e, és ha igen, mennyiben a büntetőjogi értelemben felfogott kárral, minden, a magánjogban elfogadott összetevőt elfogadhatunk-e kárként a büntetőjogban is? A szó legszorosabb értelmében felfogott materiális bűncselekménynek tekinti-e a német szemlélet a csalást, esetleg elegendő-e a vagyoni veszélyeztetés ahhoz, hogy a csalás megállapítható legyen?⁴⁹¹

---

⁴⁸⁹ A német Btk. 248b. §-a.

⁴⁹⁰ A magyar Btk. 327. §-a.

⁴⁹¹ RIEMANN, Thomas: *Vermögensgefährdung und Vermögensschaden, i.m.*

A vagyont illetően – anélkül hogy a korábban már részletesen bemutatott irányzatokat ismét vázolnánk⁴⁹² – már a korábbi álláspont is egyöntetűnek tűnt afelől, hogy a vagyon gazdasági megközelítését fogadta el. Azaz minden olyan pozíciót érthetünk alatta, amely értékkel bír, függetlenül attól, hogy az külsőleg jogviszony formájában realizálódik-e vagy sem, illetve hogy arra egyáltalán alkalmasnak tekinthető-e, továbbá függetlenül attól, hogy erkölcsileg, illetve jogilag támogatott vagy kifejezetten tiltott, akár büntetendő cselekményhez kapcsolódik.⁴⁹³ Ez utóbbi felvethet erkölcsi aggályokat is, hiszen abban az esetben, ha például kábítószer vagy más, jogilag nem preferált dolog adásvétele során az átadó szándékos magatartásával az előre meghatározottnál rosszabb minőségű anyagot ad át, akkor formailag megvalósítja a csalás bűncselekményét.⁴⁹⁴ Kérdés, hogy ilyen jogügylethez kíván-e a vagyoni bűncselekmények körében büntetőjogi védelmet biztosítani a jogalkotó.⁴⁹⁵ A német ítélkezési gyakorlat egyébiránt állást foglalt az ügyben és megállapíthatónak vélte ilyen esetben is a csalást.⁴⁹⁶

A kérdés megítélése természetesen függhet attól is – azon túl, hogy milyen „alapcselekményről” van szó (erkölcstelen, illetve bűncselekmény s azon belül is milyen típusú) –, hogy a vagyon mikénti megközelítését vesszük alapul. Abban az esetben, ha a tisztán jogi vagyontan szemléletén keresztül tekintjük át a kérdést, akkor nyilvánvalóan nem rendelhetünk büntetőjogi védelmet az olyan magatartásokhoz, amelyeknek a polgári jogi leképeződése hiányzik. Ezzel szemben sajátos álláspontot jelenthet a vagyon gazdasági megközelítését hirdető irányzat, azt a megközelítést tartva helyénvalónak, amely szerint a vagyoni viszony ténylegességén múlik csupán annak büntetőjogi relevanciája, vagyis minden olyan tényleges pozícióra kiterjed, amely valamilyen értéket képvisel. Ez utóbbi megközelítés sem függetleníti minden esetben magát a

---

⁴⁹² SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II*, i.m., 240-241. old.

⁴⁹³ BALDUS, Paulheinz – WILLMS, Günther (Hrsg.): *Strafgesetzbuch – Leipziger Kommentar*, i.m., 54-56. old.

⁴⁹⁴ MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2*, i.m., 447. old.

⁴⁹⁵ Természetesen általánosságban is felmerülhet a kérdés, hogy milyen viszony létezik az erkölcs és a büntetőjog között? A kérdés megválaszolása mindenkinek saját belátása szerint történhet...

⁴⁹⁶ A német Legfelsőbb Bíróság 1.StR 167/01. számú döntése.

magánjogi relációtól, hiszen például a fenti felvetésre – erkölcsileg, illetve jogilag támogatott vagy kifejezetten tiltott, akár büntetendő cselekményhez kapcsolódik-e a csalás formájában büntetőjogi védelem – azt a választ adja, hogy kapcsolódik, tehát ha a tolvajtól kicsalják a dolgot, akkor nem a tolvaj kap büntetőjogi védelmet – hiszen a büntetőjogi védelem biztosításával nem legitimálhatja sem a jogalkotó, sem a gyakorlat a bűnt –, hanem a meglöpött személy részesül majd védelemben. Ezt pedig azzal indokolják, hogy a meglöpött személy tulajdona továbbra is fennáll az adott vagynon, vagyontárgyon, s nincs akadálya annak, hogy őt részesítsék a vagyont védő bűncselekménnyel jogi oltalomban, mivel a büntetőjog szempontjából védtelen vagyon nem maradhat.⁴⁹⁷ Érdekes jogtechnikai megoldást jelenthet ez a fajta megközelítés, hiszen arra a következtetésre juthatunk a fenti gondolatmenetet folytatva, hogy nem a tolvaj lesz a cselekmény sértettje, hanem a dolog eredeti jogosultja. Ezzel megkerüli ugyan a büntető- és a polgári jog értékkonfliktusának problémáját az irányzat, de nem nyújt átfogó megoldást valamennyi kérdéses cselekményi körre, hiszen például az említett kábítószerral kapcsolatos csalás esetén a fenti séma kevésbé használható.

Vagyonnak tekinti a német irodalom az értékkel bíró javakat. Érdekes szemléletbeli különbség a magyar és a német felfogás között, hogy míg a magyar jogalkotó⁴⁹⁸ és irodalom⁴⁹⁹ a kár oldaláról közelíti meg a csalás eredményét, addig a német irodalom a kár előfeltételeként értelmezett vagyon körét kívánja lehetőség szerint minél pontosabban meghatározni.⁵⁰⁰ Semmiképp sem tekintik a vagyon részének például az élethez, egészséghez, szabadsághoz, becsülethez való és más személyiségi jogokat, indokolva ezt azzal, hogy ezek nem alkalmasak arra, hogy vagyoni, kereskedelmi forgalomban részt vegyenek, oly mértékben személyhez kötöttek.⁵⁰¹

---

⁴⁹⁷ SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II*, i.m., 240-241. old.

⁴⁹⁸ Btk. 318. § (1) bekezdés és Btk. 137. § 5. pont.

⁴⁹⁹ Lásd például BLASKÓ-MIKLÓS-SCHUBAUER: *Büntetőjog Különös Rész II.*, i.m., 271. old.

⁵⁰⁰ WELZEL, Hans: *Das deutsche Strafrecht*, Walter de Gruyter, Berlin, 1967¹⁰, 351-355. old.

⁵⁰¹ MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2*, i.m., 448-449. old.

Egy személy vagyonának egyik – a büntetőjog számára – legfontosabb tulajdonsága annak értéke. Ebből következően a csalás sajátossága, hogy ezt a vagyoni értéket, annak összességében felfogott értékét csökkenti. Ez megállapítható akkor, ha a vagyoni hatályú rendelkezést megelőző érték magasabb volt, mint a rendelkezés utáni értéke a vagyonnak. Nem minden vagyoni csökkenés tekinthető tehát vagyoni kárnak, csak az amelynek következtében a vagyoni összesség kevesebbé vált. Szintén nem azonos a vagyoncsökkenés az elmaradt vagyoni előnnyel, tehát a vagyon elmaradt értéknövekedésével.

Ezzel szemben elismeri a legújabb német álláspont a vagyoni kárt akkor is, ha az csupán a vagyon veszélyeztetéseként tükröződik a külvilágban. Nem állapítható meg viszont csalás abban az esetben, ha az csupán konkrét veszély formájában jelentkezik, tehát nem elegendő a vagyont veszélyeztető absztrakt helyzet kialakulása. Ilyennek tekinti a német irodalom a csalás azon esetét, amely során az elkövető megtévesztő magatartásának hatására a passzív alany olyan kötelezettséget vállal el, amelyet egyébként – az elkövető közrehatása nélkül – nem vállalt volna el. Megállapítható abban az esetben is ez, ha rejtve marad a kötelezettségvállalásnak azon tulajdonsága, hogy annak nincs jogilag kötelező ereje, illetve jogi úton nem érvényesíthető.⁵⁰²

Úgy véljük, hogy a fenti esetkör helytálló lehet a magyar gyakorlat szempontjából is. Álláspontunk szerint a konkrét veszélyhelyzet mint a vagyoni károsodás egyik esetköre ismert és elismert a büntetőjogi védelem biztosítása szempontjából, mégpedig a csalás kísérletének tekintetében bír kiemelt jelentőséggel, hiszen mind a magyar, mind a német szabályozás materiális bűncselekményként határozza meg a csalás törvényi tényállását. A befejezettséghez tehát nem elegendő a konkrét veszély fennállása, mert az legfeljebb a deliktum kísérletének megállapítására alkalmas, ahhoz viszont kétséget kizáró módon elegendő. Továbbgondolva a fejtegetést azt is

---

⁵⁰² MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2, i.m.*, 458-459. old.

kijelenthetjük, hogy annál több – általában – nem is lehetséges, vagyis ez a kísérleti szakasz legfelső foka, hiszen ha konkrét, a büntetőjog szánmára vagyoni kárként értékelhető hátrány éri a sértettet, akkor az már a bűncselekmény kísérleti szakán túlmutat, s többnyire a befejezett alakzat megállapítására ad lehetőséget.

A kár nagysága tekintetében hasonló a német álláspont a hazai megítéléshez, mivel az szintén a vagyon, illetve a vagyonrész piaci értékét alapul véve határozza meg a bűncselekménnyel okozott kár nagyságát. Példaként említhetjük az áruk vonatkozásában kialakult gyakorlatot. Ebben az esetben nem csak annak minősége fogja meghatározni a kárösszeget, hanem valamennyi árképző tényezőt figyelembe vesz, vehet a bíróság. Ebből kiindulva talán egyértelműnek tűnik, hogy a kármérték megállapítása objektív alapokról indul ki, hiszen teljesen irreleváns büntetőjogi szempontból az, hogy a sértettnek milyen érzelmi viszonya állt fenn az adott vagyonelemhez. Ennek a sajátos, szubjektív töltetű értéktöbbletnek (előszereteti értéknek) – ugyanúgy, mint a magyar álláspont esetében – a kár nagyságának megállapítása során történő figyelembevételét a gyakorlat mellőzi, hiszen ha azt beemelné az értékelés körébe, akkor az addigi objektív értékmegállapítás olyan mértékben szubjektívvá válna, amely kiszámíthatatlanná tenné a bírói gyakorlatot.⁵⁰³

Bár az irodalom megkísérel szubjektív momentumokat is becsempészni a büntetőjogi értékelés érdekkörébe, a bírói gyakorlat ezt csupán csekély lelkesedéssel, mondhatni, kifejezetten hűvös távolságtartással fogadja. Vélhetően azért, mert ebben az addig kisebb-nagyobb problémákkal ugyan, de kellően objektivizálható, így egységes értékelési alapra helyezhető kármegállapítás közel koherens gyakorlatának erodálódását érzékelik.⁵⁰⁴

---

⁵⁰³ SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II, i.m.*, 248. old.

⁵⁰⁴ WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht-Besonderer Teil 2, i.m.*, 283-284. old.

2.5. A BŰNÖSSÉG PROBLEMATIKÁJA

A csalás relációjában figyelmet kell fordítanunk a bűnösség kérdésére is, nem csupán azért, mert ez a tényállás megvalósulása szempontjából alapvető jelentőséggel bír, hanem azért is, mert a magyar dogmatikához szokott szemlélet érdeklődve csodálkozik rá a német jogalkotás sajátosságára, miszerint nem tartotta szükségesnek a törvényhozó a büntető törvénykönyvben szerepeltetni a bűnösség egyik formáját sem.⁵⁰⁵ Mégsem kaphatjuk fel teljes joggal a fejünket – amennyiben ezt a magyar büntető-jogalkotás elmúlt közel százharminc esztendejére vetítjük –, ugyanis hazánkban szintén volt hatályban olyan kódex, amely hallgatásba burkolózott ebben az egyébként valóban roppant jelentőségű kérdésben.⁵⁰⁶

Amennyiben áttekintjük a jelenleg hatályos német büntető törvénykönyvet, akkor a szándékosságra vonatkozóan mégis találhatunk rendelkezést, ám ez csupán amolyan kiegészítő jellegűnek tekinthető, ugyanis azt olvashatjuk, hogy szándékosságnak kell azt is tekinteni, ha olyan cselekményt valósít meg az elkövető, amelyhez szándékosságot követel meg a törvény, azonban annak következményeire elegendő a gondatlanságnak is kiterjednie.⁵⁰⁷

Magyar viszonylatban a csalás szándékos bűncselekményként, méghozzá – a célzatos jellege miatt – tipikusan egyenes szándékkal megvalósítható bűncselekményként ismert. Kérdés, hogy a már fent említett, a bűnösséget érintő alapvetően eltérő német megoldás van-e, illetve lehet-e bármilyen kihatással arra, hogy a csalás elkövetéséhez milyen bűnösséget követel meg a jogalkotó, továbbá, hogy ez milyen konstrukcióban kerül szabályozásra a büntető törvénykönyvben. Elöljáróban annyit mindenképpen meg kell jegyeznünk – anélkül hogy részleteit érintenénk a kérdésnek, erre egyébiránt

---

⁵⁰⁵ FREUND, Georg: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Springer, Berlin, 2009², 259-310. old.

⁵⁰⁶ Ez a norma pedig az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex volt, amelynek már nem sokkal hatálybalépése után azt (is) felrötták, hogy ilyen fontos fogalmakat miért nem definiál, s helyez el a büntetőjog fogalomrendszerében.

⁵⁰⁷ Lásd a német Büntető Törvénykönyv 11. § (2) bekezdését.

terjedelmi okoknál fogva nincs is lehetőségünk –, hogy a válasz igenlő, s ez talán már abból is következik, hogy a német dogmatika más felfogásban tárgyalja magát a bűnösség kérdését mint a bűncselekmény lényegi szubsztrátumát s ennek fajtáit is. Ebből következően csupán utalunk arra, hogy el kell vonatkoztatnunk – méghozzá teljes mértékben – a hazai bűnösségtani elmélkedésekkel kapcsolatos megközelítéstől, s azt a német megközelítés alapján kell szemlélnünk.

A német irodalomban⁵⁰⁸ a szándékosság és gondatlanság kategóriáit elhatárolják ugyan, azonban a szándékosságon belül annak – szemben a magyarral⁵⁰⁹ – három fokát különböztetik meg: a *dolus directus* I. és II. fokát, valamint a *dolus eventualis*.⁵¹⁰ Az esetek jelentős részénél a bűncselekmény megvalósításához elegendőnek tartják az eshetőleges szándék fennállását is.

A német törvény a csaláshoz általában követeli meg a szándékot, s elkövethetőnek tartja eshetőleges szándékkal megvalósítva is, bár kétségtelenül tekintettel kell lenni a gazdagodás szándékára, célzatára⁵¹¹ is.⁵¹² Ismét utalunk kell arra, hogy e tekintetben jelentős eltérést tapasztalhatunk a család magyar szabályozásához képest, hiszen a magyar dogmatika elképzelhetetlennek tartja a csalás – a normaszövegben is fellelhető célzat miatt – eshetőleges szándékkal történő megvalósítását.

A német jogalkotó is differenciál azonban, s nem az egész tényállást tekintve tartja elegendőnek az eshetőleges szándékot, azt csupán a tényállás egyes elemeihez rendeli szükséges és egyben elegendő bűnösségi alakzatként, más tényállási elemekhez azonban a *dolus directus* I. fokát írja elő. Ez utóbbit az elkövető magának vagy egy harmadik személynek történő jogtalan vagyoni

---

⁵⁰⁸ A bűnösség fogalmának német áttekintéséhez lásd például SAFFERLING, Christoph J. M.: *Vorsatz und Schuld*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

⁵⁰⁹ A magyar törvény az egyenes szándékot és az eshetőleges szándékot különbözteti meg.

⁵¹⁰ GROPP, Walter: *Strafrecht – Allgemeiner Teil*, Springer, Berlin, 2005³, 163. old.

⁵¹¹ A magyar törvény ezt jogtalan haszonszerzési célzatként értékeli.

⁵¹² SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II, i.m.*, 257-258. old.

előny megszerzésére irányuló célzatához követeli meg, míg a megtévesztés, a tévedés és a vagyoni kár vonatkozásában elegendő a szándékosság eshetőleges formája is.⁵¹³

Csupán megjegyezzük, hogy a magyar büntetőjogi gondolkodásban sem ismeretlen az a megközelítés, hogy egy tényálláson belül a egyes tényállási elemekre a bűnösség különböző formái és esetleg azoknak is különböző fokai terjedjenek ki. Gondolhatunk például – egyebek mellett – a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetésre, amelynek alapesetét illetően az elkövetési magatartásra a szándékosság is kiterjedhet, míg az alapeseti eredményre a gondatlanság. Természetesen – és ez igaz a német büntetőjogra is – attól függetlenül igaz, hogy a különböző tényállási elemek különböző bűnösséggel valósulnak meg, kell meghatározni a cselekmény – bűnösség szempontjából történő mikénti minősülését, hiszen a jogalkotó magához a cselekményhez rendel jogkövetkezményt. A cselekmény egészének bűnössége fontos abból a szempontból is, hogy eltérő következményei lehetnek egyik és másik bűnösségi alakzattal megvalósult cselekménynek.

Talán egyébiránt azzal is magyarázható magyar és a német felfogás különbözősége, hogy a magyar abból indul ki, hogy a bűnösségtől függetlenül értékeli a bűncselekmény célzatát mint tényállási elemet, tehát nem annak keretén belül helyezi el, szemben a német variánssal, amely beépíti a bűnösség fogalmiságába a jogtalan haszonra törekvést, hiszen a *dolus directus* I. fokát képező szándékossági típust kell az elkövetőnek produkálnia a gazdagodási szándék vonatkozásában ahhoz, hogy megállapítható legyen a bűncselekmény. A magyar tudományra egyébként nem jellemző – talán a cselekmény célzatos jellege miatt ezt feleslegesnek tartja –, hogy a csalás esetében külön-külön górcső alá vegye az egyes tényállási elemek lehetséges bűnösségi formáit.⁵¹⁴

---

⁵¹³ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 228. old.

⁵¹⁴ CSEMÁNÉ VÁRADI Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet, i.m.*, 423. old., ERDŐSY Emil-FÖLDVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, i.m.*, 514. old., BLASKÓ-MIKLÓS-SCHUBAUER: *Büntetőjog Különös*

2.6. A GAZDAGODÁS

A német normaszöveg megköveteli a jogtalan gazdagodásra törekvést ahhoz, hogy a csalás megállapítható legyen. Fontos, hogy a vagyoni előnynek jogtalanoknak kell lennie, ami azt jelenti, hogy a gazdagodás a fennálló vagyoni renddel ellentétes, arra az elkövetőnek semmiféle jogos és esedékes igénye nincs.⁵¹⁵ Abban az esetben, ha a gazdagodással megcélzott vagyona bármiféle jogi alapja van az elkövetőnek, tehát jogszerűen követeli, mert például esedékes a teljesítés, az kizárja a gazdagodás jogellenességét, és ennél fogva értelemszerűen – a tényállási elem hiánya miatt – a csalás megállapíthatóságát is. A gazdagodás jogellenes volta tehát objektív ismérvnek tekinthető, nem mellékes azonban ennek tudati tükröződését vizsgálni, hiszen egyáltalán nem irreleváns, hogy miként viszonyul az elkövető hozzá, ilyen értelemben indokolt kiterjeszteni a vizsgálódást a szubjektum oldalára is. Ennek egyfelől azért van, lehet jelentősége, mert ha objektíve jogos a gazdagodási szándék, akkor ennek további értékelése szükségtelen, hiszen olyan tényállási elem hiányzik, amelynek fennállását megköveteli a norma a bűncselekmény megállapításához. Másfelől viszont talán nem felesleges megemlítenünk azt, hogy – amennyiben a jogellenesség mégis megállapítható – az elkövetőnél fennálló pszichés viszony körében a gazdagodás jogellenességének tudatát is elemezni szükséges, hiszen számos, e pszichés viszonyt befolyásoló körülmény – mint például magában a gazdagodás jogellenességében való tévedés – alapvetően determinálhatja a büntetőjogi felelősség kérdését.

E helyütt kell megemlítenünk az úgynevezett „anyagazonosság” kérdését.⁵¹⁶ A fogalom a gazdagodás kapcsán merül fel a német irodalomban. Eszerint szükséges a csalás elkövetéséhez az, hogy a vagyoni kárt okozó rendelkezés és az elérni kívánt vagyoni előny között azonosság álljon fenn, tehát a kár és az

---

Rész II., i.m., 272. old., Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: Büntetőjog Különös Rész, i.m., 692. old.

⁵¹⁵ BALDUS, Paulheinz – WILLMS, Günther (Hrsg.): *Strafgesetzbuch – Leipziger Kommentar, i.m., 122. old.*

⁵¹⁶ TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze, i.m., 1707-1708. old.*

előny ugyanazon a vagyoni rendelkezésen alapuljon és a gazdagodás a károsított vagyon terhére közvetlenül⁵¹⁷ következzen be. A felfogás tehát az érme két – a kár és az előny – oldaláról közelíti meg a cselekményt.

Vitatott lehet a gazdagodás értelmezése kapcsán annak megítélése a dopping vonatkozásában. Kétséget kizárónak tűnik, hogy abban az esetben, ha a sportoló azért alkalmaz meg nem engedett szert teljesítményének javítása érdekében, mert annak segítségével jobb helyezést, és ezen keresztül magasabb díjazást kíván elérni, megállapítható a szó büntetőjogi értelmében vett csalás. Csupán utalunk arra, hogy ez esetben is kiemelt figyelmet kell fordítani a kár, illetve a gazdagodás mértékének meghatározására, s ez talán nem is olyan egyszerű, hiszen komoly bizonyítási nehézségeket vethet fel az, hogy milyen helyezést kíván elérni a szerhasználó, s ezáltal milyen vagyoni előny elérésére törekedett. Ilyen szituációban jelentőséggel bírhat az is, hogy doppingtól mentes állapotában egyébként milyen képességekkel rendelkezik, mivel egy szerényebb képességű sportoló még dopping használata mellett sem feltétlenül lehet vetélytársa egy, az adott sportágban kiemelkedő teljesítményt felmutató sportolónak. Nem mellékes ennek a problémakörnek a büntetőjogi értékelése sem, hiszen nem mindegy, hogy alkalmatlan vagy alkalmas kísérletnek tekintjük a cselekményt, szintén nem mindegy, hogy – abban az esetben, ha kívülálló (például a sportoló menedzsere) veszi rá a doppinghasználatra a sportolót – milyen elkövetői alakzatokat állapítunk meg, kit tekinthetünk tettesnek, kit részesnek, a részesek közül felbújtóként, esetleg bűnsegédként történik a bűnösség kimondása? E kérdések megválaszolásának nem csupán dogmatikai jelentősége van, hanem szerepet kaphat a büntetés kiszabása során is. Külön problémát képezhet – a kár a gazdagodás szempontjából is –, ha a sportolót úgy doppingolják, hogy ő maga nem is tud arról, hogy illegális szert fogyaszt.

---

⁵¹⁷ Problémát jelenthet a közvetlenség határának meghúzása, vagyis annak eldöntése, hogy meddig tekinthető közvetlenül a rendelkezésből eredőnek a kár, illetve előny, s mi az, ami már e körön kívül esik, azaz – bár formailag a vagyoni rendelkezés következtében lépett fel mint kár – csupán közvetett összefüggés állapítható meg.

Szintén a gazdagodás oldaláról jelent problémát azon esetkör – kapcsolódva továbbra is a dopping igénybevételével megvalósuló visszaéléshez –, amikor nem kíván direkt módon az előkelőbb helyezéssel magasabb pénzdíjra szert tenni, hanem csupán a sportteljesítményének növelése érdekében alkalmaz meg nem engedett szert a sportoló. Abban az esetben, ha az eljárás során nem sikerül alátámasztani bizonyítékként értékelhető eszközökkel a gazdagodásra törekvést, akkor álláspontunk szerint nem értelmezhető csalásként a magatartás, pontosan a vagyoni célra irányultság hiánya miatt.

A közvetlenséget illetően szintén jelentkezhet probléma a dopping kapcsán. Megállapítható-e a gazdagodás közvetlen⁵¹⁸ jellege abban az esetben, ha a sportoló nem egy konkrét sportversenyen kívánt kedvezőbb helyezést elérni – hiszen ekkor a közvetlenség kevésbé lenne kétséges –, hanem folyamatos kiemelkedő szereplésével olyan összesített ranglistán, ahol egy bizonyos helyezésig premizálják a versenyzőket? Megállapítható-e ebben az esetben a gazdagodás közvetlen jellege? Álláspontunk szerint igen, mivel a kár akkor következik be, amikor a díjazást kifizetik a sportolónak, ez tehát közvetlenül okozza a kárt, s egyben következik be a gazdagodás. Itt valóban a közvetlenség problémája (is) előtérbe kerülhet, azonban nem a gazdagodáshoz kapcsolódóan, hanem az elkövetési magatartással összefüggésben, hiszen azt kell szemügyre venni, hogy a megtévesztés eredményezte-e a vagyoni rendelkezést. E tekintetben nem az bír elsődleges jelentőséggel, hogy időben milyen reláció áll fenn a cselekmények (megtévesztés-rendekezés) között,⁵¹⁹ hanem annak okozati kapcsolatát kell feltárni. E felfogásban tehát mellékes – amennyiben az okozati összefüggés megállapítható –, hogy egy konkrét versenyre koncentráltan doppingol a sportoló, vagy pedig egy későbbi, összesített jobb eredmény érdekében.

---

⁵¹⁸ A közvetlenség kérdésére már az ún. „anyagazonosság” említésénél utaltunk.

⁵¹⁹ Természetesen itt is feltételezhető egyfajta időbeli közelség.

3. A CSALÁS MINŐSÍTETT ESETEI

Már utaltunk korábban rá, s ezt a csalás minősített eseteinek rendszerénél is megerősíthetjük, hogy a tényállás felépítésének német jogtechnikai megoldása sok tekintetben különbözik a magyar tényállás-szerkesztési elvektől. Ez természetesen több tényező együttes közrehatásának következményeként alakult így, ám tekintettel arra, hogy e kérdés megítélése jelen dolgozat kereteit jelentősen meghaladná, annak kifejtését mellőzzük.

Általánosságban annyi mindenképpen megjegyzendő, hogy a minősítési rendszert illetően sem egyezik meg teljes mértékben a német törvény a magyar megoldással, mivel egyfelől az okozott kár mértéke nem bír olyan differenciáló erővel, mint nálunk⁵²⁰, másfelől az egyes minősítő körülmények – amelyekre a későbbiekben kitérünk – definiálását általában mellőzi a törvény, csakúgy, mint a bűnösség egyes alakzatainak meghatározását. Természetesen a legális fogalomhiány egy idő után – érthető módon – kiprovokálta azt, hogy a tudomány, illetőleg a gyakorlat kidolgozza a maga fogalmiságát és megtöltse a saját maga által célszerűnek vélt tartalommal az egyes fogalmakat. Ez a koncepció azonban Janus-arcú. Lehet helyes a mögöttes megfontolás, mondván: nem kötöm meg bírót a kezébe, alakítsd ki magadnak – mérlegelve az eset összes körülményeit – a fogalom tartalmát. Lehet azonban helytelen is, mivel e bírói szabadság nem csupán szabadságot, hanem bírói önkényt is rejthet magában.

Megemlítendő, hogy – a 263. § (4) bekezdése alapján alkalmazandó szabály szerint⁵²¹ – kizárt a minősített esetek megállapíthatósága, ha a cselekményt csekély értékre követik el. A törvényben meghatározott személyi körbe tartozó

---

⁵²⁰ Btk. 318. § (2)-(7) bekezdése.

⁵²¹ 243. § (2) bekezdés.

személy⁵²² sérelmére történő elkövetés esetén a csalás magánindítványra üldözendő, úgyszintén akkor is, ha csekély értékre⁵²³ követik el.⁵²⁴

3.1. AZ ÜZLETSZERŰ ÉS A BŰNSZÖVETSÉGBEN TÖRTÉNŐ ELKÖVETÉS

Megállapítottuk már a korábbiakban is, hogy a legújabb német szemlélet szerint a csalás vagyoni elleni bűncselekményt képez. Nyilvánvalónak tűnik az a megállapítás is, hogy számos elkövető nem kizárólag egyetlen csalás megvalósítását határozza el, hanem adott esetben rendszeres jellegű elkövetést tűz ki célul, amelynek a motivációja egyértelmű: lehetőség szerint munka és anyagi befektetés nélkül minél magasabb profithoz jutni, s ezt addig realizálni, amíg csak lehet. Az *üzletszerű elkövetés* minősítő körülményként történő meghatározásának jogpolitikai indoka alapvetően tehát nem más, mint az elősködő, mások csalárd, vagyoni kárt okozó kihasználásából hasznot húzó személyek visszatartása a magasabb büntetési tétellel történő fenyegetés által.

A német jogalkotó felismerve az üzletszerű elkövetés társadalomra veszélyesebb jellegét, szigorúbb szankciókat rendel alkalmazni akkor, ha a csalást üzletszerűen követik el.⁵²⁵ E helyes megfontolás mellé azonban nem nyújtott segítő kezet a gyakorlat számára, vagyis nem határozta meg azt, hogy milyen tartalmú elkövetést lehet, kell üzletszerű elkövetőnek tekinteni.⁵²⁶

Amennyiben az „üzletszerű” kifejezés köznyelvi tartalmából indulunk ki, akkor már abban is megfogalmazódik valamilyen rendszerességre, ismétlődő jellegre törekvés. Kérdés, hogy a jog ezt a köznyelvi értelmet milyen normatív

---

⁵²² 247. §.

⁵²³ A csekély érték tekintetében nincs egységes álláspont. Az irodalomban 25, 30, és 50 eurót is említenek mint a csekély érték felső határát. JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 255. old. A német Legfelsőbb Bíróság a 25 eurót fogadja el: lásd a 2.StR 509/00. számú döntést.

⁵²⁴ 248a. §.

⁵²⁵ 263. § (3) bekezdés 1. pont 1. fordulata.

⁵²⁶ A gyakorlat értelmezéséhez lásd különösen a német Legfelsőbb Bíróság 5.StR 182/06, 1.StR 181/07, 5.StR 615/07. számú döntéseit.

tartalommal kívánja megtölteni: átveszi és csupán precízebb köntösbe bújtatva definiálja, vagy esetleg kényszert érez egy teljesen más tartalom kialakítására?

A német szemlélet szerint az követi el üzletszerűen a cselekményt, aki a cselekményt azzal a szándékkal valósítja meg, hogy az ismételt elkövetés által jelentősebb tartamban és mértékben folyamatos bevételt biztosítson magának.⁵²⁷ Ezzel a tartalommal tölti meg a praxis is a fogalmat.⁵²⁸ Általában az üzletszerűség olyan eseteknél tipikus – bár nem kizárólagos jelleggel –, ahol visszatérő szolgáltatásokról van szó, ilyen például a szociális, illetve munkanélküli segély. Megállapítható az üzletszerűség akkor is, ha csupán egy cselekményt követtek el, de a szándék a fogalomban meghatározott célra irányul.

Az üzletszerű elkövetéssel egy pontban szabályozza a német törvény a *bűnszövetségben történő elkövetést* is.⁵²⁹ Ez a csalás vonatkozásában azonban csak akkor állapítható meg, ha olyan bűnszövetség tagjaként cselekszik az elkövető, amely okirathamisítás vagy csalás folytatólagos elkövetésére jött létre. Bűnszövetség akkor létesül, ha legalább három személy megállapodik abban, hogy meghatározott tartamban több, a törvényben meghatározott típusú bűncselekményt követnek el.⁵³⁰

A korábbi bírói gyakorlatban eltérő álláspontok alakultak ki a tekintetben, hogy két vagy három személy megállapodása képezi a bűnszövetség alapját. A diskurzus végére a német Legfelsőbb Bíróság tett pontot 2001-ben azzal, hogy – elfogadva az irodalomban addigra már talán többségben lévő álláspontot, miszerint maga a fogalom is több személy közreműködését tételezi fel – részben szembefordulva a korábbi gyakorlattal, kimondta: három személy szükséges ezen minősítő körülmény megállapíthatóságához. Ezzel

---

⁵²⁷ KINDHÄUSER, Urs – NEUMANN, Ulfrid – PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*, 2. kötet, *i.m.*, 4691. old.

⁵²⁸ Lásd a német Legfelsőbb Bíróság 1.StR 782/93. számú döntését.

⁵²⁹ 263. § (3) bekezdés 1. pont 2. fordulata.

⁵³⁰ RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I.*, *i.m.*, 92-93. old.

megpróbálta kézzelfoghatóbbá tenni a bűnszövetség és a társtettesség közti különbséget.⁵³¹ Nem véletlen egyébiránt – s meglehetősen logikusnak tűnik – a két minősítő körülmény összekapcsolása, mivel az üzletszerű elkövetés gyakran összekapcsolódik a bűnszövetségben történő elkövetéssel.⁵³² Ehhez kapcsolódóan megjegyezzük, hogy az üzletszerűen, bűnszövetségben történő elkövetés – tehát a két eset együttes megállapítása – nem ebbe, hanem egy másik minősített esetben ütközik.⁵³³

3.2. A NAGY MÉRTÉKŰ KÁR OKOZÁSA, ILLETVE SOK EMBER VAGYONÁNAK VESZÉLYEZTETÉSE

A magyar szabályozáshoz hasonlóan a *kár nagyobb mértéke* is megjelenik a család német szabályozásának minősítő körülményeként.⁵³⁴ Mint utaltunk rá, nem differenciál olyan pontosan ugyan, mint a magyar törvény, de felismeri – álláspontunk szerint egyértelműen helyesen – a német jogalkotó is azt, hogy nagyobb kár okozása nagyobb társadalomra veszélyességet is hordoz magában.

A német törvény nem határozza meg, hogy mi tekinthető „*nagy mértékű*” kárnak, e tekintetben tehát ismét a gyakorlatnak kellett meghatározni azt az értéket, amelytől kezdődően az okozott kár mértéke már kimeríti e minősítő körülményt. Az összeget ötvenezer euróban határozták meg.⁵³⁵

Nyilvánvalóan indokolt volt viszonylag magasabb összegnél meghúzni a határt, tekintettel arra, hogy abban az esetben, ha megállapítják e minősítő körülmény fennállását, jelentősen emelkedik a büntetési tétel határa, ugyanis jelen esetben már – szemben az alapesetben rögzített büntetési tétellel öt évig

⁵³¹ A német Legfelsőbb Bíróság Nagy Tanácsának GStt 1/00. számú döntése.

⁵³² Az újabb értelmezéshez lásd a német Legfelsőbb Bíróság 1.StR 544/02., 5.StR 511/03. és 4.StR 202/01. számú döntéseit.

⁵³³ 263. § (5) bekezdés.

⁵³⁴ 263. § (3) bekezdés 2. pont 1. fordulata.

⁵³⁵ 1. StR 274/03. számú döntés.

terjedő szabadságvesztés vagy pénzbüntetés – a büntetés hat hónaptól 10 évig
terjedő szabadságvesztés.

A mondat második fordulatóban szabályozott minősítő körülmény – *amikor az
elkövető azzal a szándékkal cselekszik, hogy a folytatólagosan elkövetett
csalás által sok embert veszélyeztessen vagyona elvesztésének lehetőségével*⁵³⁶
– kifejezetten igényli a bűnösség részletes értékelését, mivel az irodalom már
egy bűncselekmény elkövetése esetén is megállapíthatónak tartja e minősítő
körülményt, az elkövető erre irányuló szándékának fennállása esetén. A
szándéknak mindenekelőtt azt kell átfognia, hogy több, büntetőjogi értelemben
véve önálló csalást követ el, s nem azt, hogy mely személyek lesznek
érintettek a bűncselekménye által.⁵³⁷ Ebből levonható az a kézenfekvőnek tűnő
következtetés is, hogy nem állapítható meg ezen körülmény, ha kizárólag egy
sértett sérelmére történik a bűncselekmény elkövetése.

Kérdésként vetődhet fel az, hogy hány személy tekinthető „sok”-nak? Erre
vonatkozóan az a konszenzus alakult ki, hogy egyik oldalról mindenképpen
több, mint három, másrészt viszont nem szükséges, hogy felmérhetetlen számú
személyről legyen szó. Elmondható, hogy amennyiben húsz, illetve annál több
érintettről van szó, akkor az általában „sok”-nak tekinthető. A probléma
megítélése azonban – tekintettel a német Büntető Törvénykönyv más
tényállásoknál használt fordulataira – közel sem egyértelmű. Megjegyzendő
továbbá, hogy e minősítő körülmény kizárólag természetes személy sérelmére
valósítható meg, tehát jogi személy esetén kizárt e körülmény
megállapíthatósága.⁵³⁸

---

⁵³⁶ 263. § (3) bekezdés 2. pont 2. fordulata.

⁵³⁷ SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: *Strafgesetzbuch Kommentar*, i.m., 2103. old.

⁵³⁸ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 252. old.

3.3. GAZDASÁGI SZÜKSÉGHELYZET ELŐIDÉZÉSÉVEL TÖRTÉNŐ ELKÖVETÉS

Érdekesnek és helyénvaló szabályozásnak tűnik a jogalkotó álláspontja, amikor súlyosabb büntetéssel fenyegeti azt az elkövetőt, aki csalásával *más személyt gazdasági szükséghelyzetbe sodor*.⁵³⁹ E minősítő körülmény kodifikálásával azonban a normaalkotó szemlélete messze túlmutat a büntetőjog síkján. Azzal, hogy a csalás következményeként fellépő nehéz gazdasági helyzetet minősítő körülményként rögzíti, olyan büntetőpolitikai érzékenységről tesz tanúbizonyságot, amely – e tekintetben – hiányzik a magyar jogalkotóból. A bűncselekmény olyan társadalmi hatását emeli be a törvénybe, amelynek már a pusztán felismerése is üdvözlendő, minősített esetként történő megfogalmazása helyeslendő és maximálisan támogatandó. Bár – és ezt majd a fogalom kifejtésénél láthatjuk – nem lehet felhőtlen az örömünk, ugyanis ez a terminus technicus elsődlegesen nem a sértett gazdasági szükséghelyzetét takarja.

E minősítő körülmény tartalmát áttekintve adódik a kérdés, hogy mit is tekinthetünk gazdasági szükséghelyzetnek. Nem meglepő, hogy maga a törvény ezt a kifejezést sem definiálja, s ezáltal még támpontot sem ad annak értelmezéséhez.⁵⁴⁰

A „*gazdasági szükséghelyzet*” fogalmilag olyan állapotot jelent, amikor az ilyen szituációban lévő személy a saját, illetve az általa nyújtott tartásra jogosultak számára a létfenntartáshoz szükséges körülményeket sem tudja biztosítani.⁵⁴¹

Ebből is következhet az a felvetés, hogy kinél kell a tényállásszerűséghez megkövetelt gazdasági szükséghelyzetnek realizálódnia? A sértettnél, esetleg

---

⁵³⁹ 263. § (3) bekezdés 3. pont.

⁵⁴⁰ Az értelmezéshez lásd például a 3.StR 371/00. számú legfelsőbb bírósági döntést.

⁵⁴¹ KINDHÄUSER, Urs – NEUMANN, Ulfrid – PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*, 2. kötet, i.m., 4692. old.

megalapozza a súlyosabb minősítést az is, ha például a csalás miatt fizetésképtelenné vált sértett hitelezőjét hozza gazdaságilag kilátástalan helyzetbe az elkövető? A szélesebb körben elterjedt értelmezés szerint az elkövető szándékának mindenekelőtt a harmadik személynél bekövetkező gazdasági szükséghelyzet kialakulására kell kiterjednie, vagyis az elkövetés közben azt kell átfognia a tudatának, hogy magatartásával okozati összefüggésben a sértettől különböző harmadik személy életfeltételeit illetően alakul ki olyan szituáció, amely nehéz helyzetbe hozza.⁵⁴²

3.4. A HIVATALOS SZEMÉLY ÁLTAL TÖRTÉNŐ ELKÖVETÉS

Minősített esetként szabályozza a német Büntető Törvénykönyv azt az esetet, amikor *a hivatalos személy hatáskörével vagy állásával visszaélve követi el a csalást.*⁵⁴³ Szemben a korábbi esetekkel, ebben az esetben találhatunk jogalkotói segítséget – értelmező rendelkezések formájában – a törvényben.⁵⁴⁴

Feltétlenül utalnunk kell arra, hogy e minősítő körülmény két esetet foglal egy pontba.⁵⁴⁵ Az első fordulat esetében a hivatalos személy *hatáskörével él vissza.* Ebben az esetben hatáskörén belül – tehát formailag jogszerűen – jár el az elkövető, s azt használja fel a csalás elkövetéséhez. Ezzel szemben amikor *állásával visszaélve* valósítja meg az elkövető a bűncselekményt, akkor hatáskörét túllépve, a hivatalos jellegből eredő lehetőségeket kihasználva valósul meg a csalás.⁵⁴⁶

---

⁵⁴² SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: *Strafgesetzbuch Kommentar, i.m.*, 2103. old.

⁵⁴³ 263. § (3) bekezdés 4. pont.

⁵⁴⁴ 11. § (1) bekezdés 2. pont.

⁵⁴⁵ A minősítés konkretizálásához lásd például a német Legfelsőbb Bíróság 5.StR 571/00. számú döntését.

⁵⁴⁶ WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht-Besonderer Teil 2, i.m.*, 303. old.

3.5. A BIZTOSÍTÁSI ESEMÉNY SZÍNLELÉSÉVEL ELKÖVETETT CSALÁS

Kiemelt társadalomra veszélyességűnek tartja a jogalkotó a biztosítási csalásokat, ezért bizonyos típusait a csalás minősített esetei körébe utalja.⁵⁴⁷

Nem minden biztosítással kapcsolatos csalás esik azonban e pont alá, ugyanis akkor felel csupán ezért az elkövető, ha *biztosítási eseményt színlel, miután ő vagy más ebből a célból jelentős értékű dolgot tűzbe vet, vagy annak felgyújtásával részben, illetve egészben megsemmisít, vagy egy hajót elsüllyeszt vagy zátonyra futtat.*⁵⁴⁸

A jelentős érték meghatározását a törvény mellőzi, e tekintetben az irodalom sem mutat egységes álláspontot. Van olyan vélemény, amely szerint hétszáz euró,⁵⁴⁹ míg mások szerint ezer euró feletti összeg tekintendő annak.⁵⁵⁰ Hajó alatt bármilyen vízijármű – függetlenül típusától és nagyságától – értendő. Akkor tekintendő elsüllyesztettnek a hajó, ha annak jelentős része a vízfelszín alá kerül, míg zátonyra futtatottnak akkor, ha megfeneklik és ezáltal mozgásképtelenné válik.⁵⁵¹

---

⁵⁴⁷ Az értelmezéshez lásd a német Legfelsőbb Bíróság 4.Str 471/99. számú döntését.

⁵⁴⁸ 263. § (3) bekezdés 5. pont.

⁵⁴⁹ KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht – Besonderer Teil II.*, i.m., 218. old.

⁵⁵⁰ JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 254. old.

⁵⁵¹ TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, i.m., 1714. old.

V. A CSALÁS OSZTRÁK SZABÁLYOZÁSA

Jogászi körökben ismert és gyakran hivatkozott tény, hogy a magyar jogrendszer – köszönhetően a földrajzi közelségnek, a gazdasági kapcsolatoknak és még egyéb okoknak – számtalan szállal kötődik a német, illetve a német nyelvterület jogrendszereihez. Talán leginkább és történelmi kontinuitásában legtisztábban az osztrák jogrendszerhez való kötődésünk bír jelentőséggel. Ez a kötődés – természetesen elismerve az egyéb jogrendszerekkel megfigyelhető kölcsönhatást is – a legtöbb jogág vonatkozásában jelen van, s ez alól a büntetőjog sem kivétel. Jogtörténetünkben, még hozzá büntetőjog-történetünkben kissé távolabbra visszatekintve megállapíthatjuk, hogy ékes bizonyítéka ennek a Csemegi-kódex (is), amely számtalan ponton támaszkodik a német nyelvterületek törvénykönyveire, illetve törvényjavaslataira, nemkülönben a német büntetőjog-tudomány dogmatikai vívmányaira.

A közelmúlt s napjaink változásai nyilvánvalóan kihatottak, illetve kihatnak büntetőjogi gondolkodásunkra és büntetőjog-alkotásunkra egyaránt, azonban ha áttekintjük büntető törvénykönyvünket, sok ponton hasonlóságot fedezhetünk fel az osztrák büntető törvénykönyvvel – elsősorban a klasszikusnak számító tényállások vonatkozásában, hisz ne feledjük, hogy a jogalkotást minden államban befolyásolja az adott társadalmi-gazdasági környezet, amelyben egy ország működik.

1. A CSALÁS RENDSZERTANI ELHELYEZÉSE

A korábbiakban már utaltunk rá, hogy a jogtörténetben számos nézet uralkodott a csalás rendszertani elhelyezését illetően. Napjainkra – bár gyakorlatilag ez már korábbra is tehető – egyeduralkodóvá vált az az álláspont, amely a csalás vagyoni elleni jellegét ismeri el. Ez a megközelítés

általánossá vált az osztrák büntetőjogban is,⁵⁵² s a jogalkotó is fejet hajtott előtte, ugyanis a Büntető Törvénykönyvben szintén a vagyon elleni bűncselekmények közé⁵⁵³ került a csalás.

Láthatjuk, hogy az osztrák szabályozás e tekintetben inkább a magyar törvényre hasonlít, ahol szintén egy fejezetben vannak elhelyezve a vagyon elleni bűncselekmények,⁵⁵⁴ míg a német megoldás eltérő irányt jelent.⁵⁵⁵ Feltétlenül megjegyzendő azonban az a tény, hogy – s itt a magyar szabályozáshoz képest is eltérést találhatunk – az osztrák jogalkotó nem disztingvál a klasszikus értelemben vett alap-, illetve minősített esetek között, hanem külön tényállásban helyezi el a csalás hagyományosan alapesetnek tekintett meghatározását és – egymástól is elkülönülten – az egyes minősített eseteket. Az eltérő rendszerezés a cselekmény vagyon elleni jellegét érdemben nem befolyásolja, inkább a jogtechnikai elképzelések mögött meghúzódó megfontolások felderítése szolgálhatna – talán – érdekes eredményekkel.

Az osztrák törvény Különös Részének hatodik fejezetében a következő cselekmények⁵⁵⁶ kapcsolódnak elsősorban a csalás kérdésköréhez:

- csalás,⁵⁵⁷
- súlyos csalás,⁵⁵⁸
- üzletszerű csalás,⁵⁵⁹
- szükségbeli csalás.⁵⁶⁰

---

⁵⁵² FABRIZY, Ernst Eugen: *StGB und ausgewählte Nebengesetze, i.m.*, 446. old.

⁵⁵³ „Az idegen vagyon elleni büntetendő cselekmények” című VI. fejezetben található.

⁵⁵⁴ Btk. XVIII. fejezet.

⁵⁵⁵ Lásd a német szabályozást áttekintő részt.

⁵⁵⁶ Természetesen e bűncselekményeken kívül is van több olyan magatartás, amelynek eleme a megtévesztés, de ezekre terjedelmi okok miatt nem térünk ki.

⁵⁵⁷ 146. §.

⁵⁵⁸ 147. §.

⁵⁵⁹ 148. §.

⁵⁶⁰ 150. §.

2. A CSALÁS TÉNYÁLLÁSA

„Aki azzal a szándékkal, hogy a megtévesztett magatartása által maga vagy egy harmadik személy jogtalanul gazdagodjon, valakit tényekre vonatkozó megtévesztés által arra bír rá, hogy olyan valamit tegyen, eltűnjön vagy ne tegyen, amivel ő vagy más vagyonában károsodik, 6 hónapig terjedő szabadságvesztéssel vagy 360 napi tételig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.”⁵⁶¹

A német szabályozás elemzésénél láthattuk, hogy bővebb a tényállás megfogalmazása, mint a magyar törvényben. Ez igaz az osztrák tényállásra is. Első olvasatban kitűnik a normaszövegből az a fordulat, amely sem a magyar⁵⁶², sem a német⁵⁶³ törvényszövegnek nem sajátja, ez pedig nem más, mint a vagyoni hatályú rendelkezés beemelése a tényállásba, s ezáltal abban expressis verbis történő megjelentetése, hiszen ezzel a jogalkotó konkretizálja a rendelkezés típusait, egyben újabb jogértelmezési problémák elé állítja a jogalkalmazót.

Szintén speciális a magyar normaszöveghez képest az osztrák megoldás a tekintetben is, hogy egyértelműsíti: a gazdagodás nem kizárólag az elkövetőnél, hanem harmadik személynél is jelentkezhet. Természetesnek hathat, hogy a csalásból eredő hasznot nem idegen érdektől vezérelve, hanem saját nyereszkesedési céljai szerint kívánja felhasználni az elkövető, azonban elvi síkon nem lehet kizárni az idegen érdekű csalást sem. Ennek kapcsán a magyar törvény semmilyen utalást nem tesz arra vonatkozóan, hogy a gazdagodásnak kinél kell bekövetkeznie, ebből következően az akár az elkövetőnél, akár a sértettől különböző harmadik személynél is bekövetkezhet.⁵⁶⁴

---

⁵⁶¹ Az osztrák Btk. 146. §-a.

⁵⁶² A magyar Btk. 318. § (1) bekezdése.

⁵⁶³ A német Btk. 263. § (1) bekezdése.

⁵⁶⁴ MADAI Sándor: *A csalás értelmezési lehetőségei az osztrák büntetőjogban*, Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi 2. szám (http://www.law.klte.hu/jogimuhely/01_hun_index.htm)

2. 1. A MEGTÉVESZTÉS TARTALMA

A magyar szabályozásban semmiféle utalást nem találhatunk arra vonatkozóan, hogy az elkövetési magatartásnak (tévedésbe ejtésnek, illetve tévedésben tartásnak) mire kell irányulnia. Ezzel a jogtechnikai megoldással szemben az osztrák – és a német – jogalkotó kifejezetten rögzíti a tényállásban azt, hogy a megtévesztésnek tényekre kell irányulnia. Tény alatt a múlt és a jelen olyan történéseit értik, amelyek bizonyíthatóak. Ezen túlmenően disztinkváltnak a tekintetben, hogy külső vagy pedig belső (pszichikai) tényről van szó. Külső tények alatt értenek olyan körülményeket, mint például az áru származási helye, eltarthatósága, vagy egy személy gazdasági körülményei (például fizetési képessége). Belső – pszichikai – tények közé tartozik például egy személy fizetési készsége – mint láttuk a képessége külső tényként értékelendő – csakúgy, mint az ismeretek, készségek, képességek. Nem tekinthetők azonban ténynek például az érzések.⁵⁶⁵

A gyakorlatban problémát jelenthet az értékítélet és a pusztá véleménynyilvánítás elhatárolása. Előbbi képezheti a csalás immanens elemét – ha az tényszerű körülményekre vonatkozó állításként jelenik meg a külvilágban –, míg utóbbi nem. Csupán az utalás szintjén kívánjuk megjegyezni, hogy a tények kategorizálását illetően hasonlóságot fedezhetünk fel a német irodalomban képviselt állásponttal, bár ott is találkozhatunk olyan eltérő véleménnyel, amely a fent bemutatotthoz képest szélesebb körben értelmezi tényként akár a külső, akár a belső történéseket.⁵⁶⁶

Központi eleme a csalás tényállásának az osztrák büntetőjogban is a megtévesztő magatartás. E pontnál azonban meg kell jegyeznünk, hogy az osztrák törvényben található olyan tényállást, amelynek szintén a

---

⁵⁶⁵ KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil*, 2. kötet, Manz, Wien, 2003, 275-276. old.

⁵⁶⁶ RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I., i.m.*, 200. old.

megtévesztés képezi lényegét⁵⁶⁷ – s a csalásnál az elkövetési magatartás meghatározására használt ige főnévi alakja lesz a tényállás neve is⁵⁶⁸ –, azonban ez a deliktum nem a vagyon elleni cselekmények közé tartozik, hanem a különös rész harmadik fejezetében, a szabadság elleni bűncselekmények között található meg, értve a „szabadság” alatt elsődlegesen a döntési szabadságot.

Visszatérve a csalás megtévesztő tevékenységére, az megvalósítható aktív cselekvéssel, mulasztással és ráutaló magatartással is.⁵⁶⁹ Ez utóbbi vonatkozásban hangsúlyozandó, hogy a ráutaló magatartás szintén aktív tevékenységet jelent, ezért nem nyúlhat a jogalkalmazó a mulasztásos cselekmények dogmatikai hátteréhez. Nem kizárt olyan megvalósítási forma, amikor kifejezett és ráutaló magatartással együtt, tehát ezen elemeket együttesen alkalmazva valósítja meg az elkövető a bűncselekményt. Ebben az esetben az osztrák büntetőjog dogmatikai szempontból a kifejezett magatartással megvalósított csaláshoz vél felfedezni kapcsolódási pontot.⁵⁷⁰

Az elkövetési magatartásokhoz kapcsolódóan külön figyelmet fordítanak az osztrák irodalomban a hatóságokkal összefüggésben előforduló csalásoknak. S hogy mennyire nagy jelentőséget tulajdonítanak ennek a kérdésnek, mutatja az is, hogy megkülönböztetik a hatóság ellen elkövetett, illetve a – magyar jogban is korábban széleskörű nyilvánosságot kapott⁵⁷¹ – perbencsalást. A hatóság sérelmére elkövetés során annak lényegét abban látják, hogy az igény címzettje a hatóság, tehát az elkövető a hatóságot megtévesztve kíván anyagi előnyhöz jutni. Ebben az esetben sem támasztanak semmilyen különleges követelményt a megtévesztő magatartás minőségét illetően, hasonlóan a magánszemély sérelmére elkövetett csalásokhoz, s függetlenné teszik a csalás

---

⁵⁶⁷ 108. §

⁵⁶⁸ Täuschung.

⁵⁶⁹ WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil*, Wien, 2006², 232. old.

⁵⁷⁰ KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil*, 2. kötet, i.m., 278. old.

⁵⁷¹ Lásd különösen ANGYAL Pál: *A perbencsalás*, Attila, Budapest, 1939.

megállapíthatóságát attól, hogy van-e a hatóságnak az elkövető által állított téves információk ellenőrzésére vonatkozó kötelezettsége.

Nem tűnik viszont egyértelműnek a perben csalással⁵⁷² kapcsolatban a megtévesztő magatartás megítélése. A korábbi ítélkezési gyakorlat szerint önmagában egy kontradiktórius eljárásban a résztvevő személy által⁵⁷³ szolgáltatott hamis adatok nem alapozták meg a csalást, az elkövetéshez szükségesnek tartották további megtévesztő magatartás kifejtését is. Az újabb megközelítés aszerint disztingvál, hogy a felek – vagy esetleg azok jogi képviselőjének – pusztán tényelőadásáról van-e szó. Amennyiben igen, úgy a csalás megállapítása kizárt, s elsődlegesen az eljáró hatóságoknak kell az eljárás keretében a megtévesztő előadást értékelni.⁵⁷⁴ Abban az esetben viszont ha a megtévesztő magatartást az elkövető formális ki-, illetve meghallgatás keretében fejti ki, akkor megállapítható a csalás.⁵⁷⁵

Szükséges a csalás megállapításához az is, hogy a passzív alanyban tévedés alakuljon ki. A tévedés kifejezést ugyan nem használja a törvény, mivel azt mintegy burkolt fogalomként beépítette a megtévesztés kifejezésbe, s lényegileg annak következményeként fogja fel a tévedést. Emiatt nevezi az osztrák szemlélet a tévedést „közbenső eredménynek”,⁵⁷⁶ hiszen nem az a lényeg, hogy a megtévesztő magatartás következtében létrejöjjön a tévedés – ez szükséges, de nem elégséges feltétele a csalás megvalósításának –, hanem az, hogy emiatt valamilyen károsító magatartásra indítsa az elkövető a passzív alanyt. A tévedés azért is bír különös jelentőséggel, mert ez indukálja majd a kárt okozó vagyoni hatályú rendelkezést, ami miatt a csalás kettős kauzalitású cselekménynek tekinthető. Ehhez kapcsolódóan jegyezhetjük meg generális

---

⁵⁷² Bár perben csalásnak nevezik – mint a későbbiekben láthatjuk – a csalás ezen formáját nem kizárólagosan egy klasszikus értelemben felfogott perhez, hanem a kontradiktórius eljáráshoz kapcsolódónak fogják fel. Ez természetesen mind perben, mind egyéb hatósági eljárásban is előfordulhat.

⁵⁷³ A kifejezést az ügyfelek és nem a hatóság képviselője vonatkozásában használjuk.

⁵⁷⁴ Természetesen ez nem érinti a magatartás egyéb büntetőjogi konzekvenciáját.

⁵⁷⁵ KIENAPFEL, Diethelm: *Grundriß des österreichischen Strafrechts – Besonderer Teil, 2. kötet*, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1988², 275-276. old.

⁵⁷⁶ Lásd például a Legfelsőbb Bíróság 12 Os 11/81. számú döntését.

szabályként, hogy az automata, illetve egyéb, hasonló berendezések „sérelmére” elkövetett megtévesztő magatartások csalásként nem minősíthetők, azok tipikusan más bűncselekmények megállapítására adnak alapot.⁵⁷⁷ Ebből következően talán nem hat a meglepetés erejével az a széles körben elterjedt álláspont, hogy tévedni csak ember tud, ebből következően a csalás is csak természetes személy közreműködésével követhető el, azaz csak és kizárólag természetes személy lehet a csalás passzív alanya, azt azonban a törvény megfogalmazása nem zárja ki, hogy a kár a passzív alanytól eltérő, esetleg nem természetes személynél következzen be.

Jellemző még e kérdéskör megítélésére az úgynevezett „téma-” vagy másként említve „tárgyazonosság” követelménye. Ez alatt az értendő, hogy a passzív alany tévedésének olyan tényre kell vonatkoznia, amelyre az elkövető megtévesztő magatartása vonatkozott. Ilyen megközelítésben tehát a témaazonosság a megtévesztő magatartás során „igénybe vett” tény és a vagyoni hatású rendelkezést kiváltó tény azonosságát jelenti. A passzív alanynak tehát – nem feltétlenül csak arra, de arra a tényre vonatkozóan mindenképpen – tévedésben kell lennie, amely előidézte a diszponálást. Ezt pedig azért tartják szükségesnek, mert ez képezi a hidat a megtévesztő magatartás és a tévedésbe ejtés között, s az okozati összefüggés folytonos fennállása csupán csak így biztosítható.⁵⁷⁸

Külön utalnunk kell arra a tényállásbeli különbségre, amely – egyebekben túl – mind a magyar, mind a német tényállás felépítésétől megkülönbözteti az osztrák szabályozást. Áttekintve az előbb említett két normát, láthatjuk, hogy azokban külön nevesítve szerepel a „tévedésbe ejtés”, illetve a „tévedésben tartás” mint elkövetési magatartás. Ezzel szemben az osztrák szabályozás csupán annyit rögzít, hogy „megtévesztés által”⁵⁷⁹ kell, illetve lehet a csalást

---

⁵⁷⁷ Így például a 148a. § és a 149. § (2) bekezdésében meghatározott csalárd magatartások jöhetnek szóba.

⁵⁷⁸ WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil*, i.m., 232. old.

⁵⁷⁹ 146. §.

elkövetni. Adódik a kérdés, hogy e fordulat magában foglalja-e a tévedés kialakításán kívül a már meglévő tévedés valamiféle kihasználását.

Megtévesztő magatartásként értékelhető a tévedés okozása, amikor az elkövető maga váltja ki a tévedést a passzív alanyban. Nem szükséges azonban – álláspontunk szerint is helyesen – megkövetelni azt, hogy kizárólagos oka legyen a tévedés kialakulásának az elkövető, azaz akkor is megállapítható a bűncselekmény – az egyéb kritériumok fennállása esetén –, ha az elkövető egy már fennálló tévedést megerősít, tehát csupán közrehat, s nem önállóan indukálja a tévedés kialakulását.

Az osztrák büntetőjogban is érzékelt probléma a tévedésben tartás, illetve a tévedésbe ejtés mulasztással megvalósuló alakzatának dogmatikai elhatárolása. Tévedésben tartás akkor állapítható meg, ha az elkövetőnek valamilyen különleges felvilágosítási kötelezettsége állt fent a passzív alany irányában.⁵⁸⁰ A tévedésben tartás tulajdonképpen időbeli meghosszabbítása a már fennálló tévedésnek. Ebből következően más személy tévedésének pusztán kihasználása önmagában – amennyiben egyéb körülmény nem merül fel, s a tévedését kihasználó félnek nincs felvilágosítási kötelezettsége – nem tekinthető csalásnak.

2.2. A TÉVEDÉS KÖVETKEZMÉNYE

A német dogmatikában lényegi ismérvként szereplő és a csalás fontos összetevőjeként elismert kárt okozó magatartás a „*vagyoni rendelkezés*” terminus technicusával kerül megjelölésre.⁵⁸¹ E cselekményrészt az osztrák büntetőjog is megköveteli a csalás esetében, még hozzá egy szokatlan technikai variációval, amely sem a magyar, sem a német törvénynek nem sajátja. A jogalkotó három kifejezés (valamit *tegyen*, *eltűrjön* vagy *ne tegyen*)

⁵⁸⁰ MAYERHOFER, Christoph: *Das österreichische Strafrecht – Erster Teil*, Verlag Österreich, Wien, 2000⁵, 706. old.

⁵⁸¹ JOECKS, Wolfgang: *Zur Vermögensverfügung beim Betrug*, i.m.

segítségével rögzíti a vagyoni hatályú rendelkezés szükségességének követelményét, melyhez hozzáteszi, hogy „*amivel ő vagy más vagyonaiban károsodik*”.⁵⁸² Ez utóbbi nem önmagában véve utal a vagyoni rendelkezésre, hanem csupán annak kárt okozó jellegét teszi a tényállás részévé. Nem kizárt ugyanis, hogy valaki tévedése folytán olyan vagyoni hatályú rendelkezést tegyen, amivel nem okoz magának vagy másnak kárt, hanem esetleg éppen ellenkezőleg, azáltal előnyt kovácsol. E felfogásban tehát le kell választanunk a vagyoni rendelkezés fogalmáról annak kárt okozó jellegét, és kizárólag annak vagyona iránultságát kell a három cselekvési lehetőséghez (valamit tegyen, *eltűrjön* vagy *ne tegyen*) társítanunk, annak érdekében, hogy a csalás károsító jellegét külön értékelhessük.

A rendelkezés az osztrák felfogás szerint is polgári jogi jellegétől megfosztva, pusztán faktikus magatartásként értelmezendő, vagyis büntetőjogi oldalról semmilyen relevanciával nem bír az a körülmény, hogy van-e egyáltalán valamilyen jogügyleti természete a rendelkezésnek, sőt még ügyletképességet sem tételez fel. Látható tehát hogy ezen értelmezés mentén is a minél hatékonyabb büntetőjogi védelem biztosítása a cél, ezért szükséges a rendelkezés polgári jogi szempontjait az értékelés köréből kirekeszteni. Szintén fontos jellemzője az osztrák jogi gondolkodásnak, hogy – elfogadva a német szemléletet⁵⁸³ – elképzelhetőnek tartják, hogy vagyoni rendelkezésnek minősüljön az államhatalmi aktus is, ebből is következik a korábban már említett perbensalás lehetőségének elismerése, csaláskénti minősítése.⁵⁸⁴

A vagyoni rendelkezéshez kapcsolódóan szükséges megjegyeznünk azt, hogy a csalás hárompólusú jellegét – tehát amikor a passzív alany és a sértett személye elválik – maga a jogalkotó is elismeri, amikor ezt normaszöveggé emelve megköveteli a passzív alany vagyoni rendelkezéséhez kapcsolva azt,

---

⁵⁸² 146. §.

⁵⁸³ A német irodalomból lásd például TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze, i.m.*, 1682-1683. old.

⁵⁸⁴ KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil, 2. kötet, i.m.*, 288. old.

hogy „*ő vagy más vagyónában károsodik*”. Ezzel tehát olyan kifejezett jogi háttérrel biztosít a törvény, amely az esetleges szkeptikusokat is meggyőzi a tekintetben, hogy elkövethető-e a csalás idegen vagyon sérelmére.

2.3. A VAGYONI KÁR ÉRTELMEZÉSE

Megállapítottuk, hogy a csalás az osztrák büntetőjogi felfogás – valamint a törvény – szerint vagyon elleni bűncselekményt képez. Adódhat tehát a kérdés, hogy – s ezt a magyar, valamint a német szabályozás áttekintése kapcsán már bemutattuk – milyen kört véd vagyon elleni cselekményként e tényállás Ausztriában. Mit érthetünk tehát vagyon alatt?

Ismerve és elismerve a különféle vagyonfogalmi megközelítéseket, az osztrák álláspont a vagyon gazdasági szemléletű megközelítése mellett teszi le voksát, vagyis minden olyan viszonyt vagyonnak tekint, amely gazdaságilag számba vehető és értékkel bíró relációban nyilvánul meg.⁵⁸⁵ Az osztrák Legfelsőbb Bíróság szintén e vagyondefiníciót fogadja el, bár feltétlenül megjegyzendő, hogy döntéseiben általában magától értetődőnek tekinti a kérdést, s nem fáradozik azon, hogy e kérdésben akár átfogó definíciót adjon, akár az egyes vagyonfogalmi megközelítések általa előnyösnek és hátrányosnak vélt aspektusait illetően – értve ez alatt jelen esetben a praktikus, gyakorlati szempontokat előtérbe helyező – olyan elméleti megközelítéssel alkosson véleményt, illetve ismertesse álláspontját, mint például a német Legfelsőbb Bíróság.⁵⁸⁶ Természetesen nem állíthatjuk azt, hogy egyáltalán nem foglalkozik a vagyon fogalmának problematikájával,⁵⁸⁷ hiszen enélkül nem tudna eleget tenni indokolási kötelezettségének, azonban ilyen jellegű, nagy ívű elméleti fejtegetésekkel viszonylag ritkán találkozhatunk.

---

⁵⁸⁵ PARZMAYR, Roland: *Zur individuellen Schadenskomponente beim Betrug*, Verlag Österreich, Wien, 2000, 25-37. old.

⁵⁸⁶ Csupán utalásként megjegyezzük, hogy a magyar Legfelsőbb Bíróság döntései sem bővelkednek elméleti jellegű fejtegetésekben.

⁵⁸⁷ Lásd például a 12 Os 165/93. számú döntését.

A fentiekből következően tehát a kárfogalom osztrák megközelítése is a vagyon gazdasági-materiális fogalmából indul ki, s értendő alatta a személyhez – mint korábban láthattuk, akár természetes, akár jogi személyhez – kapcsolódó vagyon összességének csökkenése. Ez megvalósulhat többféleképpen is, akár úgy, hogy a sértett aktívái csökkennek, akár passzívái nőnek, akár azáltal is, hogy valamilyen kiadástól mentesül az elkövető. Itt említendő, hogy a csalás – német irodalomban⁵⁸⁸ is ismert – önkárosító jellegét az osztrák tudomány is akceptálja.⁵⁸⁹

A kár mértékének meghatározásakor a vagyon, illetve vagyontárgy forgalmi (piaci) értékét kell figyelembe venni. Ezt szükséges kiegészíteni azzal, hogy kizárólag a megtévesztéssel közvetlenül okozott kár képezheti a csalás esetében a kárszámítás alapját. Minden olyan kár, amely esetében a közvetlen okozati összefüggés nem mutató ki, a csalás szempontjából irreleváns.⁵⁹⁰ Szintén kirekesztendő a jogi értékelés köréből a sértett szubjektív érzése, vagyis az, hogy mennyire érzi magát károsítva.

Megállapítható a kár abban az esetben is – különösen az ellenszolgáltatás elmaradásával (nem teljesítéssel) összefüggésben elkövetett csalások esetén tulajdonít kiemelt jelentőséget az osztrák irodalom és praxis ennek –, ha a jogosult oldaláról tekintve a kérdést, valamely gazdaságilag fontos időponthoz kötött teljesítés elmulasztásával, pontosabban későbbi teljesítésével követik el a csalást. Nem arról van tehát szó, hogy egyáltalán nem áll fenn a kötelezettségvállaláskor sem a teljesítési képesség, illetve készség az elkövető részéről, hanem kötelezettségét később teljesíti, még hozzá ezzel a jogosult érdekét sérti, mivel annak valamilyen gazdasági érdeke fűződik ahhoz, hogy a teljesítés abban az adott időpontban (időszakban) történjék meg. Ilyennek tekinti például a gyakorlat azt az esetet, amikor a kölcsönt felvevő az előre

---

⁵⁸⁸ KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht – Besonderer Teil II.*, i.m., 209-210. old.

⁵⁸⁹ FABRIZY, Ernst Eugen: *StGB und ausgewählte Nebengesetze*, i.m., 447-451. old.

⁵⁹⁰ HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, i.m., 14. old.

meghatározott időponthoz képest késve fizeti azt vissza.⁵⁹¹ Természetesen itt különös figyelmet kell fordítani az elkövető szándékának megismerésére, valamint arra is, hogy a késedelem által okozott kár mértékének meghatározása során kizárólag a közvetlenül okozott kár képezze a csalás alapját. Az esetleges, a jogosult (sértett) oldalán jelentkező negatív gazdasági következmények dogmatikailag megfelelően elhatároltan kerüljenek értékelésre, s ne képezzék a közvetlen, büntetőjogi értelemben felfogott kár részét.

Érdekes problémaként kezelik az állam által alkalmazott szankciók kérdéskörét, vagyis azt, hogy vagyoni kárnak tekinthető-e például a bíróság megtévesztése a pénzbüntetés felfüggesztése vonatkozásában. Az elkövető tehát annak érdekében téveszti meg a bíróságot, hogy a vele szemben kiszabott pénzbüntetés végrehajtását függesszék fel. Ennek csalás jellegét az osztrák dogmatika tagadja, mivel úgy vélik, hogy a bíróságnak s azon keresztül az államnak a döntést megelőzően nincs vagyoni jogi igénye az elkövetővel szemben, ebből következően az nem tekinthető csalásnak. Abban az esetben viszont ha már jogerőre emelkedett a pénzbüntetést kiszabó ítélet, és ezt követően, annak meg nem fizetése érdekében alkalmaz megtévesztő magatartást az elkövető, akkor a csalás megállapítása nem kizárt.⁵⁹² E kört kiterjeszhetőnek vélik az állami adók, illetve díjak esetkörüre is, azonban csak akkor, ha az azokkal összefüggő megtévesztő magatartások nem esnek a pénzügyi,⁵⁹³ illetőleg a közigazgatási⁵⁹⁴ büntetőjog területére.

Az osztrák büntetőjog-tudományban⁵⁹⁵ és a gyakorlatban⁵⁹⁶ is ismert a német irodalomban szintén részletesen taglalt⁵⁹⁷ úgynevezett „*adománycsalás*”.

---

⁵⁹¹ MAYERHOFER, Christoph: *Das österreichische Strafrecht – Erster Teil*, i.m., 710. old.

⁵⁹² KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil*, 2. kötet, i.m., 295. old.

⁵⁹³ Finanzstrafgesetz.

⁵⁹⁴ Verwaltungstrafgesetz.

⁵⁹⁵ KIENAPFEL, Diethelm: *Grundriß des österreichischen Strafrechts – Besonderer Teil*, 2. kötet, i.m., 297-298. old.

⁵⁹⁶ Lásd például az osztrák Legfelsőbb Bíróság 11 Os 58/97. számú döntését.

Ebben az esetben annak a szociális célnak a hiánya alapozza meg a csalást – természetesen egyéb kritériumainak fennállása esetén –, amelyre tekintettel a passzív alany a vagyont juttatni kívánta. Ettől a csalástípustól a legújabb megközelítés élesen megkülönbözteti a szociális csalást. Ebben az esetben általában valamilyen állami szociális juttatás megszerzése a cél, s ennek érdekében fejt ki az elkövető valamilyen megtévesztő tevékenységet. E fogalmat különösen az illegális foglalkoztatáshoz kötődően – az ellene való büntetőjogi fellépés egyik jogintézményeként – tartanak célszerűnek használni, illetve ebből eredően, az állami szociális kiadások jogosulatlan igénybevételének háttérbeszorítását kívánják általa elérni.⁵⁹⁸ Csupán utalásként jegyezzük meg, hogy e tudományos inspiráció nem volt eredménytelen, hiszen az osztrák Büntető Törvénykönyv a „*Szervezett feketemunka*” név alatt⁵⁹⁹ az igényelt büntetőjogi fellépésnek részben ugyan – mivel e rendelkezést nem kifejezetten a csalárd típusú magatartások visszaszorítására hozták létre, bár természetesen az ilyen jellegű magatartások is kimeríthetik a tényállást –, de eleget tett. Ehhez kapcsolódóan azt is meg kell jegyeznünk, hogy az illegális munkáltatással összefüggésben részben más tényállások,⁶⁰⁰ részben büntetőjogon kívüli eszközök⁶⁰¹ is alkalmazhatóak.

2.4. A BŰNÖSSÉGI STRUKTÚRA

A német jogalkotóval szemben az osztrák törvényhozó több értelmezési segítséget nyújt a jogalkalmazó számára. Ez tükröződik például már abban is, hogy a bűnösség típusaiként definiálja a szándékosságot⁶⁰² és a gondatlanságot.⁶⁰³ Mielőtt azonban e kérdést áttekintenénk, feltétlenül meg

---

⁵⁹⁷ Lásd például TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze, i.m.*, 1695. old.

⁵⁹⁸ KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil, 2. kötet, i.m.*, 273. old.

⁵⁹⁹ 153e. §.

⁶⁰⁰ A 153c. §. például kifejezetten a társadalombiztosítási járulék eltitkolásának szankcionálásáról rendelkezik.

⁶⁰¹ Például közigazgatási jogi következmények.

⁶⁰² 5. §.

⁶⁰³ 6. §.

kell jegyeznünk azt, hogy hasonló az osztrák megoldás a magyar törvényhez a tekintetben is, hogy főszabályként a cselekmények szándékos alakzata büntetendő, míg a gondatlan csupán akkor, ha a törvény erről külön rendelkezik.⁶⁰⁴

A csalás vonatkozásában a törvény a tényállási elemeket átfogó szándékosságot követel meg. Különbséget tehetünk azonban aszerint, hogy milyen bűnösségnek kell átfognia a megtévesztést, a károsítást, illetve a gazdagodást az elkövető részéről. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a szándékosságon belül elegendő – s ez eltérés mind a magyar, mind a német elmélet, illetve gyakorlat által megkövetelt kritériumokhoz képest – az eshetőleges szándék megléte a tényállási elemek vonatkozásában.⁶⁰⁵

A szándékosságnak több formáját különíti el maga a törvény is, a magyar dogmatikai szemlélet számára talán nem mindig könnyen áttekinthetően. Szándékosan cselekszik az, aki olyan magatartást akar megvalósítani, ami megfelel egy törvényi tényállásnak.⁶⁰⁶ Ez a fogalom tulajdonképpen egy átfogó definícióként kezelendő, mivel intenzitás szempontjából, az akaratit oldalt előtérbe helyezve, további szinteket határoz meg a jogalkotó:

- eshetőleges szándék,⁶⁰⁷
- tudatosság,⁶⁰⁸
- Absichtlichkeit.⁶⁰⁹

---

⁶⁰⁴ 7. § (1) bekezdés.

⁶⁰⁵ Ezt a praxis már korán kialakította. Lásd az osztrák Legfelsőbb Bíróság döntései közül is különösen a 9 Os110/79. számút.

⁶⁰⁶ 5. § (1) bekezdés 1. fordulat.

⁶⁰⁷ 5. § (1) bekezdés 2. fordulat. Az cselekszik így, aki komolyan lehetségesnek tartja, hogy olyan magatartást tanúsítson, amely egy törvényi tényállásnak megfelel és abba belenyugszik.

⁶⁰⁸ 5. § (3) bekezdés. Ez az osztrák dogmatikában megfelel a *dolus principalis*nak (a magyar és a német terminológiában *dolus directus*nak). Az valósítja meg ezzel a bűnösséggel a cselekményt, aki olyan körülményt vagy eredményt, amelyhez a törvény ezt a bűnösségi formát követeli meg, nem pusztán lehetségesnek tart, hanem annak fennállását vagy bekövetkezését biztosra veszi.

⁶⁰⁹ 5. § (2) bekezdés. Az követi el ezzel a formával a cselekményt, akitől függ az, hogy olyan körülményt vagy eredményt valósítson meg, amelyhez a bűnösség ezen formáját követeli meg a törvény. Ez tekinthető a szándékosság legintenzívebb fokának, s erőteljesen dominál a célrairányultság. Azért használjuk az eredeti terminus technikust e szándékossági forma esetében, mert magyarra ugyanúgy *szándékosság*ként fordítható, mint az 5. § (1) bekezdésének 1 fordulatában

Mint korábban utaltunk rá, a csalás esetében is elegendő az eshetőleges szándék, mivel a másik két forma kizárólag akkor szükséges egy bűncselekmény megvalósulásához, ha azt a törvényalkotó kifejezetten megköveteli a tényállás meghatározásánál, minden egyéb esetben elegendő az eshetőleges szándék.⁶¹⁰

A megtévesztésre irányuló szándéknak azt kell átfognia, hogy az elkövető tényekre vonatkozó megtévesztés által idézi elő vagy erősíti meg a tévedést, illetve a kötelező felvilágosítás elmulasztásával generálja azt. A károsítási szándék tekintetében megjegyzendő, hogy arra is elegendő kiterjednie az eshetőleges szándéknak, itt tehát nem csupán az 5. § (1) bekezdés 2. fordulata értelmében vett tényállás megvalósulásában történő belenyugvás jellemzi a cselekvést, hanem a károsításba történő belenyugvás. Sajátossága az osztrák megközelítésnek az, hogy még a gazdagodáshoz sem kell egyenes szándék, hanem ahhoz is elegendő az eshetőleges formában fennálló szándék.⁶¹¹

3. A SÚLYOS CSALÁS

A súlyos csalást⁶¹² tekinthetjük a csalás egyik – de nem egyetlen – minősítő körülményeket meghatározó alakzatának. A súlyos csalás két szempont alapján határoz meg minősített eseteket. Az egyik a megtévesztéshez használt bizonyos eszközök, illetve az annak során tanúsított bizonyos magatartások esetén tartja nagyobb társadalomra veszélyességűnek e magatartásokat, a másik indok pedig, amely miatt súlyosabb következményt fűz az így megvalósított csaláshoz a jogalkotó – hasonlóan a hazai, illetve a német szabályozáshoz –, a csalással okozott kár nagysága.

---

meghatározott szándékosságai gyűjtőkategória elnevezése (annál a *Vorsatz* kifejezést használja a jogalkotó), azonban attól eltérő jelentéssel bír.

⁶¹⁰ KIENAPFEL, Diethelm – HÖPFEL, Frank: *Grundriß des österreichischen Strafrechts – Allgemeiner Teil*, Manz, Wien, 2003¹⁰, 87-90. old.

⁶¹¹ HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 17-19. old.

⁶¹² 147. §.

A törvény elsőként azt az esetkört szabályozza, amikor az elkövető a megtévesztéshez.⁶¹³

- hamis vagy hamisított okiratot,
- hamis, meghamisított vagy eltulajdonított készpénz-helyettesítő fizetési eszközt,
- hamis vagy meghamisított adatokat, illetve
- más hasonló bizonyítási eszközt vagy pontatlan mérőeszközt használ.

A törvény meghatározza az okirat fogalmát, így segítséget nyújt e minősítő körülmény értelmezéséhez.⁶¹⁴ Hamisnak akkor tekinthető egy okirat, ha az nem attól a személytől vagy szervtől származik, aki azon kiállítóként fel van tüntetve. Meghamisított az okirat abban a esetben, ha az egyébként valódi okiratot utólag megváltoztatták.⁶¹⁵

A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát szintén meghatározza a jogalkotó a törvény értelmező rendelkezései között.⁶¹⁶ A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz e helyütt megkövetelt hamis, illetve meghamisított jellegére nézve az okirattal kapcsolatos értelmezés az irányadó. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra, hogy más bűncselekmény is kapcsolódik, illetve kapcsolódhat a csalás e körülményéhez, mégpedig a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítása.⁶¹⁷ A két tényállás halmazati kérdéseinek áttekintése meghaladná jelen munka kereteit, ezért azt e helyütt mellőzzük.

Az adatokkal kapcsolatban megvalósított csalás esetén szintén bölcs előrelátással gondoskodott a jogalkotó a praxis számára irányadó fogalom meghatározásáról.⁶¹⁸ Említésre méltó körülmény, hogy a jogalkotó akár személyhez kötődő, akár ahhoz nem kötődő adatokat, valamint a szoftvereket

---

⁶¹³ 147. § (1) bekezdés 1. pont.

⁶¹⁴ Lásd a 74. §. (1) bekezdés 7. pontját.

⁶¹⁵ KIENAPFEL, Diethelm: *Der Begriff der Urkunde im österreichischen Strafrecht*, Juristische Blätter, 1973, 337. old.

⁶¹⁶ Lásd a 74. §. (1) bekezdés 10. pontját.

⁶¹⁷ 241a. §.

⁶¹⁸ Lásd a 74. §. (2) bekezdést.

is az adat fogalomkörébe sorolja. Az adat hamis, illetve meghamisított jellegére szintén az okirattal kapcsolatos értelmezés az irányadó.⁶¹⁹

A bizonyítási eszközzel elkövetett csalást meg kell különböztetnünk egyfelől a hamis, illetve a hamisított okirat felhasználásával elkövetett csalástól, másfelől pedig a *Bizonyítási eszköz meghamisítása* nevű bűncselekménytől.⁶²⁰ A bizonyítási eszköz fogalmát nem határozza meg a jogalkotó, emiatt a tudomány és a gyakorlat ismét rákényszerült azok körülírására.⁶²¹ Értenek alatta minden olyan dolgot – ebből következően a személyi bizonyítékokat (például tanú, szakértő) kirekesztik e körből –, amely egy bírósági vagy közigazgatási eljárásban bizonyítékként szolgálhat, vagyis valamilyen, az eljárás során jelentőséggel bíró állítás valóságának vagy valótlanságának alátámasztására alkalmas.⁶²²

Az elkövetési tárgy *hasonló* jellege alatt értik például a nyomokat, a szemletárgyakat, illetve az olyan okiratokat, amelyek eredetiek ugyan, de valótlan tartalmúak.⁶²³ E minősítő körülmény egyébként szubszidiárius-szerű körülményként is felfogható, pontosan a *más hasonló* klauzula okán. Megjegyezzük, hogy a *hamis, meghamisított vagy eltulajdonított készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel* elkövetett csalás nem túl régen, 2004. január 1-jétől képezi csak e tényállás önálló esetkörét, korábban nem szerepelt a törvényben. Ennek – s az adatokkal kapcsolatos csalásnak – a későbbi kodifikálásával az az érdekes – leginkább értelmezési kihívást jelentő – szituáció állt elő, hogy – a törvény szó szerinti értelmezése esetében – mind a *készpénz-helyettesítő fizetési eszközt*, mind az *adatokat* bizonyítási eszközként kellene értelmeznünk, holott a felfogás szerint kizárólag a hatósági eljárás

---

⁶¹⁹ WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil, i.m.*, 235. old.

⁶²⁰ 293. §.

⁶²¹ A bírói értelmezéshez lásd például az osztrák Legfelsőbb Bíróság 14 Os20/06g. számú döntését.

⁶²² HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 147. §, 37. old.

⁶²³ Átfogó értelmezésként lásd például KIENAPFEL, Diethelm: *Zur Vereinheitlichung des Beweismittelbegriffs im StGB*. In.: GÖSSEL, Karl Heinz – TRIFFTERER, Otto (Hrsg.): *Gedächtnisschrift für Heinz Zipf*, C.F. Müller, Heidelberg, 1999, 375-391. old.

során felhasznált bizonyos tárgyak, eszközök tekintendők bizonyítási eszköznek. Célszerűbb lett volna tehát a jogalkotónak közvetlenül az okiratokkal kapcsolatos rendelkezéseket követően elhelyezni a törvényben, s ezzel kiküszöbölhető lett volna az értelmezési nehézség.⁶²⁴ A probléma oka pedig az, hogy a törvény eredeti szövege⁶²⁵ rögtön az okiratokkal kapcsolatos rendelkezéseket *követően* tartalmazta a más hasonló bizonyítási eszköz fordulatot, s így volt racionális magyarázata a két eset egymás után történő elhelyezésének.

Szintén itt szabályozza a törvény a *pontatlan mérőeszközzel* történő elkövetést. Alapvető különbség az előzőekben kifejtettekhez képest, hogy ez esetben nem bizonyítási eszközként történik a mérőeszköz felhasználása, hiszen akkor a törvényalkotó valószínűleg olyan jogtechnikai megoldást választott volna, amellyel beépíti az előző minősítő körülménybe, külön nevesítés nélkül (*más hasonló bizonyítási eszközzel történő elkövetés*). Akkor tekintendő *pontatlannak* a mérőeszköz, ha akár annak sajátossága miatt, akár külső manipuláció okán hamis mérési eredményt szolgáltat. Nem feltétele tehát e minősítő körülmény megállapításának az, hogy az elkövető saját maga manipulálja az eszközt, elegendő ha az például rendszeres igénybevétele miatt pontatlanná válik.⁶²⁶ Az viszont már feltétele a minősített esetért való büntetőjogi felelősség megállapításának, hogy az elkövető tudata átfogja azt, hogy pontatlan mérőeszközt használ.

A súlyos csalás második esete, amikor az elkövető határ vagy vízállás megjelöléséhez használt jelet pontatlanul helyez el, áthelyez, eltávolít vagy felismerhetetlenné tesz.⁶²⁷ *Jel* alatt nem csupán mesterséges, hanem olyan természetes képződmények is értendők (például sziklák), amelyek különböző

---

⁶²⁴ Csupán megjegyezzük, hogy természetesen a magyar büntetőjog sem mentes a sajátos jogtechnikai megoldásoktól.

⁶²⁵ *Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich*, 1974. évi 21. szám, 667. old.

⁶²⁶ FABRIZY, Ernst Eugen: *StGB und ausgewählte Nebengesetze*, i.m., 459. old. és az osztrák Legfelsőbb Bíróság 12 Os 25/93. számú döntése.

⁶²⁷ 147. § (1) bekezdés 2. pont.

ingatlanok határának kijelölésére szolgálnak. E kijelölés lehet hatóság által történő, illetve lehet például két szomszéd hallgatólagos vagy kifejezett megállapodásának eredménye is. A vízállásmérce-csalást az osztrák jogtudomány a vízhasználati joghoz kapcsolódó csalásként értelmezi.⁶²⁸ Fellelhető olyan értékelés is, miszerint a csalás ezen esetköre meglehetősen csekély gyakorlati jelentőséggel bír.⁶²⁹

E helyütt utolsóként említi a törvény a csalás azon minősített esetét, amikor az elkövető hivatalos személynek adja ki magát.⁶³⁰ Megítélésünk szerint helyes és indokolt e körülményt külön nevesítve a csalás súlyosabban minősülő típusaként definiálni, tekintettel arra, hogy az ilyen módon történő elkövetés – azon túl, hogy a csalás klasszikus értelemben felfogott jogi tárgyát is sérti, illetve veszélyezteti – sokkal veszélyesebb a társadalomra amiatt, hogy a közhatalom álcáját magára öltve, azt kihasználva, s az aziránti bizalmat durván megsértve valósít meg bűncselekményt az elkövető.

Az osztrák Büntető Törvénykönyv – hasonlóan a magyarhoz – meghatározza a személyi kört, amely hivatalos személynek tekintendő.⁶³¹ Az általános felfogás szerint önmagában azonban az a tény, hogy az elkövető magát hivatalos személynek adja ki – szemben a törvény szövegével, s emiatt kissé *contra legem* értelmezésnek is tűnik a megközelítés –, még nem alapozza meg a súlyosabb büntetőjogi felelőséget, hanem szükséges hozzá az is, hogy ez kapcsolódjon valamilyen hivatalinak tűnő magatartáshoz is.⁶³²

Szintén a súlyos csalás tényállásában kerül sor az okozott kár nagysága szerinti minősítésre. Két konkrét értéket jelöl meg a törvény minősítő

---

⁶²⁸ HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 147. §, 41-42. old.

⁶²⁹ KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil, 2. kötet, i.m.*, 333. old.

⁶³⁰ 147. § (1) bekezdés 3. pont.

⁶³¹ 74. § (1) bekezdés 4. pont.

⁶³² A gyakorlat felfogásához lásd különösen az osztrák Legfelsőbb Bíróság 13 Os167/93. számú döntését.

körülményként. Ebből a szempontból az osztrák megoldás nem hasonlít a magyar szabályozásra, ahol a jogalkotó értéksávot állapít meg, s ennek a sávnak az intervallumát a törvény értelmező rendelkezései között határozza meg.⁶³³

Az első értékhatárt 3000 eurónál húzta meg a jogalkotó,⁶³⁴ s az ezt meghaladó mértékű kárt rendeli súlyosabban büntetni. Ez nagyságrendileg – hiszen a pontos, forintban kifejezett összeg a forint-euró árfolyamváltozásaiból eredően változhat – a magyar szabályozás nagyobb kárt okozó csalásának felel meg.⁶³⁵ Még súlyosabban minősül a csalás, ha az okozott kár az 50 000 eurót haladja meg.⁶³⁶ Ez magyar relációban jelentős értékre történő elkövetésnek felel meg.⁶³⁷ Az érték szerinti minősítéshez szükséges az, hogy az elkövető tudata átfogja a kár nagyságát.⁶³⁸

Előfordulhatnak olyan esetek, amikor az elkövető által okozott kár és a célzott gazdagodás nagysága megegyezik egymással, azonban vannak olyan szituációk is, amikor eltérnek egymástól. A kár nagyságának megítélésénél – az osztrák büntetőjogi szemlélet szerint is – ki kell rekeszteni az értékelésből a cselekményből eredő gazdagodást. A minősítés során tehát nem ez bír praktikus jelentőséggel, hanem az okozott kár. Ez egyébiránt következhet a cselekmény vagyon elleni irányultságából. Nem azt bünteti – a csalás esetében – Ausztriában sem a törvény, hogy valaki gazdagodik egy magatartásból, hanem azt, hogy ezt más vagyonának rovására teszi, s ebből a szempontból helyes gyakorlati és tudományos álláspont az, hogy a kárt a fenti metódus szerint kell megállapítani. Annál is inkább komoly jelentőséggel bírhat e körülmény, mivel elképzelhető, hogy a károsodás bekövetkezett ugyan, de az gazdagodás formájában nem tükröződik az elkövetőnél, illetve harmadik

---

⁶³³ 138/A. §.

⁶³⁴ 147. § (2) bekezdés.

⁶³⁵ 138/A. §. b) pontja.

⁶³⁶ 147. § (3) bekezdés.

⁶³⁷ 138/A. §. c) pontja.

⁶³⁸ WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil, i.m.*, 236. old.

személynél. Nyilvánvalónak tűnik, hogy ekkor méltánytalan lenne az – esetleg be sem következett – gazdagodás alapján értékelni a cselekményt, ami akár az elkövető büntetlenségét is jelenthetné.⁶³⁹

4. AZ ÜZLETSZERŰ CSALÁS

Az osztrák törvény az üzletszerű elkövetéssel megvalósuló esetet szintén önállóan tárgyalja, nem abban a szakaszban, ahol a csalást,⁶⁴⁰ s külön fűz jogkövetkezményt a üzletszerű csalás és az üzletszerű súlyos csalás tényállásához.⁶⁴¹ Üzletszerűnek tekinti a jogalkotó azt a magatartást, amikor az elkövető annak érdekében valósít meg büntetendő cselekményt, hogy annak ismétlődő elkövetése révén magának folyamatos bevételt biztosítson.⁶⁴²

Fogalmi kritérium, hogy folyamatos bevétel biztosításának szándékával valósítsa meg a bűncselekmény(eke)t az elkövető, ami azt jelenti, hogy hosszabb időn át történő elkövetést tervez. A törvény az azonos cselekmény ismételt elkövetését kívánja meg, így hasonló – például vagyoni elleni – cselekmények nem alapozzák meg az üzletszerűséget.⁶⁴³ A gyakorlat szintén hasonló álláspontot képvisel.⁶⁴⁴ E szemlélet hasznos lehet abból az aspektusból, hogy kiküszöböli a magyar büntetőjogban is ismert „*hasonló jellegű*” cselekmények problematikáját,⁶⁴⁵ vagyis hogy mi tekintendő az adott cselekménnyel hasonlónak, ugyanakkor lehet hátrányos is – pontosan az egy cselekményre koncentráló jellege miatt –, mivel leszűkíti a büntetőjogi védelem körét.

---

⁶³⁹ HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch, i.m.*, 147. §, 43. old.

⁶⁴⁰ 148. §.

⁶⁴¹ BERTEL, Christian: *Die Gewerbsmäßigkeit. Eine kriminalpolitische Betrachtung*, Journal für Rechtspolitik, 1998, 265. old.

⁶⁴² 70. §.

⁶⁴³ BERTEL, Christian: *Die Vermögensdelikte im StGB*, Prugg, Eisenstadt, 1980, 83-84. old.

⁶⁴⁴ Az osztrák Legfelsőbb Bíróság 100s183/79. számú döntése.

⁶⁴⁵ 137. §. 9. pont.

Nem szükséges azonban e minősítő körülmény megállapításához az, hogy több cselekményt valósítson meg az elkövető, akár egyetlen elkövetés is – természetesen az egyéb feltételek fennállása esetén, így különösen az ismételt bevételszerzésre irányultság – megalapozza az elkövetés üzletszerű jellegét.⁶⁴⁶

5. A SZÜKSÉGCSALÁS

Bár talán a kifejezés meglehetősen szokatlannak hat, a későbbiekben megkísérelünk rávilágítani arra, hogy e bűncselekményt milyen tartalommal kívánta megtölteni a jogalkotó. Igaz azonban az is, hogy a törvényszöveg nem visz közelebb a tényállás lényegéhez, mivel csak annyit rögzít, hogy az valósítja meg a szükségcsalást, *aki a csekély kárt okozó csalást szükségből követi el, ha az nem ütközik a 147.⁶⁴⁷ és 148.⁶⁴⁸ §-ba.*⁶⁴⁹

A tényállást a csalás privilegizált esetenként is felfoghatjuk, hiszen büntetési tétele alacsonyabb annál.⁶⁵⁰ Nyilvánvalónak tűnő a törvényhozó jogpolitikai indoka e tényállás magalkotására, illetve fenntartására: értékeli egyfelől a cselekmény motívumát mint az azt kiváltó okot, másfelől annak csekély kárt okozó jellegét is. Ugyanakkor felmerülhet ellenérvként az is, hogy a jogalkotó legitimálni kívánja bizonyos bűncselekmények elkövetését. E kérdés megítélése már jóval túlmutat az anyagi büntetőjog terepén, s alapvetően a szabályozás mögött meghúzódó büntetőpolitikai érvek és érdekek területére tartozik. A tényállás dogmatikai elemzését illetően szintén e két kritérium körülírása képezhet nehézséget. Az egyik a *kár csekély jellege*, míg a másik maga a *szükségből történő elkövetés*.⁶⁵¹

---

⁶⁴⁶ Az osztrák Legfelsőbb Bíróság 13 Os1/07g. számú döntése.

⁶⁴⁷ Súlyos csalás.

⁶⁴⁸ Üzletszerű csalás.

⁶⁴⁹ 150. §.

⁶⁵⁰ Egy hónapig terjedő szabadságvesztéssel vagy 60 napi tételig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő az elkövető.

⁶⁵¹ BERTEL, Christian – SCHWAIGHOFER, Klaus: *Österreichisches Strafrecht – Besonderer Teil I*, Springer, Wien-New York, 2007, 257. old.

A csekély mértéket nem határozza meg a tényállás, ezért ismét a gyakorlatra hárult e feladat, bár közel sem tekintendő állandó értéknek. Az osztrák jogi felfogás szerint ugyanis komoly jelentőséggel bír a sértett gazdasági helyzete is annak megállapítása során, hogy mekkora összeg tekinthető csekélynek. Minél szegényebb, annál alacsonyabban húzza meg a praxis e határt.⁶⁵² Csekély kárként említi a korábbi megközelítés a 100, illetve a 200 eurót, az újabb felfogás szerint ez 72 euró.⁶⁵³

A *szükség* kritériuma a gazdasági szükség jegyeit hordozza magán. Akkor áll fenn, ha az elkövető helyzete objektív szempontból is kilátástalan, mivel olyan mértékben vagyontalan, hogy emiatt az alapvető létfeltételeit sem tudja biztosítani. Ez természetesen a bíró megítélésére van bízva, s az eset összes körülményeinek gondos mérlegelését követően állapítható meg. Szükséges továbbá, hogy e gazdasági kényszerhelyzet motiválja elkövetésre a cselekvőt. Nincs jelentősége az elkövető szubjektív érzéseinek, vagyis annak, hogy ő milyen mértékben *érzi* magát szegénynek, kizárólag akkor valósulhat meg a szükségcsalás, ha az objektív mérce szerint is megállapítható.

Egy sajátos büntethetőségi akadállyal is találkozhatunk e szakaszt áttekintve, ugyanis a jogalkotó büntetlenséget biztosít annak, aki a szükségcsalásból eredő hátrányt házastársának, egyenes ági rokonának, fiú- vagy lánytestvérének, illetve más, vele egy háztartásban élő hozzátartozójának okozza.⁶⁵⁴ Egyéb esetekben – amikor ez a szubjektív büntethetőségi akadály nem áll fenn – a szükségcsalás magánindítványra üldözendő.⁶⁵⁵

---

⁶⁵² Lásd például az osztrák Legfelsőbb Bíróság 12 Os 125/75. számú döntését.

⁶⁵³ WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil*, i.m., 217. és 243. old.

⁶⁵⁴ 150. §. (3) bekezdés.

⁶⁵⁵ 150. §. (2) bekezdés.

VI. A CSALÁS NÉHÁNY KRIMINOLÓGIAI ASPEKTUSA

1. A CSALÁS RENDSZERTANI ELHELYEZÉSE A KRIMINOLÓGIA TUDOMÁNYÁBAN

A csalás változatos alakot öltő, meglehetősen gyakori tényállás hazánkban s világszerte egyaránt. Gyakoriságára és sokszínűségére is tekintettel hasznos lehet bepillantani a csalást övező kriminológiai kérdések rengetegébe.⁶⁵⁶ Hasonlóan a csalás anyagi jogi megközelítéséhez, a kriminológiai szempontok értékelését megelőzően is célszerűnek véljük a bűncselekmény megítélésével, tudomány-rendszertani elhelyezkedésével kapcsolatos álláspontokat felvázolni. Ez egyebek mellett azért is indokolt, mert szemben az anyagi jogi szabályozással, ahol – napjainkra már – egyértelmű, hogy milyen bűncselekményi körben értékelendő a csalás, a kriminológia esetében már az sem feltétlenül magától értetődő, hogy elfogadja-e, illetve követi-e az anyagi jogi megközelítést. Amennyiben úgy találjuk, hogy igen, akkor adódik az a probléma, hogy a kriminológia tudományában már magának a vagyon ellen irányuló cselekményeknek a megítélését illetően is több eltérő álláspont alakult ki.

A vagyon elleni cselekményeket illetően két szemlélet uralkodik a hazai tudományban. A kontinentális jogrendszer államaira jellemző, hogy a büntetőjogi anyagi jogi és a kriminológiai terminológia nem teljesen esik egybe, míg az előbbi a Büntető Törvénykönyv XVIII. fejezetében meghatározott bűncselekményi kört öleli fel – tekintet nélkül annak jellegére – , addig az utóbbi az erőszakos bűncselekmények közé sorolja, s ezzel vagyon elleni sajátosságukat háttérbe szorítja, az erőszakos elemeket tartalmazó vagyon elleni bűncselekményeket (például rablás, zsarolás). Mivel hazánk e körbe sorolandó, ezért csupán utalni kívánunk az angolszász területen népszerű irányzatra, amely a személyes tulajdon ellen elkövetett

cselekményeket is a vagyon elleni kategóriába sorolja, közelítve ezzel inkább a laikus megközelítéshez. Természetesen egyéb, az érdemi összehasonlítást megnehezítő körülmény is felmerül. Gondoljunk csak például arra, hogy a két jogrendszer, de akár már a kontinentális alapokon nyugvó európai államok között is nehézkes az összehasonlítás, mégpedig – egyebek mellett – azért, mert egy fogalmat más-más tartalommal töltenek, tölthetnek meg az egyes államok, saját jogpolitikai, történelmi, társadalmi s még számos – vagy inkább számtalan – egyéb tényező folytán. Ennek okán a direkt átjárhatóság – szemben például az orvostudománnyal – több szempontból is korlátozott, ami a kriminológiai összevetést hátráltatja.⁶⁵⁷

A csalás azonban nem kizárólag a vagyon elleni bűncselekmények közé sorolható, s e lehetőség tovább árnyalja a rendszerbeli elhelyezkedésről alkotott, egyébként sem egyértelmű képet. Ennek azért is rendkívül nagy jelentősége van, mert a kriminálstatisztikában aszerint fog a csalás egyik vagy másik bűncselekményi kategóriában megjelenni, hogy az adatsort összegző szakember milyen felfogást vall s hová illeszti be e cselekményt. Helyet kaphat egy másik olyan átfogó kategórián belül is e cselekménytípus, amely bizonyos mértékben meghaladja a Büntető Törvénykönyv által meghatározott kereteket. Ez pedig nem más, mint a fehérgalléros bűnözés kategóriája, amely inkább a gazdasági bűnözéssel áll összefüggésben. Azonban mint látni fogjuk, bizonyos elképzelések mentén összerosódnak a szó klasszikus értelmében vett vagyon elleni és gazdasági bűncselekmények.

Ahhoz, hogy megérthessük, milyen szerepet tölthet be a fehérgalléros bűnözésen belül a csalás, át kell tekintenünk azt, hogy a fehérgalléros, illetve gazdasági bűnözés – mint általában szinonimaként használt kifejezések – milyen cselekményi kört ölelnek fel. A modern megközelítés többféle

---

⁶⁵⁶ Persze e kérdések folyamatosan változnak. LÉVAY Miklós: *A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon 1985-től 2005-ig*, Magyar Jog, 2006. évi 12. szám.

⁶⁵⁷ KÓ József: *Vagyon elleni bűncselekmények*. In.: GÖNCZÖL Katalin-KEREZSI Klára-KORINEK László-LÉVAY Miklós: *Kriminológia – szakkriminológia*, CompLex, Budapest, 2006, 335-336. old.

értelmezésnek ad lehetőséget. Az egyik szerint a következő szintek különböztethetők meg:

- a *közvéleményben élő fogalom* szerint minden olyan magatartás ide tartozik, amely során a gazdasági élet szereplői valamilyen, a közfelfogás szerint jogtalan anyagi előnyt érnek el;
- a *kriminológiai értelemben vett* gazdasági bűnözés ennél szűkebb, érthetjük alatta a gazdálkodással összefüggésben elkövetett olyan bűncselekményeket, amelyek alkalmasak arra, hogy a törvényes gazdálkodás menetét sértsék, illetőleg azt veszélyeztessék;
- a *gazdálkodással összefüggő bűnözés* fogalmi szintjén a Büntető Törvénykönyv XVII. fejezetében szabályozott gazdasági bűncselekményeken kívül a vagyon elleni cselekmények közül sorolhatunk ide néhányat, amelyek a gazdálkodással összefüggően valósulnak meg, továbbá bizonyos hivatali, közélet tisztasága elleni, illetve közrend elleni cselekmény tartozik ide;
- a *legszűkebb felfogás szerint* pedig kizárólag a Büntető Törvénykönyv XVII. fejezetében szabályozott gazdasági bűncselekmények tartoznak ide.⁶⁵⁸

Nem egyedüli egyébiránt a fenti felfogáscsokor a hazai tudományban, megfigyelhetünk más csoportképzést is:⁶⁵⁹

- a *legszűkebb értelmezés* álláspontja szerint a fogalom csupán a Büntető Törvénykönyv XVII. fejezetében szabályozott gazdasági bűncselekményeket öleli fel;
- egy *tágabb értelmezés* kiszélesíti e kört, s idetartozónak vallja a gazdasági bűncselekményekkel rendkívül hasonló vonásokat mutató csalás és sikkasztás, valamint a hűtlen kezelés bűncselekményét;

---

⁶⁵⁸ TÓTH Mihály: *A fehérgalléros bűnözés; a gazdasági bűnözés*. In.: GÖNCZÖL Katalin-KEREZSI Klára-KORINEK László-LÉVAY Miklós: *Kriminológia – szakkriminológia, i.m.*, 404-406. old.

⁶⁵⁹ KRÁNITZ Mariann: *A „fehérgalléros” bűnözés Magyarországon az ezredfordulón*, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 36. kötet, 1999, 40-42. old.

- egy még *átfogóbb megközelítés* szerint a közélet tisztasága elleni bűncselekmények jelentős része, valamint – az új hatások érzékélésével – a környezetvédelem elleni bűncselekmények egy csoportja is fehérgalléros cselekménynek minősül;
- a *legszélesebb értelmezés* szerint – s érdekes, hogy ez kifejezetten a gyakorló bírák felfogására jellemző – e körbe tartozik a magánvádas bűncselekmények egy része. Ennek magyarázata, hogy számos településen a helyi önkormányzati testületek szereplői – akik gyakorta a helyi közösség elismert, de legalábbis ismert személyiségei – jelentős társadalmi presztízzsel rendelkeznek, s a választások kapcsán gyakori a becsületsértő fellépés a politikai vetélytársakkal szemben.⁶⁶⁰

A csalás megnyilvánulási formái rendkívül változatosak, s talán nehéz is lenne átfogóan meghatározni az elkövetési módok teljes körét, de néhány tipikus formát feltétlenül említenünk kell, mivel a néhány nagyobb érdeklődésre számot tartó ügy⁶⁶¹ mellett természetesen – s erre a körülményre a kriminálstatisztikai kérdések kapcsán külön is utalunk – számos kevésbé ismert, vagy a nyilvánosság számára teljesen ismeretlen ügy is a bűnüldöző szervek munkáját nehezíti, melyek közül jellemzőként említhetjük a biztosításokkal kapcsolatos cselekményeket.⁶⁶² De talán ezeknél is gyakoribbak a pénzintézeteken keresztül,⁶⁶³ illetve azok sérelmére,⁶⁶⁴ általában hitelezéssel összefüggésben elkövetett csalások.

⁶⁶⁰ KORINEK László: *A vagyon elleni bűncselekmények kriminológiájáról*, Jogtudományi Közlöny, 2008. évi 5. szám, 228-236. old.

⁶⁶¹ TÓTH Mihály: *Egy ügy, több ítélet. A "Tocsik ügy" furcsaságai és tanulságai*, Cég és Jog, 2003. évi 5. szám, 16-19. old.

⁶⁶² OLASZ József: *Biztosítási csalás felsőfokon*, Belügyi Szemle, 1999. évi 3. szám, 66-70. old.

⁶⁶³ Bár ezen magatartások más tényállást is kimeríthetnek. ÁGOSTON László: *A bankkártyacsapások csökkentése intelligens kártyák alkalmazásával*, Belügyi Szemle, 1999. évi 11. szám, 110-115. old.

⁶⁶⁴ BALÁZS Gábor: *A pénzintézetek sérelmére elkövetett csalások*, Belügyi Szemle Különszáma, 1995, 124-126. old.

2. KRIMINÁLPSZICHOLÓGIAI PILLANATFELVÉTEL

A csalás elkövetése során szinte kizárólagos jelleggel és rendkívül markánsan dominál a pszichológiai momentum. Mivel – s ez a német tudományban jól kitapintható szempont⁶⁶⁵ – általában önkárosító jellegű cselekményről van szó, a passzív alanynak kell önszántából rendelkeznie a vagyont illetően. Ez pedig az esetek döntő többségében a saját vagyona irányuló rendelkezést jelenti, tehát a megtévesztett személy maga a sértett lesz. Ennek azért van jelentősége, mert szemben nagyon sok bűncselekménnyel, ahol valamilyen fizikai vagy pszichés ráhatás történik, s a sértett e körülményektől befolyásolva cselekszik, a csalás esetében a passzív alany „hozzájárásával”, közreműködésével válik befejezetté a bűncselekmény. Roppant szemléletes Fayer László sértettre vonatkozó megfogalmazása, amely pontosan és tisztán ragadja meg a csalás pszichológiai momentumát, s amely napjainkban is megállja helyét vizsgálódásaink során: *„Lenyűgözték szellemét, s ezzel feleslegessé vált a testet lenyűgözni, mint ez a rablásnál és a zsarolásnál történik.”*⁶⁶⁶

A felek (elkövető – sértett) interperszonális viszonyában – s ez ugyancsak a csalásra kifejezetten jellemző körülmény – kizárólag azon múlik a cselekmény befejezetté válása, hogy mennyire meggyőző a megtévesztő magatartás. Igaz ez akkor is – s ezzel feltétlenül kiegészítendőnek véljük előző állításunkat –, ha a csalás passzív mulasztással is megvalósítható, mind a tévedésbe ejtés, mind az abban tartás relációjában. Az elkövetés tipikus jellemzője azonban talán az aktív megtévesztő cselekvés, ezért a későbbiekben elsősorban erre koncentrálnunk.

Érdekes eredményekre juthatnánk egy olyan kutatás következtetéseit levonva, amely e kérdést is megvizsgálná. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen jellegű igény nem tűnik túl reálisnak, tekintettel arra, hogy gyakran aktív és passzív tevékenység együttes kifejtésével követik el a csalást, s nem is lenne

---

⁶⁶⁵ KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht – Besonderer Teil II.*, i.m., 209-210. old.

egyértelműen elkülöníthető az, hogy végül melyik részcselekmény involválta a kárt okozó vagyoni rendelkezést, gyakran persze maga a sértett sem tudna erre a kérdésre választ adni.

A sértett (passzív alany) hisz, mert hinni akar; ha nem akarna hinni, akkor az elkövetőnek esélye sem lenne befejeznie cselekményét, hiszen annak szükségszerű, nélkülözhetetlen részese a kooperatív másik fél. Akkor érheti el csak a csaló a célját, ha kellő meggyőzőerővel képes hatni áldozata pszichéjére. Különös jelentősége van ennek akkor, ha a két fél korábban nem ismerte egymást, hiszen közismert tény, hogy az első benyomás fontos, gyakran mindent eldöntő momentum.⁶⁶⁷ Bármilyen olyan körülmény, amellyel e meggyőzőerőt növelni tudja az elkövető, esélyesebbé teszi az eredményességre, s ezzel egyenes arányban nő a siker reménye is, szemben egy kevésbé meggyőző „kollégájával”. Ilyen hatásosságot növelő tényező lehet egy elegáns öltöny vagy kosztüm, ápolt külső vagy megnyerő modor. Ebből következően a csalás jelentős részben a felek pszichológiai ütközetének eredményén fog múlni.⁶⁶⁸ Ráadásul a sértett nem is tudja – szemben a csalóval –, hogy hadban áll...

Kérdéses lehet, hogy növeli-e a meggyőzőerőt az elkövető képzettsége, vagyis függ-e a csalás az alany iskolai végzettségétől. Bár korábbi felmérések tapasztalatai alapján,⁶⁶⁹ de a következő adatokkal jellemezte Virág György az elkövetői oldal iskolázottságát, s mivel a vizsgált mintában még tükröződött az azóta megváltozott megkülönböztető jogpolitikai szemlélet a társadalmi, illetve a személyi tulajdont károsító cselekmények vonatkozásában (is), ezért ezt a differenciálást megtartva utalunk rá. A társadalmi tulajdont elkövetők

---

⁶⁶⁶ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 410. old.

⁶⁶⁷ Nyilvánvaló, hogy ismerősök között elkövetett csalások esetén már nem az első benyomás alapján ítélik meg a csalót, hanem egyéb szempontok (például az ismerős megbízhatósága) is előtérbe kerülnek.

⁶⁶⁸ E tekintetben párhuzamot vonhatunk a kereskedelemmel, hiszen a cél ott is a potenciális vásárló rábeszélése a szolgáltatás, termék igénybe-, illetve megvételére. A csaló célja, hogy a sértettet rábeszélje az általa vázolt lehetőség igénybevételére, illetve annak anyagi támogatására (például adományok kicsalása esetén).

⁶⁶⁹ 1965-1987-ig vizsgált időszak.

körében az általános iskola 5. osztályánál kevesebbet végzett el 1,6 %, 5-8. osztályt 31 %, középiskolát 29,2 %, míg egyetemet, illetve főiskolát 7,1 %. A személyi tulajdon ellen elkövetett csalások esetén ezek a számok: 3,9%, 47,7%, 18,3% és 2%.⁶⁷⁰

Az említett adatok a számtalan befolyásoló tényező⁶⁷¹ változása miatt természetesen módosulhattak, azonban már ezen adatsor alapján is leszűrhető az a következtetés, hogy e cselekményi körben az átlagot meghaladó kvalifikáltsággal rendelkeznek az elkövetők, szemben például az erőszakos bűnözéssel.⁶⁷² Nem véletlen tehát, hogy a csalást az „intelligens bűnözés” körébe sorolhatjuk. Álláspontunk szerint azonban alapvetően nincs determináló befolyása – önmagában véve – az elkövetésre az alany iskolázottságának. Különösen napjainkban, amikor például az internetes csalások esetében már a legfiatalabb generáció tagjai is olyan számítógépes ismeretekkel, és ami sajnos gyakori, bűnös célokra felhasználható ismeretekkel rendelkeznek, hogy ők is növelhetik a csalók táborát, holott nem feltétlenül rendelkeznek magas kvalifikációval. Tehát nem pusztán a iskolázottsága miatt lesz valaki csaló. Ez – mármint az iskolázottság magasabb foka – valószínűleg nem bír nyomatókos erővel, s csupán akkor lenne kriminológiai jelentősége, ha ez magasabb meggyőzőerővel párosul, például a magasabb képzettség okán több ismerettel rendelkezik az elkövető, mint egy kevésbé tanult személy, s ezt a többlettudást fel is használja az elkövetés során. Persze az is külön vizsgálódás tárgyát képezhetné, hogy a magasabb kvalifikáltság – önmagában – eredményez-e nagyobb meggyőzőerőt?

---

⁶⁷⁰ VIRÁG György: *A csalás néhány alaktani kérdéséről*, Kriminológiai tanulmányok, 27. kötet, 1990, 176. old.

⁶⁷¹ Értve ez alatt például a kétféle cselekménytípus (személyi-társadalmi tulajdon elleni) különbözőségének megszűnését.

⁶⁷² Lásd hozzá például KERESZI Klára: *Az erőszakos bűnözés*. In.: GÖNCZÖL Katalin-KORINEK László-LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*, Corvina, Budapest, 1996, 155-171. old., VAVRÓ István *Az erőszakos bűnözés egyes kérdéseiről*, Kriminológiai közlemények, 56. szám, 1998, 24-40. old., BAKÓCZI Antal: *Az erőszakos bűnözés területi megoszlása Magyarországon*, Rendészeti Szemle, 1992. évi 1. szám, 10-20. old.

Fontosnak tartjuk ugyanakkor azt is megjegyezni, hogy – mint erre már korábban is utaltunk – e számsorok majdnem húsz esztendeje publikált kutatási eredmények között olvashatók, azóta ugyanis nincs kifejezetten csalásra vonatkozó – széles körben publikált – hasonló kimutatás, márpedig a bűnözés, de önmagában akár a csalás is számos eltérést mutat a korábbi állapotokhoz képest. Ezért e számok nem feltétlenül tükrözik napjaink állapotát, úgy tűnik tehát, hogy feltétlenül indokolt lenne egy új vizsgálat. Ennek pedig kézenfekvő magyarázata lehet, hogy az elmúlt húsz évben teljes mértékben átalakult a hazai oktatási struktúra, ez tükröződik egyebek mellett abban is, hogy a felsőoktatásban résztvevők száma jelentős mértékben megnövekedett, s akik már közöttük szereztek diplomát, ők – elkövetővé válásuk esetén – szükségképpen a felsőfokú végzettségűek táborát gyarapították, gyarapítják, s a statisztika ilyenképpen bizonyára módosul.

Adódhat a kérdés, hogy sértetti oldalon bír-e jelentőséggel az iskolázottság, segíthet-e valamit a magasabb képzettség a csalások elkerülésében. Válaszunk: attól függ. Megítélésünk szerint a sértett pszichéje lesz alapvetően meghatározó. Abban az esetben, ha valamilyen ok folytán hinni akar az elkövetőnek – bármitől is legyen hite vezérelve – másodlagossá, s talán mondhatjuk jelentéktelenné válik az, hogy milyen képzettségű. Egy személyiségét illetően a világra kételkedően, bizalmatlanul tekintő személy kisebb valószínűséggel válik áldozattá – akár iskolázatlan, akár iskolázott. Ezzel szemben egy nyitottabb, extrovertált személyiség, aki könnyebben fogad más bizalmába, a csalók ideális célpontja. A magasabb képzettség talán ott kaphat a sértett oldaláról jelentőséget, hogy egy tájékozottabb, a világ dolgaira vonatkozóan mélyebb ismeretekkel rendelkező személy ismeretei okán is nagyobb eséllyel jön, jöhet rá az ármánykodásra, mint az, aki ezen ismeretekkel nem rendelkezik.⁶⁷³ Hangsúlyozzuk, az alapvetően meghatározó körülmény – álláspontunk szerint – a személyiség.

---

⁶⁷³ 2005-ben napvilágot látott egy tanulmány, amelyben a sértetti oldal iskolázottsága vonatkozásában megállapításra került, hogy a vágyon elleni bűncselekmények viszonylatában kiemelkedően magas a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. Mindenképpen fel kell azonban hívni arra a figyelmet,

Ehhez kapcsolódik az a kriminológiai szempontból szintén jelentős körülmény, hogy a sértett mennyire képes körültekintően eljárni, illetve mennyire körültekintően járt el. A Csemegi-kódex felfogása szerint a csalás tényállásán keresztül csak akkor nyújtott, nyújthatott büntetőjogi védelmet a törvény, ha azt ravasz fondorlattal valósították meg. Ez azt jelentette, hogy az egyszerű, könnyen felismerhető primitív megtévesztő magatartást nem tekintette a tényállás megvalósulása szempontjából megfelelőnek, s ezen esetekben kizárta annak megállapítását. Ezt azonban nem generális jelleggel tette, hanem az adott személy – leginkább – szellemi viszonyaihoz mérten. Nyilvánvaló, hogy nem létezik az „egyértelmű megtévesztés”. Minden megtévesztés kizárólag a sértett relációjában, szellemi képességeihez mérten vizsgálendő, ugyanis aki azt állítja, hogy a megtévesztés egyértelmű volt, az is a saját szubjektív értékítéletét csempészi e megállapításba, ugyanis *szerinte* volt könnyen felismerhető, egyszerű stb. a felismerés. Természetesen igaznak hathat, hogy vannak olyan esetek, amelyeknél *általában* egyértelműen megtévesztő a magatartás, s a legminimálisabb élettapasztalat alapján kiszűrhetőek, s ezzel megakadályozhatóak lennének a csalások, azonban a hazugság jellegét mindig a sértett szemüvegén keresztül kell vizsgálni, mint ahogy teszi azt a gyakorlat számos más, erőszakos jellegű bűncselekmény esetében, ahol az erőszaknak a sértett relációjában kell alkalmasnak lennie az ellenállás leküzdésére és az elkövetői akarat közvetítésére.

A Csemegi-kódex időszakában találkozhatunk olyan felsőbb bírósági döntéssel, amely e szempontot szem előtt tartva járt el. Az elkövető – egyebek mellett – ezüst és arany tojást tojó tyúk varázslására vállalkozott. A másodfokon ítélező debreceni ítélőtábla egyetértett az elsőfokú döntéssel, mert a „*vádlott természetfeletti állításaiban ravasz fondorlat e helyütt sem ismertethetett fel azért, mert beszámítható elmeállapotban levő emberre nézve ezüstöt tojó*

---

hogy e közlemény *nem kizárólag* a csalásokat vizsgálta, hanem a vagyoni elleni bűncselekményeket, s e tény árnyaltabbá teheti a csalások esetében a képet. KRÁNITZ Mariann: *A vagyoni elleni bűncselekmények sértettjeinek területi jellemzői*, Kriminológiai tanulmányok, 42. kötet, 2005, 147-148. old.

tyuknak ígérete ravasz fondorlatnak egyáltalán nem tekinthető.” Ezzel szemben a Curia a vádlottat csalás miatt marasztalta el. Álláspontja szerint a vádlott kihasználta a sértett műveltségi és életviszonyait, amikor „*ígéreteinek csábító hatását a fent előadott tényállás szerint eléggé ravaszul eszelte ki*”; ezzel a Curia megállapította – jelen esetben – a csalás valamennyi tényállási elemeinek fennállását.⁶⁷⁴ Láthatjuk tehát hogy a másodfokú döntés teljesen elvonatkoztatott a sértett szellemi harcképességétől, s szubjektív megjegyzésként megállapította, hogy függetlenítenie kell magát a sértett szubjektumának megítélésétől, míg a Curia ezt a körülményt beemelte a büntetőjogi értékelés körébe.

Változott a helyzet a későbbi, más szempontokat preferáló társadalmi berendezkedés idején, ugyanis az 1961. évi V. törvény kihagyta a ravasz fondorlat követelményét, s ezzel olyan folyamatot indukált, amely hosszú évekre, évtizedekre meghatározta e kriminológiai szempont szerepét az ítékezés során. Tulajdonképpen bármilyen egyszerű magatartás – elvileg s sokszor gyakorlatilag is – megalapozta a csalást. Ez azonban generált egy olyan folyamatot, amely ellen a hazánkban bekövetkezett társadalmi, gazdasági átalakulást követően többen hallatták szavukat. E folyamat pedig a sértettek hanyag, körültekintés nélküli eljárását is legitimáló jogalkotói, talán jogalkalmazói álláspont kialakulása elleni protestálás. Bizonyos fokig érthető és helyes ezen – a Csemegi-kódexhez képest – új, a társadalom valamennyi tagját lehető legszélesebb büntetőjogi védelemben részesíteni kívánó szemlélet, hiszen azzal, hogy irrelevánssá vált a sértett könnyelműsége, hanyagsága, azt kívánta elérni, hogy az ilyen személyiséggel rendelkező sértettek is részesülhessenek ebben a büntetőjogi védelemben. E folyamat azonban bizonyára elősegítette azt, hogy sokan tudatosan a legminimálisabb figyelmet sem tanúsították ügyeik intézése során. Egy, már az új társadalmi berendezkedés idején született állásfoglalás ezt kifejezetten sérelmezi: „*az államnak nem lehet feladata, hogy minden egyes ügylet felügyelője, gondnoka*

---

⁶⁷⁴ Büntető Jog Tára, XXX. kötet, 178-180. old.

legyen, hogy az egészen átlátszó vagy naiv megtévesztésnél a kellő figyelmet pótolja, s ezáltal óvja meg ezen személyeket a káros következményektől.”⁶⁷⁵

Bár kis korrekcióval, de úgy véljük, hogy a hivatkozott döntés helyes alapokról indul ki. Valóban szükséges és indokolt rávezetni a potenciális sértetteket arra, hogy – s ezt kulcsfontosságúnak véljük – lehetőségeikhez mértén tanúsítsanak figyelmet ügyeik intézése során. S ezért tartjuk indokoltnak a korrekciót – vagyis azt, hogy lehetőségeikhez mértén tanúsítsanak figyelmet –, mivel a döntés szintén szubjektív szemüvegen át értelmezi a figyelem kellő mértékű tanúsítását. Valóban fontos, de ezt nem lehet függetleníteni a sértett személyére szabott értékeléstől. Más lesz a mérce egy alapos, megfontolt, tájékozott, esetleg magas iskolai végzettséggel rendelkező, a világ dolgaiban jártas, jól tájékozódó személy esetében és más egy szerény értelmi képességekkel rendelkező, ámbár alapvetően hiszékeny természetű személy esetében. Amennyiben minden egyes konkrét esetben a sértett személyére vonatkoztatva vizsgálná – hasonlóan talán a hivatkozott curiai állásponthoz⁶⁷⁶ – az eljáró hatóság azt, hogy kellő körültekintéssel járt-e el a sértett, akkor követendőnek tartjuk e szemléletet, ugyanakkor mindenképpen megtartandónak véljük az 1961. évi V. törvényhez kötődő jogpolitikai megfontolást, s az általa meghatározott minél szélesebb büntetőjogi védelem biztosításának alapvetően helyes és támogatandó irányát.

3. AZ OKSÁG KÉRDÉSEI

3.1. AZ OKSÁG JELLEMZŐI AZ ELKÖVETŐI OLDALON

Annak a megítélése, hogy miért lesz valakiből elkövető, már régóta foglalkoztatja a kriminológusokat (is). Tekintettel arra, hogy e kérdéskör megítélése jelen dolgozat kereteit jelentősen meghaladó fejtegetéseket igényelne, ezért a bűnözés okságának vizsgálatát – mint általános kérdéskört –

---

⁶⁷⁵ Főv. Bír.26. Bf. VIII. 8187/1994/6.

e helyütt mellőzzük, s kizárólag a csalás problematikájára kívánunk koncentrálni. Az oksági fejtegetéseket megelőzően feltétlenül szükségesnek véljük ugyanakkor megjegyezni, hogy a vagyon elleni cselekmények okai között számos olyan tényező van, amely állandó mozgásban van, keletkezik, változik, előtérbe kerül, háttérbe szorul. Emellett számos olyan faktor van, amely állandó – vagy legalábbis viszonylag állandó – jelleggel, tartósan szerepet kap a cselekmény elkövetése során. E körülmények számtalan hatástól vezérelve folyamatos kutatásra ösztönzik a kérdésre választ keresőket, hiszen már akár néhány esztendő távlatban is az okok módosulását tapasztalhatjuk, nemhogy ennél hosszabb, akár több évtizedes időtartam viszonylatában.⁶⁷⁷ Talán általánosabb azon hazai álláspont, amely a csalást a vagyon elleni bűnözés körében értékeli, ezért utalnunk kell arra, hogy emiatt a vagyon elleni cselekmények általános okai közül szinte mindegyik – elméletileg legalábbis – felmerülhet a csalás motívumaként. Úgy véljük azonban, hogy nem minden körülmény hathat azonos erővel, hisz részben eltérő elkövetői miliő jellemzi e cselekménytípust, mint például a lopást. Az elkövetői kör eltérő jellege – értve alatta például a vagyoni helyzetet – determinálhatja a csalás okainak különbözőségét.

Mielőtt a kérdés részletes vizsgálatába bocsájtkoznánk, szükséges utalnunk arra a körülményre, hogy a csalás elkövetésének okai két szempontból is vizsgálhatóak, már amennyiben az egyik szempont igényel külön vizsgáldást. Ilyen értelemben felfogva a kérdést, beszélhetünk közvetlen és közvetett okságról. A közvetlen okság vonatkozásában elsőként azt a – talán kevésbé problematikus és szélesebb körben ismert – ténytet kell rögzítenünk, hogy a csalás nyereszkes célból elkövetett bűncselekmény. A csaló – ha nem is feltétlenül magának – vagyoni előny megszerzését tűzi zászlajára, s ennek érdekében cselekszik, ha nem e célból fejt ki megtévesztő magatartását, hanem pusztán például károkozási szándékkal, akkor büntetőjogi értelemben

---

⁶⁷⁶ Mint láthattuk, a bírósági fórumok sem voltak azonos állásponton e kérdést illetően.

⁶⁷⁷ BAKÓCZI Antal: *A vagyon elleni bűnözés és okai*, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, 23. kötet, 1986, 218-228. old.

vett csalásról nem beszélhetünk.⁶⁷⁸ A közvetlen oka tehát a csalásnak az, hogy abból – s e körülmény a cselekmény kriminológiai értelemben is felfogott vagyon elleni irányultságát tükrözi – az elkövető profitálni szeretne. Mint utaltunk rá, nem szükséges – s anyagi jogi szempontból ez már régóta elismert, valamint a törvényszöveg nyelvtani értelmezéséből is következő értelmezés –, hogy az előny az elkövetőnél csapódjon le, ám tipikusnak mondható, hogy az elkövető saját érdekében, vagy saját érdekében is cselekszik. A csalók a legritkább esetben mutatkoznak jótevői szerepben, vagyis ritkaságszámba megy, illetve menne, ha valaki kizárólag más érdekében követné el a csalást. Nem tartjuk kizártnak, de nem is tartjuk tipikusnak e megnyilvánulási formát.

A csalás megvalósulásának közvetett oka már kissé összetettebb problémákat sejtet, s rendkívüli hasonlóságokat mutat az egyéb vagyon elleni bűncselekmények elkövetési okaival, ezért azokat alapul véve tárgyaljuk azt. E körben arra kell választ találnunk, de legalábbis keresnünk, hogy mi indíthatta arra a csalót, hogy elkövesse tettet. E mögöttes kérdés vizsgálata már összetettebb, s természetesen nem mentes a bűnözés okságára általánosságban (például szegénység, a szocializálódás folyamatában megfigyelhető defektusok stb.⁶⁷⁹) rákérdező kutatásoktól, hiszen a csalás mint a bűnözés egy – bár ugyancsak jelentős – szegmense nem függetlenítheti magát azoktól az általános tendenciáktól, amelyek a bűnözésre mint egészre általánosságban jellemzőek. Nyilvánvaló, hogy e megközelítések számos aspektusból értékelik a deviancia e sajátos formáját, s ezért csupán azokra kívánunk utalni, amelyek tipikusan jellemzőek rá. Feltételezhető, hogy a következőkben említett tipizálás nem teljes körű, s talán egyetlen tipizálás sem lehet az, azonban valamely szempontok szerint a legáltalánosabban jellemző okokat mindenképpen indokoltnak s célszerűnek tartjuk megemlíteni. Mivel

---

⁶⁷⁸ TÓTH Mihály: *A csalás formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai*, Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám, 3-9. old.

⁶⁷⁹ TAUBER István: *A vagyon elleni bűnözés*. In.: GÖNCZÖL Katalin-KORINEK László-LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*, Corvina, Budapest, 1996, 137-153. old.

úgy véljük, hogy a csalás is, mint a bűnözés egyéb megnyilvánulási formái, erőteljesen országspecifikusak – bár kétségtelen tény, hogy mutatnak transznacionális jegyeket, de az adott állam társadalmi, gazdasági stb. berendezkedésétől magát teljes mértékben függetleníteni nem tudják –, ezért, a külföldi munkák szerepét és jelentőségét teljes mértékben elismerve,⁶⁸⁰ a hazai oksági teóriákat alapul véve vázolunk néhányat a mögöttes okok lehetséges rendszeréből.

A vagyon elleni cselekmények közül többenél, ám kiemelten a lopásnál megfigyelhető jelenség annak alkalmoszerű elkövetése. Ha a csalás megvalósulási jellemzőit áttekintjük, akkor megállapíthatjuk, hogy e körülmény e különleges bűncselekmény vonatkozásában nem kifejezetten lehet jellemző. A csalás esetében nem az alkalom találja meg az elkövetőt – szemben például a lopással, ahol az alkalmi tolvajnak elég a gépkocsi lehúzott ablaka vagy a bolti eladó figyelmetlensége –, hanem az elkövető keresi az alkalmat, készül az elkövetésre, hiszen azt végig kell gondolni, esetleg a meggyőzőerőt növelő eszközöket (például hamis dokumentumok) lehet indokolt igénybe venni, ez pedig – az esetek többségében – kizárja a szó legszorosabb értelmében vett alkalmi jellegű elkövetést. Abban az esetben, ha az alkalmoszerű elkövetés alatt az eseti, rendszertelen, tervezetlen elkövetést értjük, úgy természetesen a csalás esetében is elképzelhető ennek realitása, azonban ha azt értjük alatta, hogy a csaló csupán kihasználja az alkalmat, akkor ennek a lehetőségnek kisebb jelentőséget vélünk tulajdonítani.

Szintén jellemző a vagyont sértő bűnözés egy szegmensére az, hogy motívumként kizárólag a létfenntartást célozza.⁶⁸¹ E megélhetési bűnözésként is ismert cselekménycsoport általában olyan szerény körülmények között élők elkövetésére jellemző, akik nem látnak más kiutat arra, hogy akár maguknak, akár közvetlen hozzátartozójuknak a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen,

---

⁶⁸⁰ A legújabb külföldi elméletekre vonatkozóan lásd KORINEK László: *A vagyon elleni bűncselekmények kriminológiájáról*, i.m., 228-236. old.

⁶⁸¹ KÓ József: *Vagyon elleni bűncselekmények*, i.m., 350-351. old.

alapvető cikkeket biztosítsák. Esetükben tipikus védekezésnek mondható az erre való hivatkozás. Amennyiben e körülményt – tehát a szükségből történő elkövetést – az eljárás során sikerül bizonyítani, úgy az érdemben a cselekmény minősítését nem, viszont a büntetés kiszabását – a bíró szociális érzékenységétől függően – befolyásolhatja. Mint említettük, e motívum is a vagyon elleni cselekményekre általában jellemző, s kivételként értékelhetjük a csalást, ahol nem feltétlenül érzékelhetjük ennek gyakorlati relevanciáját. Csupán utalni kívánunk rá, de Ausztriában a jogalkotó – talán e kriminológiai sajátosságot is szem előtt tartva – külön tényállásban, a csalás privilegizált eseteként rendeli büntetni a szükségcsalást.⁶⁸² Nyilvánvalóan nem arra kell gondolni, hogy az osztrák törvényhozó szellemi képességei munkája terheinek hatására meggyengültek volna, emiatt legalizálni akarná a bűnt, s a több(száz) millió, esetleg milliárd eurós csalásokat is enyhébben szankcionálná. Szó sincs erről. Kizárólag az olyan, gazdasági szükséghelyzetben lévő elkövető élvez kedvezőbb elbírálást, aki – nem üzletszerűen – valósítja meg a csekély értékre irányuló tettet. Kérdés, hogy indokolt-e törvényi szinten eleve kedvezőbb büntetést előírni a szükségből csalónak, vagy elegendőnek tartjuk, ha a megoldást a bíró bölcs belátására bízunk. Talán nem lenne felelőtlen a magyar jogalkotónak sem átgondolni a kérdést...

Érdekes tanulságokkal szolgálhatna egy arra irányuló kutatás, hogy mennyire jellemző, illetve jellemző-e egyáltalán hazánkra az, hogy csalásokat azért kövessenek el, mert kilátástalan anyagi helyzetükből nem látnak más kiutat. Nyilvánvaló, hogy például lopások esetén ezen összefüggés kétséget kizáróan kimutatható, de a csalás más típusú bűncselekmény. Az ilyen társadalmi helyzetben lévő személyek magatartása bizonyos fokig érthető, persze az sem mellékes, hogy saját hibájukból kerültek anyagi csapdába, vagy pedig azon tömegek táborába tartoznak, amelyek a társadalmi folyamatokból vesztesként kerültek ki. Kriminálpszichológiai vitát generálhatna talán az a kérdés, hogy az ilyen szociális kelepceből lévő személyek, akik közül sokakra jellemző a

---

⁶⁸² Lásd az osztrák Büntető Törvénykönyv 150. §-át.

társadalmi depriváció, a kilátástalanság, a jövőbe vetett hit teljes hiánya, képesek-e a csaláshoz szükséges meggyőzőerejüket-, illetve képességüket előteremteni, vagy esetleg eleve reménytelennek érzik ezt, s emiatt olyan magatartásokhoz folyamodnak, amelyekhez ilyenre nincs szükség. Áttekintve néhány ügy jellemzőit azonban megállapítható, hogy közel sem jellemző a társadalom e meglehetősen széles rétegére, hogy ilyen bűncselekményt kövessen el.⁶⁸³ E fejtegetés végül oda vezethet, hogy felvethetjük a sokszor és sokakban felmerült kérdést: milyen összefüggés van a bűnözés és a szegénység között.⁶⁸⁴ Úgy véljük, a realitástól teljes mértékben elrugaszkodott álláspont – ha van egyáltalán ilyen – lenne az, amely az okozati összefüggést tagadná. Sem az alkalmi elkövetés, sem a szó legszorosabb értelmében vett megélhetési bűnözés nem volt jellemző egy 2002-ben publikált kutatás során vizsgált cselekményekre.⁶⁸⁵

A csalás elkövetésének okai között előkelő szerepet tölt be az egzisztenciateremtésre, illetve annak fenntartására irányuló motiváció. Nem tekinthetjük e körülményt a rendszerváltozás generálta körülménynek. Virágh György kutatásai során – melynek eredményeit 1990-ben publikálta – megállapította, hogy a társadalmi tulajdont károsító csalások során az elkövetők több, mint 80%-a, míg a személyi tulajdont támadó elkövetők közül több, mint 50%-a átlagos vagy azt meghaladó mértékű jövedelemmel rendelkezett.⁶⁸⁶ Csupán szemléltetésként – s mivel nem kifejezetten a csalás volt a kutatás tárgya, ezért nem feltétlenül az összehasonlítás szándékával – idézzük Kó József 1997-ben készült, a vagyon elleni cselekmények elkövetőinek szociológiai háttéréről készült felmérését, ahol a legalacsonyabb, illetve a legmagasabb fizetési kategóriában volt magasabb arány

---

⁶⁸³ Kó József szintén a többi vagyon elleni cselekményt elkövetőkre jellemző szociális háttértől való különbözőséget hangsúlyozza. KÓ József: *A bűnözés húzóágazata a csalás*, Kriminológiai tanulmányok, 37. kötet, 2000, 206-222. old.

⁶⁸⁴ Részletesen lásd különösen GÖNCZÖL Katalin: *Bűnös szegények*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991, illetve FERGE Zsuzsa: *A szétszakadó társadalom*, Belügyi Szemle, 2000. évi 6. szám, 3-17. old.

⁶⁸⁵ PARTI Katalin: *A gazdasági bűncselekmények aktuális tendenciái, különös tekintettel a jelentős értékre elkövetett csalásokra*, Belügyi Szemle, 2002. évi 10. szám, 86-102. old.

⁶⁸⁶ VIRÁGH György: *A csalás néhány alaktani kérdéséről*, i.m., 174. old.

megfigyelhető. Érdekes lenne megismerni a szerző azon megjegyzésének hátterét, hogy az átlagos jövedelem – kontrollcsoporthoz viszonyított – arányát illetően a felső jövedelmi kategóriában az elkövetők felülreprezentáltak, de ez „*néhány kiugróan magas jövedelmet bevalló elkövető válaszának következménye*”.⁶⁸⁷

Láthattuk tehát az empirikus kutatás eredményeként, hogy a csalók nagy számánál nem volt olyan anyagi helyzet a háttérben, amely esetleg direkt módon, a létfenntartás érdekében generálta volna az elkövetést, hiszen relatíve „*jól szituált*” közegben éltek. Természetesen az abszolút számok nem mutatják meg az elkövetők relatív anyagi biztonságérzetének fokát. Nem tükrözik azt, hogy az egyének hogyan élik meg saját vagyoni viszonyaikat, hiszen egy külső szemlélő számára kedvező, de legalábbis elfogadható szituáció is lehet a benne lévőknek kedvezőtlen, elfogadhatatlan. Ez különösen akkor igaz, ha az illető korábban még jobb körülmények között élt, s megindult – mint olyan sokan – a lecsúszás útján, ennél fogva – a korábbihoz viszonyítva – egyre kedvezőtlenebbül értékeli saját helyzetét. Szeretné fenntartani korábbi életvitelét, azonban azt már nem tudja megengedni magának: a korábban rendelkezésre álló források elapadtak, esetleg szerényebben csörgedeznek. Ahhoz, hogy vágyait kiélhesse, s a korábban természetesként megélt javakat megengedhesse magának, valahonnan forrást kell előteremtenie. Legális utat nem tud, esetleg nem akar választani az elkövető, viszont mindenképpen tovább kíván nyújtózkodni, mint amit takarója megenged. Számára nyilvánvalóan kézenfekvő választásnak tűnik valamely vagyon elleni bűncselekmény, méghozzá olyan, amelyből közvetlenül, azonnal juthat pénzhez. Az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények elkövetésétől mereven elzárkózik, az erőszak tőle meglehetősen távol áll, a lopást mint talán leginkább adekvát magatartásformát elutasítja, talán megalázónak – finomabban fogalmazva: személyiségétől idegennek – érzi. Számára tehát perspektivikus választásnak tűnik a csalás elkövetése. Talán hasonló folyamat

---

⁶⁸⁷ KÓ József: *Vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szociológiai vizsgálata*, Kriminológiai és

játszódhat le azon elkövetők tudatában, akik nem egzisztencia-fenntartó, hanem azt teremtő okból folyamodnak a csaláshoz, bízva abban, hogy nem derül fény tetteikre, vagy ha mégis, akkor a hatóságok nem fogják el őket, s mentesülnek a büntetőjogi felelősségrevonástól.

Feltétlenül megjegyzendő, hogy közel sem teljes a csalók motivációinak fenti repertoárja, talán nem is lehet az, ám a vagyon elleni cselekmények körében tipikusnak számító háttér folyamatok érzékeltetésére talán alkalmasnak mutatkozhat az elkövetésre vezető okok felvázolása.

3.2. AZ OKSÁG JELLEMZŐI A SÉRTETTI OLDALON

A vagyon elleni bűncselekményekkel összefüggő sértetté válás tendenciáit hazánkban vizsgálták,⁶⁸⁸ így e kérdéskör a kutatók számára többé-kevésbé világos eredményeket mutathat. Kevésbé – vagy talán sohasem – vizsgált viszont az, hogy mi motiválta arra a csalás sértettjeit, hogy higgyenek az elkövetőnek, s ezáltal sértetté váljanak. A problémafelvetés nem feltétlenül tekinthető kézenfekvő válaszokkal kecsegtetőnek, hiszen előre nyilvánvalóan – gyakran pedig utólag – sem tudhatja a sértett, hogy az ígérető fél betartja ígéretét vagy sem, azonban ebben az esetben is meghúzódik valamilyen megfontolás a tekintetben, hogy szövetségre lépjen az ígéretet, előnyösnek tűnő üzleti ajánlatot stb. tevő féllel.

Álláspontunk szerint több oka is lehet annak, hogy végül a csalás újabb és újabb sértettjét jegyezheti fel a bűnügyi statisztika, ám kettőt feltétlenül szükségesnek tartunk megemlíteni. Az első – s talán gyakrabban előforduló jelenség – az, hogy olyan kedvező, anyagilag előnyös lehetőség vázolásával lép fel a csaló, amely felébreszti a sértettben a könnyű, de legalábbis kevésbé nehéz pénzszerzés ösztönét, reményét. Különösen ilyen lehet az az eset,

---

kriminalisztikai tanulmányok 34. kötet, 1997, 142-143. old.

⁶⁸⁸ KRÁNITZ Mariann: *A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek területi jellemzői*, i.m., 139-165. old.

amikor eleinte – a nagyobb hihetőség kedvéért – még valóban juthat valamilyen előnyhöz a becsapott fél, ám később ezzel egyenes arányban nagyobb lehet a csalódása is. A csalónak tehát olyan kedvező anyagi lehetőséget kell ebben az esetben felkínálnia, amely – azon túl, hogy szerencsésnek érzi magát a kiszemelt, hogy pont ő részesült benne – perspektivikus körülményeket jelenthet a címzettnek, ennek hiányában igen csekély a valószínűsége annak, hogy elhinné a csaló szavait.

A fent említetteken túl lehetséges egy másik oka is annak, hogy valaki az elkövető csapdájába esik. Ez a faktor pedig következik abból a tényből, hogy a csalást gyakran az emberek szociális érzékenységre építve valósítják meg. Azokat az eseteket tekinthetjük idetartozónak, amikor a csaló valamilyen – általában a társadalmi szolidaritásra fókuszált – ürüggyel kér pénzt, azt hangoztatva, hogy azt például szegények, éhező gyermekek megsegítésére szánja. Az indokok természetesen az említett két példánál sokkal szélesebb körűek, de közös ismervük, hogy valamilyen jótékony célra gyűjtik az adományt. Ebben az esetben kizárólag attól függ a siker, hogy a sértett mennyire tud azonosulni a céllal, illetve mennyire érzi át a támogatni mondott célcsoport helyzetét. E magatartást sokkal inkább társadalmat romboló jelenségnek tartjuk, mint a másik esetkört, még akkor is, ha ez általában az okozott kár összecszerúségét tekintve kisebb nagyságrendű, viszont általában több sértettet érint, s alapjaiban, durván sérti a társadalomban élő személyek közötti, egy bizonyos szintig nélkülözhetetlen szolidaritás érzését,⁶⁸⁹ emiatt talán a társadalomra veszélyesebb magatartásnak tekinthetjük. Nyilvánvaló, hogy a jogalkotó a vagyon elleni irányultságot hangsúlyozza mint elsődleges jogi tárgyat. Az ítélező bíró ezen általunk – s talán nem helytelenül – fontosnak tartott kriminológiai körülményt azonban értékelni tudja, mégpedig a büntetés kiszabása során, s ne pusztán az okozott kár, illetve egyéb minősítő körülmények mentén értékelje a magatartást.⁶⁹⁰

---

⁶⁸⁹ Amennyiben megvan még ez az érzés a társadalomban...

⁶⁹⁰ Feltétlenül egyetértünk Tóth Mihállyal, aki a szemléletváltozás igényét sürgeti. TÓTH Mihály: *A szemléletváltozás igénye a gazdasági bűncselekmények kezelésében*. In.: GÁL István László –

Az utóbbi időben úgy tűnik, hogy talán ezen oksági tényező kezd háttérbe szorulni. Önálló kutatást képezhetne annak vizsgálata, hogy mi lehet ennek a magyarázata. Úgy véljük, hogy – egyebek mellett – két faktor említésre méltó lehet. Az egyik tényező az, hogy dinamikusan nő hazánkban a szegénység.⁶⁹¹ Sokkal inkább megfontolják az emberek, hogy milyen célra költik – a túlnyomó többség esetében – nehezen megszerzett pénzüket, mint korábban. Az első lehetőség, hogy a jótékony célokra fordított összegeket használják fel más célokra, s emiatt csökken az adakozókedv. Bár kétségtelenül igaz az a közismert tény, hogy a szerényebb anyagi körülmények között élő személyek – általában – hamarabb nyitják meg pénztárcájukat szociális célokra, mint a tehetősebb réteg képviselői, talán mert empatikusabbak, mivel közelebb állnak hozzájuk társadalmi helyzetüket tekintve, mint a vagyonosabbak. Ennek természetesen feltétele, hogy legyen olyan összeg, amelyről e szolidabb életvitelt folytató csoport le tud – még – mondani. Ami miatt a jövőben az ilyen jellegű, jótékonyt hirdető csalások vélhetően háttérbe szorulnak, az az, hogy növekszik – a relatív szegénység mellett – az abszolút értelemben felfogott szegények sajnos egyre népesebb tábora. E tendenciát bizonyosan erősíti a 2008 őszén kialakult pénzügyi-gazdasági világválság hazánkat sem kímélő hatása.

A másik körülmény, amely talán az ilyen típusú csalások csökkenéséhez vezetett-vezethet, az a szintén sötét képet festő trend, hogy az emberek egyre bizalmatlanabbak, ugyanakkor egyre jobban szeretnének hinni. Az 1990 óta eltelt időszakban olyan társadalmi igazságtalanságoknak lehettek tanúi, amely igencsak megtépázták a másik irányában tanúsított bizalmat, fokozva ezzel a szkepticizmust, a kétkedést, amely ezáltal megnehezíthette, megnehezítheti a csalók munkáját, hiszen egy általános bizalmatlan légkörben alapvetően nehezebb elérni a megtévesztést, pontosabban ahhoz jól kidolgozott, hihető,

---

HORNYÁK Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2006, 339-350. old.

⁶⁹¹ Ez nem csupán napjaink determináns tényezője. Korábbi megnyilvánulásához lásd különösen BAKÓCZI Antal: *A vagyon elleni bűnözés és okai*, i.m., 218-228. old. és GÖNCZÖL Katalin: *A bűnözés társadalmi összefüggései*, Társadalmi Szemle, 1993. évi 3. szám, 37-48. old.

tehát mindenképpen felkészülést, tervezést igénylő konstrukció szükséges. Másfelől talán ellentétes tendenciaként hathat – bár ez elsődlegesen, mivel erre irányuló átfogó statisztika nincs, ezért inkább szubjektív véleményre hagyatkozó állásfoglalásnak tekinthető – az a körülmény, hogy a növekvő bizalmatlanság mellett megfigyelhető össztársadalmi szinten a hit iránti vágyakozás, vagyis annak szándéka, hogy legyen olyan kollektív érvényű célkitűzés, amely a társadalom széles rétege számára pozitív üzenetet hordoz s visszaadhatja a jövőbe vetett hitet.

4. CSALÁS BÁRMI ÁRON – AZ INGATLANOKKAL KAPCSOLATOS CSALÁSOK

A legújabb kori hazai bűnözés egyik rendkívül súlyos, nem egyszer beláthatatlan következményekkel járó elkövetési formája az ingatlanokkal, tipikusan lakóingatlanokkal, lakásokkal kapcsolatban elkövetett csalások.⁶⁹² A kijelentés sajnos igaz, s – mint sok más cselekmény – ez sem előzmények nélküli a kriminológia hazai történetében. Már történelmünk legkorábbi időszakában megjelent a csalás – bár még más név alatt üldözött, de – illetén típusú megvalósítása. A csalók mérhetetlen birtoklási vágyuk által vezérelve próbálták az uralkodót, esetleg más, az ingatlant ténylegesen uraló személyt lépre csalni, s a vagyon, a társadalmi presztízs elsőszámú, sőt gyakran egyedüli mércéjét jelentő ingatlant megszerezni.⁶⁹³ Később, a Csemegi-kódex időszakában komoly – elsődlegesen anyagi jogi – vitát involválta az ingatlanok kétszeri eladása s ennek részben polgári jogi, részben büntetőjogi következményeinek rendezése, megelőzésének lehetőségei.⁶⁹⁴

A legújabb korban ismét kiemelt szerepet kap a csalások között a ingatlanokra elkövetett típus. Az ismét növekvő számnak magyarázata lehet az ingatlanok fenntartásával szükségszerűen együtt járó költségek drasztikus növekedése mellett a közigazgatásban rejlő sajátos ok, nevezetesen az, hogy különösen a

⁶⁹² TÓTH Sándor: *Lakáscsalás – lakásmaffia*, Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám, 61-67. old.

⁶⁹³ TÓTH Mihály: *A csalás formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai*, i.m., 3-5. old.

⁶⁹⁴ ANGYAL Pál: *A csalás*, i.m., 87-91. old., illetve Büntető Jog Tára, XVIII. kötet, 99-109. old.

'90-es években az ingatlan-nyilvántartás késedelmesen tudta csupán adminisztrálni az ingatlan tulajdonosának megváltozását, így annak közhiteles jellege igencsak nehezen volt alátámasztható.⁶⁹⁵

Úgy véljük, hogy a lakóingatlanokra elkövetett csalások esetében nem szorul külön bizonyításra az a tény, hogy az emberi gátlástalanság tolerálhatatlan formája nyilvánul meg az ilyen magatartásokban, hiszen gyakran egyfelől törleszthetetlen uzsorarészletekre irányuló igényt érvényesítendő szerzik meg csalárd módon az ingatlant, úgy, hogy az adásvételi szerződést aláírattják a sértettel, s ezzel búcsút inthet nehezen megszerzett ingatlanának. Másfelől – szintén gyakori eset, hogy – nem is szerez tudomást a sértett arról, hogy csalás áldozatává vált, mivel hamis okiratok felhasználásával értékesítik az ingatlant. Az elkövetési mód irreleváns abból a szempontból, hogy eredménye ugyanaz lehet: a sértett elveszítheti lakását s fedél nélkül maradhat. Persze egy esetleges polgári perben megpróbálhatja érvényesíteni igényét...⁶⁹⁶

Az ingatlanra elkövetett csalásoknál sokáig vitatott volt, hogy ki tekinthető sértettnek, mivel amellet, hogy az eredeti tulajdonost is becsapják, az új tulajdonos érdekei is sérülnek, hiszen – amennyiben nincs beavatva az elkövetők terveibe, tehát nem azok strómanjaként jár el – olyan ingatlanért fizet, amely felett az elkövetőknek nem volt joguk diszponálni, s így természetesen jogszerűen el sem adhatták volna. Tovább bonyolódik a helyzet, ha a vevő bankkölcsönből finanszírozza a vételár egészét, vagy annak egy részét. Ebben az esetben sokkal komolyabb társadalmi kihatású a probléma, mint gondolnánk, ugyanis amellet, hogy főszabályként nem szerez, nem szerezhethet – a nemo plus iuris elve alapján – tulajdont az ingatlanon (később utalunk rá, hogy ezt az elvet hogyan töri át mégis a hatályos magyar jogrendszer), a nyakába vesz egy olyan, a mai gazdasági viszonyok közepette

---

⁶⁹⁵ PÓCZIK Szilveszter: *Lakásmaffiak – Társadalomtörténeti és szociológiai áttekintés*, Kriminológiai Tanulmányok, 41. kötet, 2004, 137. old.

⁶⁹⁶ Az ügyészi igényérvényesítés kérdéséhez lásd GYÖRI Györgyné: *Gondolatok a lakásmaffia ügyekkel összefüggő polgári jogi igény ügyészi érvényesíthetőségének lehetőségeiről*, *Ügyészek Lapja*, 2000. évi 3. szám, 57-61. old.

rendkívül súlyos kötelezettséget, amelyért neki kell a finanszírozó pénzintézet felé helytállni.

A problémát érzékelte a gyakorlat is, ezért a Legfelsőbb Bíróság megalkotta az 1/2005. Büntető-polgári jogegységi határozatot,⁶⁹⁷ amely – egyebek mellett – világossá tette, hogy más ingatlanának csalással történő elidegenítésekor a vagyon elleni bűncselekmény sértettjének a kárt szenvedő eredeti tulajdonos minősül, aki véglegesen is elveszítheti ingatlanát, ugyanis az új tulajdonos tulajdonjogának bejegyzését csupán az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvényben⁶⁹⁸ meghatározott határidőkön belül lehet keresettel megtámadni, ezen túlmenően nem. Az ingatlan esetleges továbbértékesítése során a jóhiszemű harmadik személlyel szembeni magatartás az előbbi bűncselekménnyel csupán látszólagos halmazatot alkot akkor, ha az elkövető az ügylet révén nem törekszik további, a már realizáltat meghaladó jogtalan haszon megszerzésére, amennyiben viszont extraprofitra törekszik, úgy a különbözetként elért további haszon a jóhiszemű szerző oldalán bekövetkező újabb kár, amely a bűnhalmazat megállapítását indokolhatja.⁶⁹⁹

Az ilyen típusú csalás sértettjei gyakran idős személyek, esetleg valamilyen okból szerényebb értelmi képességekkel rendelkezők, de szintén előfordulnak e körben olyanok is, akik – s erre az ingatlan csalások oksági kérdései kapcsán már utaltunk – a növekvő anyagi terheik miatt egyre nehezebben tudják fenntartani ingatlanaikat.⁷⁰⁰ Azt mondhatjuk, hogy sok tekintetben hasonlóságot mutat e személyi kör a vagyon elleni bűncselekményekre általában jellemző vonásokkal, de attól részben el is tér.⁷⁰¹

---

⁶⁹⁷ Ehhez kapcsolódóan lásd SZABÓ Péter: *Minősítési kérdések az ingatlan csalások körében az 1/2005. Büntető-polgári jogegységi határozat alapján.* In.: PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter (szerk.): *Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen,* Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, Budapest, 2006, 229-234. old.

⁶⁹⁸ 63. § (2) bekezdés.

⁶⁹⁹ Lehet egyetérteni a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásával, lehet azt vitatni, azonban annak kötelező ereje nem vitatható.

⁷⁰⁰ NAGY László Tibor: *A lakásmaffia bűncselekmények empirikus vizsgálata,* Kriminológiai Tanulmányok, 41. kötet, 2004, 187-192. old.

⁷⁰¹ KRÁNITZ Mariann: *A vagyon elleni bűnözés sértettjei.* In.: IRK Ferenc (szerk.): *Áldozatok és vélemények,* 2. kötet, OKRI, Budapest, 2004. 25-56. old.

Az ilyen típusú elkövetések esetén gyakran felmerül a „lakásmaffia” kifejezés, s úgy véljük, hogy nem a realitástól elrugaskodott e terminus technicus, hiszen az ilyen jellegű elkövetésekre – bár nem szükségszerűen feltételezik az elkövetői oldalon az együttműködők nagyobb számát, azonban – általában jellemző egyfajta szervezettség, még akkor is, ha az nem minden esetben éri el a „maffia” szintű kooperációt.⁷⁰² Csupán utalás szintjén, de feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a kifejezés beépült a hivatalos terminológiába is, hiszen például az 1/2003. (ÜK. 2.) LÜ. főov. körlevél a „lakásmaffia” ügyek figyelemmel kíséréséről szól. Eszerint ilyen cselekménynek tekinthetők azok az ügyek, *„melyek tárgya olyan bűncselekmény, ahol a természetes vagy jogi személy sértett tulajdonában vagy jogszerű rendelkezése alatt álló lakás megszerzésére – vagy annak megkísérlésére – jogellenesen, különösen erőszakkal, fenyegetéssel, akaratnyilvánításra, illetőleg védekezésre képtelen állapot kihasználásával, megtévesztéssel, hivatali kötelezettség megszegésével, hivatali hatáskör túllépésével, jogtalan előny juttatásával vagy ennek ígéretével kerül sor.”*⁷⁰³ A fogalomból levezethető – s ez a momentum is erősítheti a cselekmény szervezett jellegét –, hogy a közigazgatásban dolgozó személyek⁷⁰⁴ is kapcsolódhatnak a cselekményekhez, de rajtuk kívül ügyvédek,⁷⁰⁵ közjegyzők⁷⁰⁶ is, s a sort még folytathatnánk. Nyilvánvaló, hogy a meghatározás által felölelt körből kifejezetten a csaláshoz kötődik, s mondhatjuk, hogy kizárólag azon magatartástípus kötődik hozzá, amely megtévesztéssel valósul meg. A fenti állásfoglalás általában értelmezi a cselekményi kört, s érint minden, a más ingatlanának megszerzését célzó,

---

⁷⁰² TÓTH Mihály: *A szervezett bűnözés néhány történeti és gyakorlati kérdése*, Collega, 1998. évi 3. szám, 9-12. old.

⁷⁰³ 1/2003. (ÜK. 2.) LÜ. főov. körlevél.

⁷⁰⁴ PÓCZIK Szilveszter: *Lakásmaffiák – Társadalomtörténeti és szociológiai áttekintés*, Kriminológiai Tanulmányok, 41. kötet, 154-157. old.

⁷⁰⁵ DOBRODINSZKY Dénes: *Az ingatlanügyekkel foglalkozó ügyvédek felelőssége és lehetőségei az ingatlancsalások visszaszorításában*. In.: PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter (szerk.): *Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen*, Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, Budapest, 2006, 197-204. old.

⁷⁰⁶ PARTI Tamás: *A közjegyzők és közjegyzői kamarák felelőssége és lehetőségei az ingatlancsalások visszaszorításában*. In.: PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter (szerk.): *Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen*, Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, Budapest, 2006, 187-195. old.

illetve ahhoz kötődő magatartást, s nem korlátozza azt a megtévesztéssel kapcsolatos magatartásokra. Megállapíthatjuk, hogy ugyanezen felfogás érvényesül az irodalomban is, ahol csupán csekély mértékben foglalkoznak önmagában a megtévesztéssel történő elkövetés lehetőségeivel,⁷⁰⁷ s az esetek jelentős részében a pszichés, illetőleg fizikai presszióval megvalósított magatartásokkal együtt kutatott e terület.

5. KRIMINÁLSTATISZTIKAI JELLEMZŐK

Hazánkban évről-évre elmondható konzekvencia, hogy az összбүнözésen belül a vagyon elleni бүнccselekmények az ismertté vált бүнccselekmények jelentős részét teszik ki. A társadalmi folyamatokat leképező módon a бүнözési struktúrát illetően is átredeződés volt megfigyelhető az elmúlt évtizedekben. 1965-1971 között a csalások száma csökkenő trendet képezett, ez a folyamat megtörni látszott 1972-ben, mivel attól az évtől kezdődően jelentős emelkedés következett be, ám 1978-tól ismét csökkent e cselekmények száma, míg 1985-től újra emelkedő tendencia volt jellemző.⁷⁰⁸ Számszerűsítve a fenti jellemzőket azt mondhatjuk, hogy a '80-as években évente átlagosan 4000-5000 csalást derítettek fel a hatóságok. Az 1990-es években drasztikus változások jellemezték a csalás statisztikai mutatóit: míg 1980-ban a csalások a vagyon elleni бүнccselekmények 5,6%-át és az összes бүнccselekmény 3,4%-át – tehát alapvetően csekély részét – tették ki, addig 1998-ban ugyanebben a relációban 26%, illetve a 20% volt a jellemző adat. Praktikusan szemlélve a kérdést: 1980-ban minden 29. ismertté vált бүнccselekmény volt csalás, 1998-ban azonban már minden 5. бүнccselekmény e tényállást merítette ki.⁷⁰⁹

---

⁷⁰⁷ Lásd például RÓZSA Mária: *Ingatlan csalások elemzése*, Magyar Rendészet, 2003. évi 4. szám, 67-80. old.

⁷⁰⁸ VIRÁG György: *A csalás néhány alaktani kérdéséről*, i.m., 156-157. old.

⁷⁰⁹ KÓ József: *A бүнözés húzóágazata a csalás*, i.m., 209. old.

Feltétlenül szólnunk kell napjaink tendenciáiról is.⁷¹⁰ Előbb csökkenő, majd emelkedő trendről beszélhetünk, s ez utóbbira nem csupán enyhe emelkedés, hanem elég határozott trendforduló jellemző, ugyanis 2007-re majdhogynem az előző évi mérték duplájára emelkedett a csalások száma. A 2008. év ugyanakkor markáns csökkenést mutat. 2003-ban a vagyon elleni bűncselekmények 12%-a volt csalás,⁷¹¹ 2004-ben 10,1%-a,⁷¹² 2005-ben 8,3%-a,⁷¹³ 2006-ban 9,1%-a,⁷¹⁴ míg 2007-ben 14,9%-a,⁷¹⁵ 2008-ban pedig 11,3 %-a.⁷¹⁶

A trendváltozásokat több tényező befolyásolhatta, befolyásolhatja.⁷¹⁷ Kézenfekvő az úgynevezett sorozatcsalások statisztikát torzító jellegének említése, hiszen egy-egy több száz, esetleg több ezer csalást felölelő cselekménysor már érdemben képes hatni a statisztikai adatokra. Szintén befolyásoló tényező lehet a szabálysértési-bűncselekményi értékhatárok módosítása. Az értékhatár felemelésével sok csalás kikerülhet a bűncselekményi körből, így azok már nem hatnak statisztikai erővel, míg az értékhatár csökkentésével ellenkező folyamatot indíthat el a jogalkotó. Érdekes megfigyelni, hogy 2007-ben annak ellenére volt jelentős emelkedés a csalás esetében, hogy 2007. június 1-től a szabálysértési értékhatárt felemelte a jogalkotó 20 000 forintra,⁷¹⁸ így a korábbi s a jelenlegi érték közötti cselekmények – minősítő körülmények fennállásának hiányában – szabálysértéssé minősültek. Hasonlóan meghatározó lehet az ítélkezési gyakorlat változása, amely a halmazati kérdések szemléletbeli módosulásával is determinálhatja a csalások statisztikai eredményeit.

---

⁷¹⁰ *Tájékoztató a bűnözésről*, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Büntetőpolitikai Főosztály, valamint a Legfőbb Ügyészség Számítástechnikai és Információs Főosztály, 2007, 21. old., és ENYÜBS.

⁷¹¹ 33 151.

⁷¹² 26 367.

⁷¹³ 22 431.

⁷¹⁴ 23 595.

⁷¹⁵ 41 250.

⁷¹⁶ 30 194.

⁷¹⁷ KÓ József: *Vagyon elleni bűncselekmények*, i.m., 335-352. old.

⁷¹⁸ Lásd a 2007. évi XXVII. törvény 5. § (2) bekezdését.

Talán nem mellékes a kriminálstatisztikára is befolyásoló hatással bírhat az a tény, hogy a csaláshoz több bűncselekmény is felmutat hasonló jegyeket, különös tekintettel a megtévesztő, csalárd jellemzőkre; igaz ez mind a vagyon elleni, mind a gazdasági bűncselekmények körére.⁷¹⁹ Ilyen bűncselekménynek tekinthetők például a fogyasztó megtévesztése, hitelezési csalás, tőkebefektetési csalás, adócsalás stb.⁷²⁰ Nyilvánvaló, hogy egy-egy csalárd magatartás csalásként vagy éppen más, megtévesztési elemet tartalmazó bűncselekményként történő értékelése egyértelmű statisztikai konzekvenciákkal jár.⁷²¹

Természetesen a fenti aspektusok korántsem ölelik, ölelhetik fel teljes körűen a csalás kriminológiai kérdéseinek egyes szegmenseit, erre terjedelmi okok miatt nincs is lehetőségünk. Úgy véljük ugyanakkor, hogy talán sikerült néhány olyan alapkérdésre felhívunk a figyelmet – legalább a problémafelvetés szintjén –, amelyek a csalás megítélése során megkerülhetetlenek.

---

⁷¹⁹ TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*, KJK Kerszöv, Budapest, 2002.

⁷²⁰ A kérdés áttekintéséhez lásd NYIKOS Eszter: *A gazdasági bűncselekmények és a csalás összefüggései*, *Collega*, 1999. évi 3. szám, 9-13. old.

⁷²¹ MÉSZÁR Róza: *A csalás elhatárolási kérdései*, *Belügyi Szemle*, 2001. évi 4-5. szám, 33-39. old.

VII. A CSALÁS KÖZÖSSÉGI DIMENZIÓJA

1. A BÜNTETŐJOG EURÓPAI SÍKJA MINT A BÜNTETŐJOG ÚJ MEGKÖZELÍTÉSE

Hosszú időn – évszázadokon – keresztül az állami szuverenitás markáns megtestesítője, kikezdhethetetlennek tűnő bástyája a büntetőhatalmi igény, illetve annak érvényesítéséhez fűződő kizárólagos állami lehetőség volt.⁷²² E teória azonban megdőlni látszik, hiszen a tagállamok akaratából létrehozott entitás egyre több mozgásteret követel magának a jogalkotás minden területén, ez alól nem képez, nem képezhet kivételt a büntetőjog területe sem,⁷²³ bár feltétlenül megjegyzendő, hogy a szuverenitás ezen szegmenséről csak rendkívül nehezen, hosszú és kitartó presszió után tudnak, akarnak a tagállamok lemondani.⁷²⁴ Úgy tűnik azonban, hogy folyamatosan olyan kihívások érik az Európai Uniót, amelyek megkövetelik azt, hogy a korábbi elszigetelt kísérletek helyett egységesen, a közösség erejét felmutatva törekedjenek az azoknak való megfelelésre.⁷²⁵ A korábbi tagállami keretek között, esetleg nemzetközi egyezményekkel alkalmazott megoldások már nem feltétlenül vezetnek a kívánt eredményre s nem hoznak megoldást az új problémákra.⁷²⁶ A világban bekövetkezett változások az együttműködés új formájának kidolgozását, illetve a régi megoldások újragondolásának szükségességét vetették fel, amelyek a büntetőjogi integráció irányába mutatnak. Felvetődhet,

⁷²² SZABADFALVI József: *Nemzetállam. Nemzetállam és szuverenitás.* In.: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államelmélet*, Bíbor, Miskolc, 1997, 125-140. old.

⁷²³ FROMM, Ingo E.: *Die Frage der Zulässigkeit der Einführung strafrechtlicher Verordnungen des Rates der EG zum Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaft*, *Eucrim*, 2006. évi 3-4. szám, 104-108. old., VERVAELE, John A. E.: *The European Community and Harmonization of the Criminal Law Enforcement of Community Policy*, *Eucrim*, 2006. évi 3-4. szám, 87-93. old., KUHL, Lothar – KILLMANN, Bernd-Roland: *The Community Competence for a Directive on Criminal Law Protection of the Financial Interests*, *Eucrim*, 2006. évi 3-4. szám, 100-103. old.

⁷²⁴ VALKI László: *Az Európai Unióhoz csatlakozó államok szuverenitása*, *Európai Tükör*, 1997. évi 3. szám, 85-91. old., JAKAB András: *A szuverenitás fogalmához kapcsolódó kompromisszumos stratégiák, különös tekintettel az európai integrációra*, *Európai Jog*, 2006. évi 2. szám, 3-14. old., VALKI László: *Az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország szuverenitása*, *Magyar Tudomány*, 1999. évi 8. szám, 1000-1007. old.

⁷²⁵ A büntetőjogi együttműködés lehetőségeinek áttekintéséhez lásd FARKAS Ákos: *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban*, Osiris, Budapest, 2001.

hogy miben más az integratív jellegű együttműködés a korábbi, illetve részben jelenlegi kooperatív jellegű együttműködéshez képest. Nyilvánvaló, hogy mindkettő célja a nemzetközivé váló (vált) bűnözés jelentette kihívásoknak történő megfelelés, azonban remélhető, hogy a büntetőjogi integráció olyan, minőségében más együttműködési formát jelent, amely alkalmasabb lehet – az Európai Unióban kialakított, a közösségi jog végrehajtásának ellenőrzésére, illetve kikényszerítésére hivatott eljárások útján is – a bűnüldözés hatékonyságának növelésére.⁷²⁷ E kihívások azonban már olyan reakciókat követelnek meg, amelyek szétfeszítik a válaszok korábban bevett, hagyományos keretek közé illő formuláit. A tendencia egyébként álláspontunk szerint két irányból figyelhető meg: az egyik az Unió érdekeit érintő veszélyekben rejlik,⁷²⁸ a másik pedig az egyes tagállamokat érintő kérdések, amelyek a szó legszorosabb értelmében az Unió figyelmén kívül maradnak, hiszen direkt módon nem érintik azt, azonban tagállami szinten komoly problémákat okoznak, s a közös fellépés nélkül ezek megoldása nehézkessé vagy éppen megvalósíthatatlanná válna.⁷²⁹ Tévedés lenne azt hinni azonban, hogy nagyobb ívű együttműködések kizárólag az Unió keretein belül valósulhatnak meg – erre példa lehet az Európa Tanács égisze alatt folytatott kooperáció –, az viszont szembeűnő, hogy az Unión belüli jogalkotás minőségében és intenzitásában egyaránt az együttműködés új fejezetét jelenti.⁷³⁰

E változás az Unió számos területét érinti, de a fent vázolt szuverenitáskonfliktus miatt erőteljesen – talán a többi területnél is erőteljesebben – érzékelhető a büntetőjog területén.⁷³¹ Bizonyos jogsértések

---

⁷²⁶ A problémakör átfogó bemutatásához lásd KARSAI Krisztina: *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*, KJK Kerszöv, Budapest, 2004.

⁷²⁷ FARKAS Ákos: *Az Európai Unió törekvései a büntetőjogi együttműködés (át)alakítására*. In: LÉVAY Miklós (szerk.): *Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén*. *Bűnügyi Tudományi Közlemények* 7, Bíbor, Miskolc, 2004, 9-26. old.

⁷²⁸ Ilyen például a költségvetési forrásokért folyó csalárd versengés.

⁷²⁹ Ilyen lehet például a határokon átvélő embercsempészés.

⁷³⁰ HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*, Springer, Berlin-Heidelberg, 2007², 84-89. old.

⁷³¹ SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *A büntetőjogi hatalom megítélése az Európai Bíróság gyakorlatában: az uniós, a közösségi és a tagállami hatáskörök versengése*, *Belügyi Szemle*, 2004 évi 5. szám, 27-35. old.

hagyományos megközelítése már nem rendelkezik elegendő visszatartó erővel, így a klasszikus jogi eszközök – például közigazgatási jellegű szankciók – igénybevételének módja is transzformálódik, de a klasszikus eszközök helyét sok esetben átveszik a büntetőjogi jogkövetkezmények. Megfigyelhető azonban egyfajta új csendes recepció, ez alatt pedig azt értjük, hogy a korábban egyértelműen büntetőjoghoz sorolt eszközök palettája áthatja a más jogághoz tartozó szankciókat, s így azok büntetőjogi jegyeket mutatnak fel. Ez esetben tehát nem arról van szó, hogy a büntetőjog által próbálnak rendezni egy konfliktust, hanem arról, hogy a problémarendezés színtereként megőrződik a büntetőjogon kívüli szankciók terrénuma, ám azokat büntetőjogi elemekkel szövük át a minél hatékonyabb érvényesíthetőség érdekében. E folyamat egyértelműen magával kell, hogy hozza a büntetőjog hagyományos értelemben felfogott fogalmának változását, bővülését, s új szemlélet tölti majd ki, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a fogalom e folyamat miatt szükségszerűen bővülni fog, vagy talán már bővült is. Nyilvánvalónak tűnik, hogy e folyamat mind politikai, mind tudományos téren viták keresztüztüzebe kerül, azonban úgy tűnik, hogy az európai büntetőjog fejlődésének útjára léptünk. Bár a fogalmat gyakran még csak ízelgetjük, valószínűnek tűnik, hogy előbb-utóbb meg kell barátkoznunk vele, s elmondhatjuk, hogy új büntetőjog születik.⁷³²

A tág értelemben felfogott büntetőjog európaizálódási folyamatára eklatáns példa lehet – egyebek mellett – a versenyjog közösségi szintű jogalkotásának szemlélete.⁷³³ Áttekintve e jogi eszközöket észlelhetjük, hogy az eljáró szerveknek olyan fegyvertárat biztosított eredményességükhöz a jogalkotó, amely majdhogynem vetekszik a tagállami büntetőeljárás normákban, a

---

⁷³² Az európai büntetőjog fogalmán – legszűkebb értelemben – az Európai Unió büntetőjogi normái értendők. FARKAS Ákos: *Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után*, Európai Jog, 2001. évi 2. szám, 12. old.

⁷³³ A versenyjogon kívül más területre – például a fogyasztóvédelmi büntetőjogra – is nagy hangsúly helyeződik. MADAI Sándor: *Fogyasztóvédelmi büntetőjog? – Megjegyzések a fogyasztók érdekeit sértő, megtevesztő típusú bűncselekmények szabályozásához*. In.: SZIKORA Veronika (szerk.): *A fogyasztóvédelmi jog új irányai az elméletben és a gyakorlatban*, DE ÁJK – FOME, Debrecen, 2007, 105-112. old.

büntetőeljárás során biztosított eszköztárral.⁷³⁴ E vonatkozásban természetesen sok felvetés merülhet fel akár a büntető-eljárásjogban egyébként biztosított garanciarendszer tekintetében, akár egyéb aspektusból vizsgálva a kérdést, de tény, hogy a tendenciákat igen szemléletesen jellemzi e momentum.⁷³⁵ Nem is kell külföldre mennünk a két jogterület közeledésének példájáért, hiszen a magyar jogalkotó is számos jogosítványt biztosít a versenyhatóságnak,⁷³⁶ másfelől a Büntető Törvénykönyv is jól tükrözi azt, hogy a két jogterület szorosabb szövetségre lépett annál, mint ahogyan azt gondolhatnák.⁷³⁷ E folyamat a büntetőjog határainak újragondolására készíti a hagyományos dogmatikához szokott büntetőjogászokat s jogalkotókat egyaránt. Ezzel összefüggésben talán nem tűnik a valóságtól elrugaszkodottnak az a kijelentés, hogy a korábban az egyes tagállamokban a büntetőjogászok által saját szemléletük alapján – vagy éppen a jogalkotó által rájuk kényszerítetten – kidolgozott fogalmak új értelmet követelhetnek maguknak. Ez nem ritkán nélkülözhetetlenné teheti e fogalmak – a korábbihoz viszonyítva – más tartalommal való megtöltését. Egy sajátos s kétség kívül megfontolandó álláspont lehet e körben az is, hogy a büntetőjogi szabályozás tagállamok közötti különbözőségének lehet olyan következménye, amely egyértelműen a versenyjogot érinti, ez pedig annak versenyt torzító hatása.⁷³⁸ Ez egy újabb reláció tehát a két jogterület között.

---

⁷³⁴ Lásd például A Tanács 2002. december 16-i 1/2003/ek rendelete a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról, OJ L 001 2003.01.04.

⁷³⁵ KLIP, André: *European Criminal Law*, Intersentia, Antwerpen, 2009, 151-287. old.

⁷³⁶ Gazdasági Versenyhivatal.

⁷³⁷ Lásd például a 296/B. §-t: Versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban.

⁷³⁸ LIGETI Katalin: *Az Európai Közösség büntetőjoga*, Állam- és Jogtudomány, 1998. évi 3-4. szám, 351-362. old., ALBRECHT, Hans-Jörg: *A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában*, Belügyi szemle, 2000. évi 3. szám, 17-41. old.

2. A KÖZÖSSÉG PÉNZÜGYI ÉRDEKEINEK VÉDELME

2.1. A MEGOLDÁS JOGI LEHETŐSÉGEI

Az EU költségvetéséből minden évben jelentős összegeket fordítanak különféle pályázatok, kezdeményezések finanszírozására. Már maga az összeg nagyságrendje gondolkodóba ejti azokat, akikben megvan a hajlam erre, hogy e hatalmas keretből hogyan tudnának valós teljesítmény nélkül – tehát alaptalanul – minél nagyobb forrásra csalárd módon szert tenni. Nyilvánvaló, hogy a költségvetési egyensúly megőrzéséhez, illetőleg az egyensúly megcélzásához minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályoznia az Uniónak azt, hogy kellő alap hiányában semmilyen kifizetés ne történhessék meg, illetőleg a jogosulatlan vagy nem teljesített vállalások ellentételezéseként realizált kifizetést a lehető leghatékonyabban és leggyorsabban szerezzék vissza. Az EU-ban – miként tagállami szinten is – számos jogi lehetőség áll erre készen s szolgálhatja a döntéshozók akaratát. E célt elérendő számos büntetőjogon kívüli eszköz is bevethető ennek érdekében, kezdve a kifizetést megelőző ellenőrzésektől⁷³⁹ egészen a tagállamok ellenőrző kötelezettségének megteremtéséig, illetve növeléséig. Nyilvánvaló, hogy a jogi paletta sokszínűsége okán a büntetőjogon kívüli eszközök is több megoldást tesznek lehetővé annak érdekében, hogy a közösségi források szabályszerű⁷⁴⁰ felhasználását szavatoljuk.⁷⁴¹ Abban az esetben, amikor már olyan súlyú a jogsértés, hogy azt más eszközökkel nem látjuk elegendőnek szankcionálni,

---

⁷³⁹ Ilyen például a Bizottság egyik Főigazgatósága, a Belső Ellenőrzési Szolgálat. Az ellenőrzés kérdéséhez lásd ERDŐS Éva: *Az Európai Unió költségvetése*. In.: FARKAS Ákos (szerk.): *Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében*, KJK Kerszöv, Budapest, 2005, 63-101. old.

⁷⁴⁰ Persze nem csak e területen van még tennivaló, hiszen ugyanennyire veszélyeztetik a belső támadások a szabályszerű működést, érte ezalatt a korrupció fogalmával illethető magatartásokat.

⁷⁴¹ BOLYKY Orsolya: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni jogintézmények és jogi eszközök*, *Ügyészek Lapja*, 2003. évi 6. szám, 57-62. old., HALÁSZ Zsolt: *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének jogi eszközei – a közösségi intézmények és a magyar szabályozás összefüggései*, *Magyar Közigazgatás*, 2006. évi 10. szám, 620-634. old.

akkor kénytelen az Unió a legdrasztikusabb eszközhöz – a büntetőjoghoz – nyúlni.⁷⁴²

A problémát ott érezzük – s ez nem csupán a közösségi szint sajátossága – hogy az eljáró hatóságoknak gyakran magas fokú szaktudással kell rendelkeznie ahhoz, hogy a nem ritkán rendkívül bonyolult trükköket ne csak feltárják – s ez az eljárás egyszerűbb része –, hanem bizonyítani is tudják, továbbá szintén nehézkes – gyakran lehetetlen – a feltárt szabálytalanságok nyomán a kifizetett összeg visszakövetelése, az önkéntes teljesítés hiányában pedig az igényérvényesítés, hiszen gyakran már semmilyen vagyona sincs a támogatott félnek. Így – mivel más jogterület alkalmatlan ilyen jellegű kényszer érvényesítésére – a Közösség bosszankodó fejszóválását követően – vagy amellet – előtérbe kerül a büntetőjog, s vagyoni jellegű szankció alkalmazásának lehetősége híján kénytelen szabadságelvonással járó jogkövetkezményt érvényesíteni.

Az Európai Unió keretei között történő büntetőjogi normaalkotás – jelenleg még – elsődleges terepe a III. pillér,⁷⁴³ bár azt feltétlenül meg kell említenünk, hogy e pillér nem kizárólagosan a büntetőjog számára fenntartott,⁷⁴⁴ hiszen az itt található normák is heterogének, ugyanis a rendőri, az igazságügyi együttműködésre és a büntetőjog szabályainak közelítésére vonatkozó szabályok egyaránt ide tartoznak.⁷⁴⁵ A III. pillér keretében történő közös gondolkodás területei két csoportba sorolhatóak. Az egyik az EU pénzügyi érdekeinek sérelmére elkövetett bűncselekmények, a másik az országhatárokat

---

⁷⁴² E folyamatban tevékenyen részt vett az Európai Bíróság is. Lásd például a görög kukoricacsalás-ügyet. KARSAI Krisztina: *Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélkezése*, JatePress, Szeged, 2007, 53. old.

⁷⁴³ Az Európai Unió struktúráját, működését érintően lásd VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*, Budapest, 2005.

⁷⁴⁴ A lisszaboni szerződés hatályba lépését követően viszont már más struktúrában kell gondolkodnunk.

⁷⁴⁵ HUDÁK Anita: *Az európai ügyész szerepe a Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében*, Ügyészek Lapja, 2008. évi 4. szám, 101. oldal.

átlépő nemzetközi bűnözés elleni fellépés.⁷⁴⁶ Ez utóbbi természetesen nem csupán az Unió problémája, hanem Európán kívül is komoly gondot jelent.⁷⁴⁷

Mielőtt a jogi háttér részletes bemutatására áttérnénk, feltétlenül utalnunk kell arra, hogy a „*pénzügyi érdekek védelme*” értelemszerűen nem kizárólag a csalás-szerű magatartásokat fogja át, ide tartozik például a korrupcióval kapcsolatos joganyag, de akár az euró hamisítása elleni fellépést átfogó jogi szabályozás is, hiszen – bár itt nem a legszorosabb értelemben felfogott csalásról van szó – ez a magatartástípus ugyanolyan, ha nem nagyobb, veszélyt jelent a közösségi költségvetésre. Ennek előrebocsátása után azonban feltétlenül ki kell térnünk arra, hogy e terminus technicus alatt általában a csalás jellegű cselekményeket érthetjük, mert a kérdésben alapvetőnek számító PFI egyezmény⁷⁴⁸ az „*Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről*” címet viseli, s szinte kizárólag a csalással foglalkozik. Ez magyarázhatja talán, hogy amikor a tudomány e kifejezést használja, akkor általában a Közösség pénzügyi érdekei ellen elkövetett csalásra gondolhatunk.⁷⁴⁹ Ilyen értelemben tehát tágabb értelemben vehetjük a Közösség pénzügyi érdekeit bármilyen módon támadó magatartásokat – korrupció, euróhamisítás stb. –, míg szűkebb értelemben a fenti jogi tárgyat támadó csalások tartoznak e fogalom alá.

2.2. A BÜNTETŐJOGI SZEMLELETŰ ELŐZMÉNYEK

Jelen munka korábbi részeinél már utaltunk arra, hogy a csalás, a megtévesztő magatartással történő haszonszerzés nem a legújabb kor találmánya. Ugyanezen állítást helytállónak véljük az EU pénzügyi érdekeit támadó magatartások esetén is. E cselekmények nem ma, s nem is tegnap kezdődtek el, részben már jogtörténetnek tekinthetőek, azonban feltétlenül említenünk

---

⁷⁴⁶ FARKAS Ákos: *Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után, i.m.*, 12-13. old.

⁷⁴⁷ A problémakör értelmezéséhez lásd például M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi és európai büntetőjog*, Osiris, Budapest, 2006.

⁷⁴⁸ Convention drawn up on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on the protection of the European Communities' financial interests.

⁷⁴⁹ FARKAS Ákos: *A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban*, Jogtudományi Közlöny, 1999. évi 9. szám, 387-388. old.

kell ezeket, hiszen enélkül a napjainkban lejátszódó események sem érthetőek, s így juthatunk csak közelebb azon okok megismeréséhez, hogy miért jutott el mai fokára a közösségi pénzügyi érdekek védelmére irányuló közös törekvés.

Az 1970-es években a Közösségek pénzügyeit illetően jelentős, napjainkig is kiható változások következtek be. Ezek közül két tényezőt mindenképpen említenünk kell: az egyik a költségvetés struktúrájának átalakítása, a másik pedig a közös agrárpolitika kialakulása. A két tényező együttes hatására olyan új pénzügyi források nyíltak meg a támogatást igénylők számára, amelyek komoly visszaélésekre teremtettek lehetőséget. Az 1970-es években a Közösség arra tett kísérletet, hogy pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét egységesítse, a tagállamok azonban ellenálltak e törekvésnek, s elzárkóztak a büntetőjogi eszközök megteremtése elől. Eleinte szektorális irányelvekkel próbálták védeni a közös pénzügyi érdekeket, azonban az egységes szabályozás nélkül a szektorhoz kötöttség nem lehetett hatékony.

Az ilyen irányú együttműködés konkrét előzményei az 1970-es évekhez, az ún. TREVI csoport megalakulásához köthetők. Az 1975 decemberében megtartott római Európai Tanács határozata szerint *„a tagállamok belügyminisztereinek találkozniuk kell a hatáskörükbe tartozó ügyek, különösen a törvényesség és a közrend megvitatása céljából.”*⁷⁵⁰ Bár a TREVI csoport informális jellegű együttműködési forma volt, azonban feltétlenül a közösségi erőfeszítések előzményeként értékelhető, annál is inkább, mert az EU létrejöttével a III. pilléres együttműködés vette át szerepét.

A formális, jogi háttérrel rendelkező kooperáció az 1980-as években kezdődött meg, s elsődlegesen különféle konvenciók formájában találkozhatunk vele.

---

⁷⁵⁰ A TREVI mozaikszó: Terrorism, Radikalism, Extremism, Violence, Internationale. FARKAS Ákos: *Az OLAF szerepe az EU csalások elleni fellépésben.* In.: FARKAS Ákos (szerk.): *Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében,* KJK Kerszöv, Budapest, 2005, 33. old. A magunk részéről úgy véljük azonban, hogy egy másik sajátos asszociációra is lehetőség van, amire az teremthet alapot, hogy az említett ülés Rómában tartatott, talán egy kút közelében...

Ilyen például a ne bis in idem, a kétszeres elbírálás tilalmáról (Brüsszel, 1987. május 15.), a kiadatási kérelmek elintézésének egyszerűsítéséről és modernizálásáról (San Sebastian, 1989. május 26.) vagy a külföldi ítéletek végrehajtásáról (Hága, 1991. november 13.) szóló egyezmény. E körbe tartozik – s jelen munka szempontjából kiemelkedő jelentőségű – az Európai Községek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló (1995. július 26.) egyezmény (PFI egyezmény), illetve annak három jegyzőkönyve. Nem volt elképzelhető azonban a célok elérése egy erre rendelt szervezet megalakítása nélkül.⁷⁵¹ A közös fellépés hatékonyságának növelése érdekében létrehozták 1988-ban az UCLAF-ot,⁷⁵² később jogosítványait a vámügyi, illetőleg a mezőgazdasági szektorra is kiterjesztették.⁷⁵³ 1994-ben felállították a COCOLAF-ot, mely a csalások felderítésében és megelőzésében tanácsadói szerepet betöltő bizottság, ellenőrzésre hivatott szervezet.⁷⁵⁴ Érzékelvén azonban az újabb kihívásokat – melyeknek az UCLAF nem tudott a kialakított keretek között eleget tenni – új szervezeti koncepció mellett tették le voksukat a döntéshozók,⁷⁵⁵ s e koncepciónak mérföldköve volt az OLAF.⁷⁵⁶ Tekintettel arra, hogy jelen munka kereteit jelentősen meghaladná a csalás elleni fellépés közösségi szervezetrendszerének áttekintése, ezért a továbbiakban a Közösség sérelmére elkövetett csalás szempontjából jelentős anyagi jogi vonatkozású dokumentumokra kívánunk koncentrálni.⁷⁵⁷

Az együttműködés újabb tendenciái⁷⁵⁸ között kiemelt jelentőséget kap az a kerethatározat, amely nem az állampolgárokat kötelezi, hanem – hasonlóan az

---

⁷⁵¹ Nem új a külön ilyen célra felállítandó intézmény gondolata. Lásd GELLÉR Balázs József: *A brit Súlyos Csalások Irodájának (Serious Fraud Office) felépítése és működése*, Új Rendszeti Tanulmányok, 1997. évi 1. szám, 67-106. old.

⁷⁵² Csalások Elleni Koordinációs Egység.

⁷⁵³ KARSAI Krisztina: *Mozaikkép a közösségi pénzügyi érdekek büntetőjogi védelméről*, Európai Jog, 2002. évi 5. szám, 14. old.

⁷⁵⁴ FARKAS Ákos: *A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban, i.m.*, 388. old.

⁷⁵⁵ TAKÁCS Tibor: *Az Európai Községek pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni fellépés*, Magyar Jog, 2003. évi 1. szám, 44-56. old.

⁷⁵⁶ Európai Csalás Elleni Hivatal. Lásd: *Az Európai Csaláselleni Hivatal (OLAF) létrehozásáról szóló, 1999. április 28-i 1999/352/EK, ESZAK, Euratom bizottsági határozat (OJ L 136. 1999.05.31.)*.

⁷⁵⁷ A szervezeti változásokhoz lásd FARKAS Ákos: *Az OLAF szerepe az EU csalások elleni fellépésben, i.m.*, 19-28. old.

⁷⁵⁸ LIGETI Katalin: *Büntetőjog és büntügyi együttműködés az Európai Unióban*, KJK Kerszöv, Budapest, 2004.

I. pillérben alkotandó irányelvhez – a tagállamokat kötelezi a kerethatározatban meghatározott cél elérése érdekében. Ami viszont gyengítheti hatékonyságát, hogy – szemben az irányelvvel – a tagállami jogközelítés elmaradása esetén nem alkalmazható közösségi kényszer annak végrehajtására. Ebből is érzékelhetjük, hogy az EU meglehetősen kényes pontnak tekinti a tagállamok szuverenitásának büntetőjogi vetületét.⁷⁵⁹

2.3. A KÖZÖSSÉG PÉNZÜGYI ÉRDEKEI ELLEN ELKÖVETETT CSALÁS

Az EU pénzügyeinek szabályszerű működését sértő magatartások elleni fellépés nélkülözhetetlen. E kézenfekvőnek tűnő tényt már az I. pillér keretében is elismerték a tagállamok, ugyanis az Európai Közösségek Alapító Szerződése egyértelműen utal a csalás elleni küzdelemre: „A Közösség és a tagállamok küzdenek a csalás és a Közösség pénzügyi érdekeit sértő minden egyéb jogellenes tevékenység ellen az e cikknek megfelelően meghozandó olyan intézkedésekkel, amelyeknek elrettentő hatásuk van és hathatós védelmet nyújtanak a tagállamokban.”⁷⁶⁰ Ezen túl – ugyanebben a cikkben – meghatározza azt is, hogy milyen jogi konstrukcióban lehetséges e kérdésben a jogalkotás. Helytelen lenne tehát azt állítani, hogy az I. pillérben egyáltalán nem találkozhatunk a közösségi érdekeket sértő csalásra utaló jogi környezettel, hiszen – s ez jelentőségét is tükrözi – szerződési szinten történt erről rendelkezés.⁷⁶¹

Előrelépést jelentett a Tanács 1994. december 6-i határozata, amelyben deklarálta, hogy a büntetőjog eszközeit is be kell vetni a közösség pénzügyi érdekeit sértő magatartások ellen, s a tagállami büntetőjogi normák

---

⁷⁵⁹ Lásd például a Tanács 2001. május 28-i kerethatározata a nem készpénzes fizetőkészítőkkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről (OJ L 149 2001.06.02.), a Tanács 2000. május 29-i kerethatározata az euró bevezetésével kapcsolatos pénzhamisítás elleni, büntetőjogi és egyéb szankciókkal megvalósuló védelem megerősítéséről (OJ L 140 2000.06.14.)

⁷⁶⁰ 280. cikk.

⁷⁶¹ Csupán megjegyezzük, hogy nem minden esetben egyszerű az egyes pillérek keretében történt jogalkotást azonosítani hovatartozása szempontjából.

egységesítésére közös stratégiát kell megalkotni.⁷⁶² Ennek eredményeként született meg az Európai Tanács 1994. június 12-i határozata a Közösség pénzügyi érdekeinek védelméről, amely előremutató elképzeléseket fogalmazott meg a büntetőjogi jogközelítést illetően.⁷⁶³

Kiemelt jelentőséggel bír egy 1995-re datálható közösségi jogi vívmány, a Tanács 2988/95/EK, Euratom rendelete az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről (PFI rendelet).⁷⁶⁴ E rendelet – bár mint említettük a fentiekben – kiemelt jelentőségű ugyan, azonban a pénzügyi érdekek védelmének határát a közigazgatási jogi szankciók oldaláról közelíti meg, s nem határoz meg büntetőjogi eszközöket a probléma megoldása érdekében. A rendelet preambulumban utal a csalás hangsúlyos szerepére, azonban nem kizárólag a hazai büntetőjogi értelemben vett csalás⁷⁶⁵ értendő alatta, hanem annál tágabb kör, ugyanis a norma a *szabálytalanság* kifejezést használja helyette, s támogatandó módon definiálja azon magatartásokat, amelyek e fogalom alatt értendők.⁷⁶⁶

Kifejezetten büntetőjogi orientációjú jogforrás – s ezért feltétlenül indokoltnak tartjuk részletesebben bemutatni főbb jellemzőit – az egyértelműen III. pillérbe tartozó már említett konvenció, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995. július 26-i egyezmény (PFI egyezmény)⁷⁶⁷ és annak három jegyzőkönyve.⁷⁶⁸ Maga az egyezmény a közösség sérelmére elkövetett csalásról és annak néhány eljárásjogi vetületéről rendelkezik, a jegyzőkönyvek pedig a vesztegetést, az egyezmény Európai Közösségek Bírósága általi, előzetes döntéshozatal révén történő értelmezését és a

---

⁷⁶² OJ C 355 1994.12.14.

⁷⁶³ FARKAS Ákos: *A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban, i.m.*, 388. old.

⁷⁶⁴ OJ L 312. 1995.12.23.

⁷⁶⁵ Btk. 318. § (1) bekezdés.

⁷⁶⁶ „Szabálytalanság a közösségi jog valamely rendelkezésének egy gazdasági szereplő általi, annak cselekménye vagy mulasztása útján történő megsértése, amelynek eredményeként a Közösségek általános költségvetése vagy a Közösségek által kezelt költségvetések kárt szenvednek vagy szenvednének, akár közvetlenül a Közösségek nevében beszedett saját forrásokból származó bevétel csökkenése vagy kiesése révén, akár indokolatlan kiadási tételek miatt.” 1. cikk (2) bekezdés.

⁷⁶⁷ OJ L 316. 1995.11.27.

⁷⁶⁸ OJ C 313. 1996.10.23., OJ C 151. 1997.05.20., OJ C 221. 1997.07.19.

pénzmosást, továbbá a jogi személyek büntetőjogi felelősségét érintik.⁷⁶⁹ Hazánk mellett Málta és Csehország sem ratifikálta még az egyezményt, illetve jegyzőkönyveit, kivéve sorrendben a másodikat, amely vonatkozásában még Észtországnak is teendője van.⁷⁷⁰

Az egyezmény megalkotása során a szerződő felek kifejezetten rögzítették abbéli meggyőződésüket, hogy az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelme szükségessé teszi az ezeket az érdekeket sértő csalás büntetőjogi üldözését, és e célból megköveteli egy egységes fogalom meghatározás bevezetését.⁷⁷¹ Úgy véljük, hogy e tény kifejezetten hasznos és elismerésre méltó. Gondoljunk csak arra, hogy a közösségi jogalkotási munkálatokban résztvevők, s maguk az ezt inspiráló politikusok hány ország képviselői közül kerülnek ki. E tény már önmagában is predestinálja az e területen folyó munkálatokat arra, hogy egy sokszínű nyelvi közegben történjék a közös gondolkodás. E nyelvi háttér azonban önmagában nem feltétlenül jelentene nehézséget, ám jelentkezik mellette egy másik hatás is, ez pedig ez eltérő jogi háttérből ered. A gyakran együtt emlegetett Ausztria és Németország viszonyában – természetesen a hasonlóságot elismerve – kijelenthető, hogy nem ritka a jogi szabályozás eltérése. Pusztán ez nem feltétlenül jelenthetne kihívást, az azonban már annál inkább, hogy – s ez igaz az Európai Unióra is – e jogi differenciáltság mögött terminológiai különbözőség is meghúzódik, ami azt jelenti, hogy hiába használják ugyanazt a kifejezést, a mögöttes tartalom eltérő lesz, hiszen mindenki saját jogi kultúráját hozta magával a közös erőfeszítésekhez, s ugyanazt a kifejezést más tartalommal tölti meg az egyik tagállam, mint a másik. A közös tartalom kialakítása nélkül hiábavaló lesz minden munka, mivel ez esetben – a szó lehető legszorosabb értelmében – közös nyelvet kell beszélnünk ahhoz, hogy eredményt s előrelépést érnünk el.

---

⁷⁶⁹ Apró észrevétel csupán, hogy a sorrendben első, illetve második jegyzőkönyv sorszám nélküli, míg a harmadik viseli a második sorszámot.

⁷⁷⁰ A magyar mulasztás lehetséges okairól lásd FARKAS Ákos: *Why Delays the Ratification of the PFI Convention in Hungary?*, *Eucrim*, 2007 évi 1-2. szám, 55-57. old.

⁷⁷¹ A tartalmi sokszínűsége lásd DANNECKER, Gerhard: *Strafrechtlicher Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaft gegen Täuschung*, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1996, 577-608. old.

A jogi – s ez természetesen igaz a büntetőjogra is – terminológia koherenciája nélkül az Európai Unió Bábel tornyához hasonlíthat. Ezért is üdvözlendő, hogy e tényt nemcsak hogy felismerték, hanem kifejezetten deklarálták az egyezmény felei.

Az egyezmény vonatkozásában használt csalás-fogalom két szempontból került definiálásra: egyfelől a bevételeket, másfelől a kiadásokat érintő csalárd magatartások aspektusából.

A kiadások tekintetében csalásnak minősülnek a következő szándékos tevéssel vagy mulasztással megvalósított magatartások:

- olyan hamis, helytelen⁷⁷² vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy előterjesztése, amelyek következménye az Európai Közösségek általános költségvetéséből vagy az Európai Közösségek kezelésében levő, illetve az Európai Közösségek nevében kezelt költségvetésekből biztosított pénzeszközök jogtalan megszerzése vagy visszatartása,
- információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkal megegyező következményekkel,
- az ilyen pénzeszközök nem az eredetileg megjelölt és a döntés alapjául szolgáló célokra történő jogellenes felhasználása.⁷⁷³

A bevételek tekintetében csalásnak minősülnek a következő szándékos tevéssel vagy mulasztással megvalósított magatartások:

- olyan hamis, helytelen⁷⁷⁴ vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy előterjesztése, amelyek következménye az Európai Közösségek általános költségvetése vagy az

---

⁷⁷² A magyar fordítás a „helytelen” kifejezést választotta, azonban a német nyelvű szöveg „unrichtig”, az angol nyelvű pedig az „incorrect” fordulatot tartalmazza, úgy véljük, hogy célszerűbb lenne a magyar büntetőjogi terminológiában ismertebb „valótlan” kifejezést alkalmazni. A tudományban van más alternatíva is: „hamisított”. TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények, i.m.*, 2002. 452. old.

⁷⁷³ PFI egyezmény 1. cikk (1) bekezdés a) pont.

⁷⁷⁴ Ez esetben is irányadó a bevételi oldal hasonló tényállási eleméhez fűzött magyarázat.

Európai Közösségek kezelésében levő, illetve az Európai Közösségek nevében kezelt költségvetés forrásainak jogtalan csökkentése,

- információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkal megegyező következményekkel,
- a jogszerűen szerzett haszon jogellenes felhasználása, az előbbiekkal megegyező következményekkel.

A fentiekhez kapcsolódóan a felek kötelezettséget vállaltak arra nézve, hogy az említett nyilatkozatok, illetve dokumentumok tekintetében büntetni rendelik a részesi, illetve az előkészületi jellegű magatartásokat is.⁷⁷⁵ Megjegyzendő, hogy kizárólag pénzeszközökre nézve⁷⁷⁶ követhető el a cselekmény, s az EU forrásból származó eszközökre történő elkövetés már kívül esik az egyezmény hatókörén, még akkor is, ha azt például az EU által üzemeltetett gépkocsi család megszerzésével valósítják meg, ugyanakkor a Bizottság által működtetett büfé eladóját megtévesztő csaló elkövetheti az európai csalást.

Az egyezmény anyagi jogi részéhez kapcsolódik még az alkalmazandó szankció természetére vonatkozó szabályozás, amely alapján minden tagállam megteszi a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy az 1. cikkben említett magatartást, valamint az 1. cikk (1) bekezdésében említett magatartásban való részvételt, felbújtást vagy ilyen magatartás kísérletét hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókkal büntesse. Igaz ez a csalás súlyos eseteire is, ahol legalább kiadatást megalapozó szabadságvesztéssel járó büntetést kell meghatározni. Súlyosnak minősül az a csalás, ahol az elkövetési érték eléri vagy meghaladja az egyes tagállamok által meghatározott minimális összeget. A minimális összeg nem lehet magasabb 50 000 ECU-nél.⁷⁷⁷ Kisebb csalásoknál azonban, ahol az összérték kevesebb, mint 4 000 ECU, és a hatályos jogszabályok értelmében súlyosbító

---

⁷⁷⁵ PFI egyezmény 1. cikk (3) bekezdés.

⁷⁷⁶ Ez következik az egyezmény szövegéből.

⁷⁷⁷ A pénznem megjelölése nem elírás. Az egyezmény szövege valóban ECU-ben adja meg a minimális összeget. Lásd a 2. cikket.

körülmények nem merülnek fel, egy tagállam az 2. cikk (1) bekezdésben említettektől eltérő szankciókat is megállapíthat.

A definíció látszólag kitágítja ugyan a csalás hazai dogmatika szerint vett fogalmiságát, valójában viszont nincs erről szó, hiszen számos tényállási elemet illetően szűkítést vezet be (sértett, elkövetési magatartás, elkövetési mód). Elmondható, hogy az egyezmény is az intenzív jogalkotás terméke, s mint a kérdés áttekintése során vázolt állomásokat érintve láthattuk: e folyamatnak koránt sincs vége, s talán ez képezi az európai büntetőjog fejlődésének motorját.⁷⁷⁸ Az egyezmény a korábbi tagok relációjában 2002. október 17-én hatályba lépett, míg a később csatlakozók esetében értelemszerűen ez az időpont későbbre datálható. Úgy tűnik tehát hogy az EU jelentős előrelépést tett saját pénzügyi érdekeinek büntetőjogi lépése felé, ezek után az lehet a kérdés, hogy milyen irányt vesz e folyamat, merthogy folytatódik, afelől nem lehet kétségünk.⁷⁷⁹

Az egyezmény elfogadását követően neves büntetőjogászok közreműködésével készült el egy olyan új távlatokat megnyitó dokumentum, amely a Corpus Juris Europae nevet viseli.⁷⁸⁰ A tervezet az Unió pénzügyi érdekeinek hatékony büntetőjogi védelmére összpontosít, anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket is tartalmaz az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő magatartásokkal kapcsolatban.⁷⁸¹ A tényállások között szerepel az európai közösség költségvetését károsító csalás büntette, mely akár gondatlanul is elkövethető.⁷⁸² Később – 2000-ben – a Corpus Juris felülvizsgálatára is sor került,⁷⁸³ ebben érzékelhető volt a fejlődés, ami a közösségi pénzügyek csalárd

---

⁷⁷⁸ HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*, i.m., 521. old.

⁷⁷⁹ WASMEIER, Martin: *Stand und Perspektiven des EU-Strafrechts*, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 2004, 320-325. old.

⁷⁸⁰ LÉVAI Iona: *Corpus Juris Europae. Európai büntetőjog és ügyészség az EU pénzügyi érdekei védelmére?*, Európai Tükör, 1998. évi 4. szám, 65-91. old.

⁷⁸¹ NAGY Ferenc: *Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól*, Európai Jog, 2002. évi 4. szám, 3. old.

⁷⁸² A hazai dogmatikához szokott szemlélő érdeklődve szembesül a csalás gondatlan alakzatával, hiszen a magyar törvény a célzatos jelleg miatt egyenes szándékot követel meg bűnösségi formaként.

⁷⁸³ *Corpus Juris Florenz*, vagy *Corpus Juris Florence*.

befolyásolására vonatkozó magatartásokat illeti, hiszen például nem általában az EU pénzeszközöiről rendelkezik, hanem leszűkíti az elkövetési tárgyakat a támogatás jellegű pénzeszközökre megvalósított csalásokra.⁷⁸⁴ Bár sem az 1997-es, sem a 2000-es változat nem minősül jogszabálynak, a jogfejlődés szempontjából mindenképpen figyelemre méltó koncepciónak tekintendő.⁷⁸⁵

Rendkívül perspektivikus a tudományban sokszor említett előrelépési lehetőséget jelenthet az európai ügyészség⁷⁸⁶ intézményének kialakítása.⁷⁸⁷ E koncepció – amely értelemszerűen nem kizárólag az EU érdekeit érintő csalásokra koncentrálna, de legfontosabb feladata talán e téren lenne – még nem nyert végleges jogi köntöst, s ezért feladat-, illetve hatásköre sem teljesen tisztázott, azonban annyi bizonyosnak tűnik, hogy az európai ügyész intézményéért küzdők kívánsága előbb-utóbb meghallgatásra talál.⁷⁸⁸ Csupán megemlíthetjük, hogy nem teljesen kritikamentes e dokumentum sem.⁷⁸⁹

2.4. EGY TAGÁLLAMI VARIÁCIÓ – A MAGYAR MEGOLDÁS

Hazánk – hasonlóan az Unió többi tagjához – kötelezettséget vállalt arra, hogy hozzáigazítja belső normáit az egyezményben foglalt célkitűzésekhez. Az egyezménynek való megfelelés többféleképpen történhet. Magyarország azt a megoldást választotta, hogy Büntető Törvénykönyvünkben külön tényállás megalkotásával tesz eleget vállalt kötelezettségének.⁷⁹⁰ A bűncselekmény

---

⁷⁸⁴ 1. cikk.

⁷⁸⁵ Feltétlenül megjegyzendő, hogy továbbra is megmaradt a csalás gondatlan alakzatnak büntetendősége, azonban míg az angol változatban a „*fraud*” kifejezés figyelhető meg, addig a német fordításban vélhetően érzett valamilyen indítást a fordító arra, hogy a német Büntető Törvénykönyvben használatos „*Betrug*” helyett a hasonló tartalmú, de – a gondatlan elkövetés miatt – a tagállami dogmatikát mégsem áttörő „*Betrügerei*” fordulatot használta. Természetesen az sem kizárt, hogy semmilyen tudatos oka nem volt az illetén történő fordításnak.

⁷⁸⁶ A kérdést újragondolja az úgynevezett Zöld Könyv: *Green Paper on criminal-law protection of the financial interests of the Community and the establishment of a European Prosecutor*, Brussels, 11.12.2001, COM (2001) 715 final.

⁷⁸⁷ Részletesen lásd FARKAS Ákos: *Az OLAF szerepe az EU csalások elleni fellépésben*, i.m., 28-33. old.

⁷⁸⁸ HUDÁK Anita: *Az európai ügyész szerepe a Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében*, *Ügyészek Lapja*, 2008. évi 1. szám, 73-74. old., 3. szám, 83-88 old., 4. szám, 101-114. old..

⁷⁸⁹ HECKER Bernd: *Europäisches Strafrecht*, i.m., 538-540. old.

⁷⁹⁰ Erre egyébként az Alkotmány alapján is kötelezettsége van (7.§ (1) bekezdés).

címét (*Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése*) és szövegét a 2001. évi CXXI. törvény iktatta be 2002. április 1-jével. A tényállás címe már abban is kialakíthat egyfajta belső dogmatikai alapállást, aki nem foglalkozik mélyrehatóan az EU szabályozásával, s azt a képzetet keltheti, hogy a közösségi pénzügyeket kizárólag büntetőjogi eszközökkel védik, holott ez – mint erre korábban utaltunk – koránt sincs így.

A cselekmény jogi tárgyaként a Közösségek költségvetésének szabályszerű felhasználásához fűződő társadalmi érdek jelölhető meg. Érdekes egyébiránt, hogy a tényállás hatálybaléptetésével nem várt a magyar jogalkotó csatlakozásunkig, hanem már azt megelőzően pönalizálta a magatartást. Ennek talán az is magyarázata lehet, hogy több olyan – előcsatlakozási jellegű – pénzalap is nyitva állt a tagjelöltek számára, amelyen keresztül a közösségi költségvetés károsítható volt.⁷⁹¹

Tekintve, hogy új keletű tényállásról van szó, ki kell térnünk annak törvénybeli elhelyezkedésére, illetőleg ennek indokaira. A bűncselekményt a gazdasági bűncselekmények körében helyezte el a jogalkotó, nem pedig a vagyon elleni bűncselekmények között. Nyilvánvaló, hogy a büntetőjogi felelősség szempontjából semmi jelentősége az elhelyezésnek, azonban jól kifejezi a jogalkotó viszonyulását a kérdéshez, s így látható, hogy a klasszikus vagyon elleni csalásból hogyan válik – legalábbis európai dimenzióban – gazdasági bűncselekmény.⁷⁹²

A deliktum elkövetési magatartásait – hasonlóan a PFI egyezményhez, bár azzal teljesen megegyezően a – az (1) és a (2) bekezdés sorolja fel. Feltétlenül említésre méltó, hogy az egyezményhez képest eltérő fogalmat épít be a tényállásba a törvényhozó, hiszen nem „*helytelen*” kifejezést használ, hanem „*hamisított*”-at, ami nyilvánvaló, hogy már egyfajta sajátos transzformáció is a

---

⁷⁹¹ TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények, i.m.*, 452. old.

⁷⁹² Keressük arra is a választ, hogy a fejezeten belül miért a *Vegyes rendelkezések* (IV. cím) közé került e tényállás.

magyar dogmatikai gondolkodás részéről, erre az egyezmény kapcsán már utaltunk. Egy sajátos alanyi kört határoz meg a (3) bekezdés, mivel az (1) bekezdés szerint büntetendő a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója, ha az (1)-(2) bekezdésben írt bűncselekményt a gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna.

A tényállás két irányban védi a közös büdzsét: egyfelől a bevételi, másfelől a kiadási oldal büntetőjogi védelmére irányul.⁷⁹³ Tipikusnak tekinthető a kiadási oldal „sérelmére” történő elkövetés, ugyanis e körben az EU forrásaiért komoly versengés folyik a gazdasági élet szereplői között, sokan pedig annak csalárd módon történő megszerzésétől sem riadnak vissza.⁷⁹⁴ A bevételi oldal vonatkozásában viszont a privátszféra szereplőinek valószínűleg – bár kizárni őket sem lehet e körből – kisebb szerep jut, s itt kaphat különös hangsúlyt az állami szolgálatban lévő személyek⁷⁹⁵ büntetőjogi felelőssége. Elsődlegesen ők tudják az EU bevételi oldalát negatívan érintő módon befolyásolni, hiszen az főként a tagállamok hozzájárulásaiból tevődik ki, ezért léphetnek fel elkövetőként nagyobb eséllyel azok az állami alkalmazottak, akik előkészítik azokat a magyar dokumentumokat az EU számára, amelyekből megállapítható a magyar állam hozzájárulásának mértéke. E dokumentumok meghamisítása pedig már kimeríti a tényállást. Továbbgondolva a kérdést felmerülhet, hogy hány tényállással is konkurálhat a deliktum,⁷⁹⁶ s van-e lehetőség azokkal a halmazatban történő értékelésre.⁷⁹⁷

---

⁷⁹³ MÁTYÁS Imre: *Bűnügyi együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre*, Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XVII., 2000, 135-158. old.

⁷⁹⁴ GULA József: *Az EK pénzügyi érdekeinek megsértése*, Cég és Jog, 2002. évi 6. szám, 44. old.

⁷⁹⁵ Ez a kör nem feltétlenül azonos a hivatalos személyek körével.

⁷⁹⁶ Konkurens tényállás lehet például a *Jogosulatlan gazdasági előny megszerzése*. GULA József: *Gazdasági bűncselekmények a változó gazdasági, jogi környezetben, Jogosulatlan gazdasági előny megszerzése*, Cég és Jog, 2002. évi 6. szám.

⁷⁹⁷ A halmazati kérdésekhez lásd MISKOLCZI Barna: *Mulasztás? Tűnődés a Btk. 314 §-a (1) bekezdésének b) pontja körül*, Ügyészek Lapja, 2007. évi 1. szám, 33-37. old.

E ponton kell kitérnünk azonban egy másik nagyon fontos problémára. A tényállás gyakorlati alkalmazását komoly mértékben nehezíti az a körülmény, hogy gyakran nem lehetséges annak megállapítása, hogy az adott pénzeszköz költségvetési színezetű-e vagy sem. Napjainkban – s ez a kiadási oldalra igaz – sok pályázatnál nem lehet megállapítani, hogy az EU forrás vagy nemzeti. Szintén problémás a társfinanszírozással megvalósuló pályázatok köre, mivel nem minden esetben lehet megállapítani a közösségi finanszírozás arányát, ez pedig kihatással van a büntetőjogi felelősségre.

A fentiekén túl elgondolkodtató – s a PFI egyezményre sincs figyelemmel – a magyar szabályozás, mivel semmilyen jelentőséget nem tulajdonít az elkövetési érték nagyságának. Az egyezmény ugyanis az 50 000 ECU-t meghaladó értékre történő elkövetés esetében rendelkezik annak szabadságvesztéssel történő fenyegetéséről,⁷⁹⁸ míg 4000 ECU alatti érték esetén akár büntetőjogon kívüli szankciókat is elegendőnek tart az egyezmény.⁷⁹⁹ A magyar jogalkotó viszont előzékenyen a szándékos alakzat megállapítása – akár tíz forint értékű közösségi forrásra történő elkövetés – esetén öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti az elkövetést. E szabályozás jogpolitikai indokai ismeretlenek előttünk, de úgy véljük, hogy nehezen védhetőek, hiszen az egyezményből is tükröződik, hogy csekély értékű elkövetésnél indokolatlan, igazságtalan és aránytalan a szabadságvesztés alkalmazása, különösen ilyen mértékű – tehetjük hozzá a magyar norma ismeretében. Érthetetlen az érték szerinti differenciáltság hiánya amiatt is, mert hazánkban nem csupán a vagyon elleni cselekményeknél, de még a gazdasági deliktumok esetében is – ahová e tényállás beiktatásra került – tipikus e különbözőség megléte.⁸⁰⁰

---

⁷⁹⁸ 2. cikk (1) bekezdés.

⁷⁹⁹ 2. cikk (2) bekezdés.

⁸⁰⁰ Például 310. §, 310/A. §, 311. §.

A tényállás – a magyar dogmatikához szokott szemnek idegen módon – a magatartás gondatlan alakzatát⁸⁰¹ is büntetni rendeli.⁸⁰² A jogalkotó e konstrukcióval előrehozza a büntetőjogi felelősség határát és minél szélesebb körre kívánja azt kiterjeszteni.⁸⁰³

Álláspontunk szerint a nevezett tényállás szükségtelen a magyar büntetőjogban, abban a magyar büntetőjogban, amely sok tekintetben korszerű és többé-kevésbé, de alapvetően jól alkalmazható normák összessége. Meggyőződésünk, hogy a csalás tényállása⁸⁰⁴ – elképzelhető, hogy némi kis korrekcióval ugyan, de – el tudta volna látni az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése nevű bűncselekmény által óvott vagy óvni vélt jogi tárgy(ak) védelmét. E megfontolással egyébként elejét vennénk a 314. §-ban rögzített tényállást övező bizonytalanságnak, hiszen a csalás vonatkozásában kialakult gyakorlat alkalmazható lett volna, illetve lenne e cselekményi körre is.⁸⁰⁵ Annál is inkább indokolt lehet e felvetés, mert aligha hihető, hogy hazánkban 2008 első három negyedében csupán 15 ilyen bűncselekményt követtek el. Talán a jogalkalmazók számára is egyszerűbb a már jól ismert csalás vagy más bűncselekmények megállapítása ezen új tényállás helyett. Nem lehetne kérdés az sem, hogy megfelel-e a magyar jogrend az egyezménynek, s nem sértjük-e a vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeinket. Megítélésünk szerint a válasz nemleges, hiszen nem arra vállaltunk kötelezettséget, hogy új tényállást alkotunk, hanem arra, hogy az egyezményben rögzített magatartásokat büntetjük. Ezt pedig megtehettük volna a hazánkban régóta funkcionáló tényállás(ok)ra történő utalással is.

---

⁸⁰¹ KIS Norbert: *Gondolatok a bűnösségi elv hanyatlásáról*. In: GELLÉR Balázs (szerk.): *Györgyi Kálmán ünnepi kötet*, KJK Kerszöv, Budapest, 2004, 333. old.

⁸⁰² Csak abban az esetben, ha a gazdálkodó szervezet vezetője, ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagja vagy dolgozója az (1)-(2) bekezdésben írt bűncselekményt a gazdálkodó szervezet érdekében követi el, és a felügyeleti vagy az ellenőrzési kötelezettségének teljesítése a bűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna.

⁸⁰³ TÓTH Mihály: *Gazdasági bűncselekmények egyszerű többséggel és számos kétséggel (1)*, Cég és Jog, 2002. évi 9. szám, 30-33. old.

⁸⁰⁴ 318. §.

⁸⁰⁵ Bár Tóth Mihály a kerettényállások vonatkozásában fogalmaz meg kritikát, ám úgy véljük, hogy lassan (?) a Büntető Törvénykönyv vonatkozásában is helytálló lehet a kritika a számos új tényállás vonatkozásában. TÓTH Mihály: *Adalékok a magyar „gazdasági büntetőjog” fejlődéstörténetéhez*, Belügyi Szemle, 2000. évi 6. szám, 32. old.

VIII. A CSALÁS PERSPEKTÍVÁI – DE LEGE FERENDA

A büntetőjog feladata, hogy adekvát válaszokat adjon a társadalomban jelentkező kihívásokra. A jelenleg készülő Büntető Törvénykönyvnek is ezen célokat kell szem előtt tartania, s a kodifikáció során esetleg megfontolandóak lehetnek az alábbi megjegyzések.

A csalás alaptényállásának szabályozása – tekintettel a történeti fejlődésre is – megfelelőnek tűnik. Az okozott vagyoni kár nagysága a cselekmény mikénti minősülését befolyásolja. Tekintettel arra, hogy a csalás vagyon elleni jellege domináns, a kár mértékéhez igazodó differenciálás indokolt. Ugyancsak szerep jut a minősülésnél a bünszövetségben, a közveszély színhelyén és az üzletszerűen történő elkövetésnek. E körülményeket továbbra is szabályozni kell, ezek mellett azonban figyelemre méltóak lehetnek az alábbi új elemek is, melyeket akár normaszöveg-javaslatnak is tekinthetünk:

- 1) hivatalos személyként e jelleg felhasználásával avagy hivatalos megbízás vagy minőség színlelésével,
- 2) a vagyoni előny jótékony/közhasznú célra történő felhasználásának színlelésével,
- 3) más gazdasági szükséghelyzetbe sodrásával történő elkövetés.⁸⁰⁶

1) *A hivatalos személyként e jelleg felhasználásával avagy hivatalos megbízás vagy minőség színlelésével*⁸⁰⁷ történő elkövetés a csalás társadalomra való veszélyességét fokozza, még hozzá jelentős mértékben, ugyanis az állampolgár így nem csupán a másik személyben csalódik, hanem megrendül az állam nevében történő eljárásokba vetett bizalma is. Alátámasztható más érvekkel is e minősített eset szükségessége. A hivatalos személy elleni erőszak

---

⁸⁰⁶ MADAI Sándor: *A csalás – bizalom elleni bűncselekmény?* In.: (JACSÓ Judit szerk.): *Bizalom – Társadalom – Bűnözés*, Bíbor, Miskolc, 2006, 152-157. old.

bűncselekményének vonatkozásában az állandó bírói gyakorlat azon az állásponton van, hogy az eljárás alá vont személy akkor is köteles együttműködni, ha az eljárás nem jogszerű, kivéve, ha egyértelműen és első látásra jogszerűtlennek minősíthető az intézkedés. Tehát a büntetőjog a hivatalos személyek működéséhez szükséges többlet büntetőjogi védelmet biztosítja, ezért célszerű a társadalom többi tagját is védelemben részesíteni a hivatalos személyek által elkövetett megtévesztő, károsító magatartásoktól.

A magyar társadalom jelentős része nagyobb bizalommal juttat vagyoni előnyt a hivatalos személy által kért célra, mivel bízunk mind az eljárás, mind a cél jogszerűségében, hitelességében. S pontosan a hivatalos jellegbe vetett közbizalom megingatására való alkalmassága miatt indokolt az ilyen magatartások súlyosabb megítélése. A fordulat második részében található kitétel (*hivatalos megbízás vagy minőség színlelésével*) pedig még durvább támadás a jogi tárgyak ellen, ugyanis ebben az esetben nem is létezik – szemben az első esettel – a „*hivatalos személy*” személyes kvalifikáltsága: egyfelől tehát megtéveszti a passzív alanyt az elkövető a hivatali jelleg színlelésével, másrészt – ezen túl – a csalást is megvalósítja.

2) A *vagyoni előny jótékony/közhasznú célra történő felhasználásának színlelésével* történő elkövetés ugyancsak a komolyabb társadalomra veszélyességgel igazolható. Az 1990-es évektől kezdődően egyre gyakrabban fordul elő, hogy az elkövetők különféle jótékony célra gyűjtenek adományokat, melyeket nem továbbítanak a passzív alanyok számára megjelölt személyekhez, szervezetekhez. E magatartásukkal az elkövetők nem csupán a korábban már megjelölt jogi tárgyakat (vagyon, bizalom) támadják, hanem az állampolgárokból meglévő (meglévő?) társadalmi szolidaritás érzését is semmibe veszik. A jótékony és a közhasznú célra hivatkozással elkövetés közül – a jogalkotó megítélése szerint – az egyik fordulat emelendő be a törvénybe, a választáshoz figyelembe vehetőek az alábbi szempontok:

---

⁸⁰⁷ E fordulat megtalálható például a zsarolás (323. § (2) bekezdés c) pont) tényállásánál, célszerű

2. a) „*a vagyoni előny jótékony célra történő felhasználása*”

Ebben az esetben szűkebb büntetőjogi védelmet biztosíthatunk a cselekménnyel szemben, s így megtartható az a differenciálás, ami indokolt ahhoz, hogy csupán ott legyen büntetőjogi beavatkozás, ahol feltétlenül szükséges a társadalom védelme érdekében. A jótékony cél meghatározása pedig a bíró mérlegelési jogkörébe tartozna, az eset körülményeinek függvényében.

2. b) „*a vagyoni előny közhasznú célra történő felhasználásának színlelésével*”

E minősítő körülménnyel szélesebb körben lenne meghúzva a büntetőjogi védelem határa, azonban kivédhető lenne az esetlegesen felmerülő gyakorlati probléma (és esetlegesen a határozatlan tartalmú büntetőtörvény problémája), mivel a közhasznú célokra vonatkozóan a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 26. § c) pontja – taxatív felsorolással – egyértelmű jogszabályi háttérrel nyújt.

3) A *gazdasági szükséghelyzetbe sodrással történő elkövetéshez* előjáróban hozzá kell tennünk, hogy a csalás esetében fontos szempont az okozott kár nagysága, ezt helyesen ismerte fel a jogalkotó. Nem minden esetben fejezi ki azonban az okozott kár mértéke az elkövetett cselekmény tényleges társadalmi hatását, ugyanis nagyon gyakran a súlyosabb minősítéshez szükséges értékhatárt el nem érő elkövetés az adott sértett viszonylatában olyan rendkívül súlyos következményeket tud okozni, amelynek szankcionálásához nem elegendő a bíró számára a büntetési tételkereten belül biztosított mérlegelési lehetőség. Erre tekintettel véljük célszerűnek beemelni a törvénybe – hasonlóan a német megoldáshoz – e minősített esetet. Részben eltérő jogpolitikai megfontolással javasoljuk azonban e minősítő körülmény felvételét a törvénybe. A német szemlélet nem a sértett gazdasági

---

lenne a csalás tényállásánál is nevesíteni.

szükség helyzetét veszi figyelembe, hanem harmadik személyét, például a sértett hitelezőjét. Ezért tartanánk indokoltnak, hogy az értékelés körébe a sértettet is bevonjuk, hiszen az ő gazdasági ellehetetlenítése is ugyanolyan fokban veszélyes a társadalomra, mint egy harmadik személyé.

Nem csupán minősítő körülmény esetében tartanánk indokoltnak a tényállás újragondolását, hanem indokolt lehet egy privilegizált eset beiktatása. Megfontolandónak véljük az osztrák szabályozásban meglévő szükségcsalás indokait. Eerre tekintettel elképzelhetőnek véljük a következő normaszöveg beiktatását: *„Aki a kisebb értékre megvalósított csalást gazdasági kényszerből követte el...”* Ezzel értékelhetnénk egyfelől az elkövetés motívumát, amely – jellegénél fogva – pontosan nem körülírható, és a megállapítása a bíró bölcs belátására lenne bízva, másfelől kizárólag csekély értékű elkövetésre vonatkozhatna az enyhébb megítélés. Úgyszintén kizárt lenne e privilegizált eset megállapíthatósága, ha valamilyen minősítő körülményt realizálna az elkövető.

Úgy véljük, hogy a fenti javaslatok alapot adhatnak arra, hogy a klasszikusnak számító csalás szabályozását napjaink igényeihez igazítva adjunk adekvát válaszokat a legújabb büntetőjogi kihívásokra.

MAGYAR NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ

A csalás – bár tényállása meglehetősen régmúlta visszatekintő gyökerekkel rendelkezik – hosszú évszázadokon keresztül küzdött önálló, a hamisítástól független létéért. E függetlenséget – hazánkban bizonyosan – csupán a XIX. századra tudta elnyerni, amikor a jogalkotó, felismerve a büntetőjog legújabb tendenciáit, úgy döntött, hogy megfosztja a hamisítással való párhuzam terhétől, s önálló arculatot kölcsönöz a bűncselekménynek. A dolgozat keresi a választ arra a kérdésre, hogy létezik-e, s ha igen, milyen pontokon kontinuitás a csalás korábbi hazai szabályozása és napjaink megoldása között. E célkitűzések elérése érdekében a dolgozat jelentős szerepe tulajdonít az első magyar Büntető Törvénykönyv, a Csemegi-kódex, korszakának elemző-értékelő bemutatásának, teret engedve az elméleti fejtegetések mellett az egyes problémakörök gyakorlatorientált bemutatásának is, téve ez utóbbit a korabeli felsőbbírási gyakorlat áttekintésével.

A munka a csalás hatályos szabályozását illetően összehasonlító szemléletre törekszik, s ezért – ahol erre a tartalmi és terjedelmi keretek lehetőséget biztosítanak – utal az osztrák, illetve a német érintkezési pontokra. Nem öncélú a választott országok jogi szabályozásának vázolása. Azon túl, hogy fontos szerepet gyakoroltak hazánk jogfejlődésére, olyan kifinomult dogmatikai szemlélet jellemzi az említett területek büntetőjog-tudományát, amely önmagában is indokolhatná mindkét szabályozás átfogó bemutatását. E megközelítés – tekintettel a csalás tényállásának sajátosságaiból adódó komplexitásra – nem nélkülözhető. A külföldi minták azonban nem csupán a jogalkotói, illetve a jogalkalmazói álláspontok ütköztetésére szolgálnak, hanem – természetesen szem előtt tartva a büntetőjogi keretek különbözőségét – segítségükkel a hazai szabályozás jövőjét is megalapozhatjuk, de legalábbis elgondolkodhatunk más európai megoldási variánsokon is.

A dolgozat legterjedelmesebb részében olvashatunk a hatályos magyar szabályozás jellemzőiről, rendszeresen és széleskörűen utalva a magyar bírói gyakorlat jellemzőire, elemezve az elmélet s a gyakorlat sarkalatos pontjait, gyakran megoldási javaslatot kínálva egy-egy problémára. Ilyen részletes elemzéssel találkozhatunk különösen az elkövetési magatartások, illetve a bűncselekmény eredményeként elismert kár kérdéseinek ismertetésénél, e tekintetben ugyanis a világ változásával olyan új lehetőségek tárultak fel a csalók előtt is, amelyek nem könnyítik meg a jogalkotó munkáját. A csalás szerepe azonban messze túlmutat anyagi jogi jelentőségén. E tény felismerve foglalkozik a dolgozat a csalás kriminológiai vetületével is, amellyel a kriminológia egy rendkívül aktuális, vagy éppen elleni problémakörébe enged betekintést, érzékeltetve – egyebek mellett – a kriminálpszichológiai s az oksági kérdéseket egyaránt.

A büntetőjog egyes elemei – s így az csalás tényállása is – nemzetspecifikusak, melyeket áthatnak olyan szempontok, amelyek kizárólag az adott állam jogalkotására jellemzőek. A megtévesztő, profitorientált magatartások esetében tévedés lenne azonban azt hinni, hogy e cselekményeknek nincs országhatárokon átívelő jelentősége. Az európai egység megteremtésével, az integráció elmélyülésével a csalók számára is új dimenziók nyíltak meg. Az Európai Unió – érzékelve e kihívást – büntetőjogi vonatkozású lépéseket (is) tett a közösségi költségvetést károsító nyereszkedések háttérbe szorításáért, ezért az erre vonatkozó anyagi jogi szabályozás áttekintését sem mellőzheti a dolgozat.

A dolgozat konklúziójaként – a vizsgált témakör többirányú megközelítésének köszönhetően, akár normaszöveg szintjén is – olyan megoldási javaslatok is megtalálhatóak, amelyek elősegíthetik azt, hogy a jogalkotás adekvát válaszokkal feleljen a csalárd magatartások jelentette kihívásokra.

IDEGEN NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ ZUSAMMENFASSUNG

Der Betrug hatte – obwohl sein Tatbestand Wurzeln hat, die auf eine relativ lange Vergangenheit zurückblicken können – jahrhundertlang um eine selbständige Existenz gekämpft, bis er als ein vom Fälschungstatbestand abgesondertes Delikt anerkannt wurde. Diese Eigenständigkeit konnte er – in Ungarn mit Sicherheit – lediglich zum 19. Jh. erlangen, als der Gesetzgeber, die neuesten Tendenzen im Strafrecht erkennend, entschied, den Betrugstatbestand die Last einer Parallele zum Fälschungsdelikt zu befreien, und diesem Delikt ein eigenständiges Antlitz zu geben. In der Abhandlung wird nach der Antwort gesucht, ob es bezüglich der früheren Regelung des Betrugstatbestandes in Ungarn und den Lösungen unserer Tage eine Kontinuität gibt und wenn ja in welchen Punkten. Zur Erreichung dieser Zielsetzungen wird in der Arbeit eine bedeutende Rolle der analytisch bewertenden Darlegung der Epoche des ersten ungarischen Strafgesetzbuches, des Csemegi-Kodex, zugeschrieben, neben den theoretischen Ausführungen auch einer praxisorientierten Präsentation der einzelnen Problemkreise Raum lassend, indem man Letzteres anhand der zeitgenössischen höchstgerichtlichen Rechtsprechung darstellt.

In der Arbeit ist man bestrebt, bezüglich der geltenden Regelung des Betrugs eine rechtsvergleichende Betrachtungsweise anzuwenden, und daher – wo dies die inhaltlichen und umfangbezogenen Rahmen ermöglichen – auf die Anknüpfungspunkte im österreichischen bzw. deutschen Recht hinzuweisen. Die skizzenhafte Darlegung der rechtlichen Regulierung in diesen Ländern ist kein Selbstzweck. Neben der Tatsache, dass diese einen wichtigen Einfluss auf die ungarische Rechtsentwicklung ausübten, ist für die Strafrechtswissenschaft dieser Länder hinsichtlich der betroffenen Bereiche eine verfeinerte dogmatische Anschauung kennzeichnend, was an sich schon für eine

umfassende Darstellung beider innerstaatlichen Regelungen sprechen könnte. Diese Herangehensweise – angesichts der Komplexität, die sich aus der Eigenart des Betrugstatbestandes ergibt – ist ja unentbehrlich. Dennoch dienen die Beispiele aus dem Recht des Auslands nicht nur der Konfrontierung der gesetzgeberischen bzw. rechtsanwenderischen Gesichtspunkte, sondern man kann mit ihrer Hilfe – natürlich die Unterschiedlichkeit der strafrechtlichen Rahmenbedingungen vor Augen haltend – die Fundamente für eine ungarische Regulierung legen, oder man kann sich zumindest Gedanken machen über andere europäische Lösungsvarianten.

Im umfangreichsten Teil der Abhandlung kann man über die Merkmale der geltenden ungarischen Regelung lesen, hier werden die Wesenszüge der ungarischen Rechtsprechung systematisch und umfangreich aufgezeigt, die Eckpunkte von Theorie und Praxis analysiert, auf einzelne Probleme vielfach Lösungsvorschläge angeboten. Eine solche detaillierte Analyse findet man insbesondere bei der Darlegung der Fragen des Begehungsverhaltens bzw. des als Ergebnis einer Straftat anerkannten Schadens vor, in dieser Hinsicht haben sich nämlich mit den veränderten Verhältnissen in der Welt auch vor den Betrügern neue Möglichkeiten aufgetan, die die Arbeit des Gesetzgebers nicht erleichtern. Der Stellenwert des Betrugstatbestandes weist jedoch weit über dessen materiell-rechtlichen Bedeutung hinaus. Diese Tatsache erkennend befasst sich die Arbeit auch mit dem kriminologischen Aspekt des Betrugs, wodurch man Einblick in einen äußerst aktuellen Problemkreis der Kriminologie, in den der Vermögensdelikte, gewährt, unter anderen auch Fragen der Kriminalpsychologie und der Kausalität aufzeigend.

Einzelne Elemente des Strafrechts sind – und so auch der Tatbestand des Betrugs – nationalrechtsspezifisch, die durchdrungen sind durch Aspekte, welche ausschließlich für die Normsetzung des einen oder anderen Staates charakteristisch sind. Im Falle der profitorientierten, täuschungszentrischen Verhaltensweisen wäre es jedoch irrtümlich zu glauben, dass diese Akte keine

staatenübergreifende Bedeutung hätten. Mit der Schaffung der europäischen Einheit und durch die Vertiefung der Integration eröffneten sich jedoch auch für die Betrüger neue Dimensionen. Die Europäische Union hatte – diese Herausforderung erkennend – zur Zurückdrängung der gewinnträchtigen Machenschaften zu Schaden des gemeinschaftlichen Budgets auch strafrechtliche Maßnahmen getroffen, deshalb konnte ich in der Arbeit die diesbezügliche materiell-rechtliche Regulierung auch nicht unberücksichtigt lassen.

Als Konklusion der Abhandlung kann man – dank der vielfältigen Herangehensweise zum untersuchten Themenkreis, sogar auf der Ebene von Normtexten – auch solche Lösungsvorschläge vorfinden, die dazu beitragen können, der Rechtsetzung dazu zu verhelfen, den Herausforderungen durch betrügerische Verhaltensweisen mit adäquaten Antworten entgegenzutreten zu können.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ABSZOLON Ferencz: *A ravasz fondorlat fogalommeghatározásához*
Jogtudományi Közlöny, 1882. évi 51. szám

ÁDÁM György: *A társadalmi tulajdon védelme hatályos büntetőjogunkban*
Magyar Jog, 1959. évi 8. szám

ÁGOSTON László: *A bankkártyacsalások csökkentése intelligens kártyák alkalmazásával*
Belügyi Szemle, 1999. évi 11. szám

ALBRECHT, Hans-Jörg: *A büntetőjog európaizálása és a belső biztonság Európában*
Belügyi szemle, 2000. évi 3. szám

ANGYAL Pál: *A csalás, A magyar büntetőjog kézikönyve 16.*
Athenaeum, Budapest, 1939

ANGYAL Pál: *A perbensalás*
Attila, Budapest, 1939

ANGYAL Pál: *Az adócsalás, A magyar büntetőjog kézikönyve 8.*
Athenaeum, Budapest, 1927

ANGYAL Pál: *I. Endre és Szent László büntetőtvényei*
Attila, Budapest, 1941

ANGYAL Pál: *Szent István és a büntetőjog*
Attila Ny., Budapest, 1938

BAKÓCZI Antal: *A vagyon elleni bűnözés és okai*
Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, 23. kötet, 1986

BAKÓCZI Antal: *Az erőszakos bűnözés területi megoszlása Magyarországon*
Rendészeti Szemle, 1992. évi 1. szám

BALÁZS Gábor: *A pénzintézetek sérelmére elkövetett csalások*
Belügyi Szemle Különszáma, 1995

BALDUS, Paulheinz – WILLMS, Günther (Hrsg.): *Strafgesetzbuch – Leipziger Kommentar*, 3. kötet
Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1977

BALOGH Ágnes: *Büntetőjog II. Különös Rész*
Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2005

BALOGH Elemér: *Die Dogmatik des materiellen Strafrecht*
(*Entwicklungsgeschichtlicher Überblick mit besonderer Hinsicht auf den Gesetzesvorschlag von 1843/44*)

In: *Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX-XX. Jahrhundert*, Gábor MÁTHÉ-Werner OGRIS (Herausgeber), Unió, Budapest, 1996

BÁTTASZÉKI Lajos: *Relativ-e a család?*
Jogtudományi Közlöny, 1889. évi 27. szám

BÉLI Gábor – KAJTÁR István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században (A Praxis Criminalis)*, Dolgozatok az állam-és jogtudományok köréből XIX., Pécs, 1988

BERKES György (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*
Hvg Orac, Budapest, 1995

BERTEL, Christian – SCHWAIGHOFER, Klaus: *Österreichisches Strafrecht – Besonderer Teil I*
Springer, Wien-New York, 2007

BERTEL, Christian: *Die Gewerbsmäßigkeit. Eine kriminalpolitische Betrachtung*
Journal für Rechtspolitik, 1998

BERTEL, Christian: *Die Vermögensdelikte im StGB*
Prugg, Eisenstadt, 1980

BLASKÓ Béla: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*
Rejtjel, Budapest, 2003

BLASKÓ-MIKLÓS-SCHUBAUER: *Büntetőjog Különös Rész II.*
Rejtjel, Budapest, 2006

BODROGI Károly: *A tulajdon elleni büntettek tárgya*
Jogtudományi Közlöny, 1966. évi 8-9. szám

BOLYKY Orsolya: *Az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni jogintézmények és jogi eszközök*
Ügyészek Lapja, 2003. évi 6. szám

BÓNIS György: *A magyar büntető törvénykönyv első javaslata 1712-ben*
Budapest, 1934

BORCHERT, Uwe – HELLMANN, Uwe: „*Tanken ohne zu zahlen?*” – *eine Problemklärung in Sicht?*
Neue Juristische Wochenschrift, 1983. évi 49. szám

Büntető Törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről (1878:V. törvénycikk).
Jegyzetekkel, utalásokkal és joggyakorlatokkal összeállította ANGYAL Pál és
ISAÁK Gyula
Grill, Budapest, 1937³

CHERKEH Rainer – MOMSEN, Carsten: *Doping als Wettbewerbsverzerrung? –
Möglichkeiten der strafrechtlichen Erfassung des Dopings unter besonderer
Berücksichtigung der Schädigung von Mitbewerbern*
Neue juristische Wochenschrift, 2001. évi 24. szám

CHERKEH, Rainer T.: *Betrug (§ 263 StGB), verübt durch Doping im Sport*
Peter Lang, Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien,
2000

CSEMÁNÉ VÁRADI Erika-GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-LÉVAY Miklós-
SÁNTHA Ferenc: *Magyar Büntetőjog Különös Rész, 2. kötet*
CompLex, Budapest, 2006

DANNECKER, Gerhard: *Strafrechtlicher Schutz der Finanzinteressen der
Europäischen Gemeinschaft gegen Täuschung*
Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1996

DÁVID Gábor: *Társas bűnelkövetés, bűnszövetség, szervezett bűnözés*
Belügyi Szemle, 1989. évi 9. szám

DE LA MATA, Norberto J.: *Zur Diskussion um den funktionalen Eigentums- und
Vermögensbegriff im Strafrecht*
In.: SCHÜNEMANN, Bernd – GONZÁLEZ, Carlos Suárez (Hrsg.): *Bausteine des
europäischen Wirtschaftsstrafrechts*, Carl Heymanns, Köln-Berlin-Bonn-
München, 1994

DOBRODINSZKY Dénes: *Az ingatlanügyekkel foglalkozó ügyvédek felelőssége
és lehetőségei az ingatlancsalások visszaszorításában*
In.: PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter (szerk.): *Társadalmi
összefogással a lakásmaffia ellen*, Biztonságos Magyarországért
Közalapítvány, Budapest, 2006

Dr. BELOVICS-Dr. MOLNÁR-Dr. SINKU: *Büntetőjog Különös Rész*
Hvg Orac, Budapest, 2007

Dr. BERKES György-Dr. JULIS Mihály-Dr. KISS Zsigmond-Dr. KÓNYA István-
Dr. RABÓCZKI Ede: *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*
Hvg Orac, Budapest, 1995

ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*
szerk: MEZEY Barna, Osiris, Budapest, 2000

EDVI Illés Károly: *A büntető törvénykönyv magyarázata*, III. kötet
Révai testvérek kiadása, Budapest, 1894²

ELEK Balázs: *A csalás és az adócsalás elhatárolásának egyes elméleti és
gyakorlati kérdései*
Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis V., 2005

ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntető eljárásban*
TKK, Debrecen, 2008

ERDŐS Éva: *Az Európai Unió költségvetése*
In.: FARKAS Ákos (szerk.): *Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az
Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében*, KJK Kerszöv, Budapest,
2005

ERDŐSY Emil-FÖLDVÁRI József-TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Különös
Rész*
Osiris, Budapest, 2007

FÁBIÁN Károly – KÁDÁR Miklós – KIRÁLY Tibor: *A Büntető Törvénykönyv a
gyakorlatban*
Magyar Jog, 1963. évi 6. szám

FABRIZY, Ernst Eugen: *StGB und ausgewählte Nebengesetze*
Manz, Wien, 2002⁸

FARKAS Ákos: *A büntetőjogi együttműködés sajátosságai az Európai Unióban*
Jogtudományi Közlöny, 1999. évi 9. szám

FARKAS Ákos: *Az Európai Unió törekvései a büntetőjogi együttműködés
(át)alakítására*
In.: LÉVAY Miklós (szerk.): *Az Európai Unióhoz való csatlakozás kihívásai a
bűnözés és más devianciák elleni fellépés területén. Büntügyi Tudományi
Közlemények 7*, Bíbor, Miskolc, 2004

FARKAS Ákos: *Az OLAF szerepe az EU csalások elleni fellépésben*
In.: FARKAS Ákos (szerk.): *Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) az
Európai Unió büntügyi együttműködési rendszerében*, KJK Kerszöv, Budapest,
2005

FARKAS Ákos: *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban*
Osiris, Budapest, 2001

FARKAS Ákos: *Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után*
Európai Jog, 2001. évi 2. szám

FARKAS Ákos: *Why Delays the Ratification of the PFI Convention in Hungary?*
Eucrim, 2007 évi 1-2. szám

FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye,*
I. kötet
Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896

FAYER László (szerk.): *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye,*
III. kötet
Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1900

FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve,* II. kötet
Franklin-társulat, Budapest, 1905³

FAYER László: *Az 1792-iki magyarbüntető-törvényjavaslat*
Jogtudományi Közlöny, 1896. évi 46. szám

FAYER László: *Észrevételek a Btk. és a Kbt. novella-javaslatára XI.*
Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 32. szám

FAYER László: *Miképp készült az 1792-iki büntető törvénykönyvi javaslat?*
Jogtudományi Közlöny, 1901. évi 39. szám

FERGE Zsuzsa: *A szétszakadó társadalom*
Belügyi Szemle, 2000. évi 6. szám

FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*
Grill, Budapest, 1914⁴

FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*
Politzer, Budapest, 1902

FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*
Politzer, Budapest, 1905²

FINKEY Ferenc: *Az 1792. évi büntető törvényjavaslat 150. évfordulója*
Debrecen Város Könyvnyomda-vállalata, Debrecen, 1942

FINKEY Ferenc: *Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából*
Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1942

FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és institúciói*
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996

FREUND, Georg: *Strafrecht Allgemeiner Teil*
Springer, Berlin, 2009²

FROMM, Ingo E.: *Die Frage der Zulässigkeit der Einführung strafrechtlicher Verordnungen des Rates der EG zum Schutz der Finanzinteressen der Europäischen Gemeinschaft*
Eu crim, 2006. évi 3-4. szám

GELLÉR Balázs József: *A brit Súlyos Csalások Irodájának (Serious Fraud Office) felépítése és működése*
Új Rendészeti Tanulmányok, 1997. évi 1. szám

GELLÉR Balázs József: *A magyar büntetőjog tankönyve I.*
Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008

GÖNCZÖL Katalin: *A bűnözés társadalmi összefüggései*
Társadalmi Szemle, 1993. évi 3. szám

GÖNCZÖL Katalin: *Bűnös szegények*
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991

GÖRGÉNYI Ilona: *Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*
Hvg Orac, Budapest, 2006

GÖRGÉNYI Ilona-GULA József-HORVÁTH Tibor-JACSÓ Judit-LÉVAY Miklós-SÁNTHA Ferenc-VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*
CompLex, Budapest, 2007

GRÉTSY László – KEMÉNY Gábor (szerk.): *Nyelvművelő kézisztár*
Auktor, Budapest, 1996

GROPP, Walter: *Strafrecht – Allgemeiner Teil*
Springer, Berlin, 2005³

GULA József: *Az EK pénzügyi érdekeinek megsértése*
Cég és Jog, 2002. évi 6. szám

GULA József: *Gazdasági bűncselekmények a változó gazdasági, jogi környezetben, Jogosulatlan gazdasági előny megszerzése*
Cég és Jog, 2002. évi 6. szám

GYÖRI Györgyné: *Gondolatok a lakásmaffia ügyekkel összefüggő polgári jogi igény ügyészi érvényesíthetőségének lehetőségeiről*
Ügyészek Lapja, 2000. évi 3. szám

HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971

HAJDU Lajos: *Bűnözés és büntetésbíraskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon*
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996

HAJDU Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*
Magvető, Budapest, 1985

HALÁSZ Sándor (szerk.): *A büntető törvénykönyv kommentárja*, 2. kötet
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968

HALÁSZ Sándor: *A vagyon elleni bűncselekmények értékegybefoglalásáról*
Magyar Jog és külföldi jogi szemle, 1972. évi 4. szám

HALÁSZ Zsolt: *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének jogi eszközei – a közösségi intézmények és a magyar szabályozás összefüggései*
Magyar Közigazgatás, 2006. évi 10. szám

HARTMANN, Wolfgang: *Das Problem der Zweckverfehlung beim Betrug*
Peter Lang, Frankfurt/M., Bern, New York, Paris, 1988

HECKER, Bernd: *Europäisches Strafrecht*
Springer, Berlin-Heidelberg, 2007²

HEIL Fausztin: *A ravasz fondorlat mint a csalás tényeleme*
Jogtudományi Közlöny, 1888. évi 28. szám

HEIL Fausztin: *A ravasz fondorlat mint a csalás tényeleme*
Jogtudományi Közlöny, 1888. évi 34. szám

BLEI, Hermann: *Strafrecht – II. Besonderer Teil*
C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1978

HERZBERG, Rolf Dietrich: *Betrug und Diebstahl durch listige Sachverschaffung*
Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1977

HORVÁTH Tibor: *A magyar büntetőjog különös részbeli szabályai kialakulásának főbb vonásai 30 év jogfejlődésében*
Jogtudományi Közlöny, 1975. évi 3-4. szám

HORVÁTH Tibor: *Az első magyar büntető kódex száz év távlatából*
Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám

HÖPFEL, Frank – RATZ, Eckart (Hrsg.): *Wiener Kommentar zum Strafgesetzbuch*
Manz, Wien, 2001²

HUDÁK Anita: *Az európai ügyész szerepe a Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében*
Ügyészek Lapja, 2008. évi 1. szám, 3. szám, 4. szám

ILLÉS Károly: *A vagyon elleni büntettekről*
Magyar Igazságügy, 1875, IV. kötet

JAKAB András: *A szuverenitás fogalmához kapcsolódó kompromisszumos stratégiák, különös tekintettel az európai integrációra*
Európai Jog, 2006. évi 2. szám

JAKUCS Tamás (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata 2.*
KJK Kerszöv, Budapest, 2004

JOECKS, Wolfgang – MIEBACH, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*, 4. kötet
C.H. Beck, München, 2006

JOECKS, Wolfgang: *Zur Vermögensverfügung beim Betrug*
Dr. Peter Deubner, Köln, 1982

KARSAI Krisztina: *Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélkezése*
JatePress, Szeged, 2007

KARSAI Krisztina: *Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései*
KJK Kerszöv, Budapest, 2004

KARSAI Krisztina: *Mozaikkép a közösségi pénzügyi érdekek büntetőjogi védelméről*
Európai Jog, 2002. évi 5. szám

KERESZTY Béla-MARÁZ Vilmosné-NAGY Ferenc-VIDA Mihály: *A Magyar Büntetőjog Különös Része*
Korona, Budapest, 2005²

- KEREZSI Klára: *Az erőszakos bűnözés*
In.: GÖNCZÖL Katalin-KORINEK László-LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*, Corvina, Budapest, 1996
- KIENAPFEL, Diethelm – HÖPFEL, Frank: *Grundriß des österreichischen Strafrechts – Allgemeiner Teil*
Manz, Wien, 2003¹⁰
- KIENAPFEL, Diethelm – SCHMOLLER, Kurt: *Studienbuch Strafrecht – Besonderer Teil*, 2. kötet
Manz, Wien, 2003
- KIENAPFEL, Diethelm: *Der Begriff der Urkunde im österreichischen Strafrecht*
Juristische Blätter, 1973
- KIENAPFEL, Diethelm: *Grundriß des österreichischen Strafrechts – Besonderer Teil*
2. kötet, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1988²
- KIENAPFEL, Diethelm: *Zur Vereinheitlichung des Beweismittelbegriffs im StGB*
In.: GÖSSEL, Karl Heinz – TRIFFTERER, Otto (Hrsg.): *Gedächtnisschrift für Heinz Zipf*, C.F. Müller, Heidelberg, 1999
- KINDHÄUSER, Urs – NEUMANN, Ulfrid – PAEFFGEN, Hans-Ullrich (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*, 2. kötet
Nomos, Baden-Baden, 2005²
- KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht – Besonderer Teil II*.
Nomos, Baden-Baden, 2005⁴
- KINDHÄUSER, Urs: *Zum strafrechtlichen Schutz strafbar erworbenen Vermögens*
In.: SÖLLNER, Alfred (Hrsg.) *Gedächtnisschrift für Meinhard Heinze*, Beck, München, 2005
- KIS Norbert (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv magyarázata*, III. kötet
Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006
- KIS Norbert: *Gondolatok a bűnösségi elv hanyatlásáról*
In.: GELLÉR Balázs (szerk.): *Györgyi Kálmán innepi kötet*, KJK Kerszöv, Budapest, 2004
- KLIP, André: *European Criminal Law*
Intersentia, Antwerpen, 2009

KÓ József: *A bűnözés húzóágazata a család*
Kriminológiai tanulmányok, 37. kötet, 2000

KÓ József: *Vagyon elleni bűncselekmények*
In.: GÖNCZÖL Katalin-KEREZSI Klára-KORINEK László-LÉVAY Miklós:
Kriminológia – szakkriminológia, CompLex, Budapest, 2006

KÓ József: *Vagyon elleni bűncselekményt elkövetők szociológiai vizsgálata*
Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 34. kötet, 1997

KOHLRAUSCH-LANGE: *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen und Nebengesetzen*
Walter de Gruyter & Co, Berlin, 1961⁴³

KORINEK László: *A vagyon elleni bűncselekmények kriminológiájáról*
Jogtudományi Közlöny, 2008. évi 5. szám

KRÁNITZ Mariann: *A „fehérgalléros” bűnözés Magyarországon az ezredfordulón*
Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok 36. kötet, 1999

KRÁNITZ Mariann: *A vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek területi jellemzői*
Kriminológiai tanulmányok, 42. kötet, 2005

KRÁNITZ Mariann: *A vagyon elleni bűnözés sértettjei*
In.: IRK Ferenc (szerk.): *Áldozatok és vélemények*, 2. kötet, OKRI, Budapest, 2004

KUHL, Lothar – KILLMANN, Bernd-Roland: *The Community Competence for a Directive on Criminal Law Protection of the Financial Interests*
Eu crim, 2006. évi 3-4. szám

LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése*, XI. kötet
IM, Budapest, 1991

LÉVAI Ilona: *Corpus Juris Europae. Európai büntetőjog és ügyészség az EU pénzügyi érdekei védelmére?*
Európai Tükör, 1998. évi 4. szám

LÉVAY Miklós: *A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon 1985-től 2005-ig*
Magyar Jog, 2006. évi 12. szám

LEWISCH, Peter: *Strafrecht Besonderer Teil I*
WUV, Wien, 1997

LIGETI Katalin: *Az Európai Közösség büntetőjoga*
Állam- és Jogtudomány, 1998. évi 3-4. szám

LIGETI Katalin: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*
KJK Kerszöv, Budapest, 2004

LŐW Tóbiás: *A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről és teljes anyaggyűjteménye*, II. kötet
Budapest, 1880

M. NYITRAI Péter: *Nemzetközi és európai büntetőjog*
Osiris, Budapest, 2006

MADÁCSI Imre: *A bűnhalmazat és az üzletszerűség problematikája*
Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. évi 1. szám

MADAI Sándor: *A család bukás néhány történeti és dogmatikai kérdése*
Jogtörténeti Szemle, 2004. évi 3. szám

MADAI Sándor: *A család – bizalom elleni bűncselekmény?*
In.: (JACSÓ Judit szerk.): *Bizalom – Társadalom – Bűnözés*, Bíbor, Miskolc, 2006

MADAI Sándor: *A család értelmezési lehetőségei az osztrák büntetőjogban*
Debreceni Jogi Műhely, 2009. évi 2. szám
(http://www.law.klte.hu/jogimuhely/01_hun_index.htm)

MADAI Sándor: *A család tényállása a Csemegi-kódex és az I. Büntető novella tükrében*
Jogtörténeti Szemle, megjelenés alatt

MADAI Sándor: *A váltóval kapcsolatos bűncselekmények XIX. századi történetéhez.*
In.: STIPTA István (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma - 2003. november 6.*,
Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2004

MADAI Sándor: *Das Problem des Alters des passiven Subjektes beim Betrug.*
In.: JÁMBORNÉ DR. RÓTH Erika (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma - 2005. november 9.*,
Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, Miskolc, 2006

MADAI Sándor: *Einige historisch-dogmatische Fragen des betrügerischen und leichtsinnigen Bankrotts in Ungarn*
Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis V, 2005

MADAI Sándor: *Fogyasztóvédelmi büntetőjog? – Megjegyzések a fogyasztók érdekeit sértő, megtévesztő típusú bűncselekmények szabályozásához.*

In.: SZIKORA Veronika (szerk.): *A fogyasztóvédelmi jog új irányai az elméletben és a gyakorlatban*, DE ÁJK – FOME, Debrecen, 2007

MADAI Sándor: *Gondolatok a csalás néhány kriminológiai aspektusáról*
Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis, megjelenés alatt

MADAI Sándor: *The regulation of Fraud and Tax Fraud in the Hungarian Criminal Code.*

In.: MIHUT, Elena-Ana (ed.): *Studies regarding criminality in the economic field romanian and hungarian legislations*, TKK, Debrecen, 2008

MÁTYÁS Imre: *Bűnügyi együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekre*
Publicationes Universitatis Miskolciensis Sectio Iuridica et Politica, Tomus XVII., 2000

MAURACH, Reinhard – SCHROEDER, Friedrich-Christian – MAIWALD, Manfred: *Strafrecht-Besonderer Teil I*
C. F. Müller, Heidelberg, 2003

MAYERHOFER, Christoph: *Das österreichische Strafrecht – Erster Teil*
Verlag Österreich, Wien, 2000⁵

MÉSZÁR Róza: *A bűnszövetség, a bűnszervezet, valamint a csoportos elkövetés értékelése és a bírói gyakorlat*
Jura, 2003. évi 1. szám

MÉSZÁR Róza: *A bűnszövetségben, a bűnszervezetben és a csoportosan történő elkövetés megállapíthatóságának és az elkövetők büntetőjogi felelősségének összefüggése a bírói gyakorlatban.*

In.: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – MÉSZÁROS Bence (szerk.)
Bizonyítékok – tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára, PTE ÁJK, Pécs, 2006

MÉSZÁR Róza: *A csalás elhatárolási kérdései*
Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám

MÉSZÁR Róza: *Az üzletszerűség megítélése a bírói gyakorlatban.*

In.: GÁL István László – KÖHALMI László (szerk.): *Emlékkönyv Losonczy István professzor halálának 25. évfordulójára*, PTE ÁJK, Pécs, 2005

MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*
Osiris, Budapest, 2007

MISKOLCZI Barna: *Mulasztás? Tűnődés a Btk. 314 §-a (1) bekezdésének b) pontja körül*
Ügyészek Lapja, 2007. évi 1. szám

MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2*
Springer, Berlin–Heidelberg, 1998

MOLDOVÁNYI György: *A vagyon elleni bűncselekmények új szabályozására vonatkozó elgondolások (I. rész)*
Magyar Jog, 1977. évi 11. szám

NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*
Hvg Orac, Budapest, 2008

NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*
Korona, Budapest, 2004

NAGY Ferenc: *A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről*
Magyar Jog, 1995. évi 5. szám

NAGY Ferenc: *Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól*
Európai Jog, 2002. évi. 4 szám

NAGY Ferenc: *Gondolatok a jogi tárgyról*
Büntetőjogi Kodifikáció, 2008. évi 1. szám

NAGY László Tibor: *A lakásmaffia bűncselekmények empirikus vizsgálata*
Kriminológiai Tanulmányok, 41. kötet, 2004

NAGY Sándor: *A hajdúkerületi törvényszék büntető eljárásjogi gyakorlata 1861-1871.*
In: KOVÁCS Kálmán (szerk.): *A jogalkotás és a jogalkalmazás egyes kérdései Magyarországon, 19-20. század*, ELTE ÁJK, Budapest, 1986

NYIKOS Eszter: *A gazdasági bűncselekmények és a család összefüggései*
Collega, 1999. évi 3. szám

OFFERMANN-BURCKART, Susanne: *Vermögensverfügungen Dritter im Betrugstatbestand*
Duncker & Humblot, Berlin, 1994

OLASZ József: *Biztosítási család felsőfokon*
Belügyi Szemle, 1999. évi 3. szám

OTTO, Harro: *Betrug bei rechts- und sittenwidrigen Rechtsgeschäften*
Jura, 1993

OTTO, Harro: *Zur Abgrenzung von Diebstahl, Betrug und Erpressung bei der deliktischen Verschaffung fremder Sachen*
Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1967

PARTI Katalin: *A gazdasági bűncselekmények aktuális tendenciái, különös tekintettel a jelentős értékre elkövetett csalásokra*
Belügyi Szemle, 2002. évi 10. szám

PARTI Tamás: *A közjegyzők és közjegyzői kamarák felelőssége és lehetőségei az ingatlancsalások visszaszorításában.*
In.: PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter (szerk.): *Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen, Biztonságos Magyarországért*
Közalapítvány, Budapest, 2006

PARZMAYR, Roland: *Zur individuellen Schadenskomponente beim Betrug*
Verlag Österreich, Wien, 2000

PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*, I. kötet
Kiadta Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1872

PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*, II. kötet
Kiadta Pfeifer Ferdinánd, Buda-Pest, 1873

PÓCZIK Szilveszter: *Lakásmaffiák – Társadalomtörténeti és szociológiai áttekintés*
Kriminológiai Tanulmányok, 41. kötet, 2004

RENGIER, Rudolf: *Strafrecht – Besonderer Teil I.*
C. H. Beck, München, 2008¹⁰

RIEMANN, Thomas: *Vermögensgefährdung und Vermögensschaden*
Müller, Heidelberg, 1989

RÓNAI Róbert – SALAMON Géza: *A vagyon elleni büntettek minősítési kérdései*
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969

RÓZSA Mária: *Ingatlancsalások elemzése*
Magyar Rendészet, 2003. évi 4. szám

SAFFERLING, Christoph J. M.: *Vorsatz und Schuld*
Mohr Siebeck, Tübingen, 2008

SCHÄFER István: *Néhány szó a »fondorlat« büntetőjogi fogalmához*

Jogtudományi Közlöny, 1933-1934. évi 11. szám

SCHMIDHÄUSER, Eberhard: *Der Zusammenhang von Vermögensverfügung und Vermögensschaden beim Betrug*

In.: JESCHECK, Hans-Heinrich – VOGLER, Theo (Hrsg.): *Festschrift für Herbert Tröndle zum 70. Geburtstag am 24. August 1989*, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1989

SCHMIDT, Rolf – PRIEBE, Klaus: *Strafrecht – Besonderer Teil II*

Dr. Rolf Schmidt GmbH, Bremen, 2008⁷

SCHMITT, Rudolf: *Nehmen oder Geben, ist das hier die Frage?*

In.: SEEBODE, Manfred (Hrsg.): *Festschrift für Günter Spindel zum 70. Geburtstag am 11. Juli 1992*, Berlin, 1992

SCHNIERER Aladár: *A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. T. CZ.) magyarázata*

Franklin-társulat, Budapest, 1893³

SCHNIERER Aladár: *A csalásról és hamisításról*

Jogtudományi Közlöny, 1868. évi 17. szám

SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: *Strafgesetzbuch Kommentar*

C. H. Beck, München, 2001²⁶

SERLY Antal: *Relativ-e a család?*

Jogtudományi Közlöny, 1889. évi 34. szám

STOCHANZL, Rudolf: *Die Auflösung des bisherigen Betrugsbildes.*

In.: *Zum neuen Strafrecht – Referate zum besonderen Teil des Strafgesetzbuches gehalten bei der Richterwoche 1974*, Bundesministerium für Justiz, Wien, é.n.

STRATENWERTH, Günter: *Schweizerisches Strafrecht – Besonderer Teil I.*

Stämpfli & Cie, Bern, 1978

SZABADFALVI József: *Nemzetállam. Nemzetállam és szuverenitás.*

In.: TAKÁCS Péter (szerk.): *Államelmélet*, Bíbor, Miskolc, 1997

SZABÓ András: *A Csemegi-kódex és a magyar polgári állam kiépítése*

Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám

SZABÓ Péter: *Minősítési kérdések az ingatlancsalások körében az 1/2005. Büntető-polgári jogegységi határozat alapján.*

In.: PÓCZIK Szilveszter – DUNAVÖLGYI Szilveszter (szerk.): *Társadalmi összefogással a lakásmaffia ellen*, Biztonságos Magyarországért Közalapítvány, Budapest, 2006

SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *A büntetőjogi hatalom megítélése az Európai Bíróság gyakorlatában: az uniós, a közösségi és a tagállami hatáskörök versengése*
Belügyi Szemle, 2004 évi 5. szám

SZÉKELY János: *A vagyoni elleni bűncselekmények kodifikációs kérdései*
Magyar Jog, 1960. évi 7. szám

SZÉKELY János: *Egyes vagyoni elleni bűncselekmények minősített eseteinek szabályozási módjáról*
Jogtudományi Közlöny, 1961. évi 1-2. szám

SZILOVICS Csaba – TAKÁCS István: *Néhány gondolat az adócsalásról és az adócsalás hazai szabályozásáról*
Belügyi Szemle, 2003. évi 9. szám

Tájékoztató a bűnözésről, Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Büntetőpolitikai Főosztály, valamint a Legfőbb Ügyészség Számítástechnikai és Információs Főosztály, 2007

TAKÁCS Tibor: *Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő cselekmények elleni fellépés*
Magyar Jog, 2003. évi 1. szám

TAUBER István: *A vagyoni elleni bűnözés*.
In.: GÖNCZÖL Katalin-KORINEK László-LÉVAI Miklós (szerk.): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*, Corvina, Budapest, 1996

TÓTH Mihály: *A csalás formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai*
Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám

TÓTH Mihály: *A fehérgalléros bűnözés; a gazdasági bűnözés*.
In.: GÖNCZÖL Katalin-KEREZSI Klára-KORINEK László-LÉVAY Miklós: *Kriminológia – szakkriminológia*, CompLex, Budapest, 2006

TÓTH Mihály: *A szemléletváltozás igénye a gazdasági bűncselekmények kezelésében*.
In.: GÁL István László – HORNYÁK Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2006

TÓTH Mihály: *A szervezett bűnözés néhány történeti és gyakorlati kérdése*
Collega, 1998. évi 3. szám

TÓTH Mihály: *Adalékok a magyar „gazdasági büntetőjog” fejlődéstörténetéhez*
Belügyi Szemle, 2000. évi 6. szám

TÓTH Mihály: *Egy ügy, több ítélet. A "Tocsik ügy" furcsaságai és tanulságai*
Cég és Jog, 2003. évi 5. szám

TÓTH Mihály: *Gazdasági bűncselekmények egyszerű többséggel és számos kétséggel (1)*
Cég és Jog, 2002. évi 9. szám

TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*
KJK Kerszöv, Budapest, 2002

TÓTH Sándor: *Lakáscsalás – lakásmaffia*
Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám

TRIFFTERER, Otto: *Österreichisches Strafrecht – Allgemeiner Teil*
Springer, Wien-New York, é.n.

TRÖNDLE, Herbert – FISCHER, Thomas: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*
C. H. Beck, München, 2006⁵³

VALKI László: *Az Európai Unióhoz csatlakozó Magyarország szuverenitása*
Magyar Tudomány, 1999. évi 8. szám

VALKI László: *Az Európai Unióhoz csatlakozó államok szuverenitása*
Európai Tükör, 1997. évi 3. szám

VARGA Zoltán (szerk.): *A büntetőjog nagy kézikönyve*
CompLex, Budapest, 2007

VARGHA Ferencz: *A büntető-törvénykönyvek módosítása tárgyában összehívott enquête határozatai*
Jogtudományi Közlöny, 1892. évi 9. szám

VÁRNAY Ernő – PAPP Mónika: *Az Európai Unió joga*
Budapest, 2005

VAVRÓ István *Az erőszakos bűnözés egyes kérdéseiről*
Kriminológiai közlemények, 56. szám, 1998

VERVAELE, John A. E.: *The European Community and Harmonization of the Criminal Law Enforcement of Community Policy*
Eucrim, 2006. évi 3-4. szám

VIRÁG György: *A család jogtörténetének vázlata*
Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok 24, Budapest, 1987

VIRÁG György: *A család néhány alaktani kérdéséről*
Kriminológiai tanulmányok, 27. kötet, 1990

WASMEIER, Martin: *Stand und Perspektiven des EU-Strafrechts*
Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 2004

WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil*
Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2006

WEGSCHEIDER, Herbert: *Strafrecht – Besonderer Teil*
Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2006²

WELZEL, Hans: *Das deutsche Strafrecht*
Walter de Gruyter, Berlin, 1967¹⁰

WESSELS, Johannes – HILLENKAMP, Thomas: *Strafrecht – Besonderer Teil 2*
C. F. Müller, Heidelberg, 2008³¹

WESSELS, Johannes: *Strafrecht Besonderer Teil – 2*
Müller, Karlsruhe, 1977